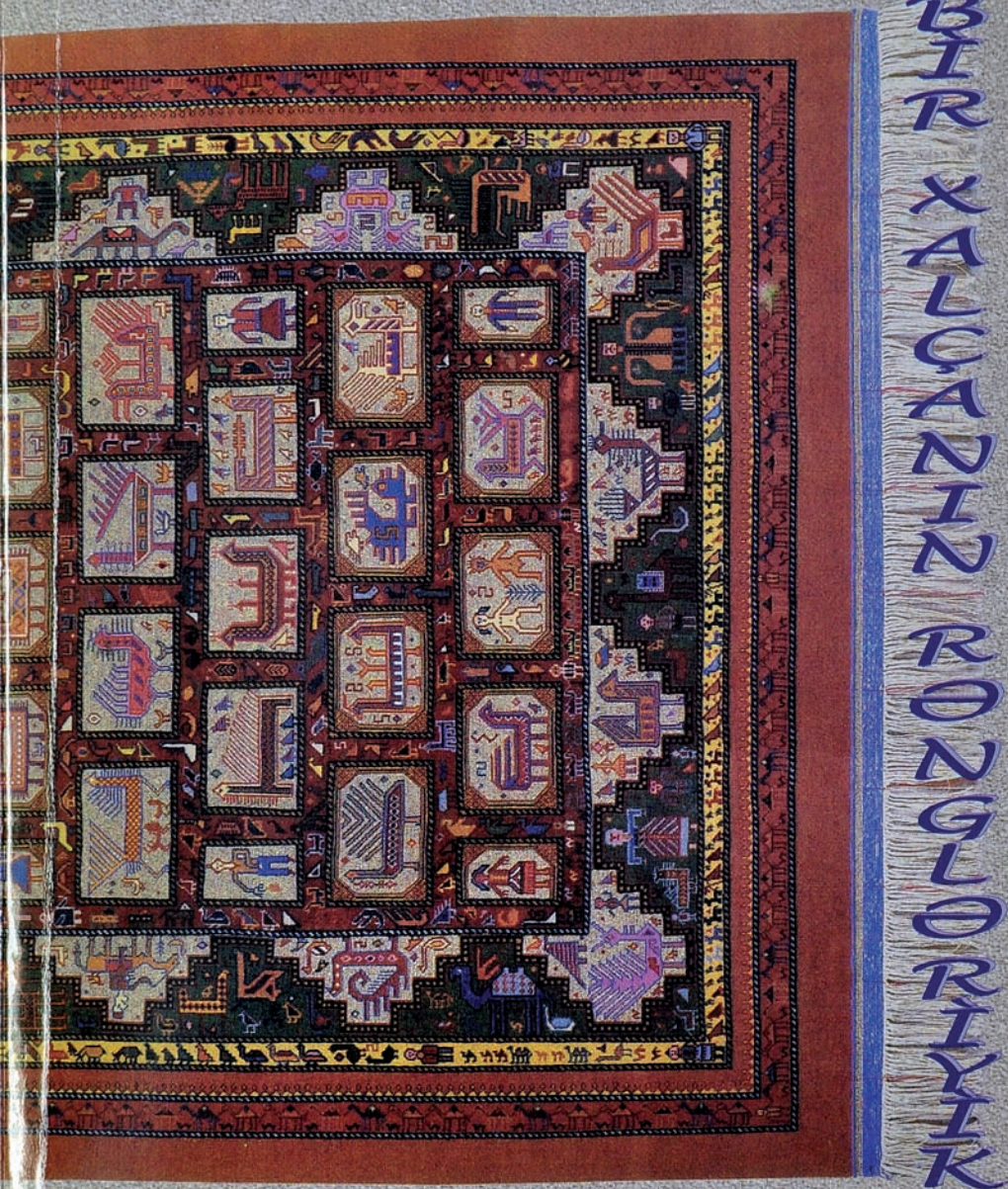

Azərbaycanda yaşayan xalqların ədəbiyyat antologiyası

Açıq Cəmiyyət İnstitutu - Yardım Fondu
"Sənət və Mədəniyyət" Şəbəkə Proqramı

2007
2165

116
B66

BİR XALÇANIN RƏNGLƏRİYİK...

*Azərbaycanda yaşayan xalqların
ədəbiyyat antologiyası*

- TALİŞ
- LƏZGİ
- AVAR
- TAT
- UDİN
- KÜRD
- DAĞ YƏHUDİLƏRİ
- SAXUR

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“Avropa” Nəşriyyatı
Bakı - 2007

ARXIV

84934

80208

252766

Ш6 (2=A3). 943 + Ш5 (2=A3)

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu
Association of New Writers and Artists

“İntellektual və **Kulturoloji** Ədəbiyyat Kitabxanası”. № 02

Az-2

B-70

Bir xalçanın rəngləriik. “Avropa” nəşriyyatı, Bakı-2007, 352 səh.

Layihə əlaqələndiricisi, ön söz və ümumi bədii redaktor:

Aydın Xan (Əbilov), *yazıçı-kulturoloq*

Kitab üzərində işləmişlər:

Aydın Əhmədov (taliş bölümü)

Müzəffər Məlikməmmədov (ləzgi bölümü)

Asiyyat Tinayeva, fil. elm. nam. (avar bölümü)

Maqsud Hacıyev, professor (tat bölümü)

Georgi Keçaari (udin bölümü)

Tahir Əliyev - Süleyman (kürd bölümü)

Simax Şeyda (yəhudi bölümü)

Pərviz Yusif (saxur bölümü)

Azərbaycan Respublikası çoxmillətli bir dövlətdir: burada əhalinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla yanaşı talışlar, ləzgilər, avarlar, kürdlər, udinlər, saxurlar, dağ yəhudiləri, tatlar, ingiloylar, həmçinin başqa azsaylı millətlər və etnik azlıqlar yaşayırlar. Onlar tarixən uzunmüddətli birgə yaşayış şəraitində özlərinə məxsus mədəni və folklor ənənələrini uğurla qoruyub saxlamışlar. Azsaylı millətlərin, etnik qrupların əlvan mədəniyyəti - folklor və ədəbiyyatı Azərbaycanın mənəvi irsinin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Bu kitabda ölkəmizdə yaşayan azsaylı millətlərin bəzilərinin - talış, ləzgi, avar, tat, udin, kürd, dağ yəhudiləri, saxur - ədəbiyyatı və folklor nümunələri (azərbaycanca və doğma dillərində) daxil edilmişdir.

Kitab Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu tərəfindən gerçəkləşdirilən “Azərbaycan - Evimiz və İrsimiz” kulturoloji layihəsinin bir hissəsi kimi Açıq Cəmiyyət İnstitutu - Yardım Fondunun - “Sənət və Mədəniyyət” Şəbəkə Proqramının maliyyə yardımı ilə nəşr olunmuşdur.

B-70 $\frac{4702060106}{8032-2007}$ Qrifli nəşr

© Aydın Xan (Əbilov) - 2007

© YYSQ - “İKƏK” - 2007

Aydın Xan (Əbilov)
YYSQ sədri, yazıçı-kulturoloq

SİVİLİZASİYALARIN QOVUŞDUĞU MƏKAN – AZƏRBAYCAN

Biz bu antologiyayı nəşrə hazırlayan zaman maraqlı mədəniyyət – folklor və ədəbiyyat hadisələri, faktları ilə rastlaşdıq. Araşdırıcılarımızı tərəfindən toplanmış, sistemli halda tədqiq və tərcümə edilmiş, çox hissəsi bu kitabda yer almış bu ədəbi-bədii, poetik-tərcümə materialları bir daha sübut edir ki, Azərbaycan Respublikası ölkəmizdə yaşayan, eləcə də dünyanın hər tərəfinə səpələnmiş, özünü azərbaycanlı sayan müxtəlif xalqların, millətlərin, etnik qrupların 50 milyondan çox nümayəndəsinin kulturoloji-mədəni mərkəzi, bir sözlə, mənəvi-mədəni məkanındır.

Ədəbi-bədii nümunələrin müəlliflərinin yaradıcılığına diqqət edəndə, görürük ki, onların çoxu həm milli dillərində, həm də Azərbaycan Respublikasının dövlət dili sayılan azərbaycanca yazıb-yadırlar. Hətta elə xalqların ədəbiyyatı var ki, orada aparıcı ədəbi dil azərbaycancadır. Bu da onu bir daha sübut edir ki, doğrudan da Azərbaycan Respublikası müxtəlif millətlərin, mədəniyyətlərin, hətta dinlərin və dillərin yanaşı mövcud olduğu unikal multimədəniyyət - sivilizasiya məkanındır. Milli mədəniyyətimiz Azərbaycan türklərinin yaratdığı kulturoloji-estetik təməl üzərində inkişaf edir, milli rəngarənglik bütöv Azərbaycan milli-mədəni dəyərlərini çağdaş sivilizasiya proseslərinə cavab verən global intellektual standartlarına çevirir.

Qafqazın cənubunda, Xəzər dənizindən qərbdə yerləşən Azərbaycan Respublikasında müxtəlif azsaylı millətlər və xalqlar yaşayır. Burada əhalinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla (Azərbaycan türkləriylə) yanaşı, ruslar, talışlar, ləzgilər, gürcülər (ingiloylar), avarlar, saxurlar, yəhudilər, tatarlar kimi milli və etnik azlıqlar əsrlər boyu yanaşı yaşamış, məmləkətimiz dinlərarası, mədəniyyətlərarası toleranlıq ocağı olaraq bütün dünyada tanınır. Azərbaycanda yaşayan bütün millətlər və xalqlar tarixən uzunmüddətli birgə yaşayış şəraitində

*Bir xalçanın rəngləri*ik...

özlərinə məxsus milli-mədəni və folklor ənənələrini uğurla qoruyub saxlamışdılar. Azsaylı xalqların əlvan folkloru Azərbaycanın mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir.

Qafqazdilli xalqlara mənsub olan ləzgilər, avarlar, saxurlar Rusiya Federasiyasının Dağıstan Muxtar Respublikası ilə yanaşı, Azərbaycanın bir sıra şimal və şimal-qərb rayonlarında məskunlaşmışlar. Eyni ərazinin Qəbələ və Oğuz rayonlarında tarixi Qafqaz Albaniyasının xalqlarından olan «udi» (udin) icmalarına rast gəlirik. Gürcüstanla həmsərhəd olan Qax və Ba-lakən rayonlarında isə xaçpərəst gürcülərin və yengiləyaların - ingləyaların (gürcüdülli müsəlmanlar) kəndləri də vardır.

İrandilli xalqlardan tatlar, talışlar, müsəlman kürdlər, iudaizmə sitayiş edən dağ yəhudiləri əsrlərdən bəri Azərbaycanda məskunlaşmışlar. Müxtəlif mənşəli xristian xalqları (ruslar, assiriyalılar və b.), eləcə də, yəhudilər (aşkenazi) müxtəlif dil qruplarına mənsubdurlar. Ruslar və yəhudilər Azərbaycanın etnik xəritəsinə XIX əsrin əvvəllərindən daxil olmuşlarsa, assiriyalılar yurdumuza bir əsr sonra gəldilər.

Azərbaycanda yaşayan xalqların milli-etnik folklorunda zənginlik tədqiqatçıların hər zaman diqqətini cəlb etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, əmək, mərasim və mövsüm nəğmələri, layla və ağılar, lirik mahnılar və instrumental rəqs havaları hər bir mədəniyyət daxilində xüsusi təzahür formalarına malikdir.

Məsələn, qədim millətlərdən biri olan talışların musiqi folkloru zəngin janr və ifa xüsusiyyətləri ilə seçilir. Qadınlar tərəfindən ifa olunan nisbətən yaxşı qorunub saxlanılmış əmək, toy, mövsüm mərasim nəğmələri, «halay» mahnı-rəqsləri məlumdur. Bir çox mahnı nümunələri həm talış, həm də Azərbaycan dilində oxunur və bu mədəniyyətlərin sıx qarşılıqlı əlaqələrini əks etdirir.

Azərbaycanın müxtəlif xalqları və etnik qrupları arasında mövcud olan folklor əlaqələri və qarşılıqlı təsirlər coğrafi və tarixi amillərdən asılıdır. Respublikamızın ərazisində uzun əsrlər boyu yaşayan xalqların musiqi və folkloru qarşılıqlı bəhrələnməyə məruz qalmış, ayrı-ayrı hallarda şeir eləcə də musiqi ünsürlərində ikidillik hadisəsini meydana gətirmişdir. Bu mənada talışların və tatların, qis-

mən də saxurların və dağ yəhudilərinin folklor mədəniyyətlərini qeyd etmək olar.

Azərbaycanın bütün xalqlarının zəngin mədəniyyəti - ədəbiyyatı demokratik cəmiyyətimizin həmrəyliyi üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Bu antologiyanın birinci nəşrinə talış, ləzgi, dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar, saxur folkloru, poeziya və nəsrini – orijinalda, Azərbaycan dilində, eləcə də bu millətlərin nümayəndələri olan qələm adamlarının azərbaycanca yaratdıqları əsərlərdən nümunələri daxil etmişik.

Layihə çərçivəsində nəzərdə tutulan bölgələrə səfərlərimiz zamanı aşağıdakı faktları dəqiqləşdirə bildik.

Apardığımız müşahidələrdən belə nəticələr çıxarmaq mümkündür ki, çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatına və milli ədəbi prosesə fəal qoşulan nümayəndələrinin sayına görə talışlar və ləzgilər üstünlük təşkil edir: sözsüz, bu məsələdə həmin millətlərdən olanların ümumi sayının çoxluğunu və tarixi-mədəni amilləri unutmamaq olmaz. Daha sonrakı yerləri dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar, saxur kimi azsaylı millətlər və xalqların nümayəndələri tutur.

Bu layihə və onun son nəticəsi kimi nəşrə hazırlanan antologiya Azərbaycanda bunaqədərki aparılan kulturoloji fəaliyyətlərin davamı olaraq aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

- Azərbaycanın Respublikasında yaşayan müxtəlif xalqların milli-etnik mədəniyyətləri - ədəbiyyatı və folklor nümunələri barədə təsəvvürləri genişləndirir;
- Dünyanın mədəni-kulturoloji və ədəbi-filoloji ictimaiyyətini Azərbaycanın etnik mədəniyyət xəritəsiylə tanış edir;
- Yaradıcı insanların və tələbə gənclərin humanitar biliklərinin zənginləşdirilməsinə imkan yaradır;
- Azərbaycan xalqlarının ədəbiyyatının qorunmasına xidmət edir;
- İstər yerli əhali, istərsə də turistlər tərəfindən mədəni - ədəbi-bədii sərvətlərin qorunması ilə bağlı qayğının yüksəlməsinə yardımçı olur;

- Ənənəvi xalq folkloru və ədəbiyyatı onların mövcud olduğu bölgələrdə mühafizə edir;

- Eko-turizm, kulturologiya, regionşünaslıq, art-turizm, etnoturizm sahələrinin inkişafına təkan verir;

- Azərbaycanda yaşayan xalqların köklü ənənəvi mədəniyyəti - ədəbiyyatı və folkloru üzərində müəlliflik hüququnu möhkəmləndirir;

- Milli dillərin, eyni zamanda o dillərdə yaranan ədəbi-bədii əsərlərin, folklor nümunələrinin qorunub gələcək nəsillərə ötürülməsində kömək edir və b.

Eyni zamanda onu da bildirmək istəyirik ki, layihəmiz insan haqlarına dair beynəlxalq – hüquqi aktlara və milli azlıqların qorunmasına dair çərçivə konvensiyasına əsaslanır; UNESCO-nun Milli müxtəliflik haqqında ümumi Deklarasiyasının (2001), Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında beynəlxalq Konvensiyasının (2003), Mədəni özünü ifadə formalarının rəngarəngliyinin qorunması və artırılması haqqında Konvensiyasının (2005) müddəalarında öz əksini tapmış qeyri – maddi mədəni irsin mədəniyyətin rəngarəngliyinin qaynaqları və sabit inkişafının təminatçısı kimi əhəmiyyətinə diqqət yetirir; Beynəlxalq intellektual mülkiyyət təşkilatının 1998-ci ildən başlayaraq, intellektual mülkiyyət sahəsində yeni istiqamətin – ənənəvi biliklərin qorunması probleminin irəli sürülməsində təşəbbüslərini nəzərə alır; Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» və «Folklor nümunələrinin hüquqi qorunmasına dair» Azərbaycan Respublikasının Qanunlarını qəbul edir.

Biz layihənin icraçılarına, o cümlədən, şifahi xalq ədəbiyyatı, etnik mədəniyyət yaddaşının qoruyucularına, Azərbaycanın ənənəvi folklorunun daşıyıcılarına, respublikanın bölgə, şəhər və kəndlərinin ədəbiyyatsevər sakinlərinə minnətdarlığımızı bildiririk.

Tariyel Məmmədov
professor

AZƏRBAYCAN ETNİK MƏDƏNİYYƏTİ

(ixtisarla)

Coğrafi baxımdan Avropa və Asiya qitələrinin sərhəddində yerləşən müasir Azərbaycan tarixi keçmişdə müxtəlif sivilizasiyaların: əhəməni-sasani, roma-bizans, skif-xəzər, türk-oğuz mədəniyyətlərinin kəsişməsində bərqərar olmuşdur. Lakin maddi və mənəvi dəlil kimi tarixi abidələrdə təcəssümünü tapmış bütün bu mədəni simbioz və rəngarəng ənənələrlə yanaşı, Azərbaycanın çiçəklənməsi fenomeni onun etnogenezi ilə, bədii yaradıcılığın ən müxtəlif sahələrində eczakar incilər yaradan xalqla bağlıdır.

Azərbaycan etnosunun tarixini nəzərdən keçirsək, görərik ki, respublikamızın əhalisinin 90% -ni təşkil edən azərbaycanlılardan başqa, bu etnosun təşəkkülündə əsrlərdən bəri müxtəlif azsaylı xalqlar, etnik və milli qruplar iştirak etmişlər. Onların arasında Altay ailəsinin türk qoluna məxsus (azərbaycanlılar, tatarlar, mesxeti türkləri), həmçinin, hind-avropa (tatlar, talışlar, dağ yəhudiləri, kürdlər), qafqaz (udilər, ləzgilər, avarlar, saxurlar, buduqlular, ingiloylar, qızıllar, xınalıqlar), slavyan (ruslar, molokanlar, ukraynalılar) dil qruplarının təmsilçiləri vardır.

XX əsrin sonunda keçmiş SSRİ respublikaları dövlət müstəqilliyinin bərpası yolunda tarixi imkan əldə etdilər. Keçmişə, milli şüurun təşəkkülünə və inkişafına, mədəni sərvətlərin yenidən dəyərləndirilməsinə, tarixi yaddaşın aktuallaşdırılmasına maraq artdı. Bununla yanaşı, müasir dünya birliyinin inkişafında «qloballaşma» aparıcı təmayülə çevrildi ki, bu da müxtəlif ölkə və xalqlar arasında sərhədlərin silinməsinə əsaslanır, insanları yaxınlaşdırır və vahid ümumbəşəri, planetar mədəniyyətin təşəkkülünə və inkişafına şərait yaradır. İdeoloji, siyasi və dil baxımından maneələrin silinməsi mədəniyyətlərdəki rəngarəngliyin itməsinə və yekrəngiliyinə gətirib çıxarır. Belə yekrənglik isə polimədəniyyətə malik cəmiyyət daxilində özünəməxsus etnik mədəniyyətlər üçün xüsusilə məhvedici ola bilər.

Sadalanan ictimai – tarixi hadisələr dalğasında respublika rəhbərliyinin balanslaşdırılmış siyasətinin əsas məsələlərindən biri dövlətin polietnik əhali kütləsinin qorunub saxlanılmasından ibarətdir. Bu da xalqın mədəni genofondunun determenantı kimi, etnik mədəniyyətin – dil, xalq incəsənəti, xalqın maddi mədəniyyəti, adət və ənənələri, etika, ənənəvi tərbiyə sistemi və s. bu kimi ünsürlərini özündə ehtiva edir.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dil və mədəniyyətlərinin inkişafı üçün dövlət yardımı haqqında» 1992-ci ildə verilmiş sərəncamı ilə başlanmışdır. Sərəncamın məzmununda etnik azlıqların təhsil, mətbuat, mərkəzi televiziya və radio ilə xüsusi verilişlərin təşkili, həmfikirlik və ədalətlik, tolerantlıq və həqiqilik, bərabərlik və əməkdaşlıq hüquqları təsbit edilir.

Bu sərəncamın uğurla həyata keçirilməsi ona gətirib çıxarmışdır ki, yeni Azərbaycanın vətəndaşlarının bugünkü süurunda üç komponentin vəhdəti kök salmışdır: bunlar öz etnosuna mənsubluq haqqından (istər azərbaycanlı, istər tatar, istər talış, istərsə də rus olsun), öz milli ənənələrinə və öz xalqının tarixinə hörmət və məhəbbət hissindən, milli dilin və milli mədəniyyətin öyrənilməsi meyllərindən ibarətdir. Eyni zamanda, onların çoxmillətli Azərbaycan cəmiyyətinə və nəhayət, dünya birliyinə mənsubiyyət hüququnun təsdiqi, təkcə öz xalqının və çoxmillətli ölkəsinin taleyi üçün deyil, həmçinin, bütün dünyanın taleyi üçün məsuliyyət hissini aşılamaı bu qəbildəndir.

Şübhəsiz, elə bir xalq yoxdur ki, etnik mədəniyyətin qorunması və inkişafı problemi ilə qarşılaşmasın. Məlumdur ki, ümumi amal insanları birləşdirir. Əsas məqsəd – millətin və onun mədəniyyətinin qorunması, yeni bilgilərlə zənginləşdirilməsi, həm əvvəlki, həm də indiki nəsillər tərəfindən toplanılan biliklərin gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanılması ilə bağlıdır.

Azərbaycan xalqı, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, respublika cəmiyyətinin əsas hissəsi olan azərbaycanlılardan və ölkənin müxtəlif guşələrində yığıcam halda yaşayan 30 sayda millət və etnik qruplardan ibarətdir. Sayının, dil və dinlərinin müxtəlifliyinə baxmayaraq, onlar Azərbaycanın bərabər hüquqlu vətəndaşlarıdır və çoxsaylı azərbay-

canlılarla bərabər bütün vətəndaşlıq hüquqlarına malikdirlər. Onların folklor ənənələri və bilikləri ümummədəni və elmi baxımdan dəyərlidir: çünki bunlar etnik təşəkkül və inkişaf tarixi, həyat tərz, dünyagörüşü və dünyaduyumu haqqında zəngin məlumatları özündə cəmləşdirir. Onların hər biri unikal, özünəməxsus və təkrarolunmazdır.

Təəssüf ki, bu etnosların ənənəvi bilikləri, onların autentik folkloru janr zənginliyinə və mövzu rəngarəngliyinə baxmayaraq, intellektual mükliyyət kimi, bu günə qədər layiqincə qiymətləndirilməmiş, nə bizim ölkəmizdə, nə də xaricdə geniş işıqlandırılmamışdır. Bundan əlavə, bu xalq sərvəti son illərə kimi Azərbaycan tarixçilərinin, etnoqrafların, etnopsixoloqların, etnolingvistiklərin, etnomusiqişünasların tədqiqat obyektinə çevrilməmişdir. Hərçənd ki, bu məsələlər Azərbaycanın hüdudlarından kənarında nəşr olunan işlərdə daha ətraflı işıqlandırılma da, heç də həmişə həqiqətə uyğun və obyektiv xarakter daşımırdı. Buna görə də bu problemin tədqiqi təkcə humanitar elmi araşdırmalar nöqtəyi-nəzərindən deyil, həmçinin, siyasi, ictimai, tarixi rakursdan qloballaşma və ənənəvi biliklərin hüquqi qorunması dövründə aktuallıq kəsb edir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MİLLİ AZLIQLARA MƏNSUB OLAN ŞƏXSLƏRİN HÜQUQLARININ QORUNMASI ÜZRƏ MÖVCUD VƏZİYYƏT

Azərbaycan Respublikası müxtəlif etnik və dini qrupların ənənəvi dözümlülük və harmonik birgəyaşayışı üzərində qurulmuş, həyata keçirilən milli siyasətin aparıldığı çoxmillətli, çoxdini ölkədir. Qanun mənşəyindən, milliyyətindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir.

Bir neçə əsr ərzində milli azlıqlara mənsub olan şəxslər Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan xalqı ilə sülh və harmoniya şəraitində yaşamış və yaşayırlar. Azərbaycan tarixən unikal çoxmillətli cəmiyyət olduğu üçün bu multimədəniyyətli, multietnik irs hətta bu gün də Azərbaycanda qorunub saxlanılmaqdadır.

Ölkəmizin 20% ərazisini işğal etmiş qonşu Ermənistanla çoxillik silahlı münaqişə nəticəsində mövcud olan çətinliklər, erməni silahlı qüvvələri və terrorist qruplaşmalarının təşkil etdiyi etnik təmizləmənin qurbanları olan Azərbaycanlılarla yanaşı müxtəlif milli azlıqlara mənsub olan şəxslərdən ibarət (kürdlər, ruslar, yəhudilər və s.) təxminən 1 milyon qaçqın və məcburi köçkünün, həmçinin keçid dövrünün problemlərinin mövcudluğuna baxmayaraq, Azərbaycan hökuməti milli azlıqların hüquqlarının qorunması üzrə ardıcıl siyasətini davam etdirir.

Milli azlıqlar öz milli mədəni mərkəzlərini, assosiasiyalarını və digər qurumlarını yaratmaq hüquqlarından tam istifadə edirlər.

Hazırda Azərbaycanda onlarla milli mədəniyyət mərkəzi fəaliyyət göstərir. Onların arasında «Birlik» cəmiyyəti, Rus icması, Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-İsrail icması, Ukrayna cəmiyyəti, Kürd mədəni mərkəzi «Ronai», «Samur» ləzgi milli mərkəzi, Azərbaycan-Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Tat mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-tatar cəmiyyəti, Tatar mədəniyyət cəmiyyəti «Turqan-tel», Tatar mədəniyyət mərkəzi «Yaşlıq», Krım tatarları cəmiyyəti «Krım», gürcü cəmiyyəti, Azərbaycan gürcülərinin humanitar cəmiyyəti, İngiloy icması, Çeçen mədəniyyət mərkəzi, Axısxa türklərinin «Vətən» cəmiyyəti, Axısxa türk qadınlarının «Sona» cəmiyyəti,

Talış mədəniyyət mərkəzi, Avar cəmiyyəti, Dağ yəhudilərinin icması, Avropa yəhudiləri (Aşkenazi) icması, Gürcü yəhudi icması, Yəhudilərin qadın humanitar assosiasiyası, «Karelhaus» alman mədəniyyət icması, Udin mədəniyyət mərkəzi, Polyak mədəniyyət mərkəzi «Polonia», Beynəlxalq Talış assosiasiyası «Mada», Talış assosiasiyası «Avesta», Udin mədəniyyət mərkəzi «Orain», «Buduq» mədəniyyət mərkəzi, Saxur mədəniyyət mərkəzi. Milli azlıqların sıx yerləşdiyi ərazilərdə həvəskar cəmiyyətlər, milli və dövlət teatrları, həvəskar assosiasiyalar və maraq qrupları fəaliyyət göstərir. Məsələn, Qusar rayonunda Ləzgi, Qax rayonunda isə Gürcü Dövlət teatrları, Astara və Lənkəran rayonlarında Talış folklor qrupları fəaliyyət göstərir.

Dövlət bu qurumları imkanı dairəsində ölkə büdcəsindən və Prezident fondunun hesabına maliyyə yardımı ilə təmin edir və mənşəyindən, mədəniyyətindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq, bütün şəxslər arasında qarşılıqlı anlaşma, dözümlülük və hörməti gücləndirməyə yardım göstərir. Milli azlıqların cəmiyyətin həyatında, eləcə də ölkə səviyyəsində keçirilən birgə tədbirlərdə fəal iştirakları Azərbaycanda mövcud olan qarşılıqlı hörmətin əyani göstəricisidir. İslam, Ortodoks və Yəhudi dini konfessiyalarını birləşdirən «Üç qardaş» təşkilatı artıq qeydiyyatdan keçmiş və hazırda ölkədə fəaliyyət göstərir. «Links» təşkilatının (Böyük Britaniya) rəhbərliyi altında milli azlıqların Resurs mərkəzi də Azərbaycanda fəaliyyət göstərir.

Milli azlıqların dillərində onlarla qəzet və jurnallar nəşr olunur. Hər gün onların dillərində radio və televiziya proqramları yayımlanır.

Dövlət Radio stansiyası tərəfindən mütəmadi olaraq, kürd, ləzgi, talış, gürcü, rus və erməni dillərində Dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən verilişlər yayımlanır. Balakən rayonunda avar dilində, Xaçmaz rayonunda isə ləzgi və tat dillərində, Qusar və Xaçmaz rayonlarında yerli televiziya ləzgi dilində verilişlər yayımlanır. Bakıda rus, kürd, ləzgi və talış dillərində qəzetlər nəşr olunur. Məsələn, «Samur» və «Dəngi Kürd» ləzgi və kürd dillərində nəşr olunur, Yəhudi cəmiyyəti «Soxnut» isə «Əziz» qəzetini nəşr edir.

Müxtəlif milli azlıqların nümayəndələri Azərbaycanın dövlət qurumlarında geniş təmsil olunmuşlar. Milli azlıqların sıx yaşadığı ərazilərdə yerli əhalinin nümayəndələri yerli hakimiyyət orqanlarında

rəhbər vəzifələri tutur. Milli azlıqlara mənsub şəxslər Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatında, Milli Məclisdə, Nazirlər Kabineti, Konstitusiyə məhkəməsi, Mərkəzi seçki komissiyası, hüquq-mühafizə orqanları və digər dövlət qurumlarında çalışır. Milli azlıqların nümayəndələri Milli Məclisin bəzi Daimi komissiyalarının sədri və ya sədr müavini vəzifəsində çalışır.

Aşağıda Azərbaycan Respublikasında milli azlıqların sayının, dilinin və sıx yaşayış yerlərinin struktur tərkibi verilir:

Milli azlıq, sayı (min), dili, sıx yaşadığı ərazilər

Ləzgilər: 178, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan ləzgi dili, həmçinin Azərbaycan və rus dilləri, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Ruslar: 141.7, şərq-slavyan qrupuna aid olan rus dili, Azərbaycan Respublikasının sənaye şəhərlərində, eləcə də bir neçə kənd təsərrüfatı bölgələri;

Ermənilər: 120.7, hind-Avropa dil ailəsinə aid olan erməni dili, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində, Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsinə baxmayaraq, məlumata görə, 30 minə yaxın erməni Dağlıq Qarabağdan kənarında, eləcə də Bakıda yaşayır;

Talışlar: 76.8, hind-Avropa dil ailəsinin İran qrupuna aid olan talış dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının cənub bölgələri;

Avarlar: 50.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Məhsəti türkləri: 43.4, türk və Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal və aran bölgələri;

Tatarlar: 30, türk dil ailəsinə aid olan tatar dili, eləcə də rus dili, Azərbaycan Respublikasının şəhərləri;

Ukraynalılar: 29, şərq-slavyan dil ailəsinə aid olan Ukrayna dili, eləcə də rus dili, Bakı;

Saxurlar: 15.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qolunun cənub-şərq qrupuna aid olan saxur dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının Zaqatala rayonu;

Gürcülər: 14.9, Qafqaz dillərinin Kartvelian qrupuna aid olan gürcü dili, Azərbaycan Respublikasının Qax rayonu;

Kürdlər: 13.1 İran dil qrupuna aid olan kürd dili, Ermənistanla silahlı münaqişədən əvvəl Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı və Zəngilan rayonlarında sıx yaşamışdılar. Bu ərazilərin işğalı nəticəsində başqa rayonlara məcburi olaraq, köçürülmüşdülər.

Tatlar: 10.9, İran dil qrupuna aid olan tat dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri, Bakı;

Yəhudilər: Avropa (Aşkenazi), dağ və gürcü yəhudilərinə bölünür 8.9, semit dil ailəsinə aid semit qrupuna daxil olan yəhudi dili, Azərbaycan Respublikasının Quba rayonu və Bakı şəhəri;

Udinlər: 4.1, Qafqaz dil ailəsinin Dağıstan qrupuna aid olan udin dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası mənşəyindən, irqindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarına hörməti təmin edir. Azərbaycan Re-

spublikasının suverenliyi haqqında Konstitusiyaya aktı Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarının Qanun qarşısında bərabər olduğunu təsdiq edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə əsasən, Dövlət irqindən, milliyətindən, dinindən, dilindən və mənşəyindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqların bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 44-cü maddəsinə əsasən, «hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ vardır. Heç kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilməz».

Azərbaycan Respublikasının «Mədəniyyət» haqqında Qanunun 11-ci maddəsində milli mədəniyyətin inkişafına və qorunub saxlanılmasına yardım nəzərdə tutulur. Dövlət Azərbaycan xalqının milli mədəniyyətinin inkişafına və qorunub saxlanılmasına, eləcə də Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan bütün milli azlıqların mədəni kimliyinə təminat verir.

1992-ci il oktyabrın 7-də qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının «Təhsil» haqqında Qanunun 6-cı maddəsi və «Dövlət dili» haqqında Qanunu 3-cü maddəsinə əsasən təhsil milli azlıqların dillərində verilə bilər.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqlar və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, həmçinin dilinin və mədəniyyətinin inkişafına dövlət yardımı» haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1992-ci il 16 sentyabr tarixli Fərmanı milli azlıqlar arasında əlaqələrin yaxşılaşdırılması və hüquqi dövlətin yaradılmasına onların cəlb olunmasının səviyyəsinin artırılması məqsədini daşıyır.

Daxili qanunvericiliyin bu müddəaları ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının 1996-cı il 31 may tarixində qoşulduğu İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması, Aparteidin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması və Genosidin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında BMT Konvensiyaları kimi beynəlxalq sənədlərin müddəaları da tətbiq olunur.

2000-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasına üzv olmamışdan çox-çox əvvəl Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyasına qoşulmuşdur. Konvensiyanın 25-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan 2002-ci il iyunun 4-də milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyət barədə milli hesabatını təqdim etmişdir. Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyası üzrə Məşvərətçi Komitə sözügedən hesabatın baxılması məqsədilə xüsusi işçi qrupu tərtib etmişdi. Bu qrup Dövlət hesabatını yoxlamaq məqsədilə 2003-cü il martın 29-dan aprelin 4-ə qədər Azərbaycana səfər etmişdir. Bu tədbirlər Azərbaycanın milli azlıqlara yönəlmiş siyasətinin beynəlxalq standartlara cavab verməsinin əyani göstəricisidir.

Azərbaycan ATƏT kimi başqa beynəlxalq təşkilatlarla da milli azlıqlar məsələsində əməkdaşlıq edir. ATƏT-in Milli azlıqlar üzrə Ali komissarının siyasi müşaviri milli azlıqların hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyətə müşahidə etmək məqsədilə Azərbaycana bir neçə dəfə səfər etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi İnternet saytının materialı əsasında hazırlanmışdır:

http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/human/milli_azliqlar.shtml

Azərbaycan Respublikasında talışların yaşadıkları ərazilər

Talışlar Astara, Lənkəran, Lerik, Yardımlı və qismən Masallı bölgələrində - əsasən Lənkəran-Astara iqtisadi coğrafi rayonuna daxil olan bölgələrdə yaşayırlar. Aqrar-sənaye kompleksi rayonun iqtisadiyyatının əsasını təşkil edir. Kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmək üçün burada çox əlverişli təbii-iqtisadi şərait var. Rütubətli subtropik iqlim, məhsuldar torpaqlar, su və kifayət qədər əmək ehtiyatları kənd təsərrüfatının intensiv inkişafı üçün böyük imkanlar yaradır. Kənd təsərrüfatının strukturunda fərəş tərəvəzçilik, çayçılıq, üzümçülük, taxılçılıq üstünlük təşkil edir.

TALIŞ ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(talışca və azərbaycanca)

“ÇIMI XƏBƏ MƏBƏN BO ÇIMI NƏNƏ”

Kənə vaxtonədə çəmə və sənətkarın bən ki, əvon tolişi mahneon ifa əkən, vəyonədə işlə məhorəti nümayiş əkən, çı tolişi müsiqi inkişof karde roədə və zəhmətşon kəşə. Çəvonədə qıləy Liki Jaynəvu dio beşə sənətkor Balabaji Sənhomi kinəyə ki, çı qəzeti imrücənəni nümredə çəyi müsahibə dodəmon. Sıvo çı müsahibə çı Balabaji Sənhomi kinə yodədə mandə mahneon dərj kardedəmon.

- Şımə m mahneyon konjo ifo əkəyşon?

84934.
- Kinə vəyədə bəvədə aşığ nəbi. İ manq bə kinə vəyə mandə jo diyonkü əvoyn qırdə əbin. Əvindimon devran şədə, əmənen əşimon. Çəgin olətə birinədə, vəyü barədədə mahne əvotin. Kinə vəyədə iqlə merd nəbi, ənjax cenon əbin. Əmma zoə vəyədə aşığ əvəyn. Bəvədə zoə vəyədə cen raxs nəzne kay, əvoni bə merdə vəyə nahaştin.

- Mahne vote çoknə ümütə bedəbe, yəni xüsusi məktəbon hestibin? Məsələn, şımə mahne vote çoknəne ümütə?

- Az mahne vote işlə moə - Soğraküm ümütə. Əv heco vəyonədə diştə əvesnə Mələki mahne əvoti. İne kədə voteyədə mı peəqətim. Niznədə xəbə əstənim: «İne filon mahne çoknəyə?» yəvon əvoti. Dədə haştə nıbe şanqone bışəmon. Lovə əkəymon: «şinə pə, bida bışəmon». Dı hovə əşimon. Gızboji dı Kinəboji əvoti, mı dı Xanımqülü.

- Mahneyon kon formədə əvotişon?

- Mahne, ənjax 4 kəs, dı kəs - dı kəs dı nübə əvotin, oqinədə jo 4 kəs əvoti. İ beyti i kərə əbi vote, dıminji kərə votero bəpe mahne sə dəqiş əkəyş.

- Çə vaxti vəyon həxədə çion şımə yodo mandən?

- Hələ bə Bokü oməntibim, i kərə çı Təbizlikü bə Jaynəvu,

çəğon bə Kornədi mahne vote-vote dı dastə şemon bə vəyə. Ağaboni vəyədə, Təbizliyədə, Vıstənıcon oməbin olətşon vabe. Deği tərəfədə, Yardımlıədə mahne ve zümand əvotin. Əmə dı Xanımqülü dəvon yarış karde. Əvon dəqiş əbin, əmə nəbimön. Əvonmon ekişte, oqının, niştin bə kəno. Bəvədə vəyə soybon xahiş əkəyn pəkü ki, bıdə Balaboji bə, çəmə vəyədə mahne bıvoto. Johiləti be, mahne vote-vote bəyəndi piyəraşimon, əsirimön.

- **Şımə Vizəzəmin Sovetliyədə çan kəs mahne handəkəs əbi?**

- Handəkəs ve be. Mahne əvotin, ənjax dəf nəznin küy. İnə, Zərəşon, Xanımqül, Kinonəğə, ısnə Ğızıl, mı dəf əküymön. Kornədiədə Kifoyət, Əxonım hestbe. Bə 4 qlə handə kəsi 1 qlə dəf əküy eqındəbe.

- **Cıqo beştə ki, hiç nıbü 30-40 kəs handəkəs hestbe.**

- Bəli, handəkəs ve be.

- **Şımə dəf ıstət mandə?**

- 1967 sori oməym bə Bokü dı oilə. Dəfim oqəte Təbizliədə. Nomımən çəy səpe be. Peşə vote pedırniəşonbe.

- **Oxonə vəyə şımə yodoye?**

- 70-ji soronədə çı Bokükü şem bə Təbizli. Bəvədə çı Bajxonımı vəyədə mahnemon vote.

- **Boçi m odət çı yodo beşe?**

- Odət yodoşon bekardeyəni.

Qəpi ənıvışt: Səlahəddin Səbarz

NƏĞMON

Avəvü ton bımand manqış bıvındom
Eşdə johiləyü ranqış bıvındom
Nə manqonon vinde, nəinki soron
İcənən mandim az bə ğofol bıvındom.

Telə çardə çəvon bandon əşimon
Rüci-rüc mandəbe dıynə beşemon

Bir xalçanın rəngləriyik...

Xəbə oməy çəmə dışmenon mardən
Əmə bəyəndi həsrət noxəşimon.

Əjəb siyo xole bə dime heste,
Çımı piyə de tı se sore heste.
Se sor se manq bışoş bə sə navisə,
İ kərə yod biyəş mınən yo heste.

Xosə zoə tı dıl barde nibəneş,
Dılı barde nığo doye nibəneş.
Cı dilon hestin nübəndi şişə,
Şişəli barşeyo baste nibəneş.

Osmoni bə diyəm, osmon ranqine,
Mını damə məkən, dılım ğəmqine.
Bəmi tanə məcən azən bəmərdem,
Rüşinə dınyo botı tanq dəbəvarde.

Bıl-bılı çək-çəke doyi bəşədə,
Arsım rü xün karde mande çəşədə.
Balalış bımiyoş ay çımı bədxo,
Mını nəyi karde biyəm çəşədə.

Oşımı ponzəme qırde omedə,
Kaşdəlim nabüde hirde omedə.
Çımı xəbə bıbə bo çımı nənə,
Çımı vil qülə ranq zarde omədə.

Kinəlim-kinəlim, jo-jo niştəbiş,
Honi kəşonədə, sə şiştədəbiş.
Ovaynəş peqətə zılf rıştədəbiş,
Ğələmiş peqətə nıvıştədəbiş.

Həşi şe bəsə küy kamce mandə,
Pələnq şe bəsə ovi səmce mandə.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Çımı xəbə bəbə-bə çımı nənə,
Dardi dil kandəbe kamce mandə.

Bəleti po bıyə poyım botıro,
Jonım sanqə pülön beye botıro.
A bəştı ğıbonşom ha dədəm zəə,
Ə vəyə mübarək beye botıro.

Sıpyə pandom bome mını bəkişte,
Dışmenon bəməsən dastəkə bəküyen.
Çımı xəbə məbən bo çımı nənə,
Çımı nənə bəce ıstəni bəkişte.

Ostoro paytaxte miyon dı bandon,
Barzə küye əbim ğələyə sındox.
Ha ki miyon tı dil bə dü bəvotə,
Si sori kindəbüş, çıl sori zindon.

Voyi qını sə sefi bəş lovnişe,
Kəmım saxte ni bənəm kəşi lovne.
Bı dınyo dimisə həzo jivone,
Mınən mardim bo bıyə çaş lovne-lovne.

Nənə ğonəğə kinə,
Şəvi şonbəyə kinə.
Sə vil çanqəyə kinə,
Bolo rəvişi ğıbon.
Kəyi qardışı qıbon,
A nənə ğonəğə kinə
İ şəvi lampəyə kinə.

Qələ bə Mığon* ha düdül ha,
Elçi bə Şıvon** ha düdül ha.
Qələşon barde, ha düdül ha,
Lanqə pəs mande ha düdül ha.

Sa si pəs be, ha düdül ha.
Donzə kəs be, ha düdül ha.
Qərəli bəşt bəsə poysə, ha düdül ha.
Oxonşon barde, ha düdül ha.
Əynəli fəğire, ha düdül ha.
Nəsir səğire ha düdül ha.
Qələ bə Mığon ha düdül ha,
Elçi bə Şıvon, ha düdül ha.

*Mığon - Müğan

**Şıvon - Şirvan

* * *

Dastədəm dəpe,
Əğəm bə qəpe.
Hələ tam bıcən,
Çokə sehbatə.

Nəqarət:

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dodo bəştı ğıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmrö!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dastədam tova,
Xanımə hovə.
İləz səb bıka,
Məka bəy lovə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dodo bəştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Az siyo çəşim,
İştı poysə gəşim.
Doktor, bə əğrənami
Az bə şu bəşem.

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dodo bəştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Balə moə didə,
Tı ə zoə vində?!
Koədə zərbəçiye,
Dodo, əvım pidə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dodo bəştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

TOLIŞA MAHNION
(Müzəffər Nəsirli, Bukü, 1931)

Qıləvo 1
(mahne)

Ay qıləəvoooo,
Booy, booy, boooooy.
Ay qıləəvoooo,
Booy, booy, boooooy. - musiqi

Nəqarət:

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolişi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bıcan ücnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Xəbəmon ni vətəni marzi çə ton vətənikü,
Pükə ım yarə sütəy tovnedə yarəm jonikü.

Bıqın avon dərəmon çı Tolışi osmonikü,
Bıçən avon şülišə tı Tolışi veyzə, ləvo -2 kərə.

Biyə Şandermani, Rizvanşəhəri barzə sədo,
Niye çı Ostoru, çı Nəmini, çı Həştəri to.
Bıkə Masülə, Masali, Fuməni tı xəbədo,
Qıləvo, vazilə vo, ay Tolışi xoşqıləvo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bıçən üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Qımedə Xəzri piyo əv pozi vardə üçənən,
Tolışi orzü doon zizon ekardə üçənən.
Vətəni osmoni avon siyo kardə üçənən,
Tı nıvoş Xəzri bəka bo Tolışi vay, Qıləvo -2 kərə.

Botono ni oxo zındəm bomı bə marzə teğon,
Tini çəş kardə çı yürdi, vətəni havzə toğon.
Sipyərüykü tosə Kura Tolışi vəşdə boğon,
Tı nıvoş şor bəka boğon siyo vavaz, telə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bıçən üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Sədo kardəm tını, mandəm bəsə bandon, qıləvo,
Tiniş im yürdi qemic ğandə vilon dardi dəvo.
Bıçən üçnən bəmənə çı Tolışi i be həvo,
Tosə i be vətəni boy mədə tı fasilə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Bıçən üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy..

KƏJƏLƏ, KƏJƏLƏ

Kəjələ, kəjələ,
Bə çımı do tıq məjən,
Çımı do livə bəva,
Livə bədom bəştə ğoçi,
Ğoç bəmi dəmə bədo,
Dəmə bədom bə nənə,
Nənə bəmi kukə bədo,
Kukə bədom bə məlo,
Məlo bəmi dərs bədo,
Dərsi bədom bə Xıdo,
Xıdo bəmi umr bədo.
Bə piəjenon maq bədo,
Bə nöəjenon kaq bədo.

TALIŞ NAĞILLARI VƏ ƏFSANƏLƏRİ

(*Talışca*)

ÇI MAVLƏ SIRR

Qıləy hestbe, qıləy nibe, ğərəyz Xıdo hiçki nıbe. Qıləy məholədə qıləy podşo hestbe. Çı podşo ah-imon i qılə kinəş hestbe.

Ruji bə podşo məhol qıləy dəvuş omeydə. Dəvuş har tərəfədə codi kardeydə, rəml ğandeydə, bə cəmati tale diyə kardeyro fol okardeydə...

Podşo imi məseydə, dəvuşi doydə vanq karde iştə tonə. Bəy voteydə ki, bomınən qıləy fol okə, hələ bunum az çoknə bəmərdem.

Dəvuş fol okardeydə, voteydə:

-Vaxt bome bərəse, iştə kinə bə şu bədoş, əçəy səkəs iştı vırədə bə taxt bebəşe, əmr bədo, tını çı cəmati çəşi vədə məydonədə bədo ehaşte.

Podşo im sıxanon məseydə, əhvoliş xəyli bevəc beydə; ğəm-ğussə peqəteydə əy...

...Sorən dəvardeydən, podşo kinə pərəseydə, şuşənin beydə. Əçəy reçinəti sorəx məholbəməhol şeydə rəseydə. Çı har tərəfo bo kinə miştəriyon pəydo beydən.

Podşo bə yod vardeydə çı dəvuşi sıxanon. Car doydə jəy ki, çımı kinə ki bıpiyo səy, əv bəçımı i qılə şərti bəpe əməl bıkə. Çımı qıləy mavləm heste, əçəy dilədə qıləy sipiyə, qıləyən siyo sığ heste. Ə odəm iştə dasti bəpe dəğando bə mavlə dilə, çə sığonədə qıləy bekə. Ehanə sipiyə sığ beko, kinən, iştə podşoətiyən bədom bəy. Ne, ehanə siyo sığ beko, bəvədə bəpe əy bıdəm quli karde çı haliku.

Əncəx podşo bə niyoni bə mavlə dilə hejo dı qılə siyo sığ eğandeydə, sipiyə sığ eğandeydəni.

Çı dınyo har tərəfiku omeydən nuperəsə cıvonon, şahzodon, dasti dənoydən bə mavlə, həmməyən siyo sığ bekardeydən. Podşoən qılə-qılə əvoni doydə quli karde çı haliku.

Jıqo beydə ki, çı podşo kinə çə mavlə sırrı omuteydə. Əncəx

çı tarsiku hiç karde zineydəni.

İ kərən podşo kinə çı kuləfirənqiku diyə kardeydə, vindeydə ki, elçiyə sığisə qıləy piyəmerd niştə, xəyli həftoği bardeydə. Viğandeydə iştə kənizonədə i kəsi, doydə vanq karde im merdi iştə tonə. Qordineydə iştə peşti bə piyəmerdi, xəbə səydə de riki:

-Bəti çiç lozime, mamu?

Piyəmerd voteydə:

-Az oməm, iştı pıə mavləku sipiyə sıği bekəm, tıniyən, iştı pıə taxt-tociyən bıstənom boştəno.

Kinə hejo jəqo niştə vəzyətədə voteydə:

-Çand soronin cıvon-cıvonə iqidon, çand qılə ağılməndə şahzodon bekarde zınəni sipiyə sığ, iştənşon ğıbon doə. Tı qıləy piyəmerd, nohəx eqıniyəş bı savdo. Çənə səlomətiş, beşi bışi bəştə kə.

Bımədə çı podşo kinə qardeydə bə peşo, vindeydə ki, piyəmerd bəke, ladiku demi qəp jəkəs qıləy cıvonə, reçinə zoəy, iştənış dəğandə bə piyəmerdi libos. Dılış band beydə bı zoə, kardeydə bəy lovə ki, bəs hol-ğəziyə jıqoy... Tı bekarde əzınış sipiyə sıği, çımı beinsofə pıən bədo kışte tını. Tı beşi bışi bəştə kə.

Rozi beydəni zoə; voteydə:

-Ne, az sipiyə sıği bebəkəm çı mavlə diləku!

Xəbə rəseydə bə podşo ki, omə qıləy tojə elçi. Car kəşeydən bə şəhri cəmati, vəzir-vəkil, sipirişon-siyorişon qırdə beydən bə məydon. Vardeydən çı podşo mavlən noydən duz çı məydoni miyonədə. Podşo kinən iştə çəşi arson ru karde-karde, deştə həmrəo kinon bə ivrə çı podşo səray kuləfirənqiku məndə bə təmşo...

Vanq kardeydən zoə. Omeydə əv bə mavlə nezi. Məxləx de intizori çəş kardeydə əy. Yolu-ruk həmməy bəmə-şivən kardeydən ki, hiçki bekarde zineydəni sipiyə sıği çı mavləku, iştəni nohəxədə doydən kışte. In purcəmolə zoən nohəx ğədəmiş noə bı roy.

Zoə dasti dənoydə bə mavlə, iştə mişti pur bekardeydə bə beton. Məxləxi dil de tıp-tıpi jəydə. Podşo kinən şivən kardeydə çə tərəfo.

Podşo jəydə zikkə ki, dasti okə, hələ bunum, kon sıği bekarde.

Zoə ənəxəbədə iştə dasti qordıneydə osmonədə, çənə zuş heste, kirtəğə doydə sığı. Sığ şeydə qin beydə çı çəşiku.

Podşo rəyrə əmr doydə, epuşteydən çı zoə kəş-poçon. İştə odəmonən vığandeydə çı sığı dumo. Əncəx pəydo karde zıneydən sığı. Mandeydən mətəl, zıneydən çif bikən. Zoə bı vaxti damə beydə:

-Ay cəmat, bıməsən, az sipiyə sığım bekarde, şoy-şoyku əvim şodoy. Podşo votəy rostebu, bəvədə az çı podşo kinən, əçəy taxt-tociyən soybim.

Har tərəfikü cəmat xəbə səydə:

-Oxo, əmə çoknə bovə bıkəmon ki, tı sipiyə sığı bekarde?

Zoə voteyde:

-Im vey hostonə koy! Şımə diyə bıkənən bə mavlə dilədə mandə sığı. Ehanə siyo sığ mandəbu, bızın, az sipiyə sığım bekarde.

Odəmon qıneydən bəyəndi. Rəyrə diyə kardeydən bə mavlə dilə. Vindeydən ki, qıləy siyo sığ mandə əçəy dilədə. Sığı vardən nişo doydən bə podşo. Podşo suteyde-evəşeydə, hiçi vote zıneydəni.

Zoə çı podşo kinə səydə, nişteyde bə taxt. Çı kanə podşo kardə hilə bə cəmati voteyde. Peşon əmr doydə ki, in zolimə podşo çı cəmati çəşi vədə çı daro ehaştən məydonədə.

Osmonədə se qılə sef eqıniye: qıləy çımı, qıləy çı nəğılıvoti, qıləyən əçəy bıvıvıştı.

Səvon: Dolçə sırr.

MUSA PEYĞƏMBƏR

(Rəvayət)

İ şəv bə İsmoyil peyğəmbəri (s) xəbə doydən hanədə ki, bə dınyo qıləy tojə peyğəmbər bome. Çəy nom Musa bəbe. Çə rujnəku hejo çı İsmoyil peyğəmbəri (s) çəş bə ro be.

İsmoyil peyğəmbəriyəni (s) dı qılə kinə sonij hestbe, zoə fərzəndış nibe.

Ruji in kinon pəson danə kardeydən, bardeydən bə honi bo ov doy. Vindeydən, bə honi qəv qıləy çənə yolu sığ ırtıyə, honi qəvıj

qətə. Ha zu jəydən, sığı çı honi qəviku bə kəno doy zıneydən. Vindeydən ki, de roy qıləy zoə dəvardeyde. Bımi voteyde:

-Çəmə boə, bəmə koməq bıkə, in sığı peqətəmon çı honi qəviku. Bıde pəson ov peşomon.

Zoə voteyde:

-Dəvardən, az sığı pebəqətem, rəd bəkam.

Kinon voteyde:

-Ne, iştı coylinə zu əvişkini. Əmənən koməq bıkəmon.

Zoə bı kinon votəy quş doydəni. Xəyli qoni bə in sığı çı honi qəviku rost kardeyde, şodoyde bə kəno.

Pəson ov peşome bəpeştə kinon omeydən bə kə. In əhvoloti qəp jəydən boştə pıə. İsmoyil peyğəmbər (s) şedə bə fik. Bəştə kinon voteyde, bışən, bınəvən, pəydo bıkən ə zoə, biyəni çımı tonə.

Kinon tikəy nəvə bəpeştə in zoə pəydo kardeyde. İştə pıə sifarişi bəy rosneydən. Zoə peqəteyde, vardeyde pıə tonə.

İsmoyil peyğəmbər (s) xəbə səydə zoəku, iştı nom çıçə?

Zoə voteyde:

-Musa.

Bəçəy dili əyon beydə ki, im bəmi hanədə votə bə peyğəmbərə. Voteyde bə zoə:

-Çımı 50 qılə pəsim heste, zoə fərzəndim ni. Tı bımand çımı tonə, əvoni bıçovın bomı. İmsor çənə moə və bə, həmə iştine.

Musa rozi beyde.

Sor dəvardeyde. Bı sori pəson həmmə moə və zandeydən.

İsmoyil peyğəmbər (s) voteyde:

-İ sorən bımand. İmsor çənə niyə və be, həmmə iştı bəben.

Musa ijən rozi beyde. İ sorən pəson çovneyde. Bı sorədən pəson həmməy niyə və zandeydən. İsmoyilən ponə soriyəni, imsorəni soriyəni vəon həmməy bə şerti hisob doydə bə Musa.

Bı vaxt çı Musa 20 sin təmom beyde. Bəy xəbə rəseyde ki, çəy pıə diyədə Cəbrayil nomədə i kəs iştəni peyğəmbər elan kardə. Əy çı Musa pəj doə kışte. Musa İsmoyil peyğəmbəriku (s) icozə səydə ki, bışu bəştə pıə kə. İsmoyil icozə doydə bəy. Çərəyz ımı, iştə qıləy kinən doydə bə Musa.

Musa peyğəmbərən (s) iştə jeni peqəteyde, omeyde bəştə pıə

kə. Vindeydə, Cəbrayili divuyədə iştəni peyğəmbər elan kardə. Diyədə har çiçij piyeydə kardeydə, hiçki bimi hiçi vote zineydəni. Çı tərəfoən xəbə nəveydə ki, Musan iştəni bənə peyğəmbəri bardeydə.

Diyədə çimon dikəsi toyfə har vırədə bə i yəndı piyarış kardeydə, yəndı qəteydən. İmi vində Musa Cəbrayili vanq kardeydə, voteydə:

–Çəmə kom qılə həyğətən peyğəmbər be sıbut kardeyro boy tinən, azən iştə toyfə odəmon həmməy sədo bıkəmon bə Nili şam. Əmr bıkəmon. Hələ bunum, bə çiki sıxan Nili ov ru beydəni, mandeydə? Bə çiki sıxan bıməndo, bızın, həyğətən peyğəmbər əve. Bə maştənə kəsımot kardeydən, co beydən.

Şanqo Cəbrayil iştə lınqonku iştəni epuşteydə bə şalmonı. Kardeydə lovə bə Xıdo ki, tı mını rısvo məkə. Tosə maştə hıteydəni, lovə kardeydə.

Musa (s) isə orxoyin hıteydə, iştən-bəştə voteydə: -Az peyğəmbərim, Xıdo çımı votəy bəməse.

Maştənəy dikəsən deştə toyfə omeydən bə Nili şam. Sıftə Musa peyğəmbər əmr kardeydə. Nili ov hiç bəştə nəzən vardeydəni. Çəğın Cəbrayil əmr kardeydə. Nilə ru bə saət mandeydə.

Musa bərk ğıyzın beydə. Cəbrayil bəy rık doyro voteydə:

–Boy deştə toyfən eşəmon bə ru. Ki deştə odəmon nıtarso, əv coylı bəmande, peyğəmbərəti bəka.

De ğaydə Cəbrayili piyedəşe Musa (s) çı arəku peqəto.

Musa (s) rıkso beydə, iştən-bəştə voteydə: -Hələ diyə bıkəy, Xıdo, az iştı peyğəmbər be-be, Tı mını iyo rısvo kardeydəş. Bıdə hejo bımardom.

Dıynənən deştə toyfən i vırədə eşeydən bə ru. Cəbrayil deştə toyfəumjən Nilədə təseydən. Musa (s) isə deştə toyfə səğ-sələmat mandeydə. Musa (s) iştə peyğəmbərəti kardeydə.

Əve voteydən: -Xıdoən zəhlə barde əbını!

*Bə ğələm səkəs: Nazim Hacıyev,
Lik, Nodə di*

KOSİBƏ ZOƏ NƏĞİL

Qıləy hestbe, qıləy nıbe, ğərəyz Xıdo hiçki nıbe. Qıləy məmləkətədə qıləy kosibə zoə hestbe. In zoə çəş dameydə bə podşo kinə. Podşo kinən əvij piyeydə. Əncəx podşo voteydə: -Az iştə kinə bə kosibi ədənim.

Vey voteydən, podşo kam məseydə. Oxoyədə kinə bə zoə umjən qıneydə, viteydən şeydən bə co məhol.

Bı məholədə boştə qıləy kumə duteydən, jiyedən iyo.

Ruji zoə şeydə bə vijor. İ kilo əno səydə vardə bə kə. Jeni-şu nişteydən bo əno harde. Kinə qıləy əno poə kardeydə, əno diləku i mişt ğızıl emeydə eposə. İmon xəyli şoyşo kardeydən. Zoə ğızılön qırdə kardeydə, bardeydə bə vijor, həvateydə.

Boştə de ğızılı qıləy çokə, səhmoninə boğ soxteydən.

Kinə pıə-podşo vey nəveydə boəvon, pəydo karde nızne bəpeştə, rıkış emeydə. Bino kardeydə bə sorəx karde ki, çımı kinə pəydo bıkən, az deəy dust beydəm.

Podşo əvoni sorəx kardeydə bibu, boşmə qəp bijənom çı kosibə zoə iyən podşo kinəku...

Bı vaxt çəvon jiyə məmləkəti podşo eqıneydə mardeydə. Vəzir, vəkil qırdə beydən ki, çiç bıkəmon? Voteydən, kaftə bıpornəmon, çiki amisə nişte, əy podşo bəvijnəmon. Rozi beydən.

Kafte vardeydən, porneydən. Kafte pəreydə niştə çı kosibə zoə amisə.

Vəziri bimi rık omeydə, voteydə:

-Im hisob ni. Im çoknə bəbe, kosib, həməən qıləy ğəribə bəbe boəmə podşo?

Kafte diminə kərə vadoydən. İjən əv pəreydə, omeydə niştə çı zoə amisə.

Vəzir lap iştəku beşeydə. Əmr doydə, zoə qəteydən dənoydən bə zindon.

Seminə kərə kaftə porneydən. Ha çəş kardeydən, kaftə hiçki amisə nişteydəni. Xəyli osmonədə qardə bəpeştə, pəreydə. Eqıneydən bədi əy.

Bı vaxt ıřtobən bo zoə bə zindon nun bardənbən. Zindoni kəybə çoknə obeydə, kaftə pəreydə, dəşeydə bə zindon, niştə ijən çı zoə amisə.

Imi bə vəziri rosneydən. Vəzir məcbür mandeydə, çı kosibə zoə podşo mande rozi beydə.

Kosibə zoə iyo ıřtə podşoəti kardeyədə bıbu, bəşmə xəbə bıdəm çı kinə pıəku.

Kinə pıə xəbə qəteydə ki, çəy kinə de yeznə bı məmləkətədə jıyeydən, əncəx, zıneydəni ki, yeznə podşoy. Bəştə vəziri əmr doydə ki, bə da qılə dəvə var-davlət, ğızıl bo bıjəno, bıbə bo yeznəro.

Vəzir çəy votəy kardeydə. Dəvon de boy vardeydə bə yeznə bə məmləkət. Zoə xəbə səyde. Voteydən bəs əv çəmə podşoy.

Vəziri de dəvə boon vardeydən çı zoə tonə. Zoə əhvolotiku xəbədo beydə. ıřtə var-davlətikuyən da dəvə bo doydə hozı karde, oqordıneydə bə həsuyə kə.

Vəzir oqardeyde de vist dəvə boy bə podşo səray, xəbə doydə ki, ıřtı yeznə ıřə ıřtısən ərbobə podşoy.

Podşo bəştə kardə koon pəşimon beydə. İjən baxşə peqəteyde, bə podşo layiq de hurməti omeydə bə yeznə məmləkət. Bə yeznə - potşo xəbə doydən ki, ıřtı həsuyə omeydə. Əvən bo həsuyə exroc nıbero ıřtə vəzir - vəkili peqəteyde, de hurməti beşeydə bəçəy nav. Demiyən dust beydən.

Əve, voteydən ki, hiçki oxoy əbını zıne. Imrujnə kosib maştə ən yolə ərbob bəzne be.

Həməkəsi tale Xıdo nıvıřteyde.

Osmonədə se qılə sef eqıniye. Qıləy çı nəğıl votəkəsi, qıləy əy bə ğələm səkəsi, qıləyən əçəy handəkəsi.

*Bə ğələm səkəson: Nəriman Ağazadə,
Aytəkin Zeynalova, Nazqul Məmmədova,
Seyfəddin Əliyev, Lik, Nodə di*

TALIŞ DİLİNƏ POETİK TƏRCÜMƏLƏR

BƏ TOLIŞI ZIVON POETİK TƏRCÜMON

Talışçaya tərcümə edəni: Rza Musayev

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar

BƏ HEYDƏRBOBO SƏLƏM

(poemakü i poə)

Heydərbobo, qınıyədə avəvu,
Ovəyz de ğıyzi omedə, jəyde zu,
De dastə diyə kardə kinə, vəyu
Viğandedəm bə el-obə az səlom,
Bəşmə zıvon ikərə bo çımı nom.

Heydərbobo, de həşi peşt bısuton,
Dim bısıro, honiyon ekon ason,
Əğilonı i dastə vil dəvason
Biyo bı tərəf, əy bıdə bə vavazi,
Bəlkə bəyşdı çı hitə bəxti yazı.

İd oməbe, şəbpərə handedəbe,
Pəvəndiyə zoə roy səpe mandedəbe,
Har kəs bə i kə kışdı ğandedəbe.
Ah, çı xosə ğaydəbe kışdı ğande,
Bə dasmoli idə baxşə dəğande.

Vərzəğandə ambu bəhvat omədə.
Əğlon sədo eqındəbe dəbədə.
Əmə əçəy ome xəbə məsədə

Əvitimon, eğandimon vanqi-vu,
Qandım ədəymön, əstənimön ambu.

Heydərbobo, avə eqətə osmon,
Çı yəndisə yavə bə rujonimon,
Çı yəndiku əmone, co məbəmon!
Çokətişon çəmə dasdə səşone,
Əcəb bəmə bevəcə ruj doəşone.

Çı fələkiku bıqətənən xəbə,
Bıdə bıvoto: boçi dəmə dəbə?
Astovon bə parcin jəy yağın səbə.
Bıdə əvon həmmə bə zəmin emon,
Məfbo dışdə duz kardə tələ şeyton.

Keş pərəbəym az de qınyə vavazi,
Umuj bəbəym bando omə ovəyzi,
Diyəro eqıniyə eli bəbəym az i!
Nıznəme ın coəti ki eğande,
Bə tərəfədə ki marde, ki mande.

Heydərbobo, mərdə zoon peroson.
Nomerdon tı bəçəy cəzo bırosön,
Kıl-kımotdə neçiyon bıqət, bıtosön,
Bıdə pəson aləfi bəhən rohət,
Neçi əvoni nıkə hiç norohət.

Heydərbobo, ıştı dil hey şo bıbo.
Çıçı harde, təmin bıbo, ho bıbo,
Detı dəvardə kəson həmro bıbo!
Bıvot çımı Şəhriyar, şairə zoəm,
Əçəy umur nıbe heç be dard, be gəm.

Ramiz Roşən

HƏ

Çəşon asin, oqınyə hə,
Həmuş ıştə şələ bıbə.
In roy i ruj bəjeş bə sə.
Oqine botı bəmande.

Şələ jiton fəğır beyədə,
Tam-tami baştə ro şeyədə,
Şələ ıştı peşti jəyədə
Umu bə cili dəmande.

Palan zolıme, doydə doj,
Hələ jidəş, çəşonı oj.
Tini dəro bəka i ruj:
Əv boştı balə bəmande.

TALIŞ ŞAİRLƏRİN DOĞMA DİLLƏRİNDƏ ŞEİRLƏRİ

TOLIŞƏ ŞAİRON MOƏ ZIVINƏDƏ ŞERON

Zulfuqar Əmədzadə

TÜKƏ MAHNE

Rüji-bə tojə obedə,
Sibi kijon cə-cə jedə,
Kə xıyzon həmə pebedə
Xosə moəm bə tük şedə.

Takardə tükə oləton,
Tünükə de dasə vünon.
Peşo qofe bəsə nodə.
Şinə moəm bə tük şedə.

Damedə bəy tüki olət,
Dasonədəş çokə ğivət,
Bə pəhlivoni oşedə.
Şirə moəm bə tük şedə.

Jenon həmə dasə-dasə,
Har rüj beşdən bə lekəsə
Məzə bənəy vəyə bedə;
Xosə moəm bə tük şedə.

Həmə taka i ranq olət,
Lekonədə vıtdən sıbət,
Qılə-qılə donə jedə,
Şinə moəm bə tük şedə.

DAVARDƏ RÜJON

(*poemakü i poə*)

İ tonı bande, i tonı diyoy,
Vəyşt ki votedən, əv ənə iyoy.
Maştə çe diyoy pemedə həşi,
Dəvətdə bə vilon, bə doon bəşi.

Tolişi məhol, ha xosə vətən!
İştı umriku vey soron şedən.
Ocnən zındənin vey kəson tını,
İştı dovləti, iştı heste-ni...

Şəkər Aslan

LANKON

Tojə şəhər, kanə şəhər,ğ
Tı dəqiş bəş çanə şəhər.

Çı ğəşənqin vılə boğon,
Bılində doon, qədə toğon.

Ah, çı xəşe, xəşe həvo,
Dardi dəvo, doji dəvo.

Avlodonı zəhmətkəşin.
İştı dilin, iştı çəşin.

Zındəş çiçe iştı sinə?
Xəzinəye, əv xəzinə!

Moye hise, mıvı hise
Ambür, üləs, kıvı hise.

Ətrinə çay nişə əvəz,
Sofe həvo, sofe nəfəs.

Tı lıǵmoniş, conə Lankon,
Çəmə Lankon, Çəmə Lankon.

Əhəd Müxtar

İŞTI HƏŞİ TOJƏ PEMƏ

(poeməkü i poə)

Ki bəne vote Tolış qədəye?
Tolış bəmənə qıləy nənəye,

Şinə boliye, xose inəye,
Qədə nəvəye, yolə dədəye...

Tolışi fəxr Əhmədi zoəye –
Zülfüǵar Pencəy Əhmədzadəye!

Məəqr Pensəje? Əncəx Pensəje?
Ki dü bivotə, Xıdo əy bəje!

Zülfüǵar Pensəy tolışın dıle,
Dı əǵlı əǵıl, dı yoli yole.

Əv çı məholi sementə parde,
Fələki peşti arıştə merde!..

OZORBOYCON

Ozorboycon – obə iyo har curə vilon,
İyo ocey keynə pidə bo dusti dilon.
Çıvrəy tulən, çıvrəy ovən dəvoye, dəvo.
Çıqın bə kə sərost bəşe şikəston, şilon.

Ozorbocon, Ozorbocon, tı çəmə moə!
Ləzqi, tolış, tırk iyən kurd - i dədə zoə!
Çan sa sore i vırədə cidəmon əmə,
Bə iyəndı koməqimon, nunimon doə.

In zəmini məhəbub bəkarde Kaspi diyo,
Qasbu bəhişt iştənəbu ın vişon iyo.
Ozorboycon – çı sə-bə sə İlahi şere,
Hiçki çəşon si əbini, əşini çıyo.

Ozorboycon – xosə məhol, çəmə Vətəne,
De banıd-kuy, de kəşənən, dəmə Vətəne.
Az dcoylinə, tı dcoylinə, oxo çıçimon?
Çiç vindəmon i vırədə həmməy Vətəne.

CON, TOLIŞƏ BANDON

Dıldəm botı olivə
Xun, Tolışə bandon.
Omim dəşim bəşdı və
Con, Tolışə bandon.

Havze əmə bandi-ku,
Kaspi, Viləş, Vazə ru

Sedə hoco işdiku
Con, Tolışə bandon.

Dılım bo tı larzedə,
Çoko bəbeş – tarsedəm.
Vilonədə parzedə
Şon, Tolışə bandon.

Əməni şo kardedəş,
Dardı-səron bardedəş.
Bo tolışon vardedəş
Nun, Tolışə bandon.

Məsud

* * *

Az tolışim, bandi zoəm,
Məhəmmədi handi zoəm.
Rosto votedəm, az qolışim,
Çe Kadusi qəndi zoəm.

Az tolışim, diyo çəşim,
Biyə honi çəşmə təşim.
Şodon mını bə bul qıyə,
Oviku az ələtəşim.

Az tolışim, bərəkəşim,
Təvəmən hest, ərəkəşim.
İ ruc bome, bəvindeyon
Vulkan obə, az bebəşem,
Az tolışim, az tolışim!

Bir xalçanın rəngləriyik...

Yadulla Sayad

* * *

Tı, ha çımı xoşə zıvon,
tolışə zıvon,
Tı, ha çımı moə zıvon,
hovə zıvon, boə zıvon!
Tı, çımı kəy,
çımı xəlqi, çımı eli
sunış, bızın,
bo dco kəsi telən bıboş,
bomı ha vaxt şiniş, bızın.

Tı ni boboš,
ni bəbem az,
ci qarəzon vi bəbem az.
Tı qın bıboş,
bı dınyoədə du bəbem az,
ımı bızın, əndcəx dıtı
bə zəmini, osmoniyən
zu bəbem az!

Nəriman Əğəzodə

* * *

Ha dustım, boy bə səyr beşi,
Bı Tolışə bandonədə.
Vəyştı bıvınd deştə çəşi,
Bı Tolışə bandonədə.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Honi ovon bənə biyəy,
Ki peşoməy, sa sor ciyəy.
Pəydo bəkaş, çici piyəy,
Bı Tolışə bandonədə.

Dimbədimin çəmə bandon,
Im Kəmərku, əv Səvalon.
İye vişə, ruy, kuy zivon,
Bı Tolışə bandonədə.

Har halədə tarix hitdə,
Okə, diyəkə, çiçon votdə.
Bızəyədə, Bıləbandədə,
Bı Tolışə bandonədə.

Im Xəlifon, im Osnəqon,
Imən çəmə Canqəmiyon.
Çe Boboki rizon iyon,
Bı Tolışə bandonədə.

Qəssəm bıbu bə həşi çaş,
Veye çəmə tarixi yaş.
Sıron niyon, tı obikoş,
Bı Tolışə bandonədə.

Rza Musayev

BƏ İNSOF BOY, A BILBIL

Çəmə boğdə bı pozi
Səvili okardəşe.
Bilbil, tıku norozi
Sinəş poə kardəşe.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Bə insof boy, a bilbil,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrətə bəti in vil,
Sute açəy dili sə.

Pozədə beşdəş şedəş,
Nomı mandə bebəfo.
Çoknəy çayku co bedəş?
In vil kəşədə cəfo.

Çokə zoəş, bəhə tov,
Zomsoni voə-voşi.
Bə vili məkə zulım,
Mətar, bəməşi məşi.

Bə insof boy, a bilbil,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrətə bəti in vil,
Sute açəy dili sə.

ĞƏZƏL

Boy bovə bıka, beti çəşədəm məhol bevəcə,
İ ruj nıvındım tını, dardon bedən bol, bevəcə.

Çı dınyoku bexəbəy ıştı reçi nıvındəkəs,
Qəv lol bıbo voteyədə «dimədəki xol bevəcə».

Bəştı həvo pəreydəm, marışt çımı kəşi-pori,
Bə çəşım han əşini, bıməsom əhvol bevəcə.

Qıləy siyo çəş-bəvi, sipyə dimi noxəşinim,
Noşi xəbə qəteydə: boçi ıştı hol bevəcə?

Bir xalçanın rəngləriyik...

Dil pure de sıxani, voteydəm: vindıme az tı,
Şin-şini qəp bəjemon, vindəm, bedəm lol, bevəcə.

Iştə dili sıxanım votəmbe az boştə dodo,
Məsəme ki, bəyi votə: çı Rza xəyol bevəcə.

BOYATIYON

Kinə, mənəv marzisë,
Darzi bənon darzisë.
Mardənəbəym, i ruj az
In səm noəbəy barzisë.

Kinə, bomı noz bıkə,
In nozi dıroz bıkə.
«İşti pəvəndi bəbem»
Tı in xəbə rost bıkə.

Kinə, vişədə mənəv,
Bətarseş dəşoş bə şəv.
Sa sor şini əhənim:
Lıbut dəşo bəçmı qəv.

Ha kinə, qədə-qədə,
Boy, bə xəlxi sır mədə.
Az bıbum, ijənən tı,
Qıləy xəlvətə kədə.

Ha kinə, vəse, vəse,
Eşğən qıləy həvəse.
Çımıku qiy məqordın,
Dışmen imi bəməse.

Kinə, vıl vanqo-vanqo,
Az bədom bəti şanqo.
Bemı çoko hitedəş?
Mor dəno ıştı yonqo.

Ha kinə, məşi, məşi,
Tı çımı ovşum, həşi.
İ rujım nıvinde tı,
Qətəme botı pəşi.

Joğə məzın xəşim az,
Çı sutə doy başım az.
Çımı dard zıney pidə?
Botino noxəşim az.

Allaverdi Bayrami

JƏĞOY İM, YA JƏĞO Nİ?

Common xəy beydəni,
Dıləvaqi beydə ni,
Dard pıxniedə əməni,
Hay qləy bandi qoni –
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Boğədə dı nıdılı,
Qardəmon qırdo vili,
Həx bəmon bə bılbılı,
Pi bəmon, hol ni həni,
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Bəsə i linqə, rəyrə,
Vaşdəbiş sa i kərə.
Əyşdəsəy – jedəş nırə,
Dəmon novniedə tını –
Jəğoy ım, ya jəğə ni?

Sio muəxolon dəjəniş,
Bə ro lənqər əjəniş,
İsət pi bəş, piəjəniş,
Si beydəniş çı hani –
Jəğoy ım, ya jəğə ni?

Umrımon qınyə bə sə,
Xəməni oxo rəsə,
Əzrayil mandə poysə,
Bo nəho bəstey conı –
Jəğoy ım, ya jəğə ni?

BO RƏHMONİ

Ha maştoni şim,
Bəşmə ro beşim,
Tınn nıvindey.

Bənəy ço vəşim,
Sutim evəşim,
Tınn nıvindey.

Qardışi rəsim,
Bə həycon dəşim,
Mandim - edəsim:

Bunum omeydəş?
Bəmi xoş beydəş?
Bə məktəb şeydəş?

Bənəm roədə niş,
Bə çəş ziedəniş,
Həjin doədəniş.

***

Mını əvindiş,
Kəşon oəşandiş
- Məşiş - əvotiş,
Bənəy hırdəni
Bə ro əvitiş.

İsət tibədə,
Cənnət məkoniş,
Cismo gəbədə,
Ruho dəməniş.
Zəmə gəlbədə -
Həmon Rəmoniş.

Əli Nasir

NIQINO ÇƏŞ BƏVON

(mahne)

Nəğərot

Nıqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Micə ros kardedəş, tı bəmi noz kardedəēş,
Ə nozi vey bıkə, tı nozi xos kardedəş.
Mını ka ov bə şom, bəştı vılə dıl dəşom.
Ki ğıbon voddə və, az ğıbonim bə çəşon.

Nıqıno çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı sıyo çəş-bəvon.

Tı bəmi noz bıkə, az botı nozə bıkəm,
Çı vılo bəştı qıy vılə qıyozə takəm.
Şo bıbü çoknə dıl, dardi əviş ka be hol,
Bihıto çoknə çəş, mandəbü bılbıl be vıl.

Nıqıno çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı sıyo çəş-bəvon.

Dı micon ox cedəş, bə dilisə doğ cedəş,
Mını kışdəş, peşo səy enovındəş şedəş.
Kinəlim boy məşi, avə dəbaste həşi,
Çımı dınyo bızın dıştı çəşon bə rüşin.

Nıqıno çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı sıyo çəş-bəvon.

HA BİBƏFO, HA BİBƏFO

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

Umri zımıston dabame,
Bə sə sipyə va ebəme.
Dıl bəvotə, çəş bəbəme,
Daston bənəven bo ləvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Dimə kükon kütə bəbe,
Avşümədim sütə bəbe.
Astovəçəş mütə bəbe,
Çal bəbe sıyo çəş-bəvon,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Bılbılı hande bo vılı,
Vılı doğ cəy bəçey dili.
Vındışe bılbılı holi,
Vılışən sütə telə vo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Ecə bə dıl eşği teği,
Ümür kardəm az də doği.
Tınən i rüc eşği boği-
Be ətrə vıl bəbeş oxo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Tı nıkay bə dardi dəvo,
Həni ə Leyli niş, məvo.
Xıdo zınə coğnə rəvo,
Nasir bısütə, bıtəvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

VİY NƏNƏLE

Nəğarot

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdıməzo.

Coqo zikkəş ce piyo əv co bızın doydə əzon,
Bıbünom heç nıciyo, hardeədə nün bıtəso.

Dımınış karde ğəzo: Ay balə, çiç dızdəş hiyo?
Oxo cəğonə nənəkü az tını çoknə bıpiyom?

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdıməzo.

Votıme, ay xaləle, ıştə vılım vində iyo,
Dızd çiçe, bilbilim az, boştə vili handəm iyo.
Bıməso qasbü beşü az diyəkəm bəştə vili,
Pidəme ıştı kinə, boy tı məqım bəçmı dılı.

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdıməzo.

Bımədə jındo be lap, soy sığonış ğande bəmı.
Votışe dızdı dəkə həpli-həpo handə bomı,
Sığ oməy ay kinəle, lap çı dılı səysə qine,
Dı zü az ıştə jonım çəy dasədə roxne zine.

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdıməzo.

Eqıno sığ bə rüci ıştı nənəm vinde əyo.
Be dılım az çə rüci, eqne dılım mande əyo,
Əçey qızqon dı şonə çanə bərəndəş ha kinə?
Po bıqət boy çəmə kəy, kəykü bəmandəş də nənə.

Tını vinde kinəle, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdıməzo.

TI QILƏY VİLİŞ

Bəpərə sədom çı boğə bə boğ,
Bəməse həmmə, tı çə əməsnış?

Bəpərə sədom çı boğə bə boğ,
Bəməse həmmə, tı çə əməsnış?

Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.
Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.

Tı qıley viliş honiyəçəşonsə,
Azən bilbilim vilə bəşonsə,
Azən bilbilim vilə bəşonsə.

Şəv-rüc botino, botino handəm,
Boy bınişd qüş bıda çımı kəşonsə,
Boy bınişd qüş bıda çımı kəşonsə.

Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.

Həsərətən sütdə, cığə yəlov nii,
Han-hıtım qin bə çəşədəm ov ni.
Həsərətən sütdə, cığə yəlov nii,
Han-hıtım qin bə çəşədəm ov ni.

Nəvedəm boto, nəvedəm şəv-rüc,
Jonədəm xov ni, dilədəm tov ni.
Nəvedəm boto, nəvedəm şəv-rüc,
Jonədəm xov ni, dilədəm tov ni.

Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.
Tı qıley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qılış bomo, qılış bomo, qılış bomo.

Çı vili qılış bomo, tı qıley viliş bomo,
Tı qıley viliş bomo, çı vili qılış bomo.

Baladdin Veşo

Pİ NIBU

Qıryətmand avlodon, çı xəlxi roədə
Bıdənən dastbədəst, zəhmət pi nıbu!
Ki conı davardə çı həxi roədə,
Xəlxo bəpe əçəy ğıymət pi nıbu.

Bə jiye bəqıne, ar be dimono,
Navəjən şəx nəvəy xəy mərəkono.
Nuperəson mərdiy nığodən xuno
Merdyəti pi nıbu, ğıryət pi nıbu.

Umi məbır dılo bə şəkon qorış
Rujçari səfo hest bə pokon qorış
Im dınyo jiyədə bə çokon qorış
Bo çokonro omə rəhmət pi nıbu.

Mərd əve ehtiram bo dusti qətdə
Həm həxi zinedə, həm rosti qətdə
Nəhlət bəy ki, dınyo dıdasti qətdə
Bə hərəkəte ki, qıybət pi nıbu...

Vındə bəd zəmonə sitəmi, Veşo
Dəvnə xəş rujon xəş təmi, Veşo
İştən pi bıbujən, çı ğəmi, Veşo,
Xəlkyı dılo bə hurmət pi nıbu.

XIDO

Jimoni sırij ve, ni bızınə kəs,
Okarde piyəyon rə kıştə xıdo.
Doydə xoş rujçari bə komi, çə bəs,
Nimədə çəy kiyə okıştə xıdo?

Bə iy dəvlət doydə, çəy aqli səyda
Bə qıləy aqlıj doy, çəy bəxti jəyda,
Har şeyij bıbi ni, jıqoye ğayda,
Hay ğısməti i cur nıvıştə xıdo.

İy şəni, hurməti soybe kardədə
İy şəron dılədə qij-qij çardədə

İy şoyku məste, ləzət bardədə
Çı iy çəşe arso dəniştə xıdo

Ki zındə bıvoto ımı, isə, çə
Nohəx zutnin beşdə çı həxisə çə?
Nomerdi vadoydə iştən bəsə, çə.
Çı mərdi dı aspin səniştə xıdo?

Həromxur azadə hardə, nəvdə şık
Hələli zəhmət ğon, ğəzənçij sıvık
Çəy ruji dəndə bə sıyo pəlu tık
Kasibi bo conı pekiştə xıdo

Bo sırron okay ro-sıvoldaj bə ki,
Mudrik bə fik bəşe, nodon bə həki
Veşo, rosti bıvot bəni hələki
Çə dı bədi çokon ekiştə xıdo?..

ÇƏMƏ LANKON

Vəyşti oxşe, xoş diləkəş,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.
Jı şəhərə, şəhəron çaş,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Çı ğıryəto bərkone ım,
Çı iqidon arkone ım,
Tarixədə Hırkone ım,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Bo vətəni con noy komi,
Qətdə çəvon ehtirami.
Fəxr kardə dı Həzi nomi,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Iştə ğudrət Xıdo viyo,
Nuşo doəje Mehro, xəyo,
Havı-boy dı Kaspi diyo,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Reçinəti qıləy cəlöl,
Eşğ yo dilo haştəni hol.
Siyo çaşə kinon məhol,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Tamşokə bə çayə kulon,
Butə-butə obə vilon.
Ivrəy vətən çı bilbilon –
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Ço aləme feyxə viğon,
Çaş randedən lima toğon,

Portəğali, əno bağon
Çəmə Lankon, çəmə Lankon

Barzə bolo çınarə don,
Oxşər bəştı iqidə zon.
Varde Veşo həvəs bə con,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon!

DİNYO

Mərdon, fəron jıqo jəysə,
Çəxı bino bevo, dınyo.
Şedəş sə qij, bə nıvəysə
Ro qin kardə qabu, dınyo?

Çokı baste çı kəşəno,
Bədiş, çidəş çı nışono
Lap eqınəş çı çaşono
Bənə tırşə əvu dınyo.

Nahaştəki, sədoş beşo,
Ekışte tı həxı hejo,
Məxloğ votdə bıdə eşo
Felin didim, dıvu dınyo.

Dı sırə, dı bəmə bə dast,
Dəndə i cur həmə bə dast.
Boki, zolım, ğəmə bə dast,
Boki nozəyn vəvu dınyo.

Qa sırdəş, qa bəmedəş tı,
Bə sa cur dim damedəş tı,
Xəzon bedəş, emedəş tı
Bedəş ijən kavu dınyo.

Veşo fikij kay nıgılo
Səj benşe çı dəgılo
Zono bə pe gəmi dılo
Kardəş ijnən şoyvo, dınyo.

BANDON BOY, BOY VOTDON

Dili pıdə bə seyr beşum,
Bə vənəşə həvəs bışum.
Tusbin zoni bə şıg də şum –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Beşi bə rəğ, eşi bə dul,
Çəkut akkə manqul-manqul.
Vonəye ov – kijə-kəvul –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Bandon çımı rastə kəşım,
Qədimiku barzə bəşım!
Bızəy halon, Divəğəşım –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Mistonisə, Həzovisə,
Honyon ov şin vinovisə.
Umri bıbən say bovisə –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Çı tarıxe kitob – Coni,
Boboy haştə boştə soni.
Bə şer eğand tı imoni –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Çı içidən inə – bande
Boboki poy çınə bande
Im orande, Şinəbande –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Suvar bıbi, bırom aspi,
Bə Kəmərkuy bəşi rostbi,
Çıyo çidə diyo Kaspi –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Əvəsori hır be perand
İştı məydon Canqyəsəy band
Bə Həmati yon fik eğand –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Zındəm çımı roy bə çəşe,
Piran, Zuyən gəyd bıkəşe,
Maştə-maştə həşi beşe
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Değə nəvdəm rizə-rizə,
İlhami lap oka zizə.
Həvəs omdə həvəsisə –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Şonəysiği həvoj çiçe?
Çı Poçkoni ətri kuçe.
Barzəvu band bandon reçe –
Bandon bəmi boy, boy votdən.

Vılvo bandon naxşe-mandə!
Vilin, vəyştı oxşe-mandə!
Vənəşədə baxşı mandə –
Bandon bəmi boy, boy votdən!

Liki bandon vılıstonin,
Bə ha tərəf Veşo yonin,
Səvəloni qədə boönin –
Bandon bəmi boy, boy votlandən!

Zahir Əzəmət

TOLIŞƏ MƏHOL

Kəşənış behište, vişonış nəğil,
Osmoni-rismoni ranq bandonədəy.
Astovon har şanqo mahne handedən,
Ovşumi rüşinə çanq bandonədəy.

Dıyo həzo sore sə jəyde iyo,
həşi çı bandonkü bə ro dəqində.
Roon- çı zəmini boftə timonin,
nə odəm oqında, nə ro oqında.

har vıje çı qıləy hoii çəşməye,
Qıləy ruf hitedə har sıği jiədə.
Diəkə çəşi püri bə ambürə do,
Çımı tarix hitə çəy rəği jiədə.

COYLİ VAMƏDƏ

Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
İştı çəşonədə bəvardem, dili.
Az ıştı ğıbonim, az ıştı baxşim,
Bətım dim okardə bəbol-bəboli.

Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
İştı çəşə qılə - Tolışi nəğil.
Tı ıştən i vıjəş, cıvoni mardəy,
İ bandı dardı doy, vəşi doy, dəğil.

Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
Lap joğə zındəmən, çəş ni, otəşe.
Bəştı sə bıqardom, məvit bə diaro,
Im çımı orzüye- tınədə vəşe!

Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
İştənım pəyde ka ıştı nomədə.
Ay bəştı sardonə insofi ğıbon,
Boy, mını ənədə coyli vamədə!

İŞTI QƏDƏ DILI

İştı qədə dili bədizem i şəv,
İştı qədə dili baham şin-şini.
Tı çımı i vənqə onibə sırış,
Tı çımı i çanqə şinə rüşini.

Az bənə voşədə mandə vənəşə,
İştı məhəbbətdə lısqə bəm, dili.
Bənə papürüzi orəxəm, sütəm,
İsət i mütə bəm, lısqə bəm, dili.

Az bənə yətimə astovə rüşnə
İştı çəşonədə pəpüşəm, kinə.
Tı joğə məzın li, əğlim hələ,
Tıkü ıştə həyfi bebəşəm, kinə.

İştı qədə dili bədizem i şəv,
İştı qədə dili baham şin-şini.

ABSÜRD

Qıləğ vəyə yıǵnəǵi
Bənə ən kosibə ğonəǵi
Bənə ən şinə tikə -
Çi pıxə dandonon mionədə
İştə ümüri ən oxonə rüji jİə odəm
Be xəbəy marde omekü.

Soədə dərivə sıpə nom Bime –
əçəyən vəşişə.
İyən vindəş ki,
tovış ni...

Bə osmon fişənq ğandedən:
Sı,
Zard,
Kavü...

Səmayə Güləliqızı

BAYATION

Mı aşıǵ bə sıə vili
Sutdə nodə bilbili.
Əmonətım oqətə
İştı doə piyə dili

Mı aşāǵ bəti oxşəş
Bəmi oxşəş, bəti oxşəş.
Çanna məholi nəvim
Hejoy ni bəti oxşəş.

Mı aşıǵ bə Bolədi
Moy, mivədə bolə di.
Əve zuənocon vitə
Boşamon bə Bolədi.

Bolədi taje sədəm
Ənə əyo moədə bəm.
Ki bə yod dənodəni
Ha ruc bə yod dənodəm.

XƏBƏ HİSE?

İştı eşǵe miniş şair kardəş
Heç iştı xəbə hise?
Ovəyz omə həməş şirtə bardəş,
Heç iştı xəbə hise?

Əvəsore çı ruy kənoədə mandəm,
İştı vtə sıxanıku damandəm,
Bənə aspi bə rucino samandəm,
Heç iştı xəbə hise?

Tı Samaya bə bəlon vey eǵande,
Bəçe nomi annə namə voǵande,
İruc əvni bəştı nomi baǵande,
Heç iştı xəbə hise?

MINİ POŞ MƏKƏ

Annə mini poş məkə
Bə otəşi tovom ni.
Moyon beşən ovi dimi
Çəpim hise domon ni.

Mı vey sutəm otəşədə,
Ğismət nıbım ıştə diədə,
Nışon ome joqlə diədə,
Ğərəz bimi jo rom ni.

Tale mınış bə həmoə ro niğande,
Heco mınış bə sığə ro dağande,
Pıme çı bəxti dumo bo ğande,
Vındıme ki, dasım təylie sığım ni.

Çımı əsil çe Bolədi xəkədə,
Xıdo bəmi səbırış doə anədə,
Osmoni dim avə omə çanədə,
Pərem pıdə kəşım hıse həvom ni.

AZƏRBAYCANCA YAZAN TALİŞ ŞAİRLƏRİ

Camal Yusifzadə

HAMININ KÖLGƏSİ QARADI...

Kimə üz tutum, kimə?
Həyat faniymiş demə,
Kim öləcək yerimə?
Bənzər ölüm ölümə!?
Nə qalıb ki, dünyada?
Boşdur daha dünya da!
Mən nə isə apardım?
Nəsə qaldı dünyada?

Oğlum, qızım, ay nəvəm! -
Dərdi verməyin yada!
Arxamca boylanmayın:
Dərd yaşamır dünyada!

Upuzun sevda yolu
Dirənibdi gözümə,
Mən gedirəm özümə -
Qayıdıram özümə.

VAXTA YAĞAN GÖZ YAŞI

Bu payız da eləcə
Ağlayacaq bu gecə
Dərd göyərdi içimdə -
Qəhərləndim gör necə?
Ölən ümidlərə vay,

Sevdağı günlərə vay!
Kölgə düşən bəxtimə,
Kimsəsiz evimə vay -
Ağla, ağla ki, ağla!
İtən gününə ağla,
Bitən ününə ağla,
Ölənin ölübdü ta!
Qalan dirinə ağla!
Bu dərd saralan deyil,
Kiməsə qalan deyil.
Boylan əngin göylərə,
Yalın dizinə ağla:
Kimdi sənə ağlayan? -
Sağsan, özünə ağla!
Vaxta yağın göz yaşı
Sel olacaq yaz başı!
Daman payıza ağla -
Qoy göyərsin baş daşı! -
Ağla, ağla ki ağla!
Tutub deyəsən səni
Ötən payızın ahı?
Axı bu gün bilirsən
Necə xoşbəxtsənmiş dünən, İLAHI!

Tərlən

* * *

Pəncərəm önündə lampa işığı
Söykənib qulağın qapı səsinə.
Sükuta sallanan kimsəsiz evim,
Bənzəyir boş qalan pul kisəsinə.

Yenə ağcaqanad pozan sükutun
Kölgəsi çirpilir saat səsinə.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Sobada üşüyən külün qoxusu
Qənim kəsilməkdə öz nəfəsinə.

Bürünüb gecəyə uyuyur şəhər,
Yaman kimsəsizəm, kimsəsiz bu gün.
Sabah oyanmağa bir bəhanə var,
Yenə gün çıxacaq təsəlli üçün.

* * *

Mən hörümçəyəm -
ölümün toz basmış küncünə sallanmış
hörümçək.
- Vətən deyilən labirintdə
qürurludur
tükdən asılı həyatım.
Toxunacaq, oxunacaq
çox şeylər var dövrəmdə,
dövrəm tərədən dırnağa tor.
Yoxdur məni isidəcək özgə qor.
Baxın mənə,
baxın və görün
qurduğum həyat xəritəsini.
Sevin, əziz tutun ölüm yiyəsini.
Niyəsini soruşsanız da
deyəcəyim, söyləyəcəyim yasaq,
Lap elə bir yerdə olsaq da,
bir yerdə gülüb,
bir yerdə ağlasaq da
heç nə dəyişmir,
dəyişmir heç nə bu dünyada.
Balıqlardan və quşlardan fərqli
yalnız bir şey üzür məni,

Bir xalçanın rəngləriyik...

yalnız bir şey -
özümlə üz-üzə gəlmək.

Mən hörümçəyəm,
Ölümümə atdığım imzadı
Toxuduğum tor.

Balayar Sadiq

DƏRD SİMFONİYASI (sonetlər çələngi, ixtisarla)

I

Bu çöllər uzanan sükut dənizi,
Səssizlik uçuşur qağayıltək.
Torpağın ovcuna göylərdən düşən,
Ünvan yazılmamış məktubdur külək.

Aç oxu, gözlərin qoy çiçəkləsin,
Tənhalıq buludu dağıldı bəlkə.
Yerlə göy arası ilişib qalan
Üfüqlər bir əlçim nağıldı bəlkə.

Ağrı sularında bir haray çimir,
Fələk də bir qoca əkinçi kimi,
Addım səslərini yollara səpir.

Taledən, qismətdən, əcəldən uzaq,
Torpağın qoynunda yırgalanır, bax, -
Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir.

II

Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir,
Üzür qəmli-qəmli xatirələrdə.
Uçuq bir daxmanın divarlarıtək,
Ovulub tökülür xatirələr də.

Bir parça bulud tək alınma qonub,
Bu andıra qalmış alın yazısı.
Günahsız günahın baxışı altda,
Udur sarısını tövbə qapısı.

Çırpı tək ocağa atdım illəri,
Doğma ölü kimi xatirələri,
Basdırdım alınımın qırışlarında.

O kimdir şəkildə gözünü qırpır,
Ayaq izlərini toz kimi çırpır, -
Bir yol avar çəkir göz yaşlarımda.

Nurəddin Mirzəxanlı

Vətən dağı,
Yurd yeri, Vətən dağı.
Dağ qədər ağır imiş
El dərdi, Vətən dağı!

Vətən dərdi,
El qəmi, Vətən dərdi.
Xoşbəxtəm — söz bağımın
Barını Vətən dərdi!

Ağ dərəni,
Qar edib ağ dərəni.
El qalxar — yad əllərdə
Saxlamaz Ağdərəni!

Ya da üzüm,
Ya kəsim, ya da üzüm.
Həzinin varisiyəm —
Tanışdı yada üzüm!

Xaldan deyil,
Qax deyil, Xaldan deyil.
Ürəyi incidən xal
Yzdəki xaldan deyil!

Kəs dilimi,
Sən bir də kəs dilimi.
Dədə Qorqud saziyam —
Bilməz hər kəs dilimi!

Azərbaycan Respublikasında ləzgilərin yaşadığı ərazilər

Ləzgilər Azərbaycanda əsasən Qusar, Quba, Xaçmaz, qismən isə Qax və Zaqatala rayonları ərazisində yaşayırlar. Bu rayonların ərazisində ləzgilər üçün məktəblər açılmış və onlar öz ana dilində dərslər keçirlər. 1993-cü ildən başlayaraq ləzgi dilində dərsliklər çap edilməyə başlanmışdır. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunun sənayesinin əsasını yüngül və yeyinti sənayesi təşkil edir. Başlıca olaraq meyvə-tərəvəz, şərab və süd məhsulları emal edilir. Rayonun kənd yerlərində xalçaçılıq ənənvi sənətkarlıq növü kimi inkişaf etməkdədir. Ləzgilər bu bölgənin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayırlar.

LƏZGİ ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(ləzgicə və azərbaycanca)

LƏZGİ ŞAİRLƏRİ

Müşkür İbrahim (XVI əsr)

XVI əsrdə Müşkürün ləzgicə, azərbaycanca, ərəbcə və farsca yazıb-yaratmış sənətkarları arasında Müşkür Əkbər, Müşkür Məhəmməd və Müşkür İbrahim xüsusilə seçilmişlər. Müşkür İbrahim həm də Dağıstanda və Şirvanda məşhur idi. Onun Müşkür şəhərində təşkil etdiyi şeir məclislərinə qonşu ölkələrdən də şairlər gəlirdi.

ЗАКАЙ

Зи рикI завай кьакъуднавай кIаниди,
Хажалат вакай я, алапат закай.
Заманади кукIварна зи хиялар,
Хиянат вакай я, алапат закай.

Зи накъвари фур атIузва чилера,
АлакьдатIа, сагъара и гьилера.
АкIизва зун кьер авачир гьуьлера,
Акурла катзава кьурамат закай.

Ибрагьимал гьалтай тават я залум,
Вучиз лагъ и фелек хъана заз кьалум.
Дуьньяд крар кьилляй-кьилди я зулум,
Алахъна ийизва ягъанат закай.

MƏNDƏN

Başına döndüğüm a nazlı dilbər,
Gələrmə guşinə sədalar məndən.

Bir xalqın rəngləriyik...

Gərdişi-zəmanə, hiyləyi-əğyar,
Demədimmi səni yad elər məndən.

Sənsiz bu aşıqın bir mədarı yox,
Cən çıxdı cəsəddən, ixtiyarı yox.
Qərq oldum dəryaya, bir kənarı yox,
Görəndə xof eylər adalar məndən.

İbrahim der: tərsa sevdim zalımı,
Fələk əydi mənim qəddi-dalımı.
Mən kimə söyləyim ərzi-halımı,
Küsü saxlar mələkzadələr məndən.

Ləzgi Saleh (XVII əsr)

XVII əsrin məşhur ləzgi şairlərindən olan Ləzgi Saleh dörd dildə - ləzgi, Azərbaycan, ərəb və fars dillərində yazıb yaratmışdır. Bütün Qafqazda tanınan Yaraq mədrəsəsinə rəhbərlik etmiş şair hələ XVII əsrdə ana dilinin təmizliyi uğrunda mübarizə aparmış, başqa dillərdə şeir yazmağa meyl edən, lakin o qədər də uğur qazana bilməyən şairləri əvvəlcə ana dilində yaratmağa səsləmişdi.

Ləzgi ədəbiyyatı ilə yanaşı klassik Şərq və Azərbaycan ədəbiyyatı ilə də yaxından tanış olan Saleh Azərbaycan dilində qoşma, gəraylı, bayatı, müxəmməs, təcnis, qəzəl janrlarında gözəl əsərlər yazmışdır.

ЧИР ЖЕНИ?

Барз я вун, Рагъ я вун лугъузвай ашукъ,
Лезги чIал течирдаз, лагъ, фарс чир жени?
КIел тавур са касдиз элифни, бейни,
Эдеблу са кIвалах, я тарс чир жени?

Bir xalqın rəngləriyik...

Масад гьикI чир хьурай, вич тийижирдаз?
Гьахъ вуч я, экв вуч я, мичI тийижирдаз?
Я Аллагъ, гьакъикъат, кичI тийижирдаз,
Аванд кар кваз такъаз, лагъ, терс чир жени?

Асул сиясатда аби течирдаз,
Мисалра тIвар авай Неби течирдаз,
Я вич, я вичин гаф, дебни течирдаз
Марифат, я акьул, я нефс чир жени?

Гьахъ рикIел тагъана, ийизвайдаз негъ,
Гьикъван авуртIани на телегъ-белегъ,
Кябедиз, Багъдатдиз тефейдаз, Салигъ,
Я Шам, я Эрзурум, я Къарс чир жени?!

NƏ BİLSİN

Ay usta, gün usta söyləyən aşıq,
Ləzgiyə bilməyən farsı nə bilsin?!
Oxumayıb əlif, beyin binadan,
Ədəbi, ərkani, dərsi nə bilsin?!

Özgəni nə bilsin özün bilməyən?
Əyrisin nə bilsin düzün bilməyən?
Danışanda doğru sözün bilməyən
İşin avandını, tərsi nə bilsin?!

Əsil siyasətdə abi bilməyən,
Məsəllərdə neçə Nəbi bilməyən,
Özünü, sözünü, dəbi bilməyən,
Haqqı, qanacağı, nəfsi nə bilsin?!

Bu sində haqq gülə vüsal etməyən,
Canım, haqq yoluna səfa qatmayan,

Bir xalçanın rəngləriyik...

Kəbəyə, Bağdada, Saleh getməyən
Şamı, Ərzurumu, Qarsı nə bilsin?!

Əmirəli Tihirjalvi (1790-1846)

XIX əsr ləzgi ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Əmirəli 1790-cı ildə Azərbaycanın indiki Qusar rayonunun Tihirjal kəndində anadan olub. Şeyx Şamillə bir mədrəsədə təhsil alan Əmirəli onunla çiyin-çiyinə rus işğalçılara qarşı döyüşmüş, 1837-ci il Quba üsyanının rəhbərlərindən biri olmuşdur.

Əmirəli həm də tanınmış alim idi. O, Abbasqulu ağa Bakıxanovla dostluq edirdi. Hər ikisi 1846-cı ildə birlikdə Məkkəyə getmişdir. Şair Məkkədən qayıdanda vəfat etmişdir.

Əmirəli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazıb yaratmışdır.

ЖЕДАЧ

Дуьньядикай ханвай, куьценвай гуьгьуьл,
Лугьумир ваз я багъ жедач, тар жедач.
Пехърен мука пехъ я чIехи жедайди,
Лекърен мука алапехърен кар жедач.

Садлагъана кар атайтIа кьилел ви,
Гьамлувилин накъвар тахъуй вилел ви.
На жуван мукъабур, стха яхъ кIеви,
Патандакай ваз дуст жедач, яр жедач.

Гьар са касди вичин касвал хуьз ятIа,
Яб акалрай, несигъатар гузватIа.
ЦIвелиндаз вуна дуст, кьуллугъ авуртIа,
Адал я жум жедач, я анар жедач.

Bir xalçanın rəngləriyik...

73

Дуьньяд крар даим жуваз пар жеда,
Шумуд касдив шумуд касдин кар жеда.
Халис касдал инсанвилин тIвар жеда.,
Асулсуздахъ я тIвар жедач, ар жедач.

Зун Эмир я, гьахъ кIевидиз кьунавай,
Дуст паталди жуван чанни ганавай.
Яб акала зи гафарихъ лагъанвай –
Намерддикай я рикIин дуст, яр жедач.

OLMAZ

Zimistan elində bənd olan könül,
Demə daha bağça olmaz, bar olmaz.
Qarğa yuvasında qarğa bəslənər,
Tərlan yuvasında əsla sar olmaz.

Əgər haqdan bir iş gəlsə başına,
Məzəmmət eyləmə sən yoldaşına.
Arxalan qohuma, həm qardaşına,
Yaddan sənə yaxın vəfadar olmaz.

Hər kim istər insanlığın yeridə,
Qulaq versin nəsihətə, öyüdə.
Nə qədər də qulluq etsən söyüdə,
Ondan sənə heyva olmaz, nar olmaz.

Səyyah tək dolanıb gəzdim dünyanı,
Təcrübə eylədim neçə insanı,
Əsillidən gözlə ədəb, ərkani,
Bədəsildə həya olmaz, ar olmaz.

Mən Əmirəm, haq bədəsin içmişəm,
Dost yolunda canı-başdan keçmişəm.

Çoxlarının halın ölçüb-biçmişəm,
Hər namərddən sirdaş olmaz, yar olmaz.

Mazalı Əli (1850-1890)

1850-ci ildə Dağistanın Axtı rayonunun Maza kəndində anadan olmuş Əli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazıb yaratmışdır. O, hər iki xalqın şifahi xalq ədəbiyyatını yaxşı bilirdi. Şair həyatın haqsızlıqlarını qələmə almışdır. Gözəl çüngür (ləzgilərin saz oxşayan musiqi aləti) və kəful (tütək) çalan Əli həm də məlahətli səsə malik idi. Şair 1890-cı ildə Malkamut dağında çovğuna düşüb ölmüşdür. Onun iki dildə çap olunmuş şeirlərindən biri "Namərdin" adlanır.

НАМЕРДДИЗ

Зи кIаниди, за квез лугьун авайвал,
Гьиллени таб я гьар са кар намерддин.
Жагъич адан кIвалаяй са кIус фу гьалал,
Гьарамди я кIулавай пар намерддин.

Зимбил кIатI я, незвайд мухан лаваш я,
Аллагъдиз негь, шейтIандин ам юлдаш я.
ЯкIуз кьимиш текъвез, кIараб кармаш я,
Терг хъуй сивяй вири сарар намерддин.

Намерддиз гьич куьмек ийиз кIан жемир,
Гьикьван ада гьарайяйтIан, ван жемир.
Ахьтиндакай дуст кьадай инсан жемир,
Кьезил тахъуй рикIин азар намерддин.

Гатуз яйлах, хъуьтIуьз хъишлах кьаз макан,
Алахъда ам хуьз анжах са вичин чан.

Кар я, квалит атун хьайитла са мугьман,
Вилерилай фида накъвар намерддин.

Зун Мазави Али я, гьахь рахада,
Фу балккандал хьурай, намерд – пияда.
Са ягьсузни тамукьрай и дуьньяда,
Квахьдайвал чи нугьатдай тIвар намерддин.

NAMƏRDİN

Sizə qurban olum, kamal əhlilər,
Daim yalan vurur döşü namərdin.
Evində tapılmaz bir loxma halal,
Haramdan asılır aşı namərdin.

Sabahdan-aşağa dilində yalan,
Yeddi qapısında gəzib dolanan.
Atı körpü olsun, qamçısı ilan,
Ala qarğa olsun quşu namərdin.

Yayda yaylaqlarda, qışda aranda,
Sevinər həmişə yalqız olanda.
Yüz ah çəkər evə qonaq gələndə,
Gözündən tökülər yaşı namərdin.

İnsan nişanəsi yox züriyyətdə,
Zənəndən əksikdir namus-qeyrətdə.
Xalq üçün yaramaz toyda, xeyratda,
Daş üstə qalması daşı namərdin.

Məzalı Əli deyər: həq etsin xuda,
Bir gündə eyləməz beş fərzi əda.
Çörəyi atlı olsun, özü piyada,
Heç yerə batmasın xışı namərdin!

Süleyman Stalski (1869-1937)

XX əsr ləzgi ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri, Dağıstan sovet poeziyasının banisi, 1934-cü ildə Ümumittifaq sovet yazıçılarının I qurultayında "XX əsrin Homeri" adlandırılmış Dağıstanın xalq şairi Süleyman Stalski 1869-cu ildə Cənubi Dağıstanın Aşağı Stal kəndində anadan olmuşdur. Şair həm ləzgi, həm də Azərbaycan dilində yazıb yaratmışdır. SSRİ yazıçılarının I qurultayında şeirlə Azərbaycan dilində çıxış etmişdir.

Süleyman Stalskinin şeirləri ilk dəfə 1927-ci ildə Moskvada çap olunmuş "Ləzgi şairlərinin poeziyası" məcmuəsində nəşr edilmişdir. Onun ilk "Seçilmiş əsərləri" 1934-cü ildə çap olunub. Həmin il ona Dağıstanın xalq şairi adı verilmişdir. Lenin ordeninə layiq görülmüş S.Stalskinin əsərləri Çində, Çexoslovakiyada, Ukraynada, Almaniya, Fransada, Avstriyada, İspaniyada daha çox nəşr edilmişdir. Onun şeirləri SSRİ xalqlarının bütün dillərinə, ümumilikdə isə dünyanın 270-dən çox dilinə tərcümə olunmuşdur.

КЪАФКЪАЗ

Икъван эллер ийиз на кIватI,
Им вучтин ягьнагь я, Къафкъаз?
Вахь галаз на чунни барбатI
Авун вуч кIвалах я, Къафкъаз?

Им мусибат хьана еке,
ЧIур мийир тIун на чи уьлкве.
Гьар атайда вичиз гуьлге –
Ацукьдай чардах я, Къафкъаз.

Гагь хузар гьиз, гагь на чижер,
Гуж мийир чаз эхи тежер,
Гьар атайда вичиз ичер
АтIуз недай багь я, Къафкъаз

Шумуд кас ваз жеда шерик,
Шумудаз на гуда шилик,
Сан кыле вун ийиз терик,
Шумуд ваз уртах я, Къафкъаз!

Мад авачни виляятар,
Куыз акъатна икъван ви тIвар?
Гафар гуърчег, амал-мурдар,
Вун гыкъван алчах я, Къафкъаз!

Шумудав вун къугъвад къумар,
Шумудаз на гуда румар.
Серф гъатайла яхун ламар
Къвез недай яйлах я, Къафкъаз!

Ява паб хъиз арадаллай,
Даима вил чарадаллай,
Им вуч яргъи «Яхул даллай»
АкбалтI тийир мах я, Къафкъаз!

Къуна гъиле еке куъни,
Къил кукIварин даклана ви!
Гъар атайда вичиз тини
Ишиндай чанах я, Къафкъаз.

Гъар атайда гъализ чефте,
Вигъида ви кылел фите.
Гъяд, саласа юкъуз гъафте
Хъунухъ вуч кIвалах я, Къафкъаз?

Душманариз дерди кIелиз,
Дустарикай вуна хъелиз,
Сан кыле финиф са гъуьлуьз
Бес им вуч саягъ я, Къафкъаз?

Сулейманан веревирдер
Лугъунар я ихътин бейтер.
Гъар атайда ягъиз метIер
Яд хъвадай булах я, Къафкъаз.

QAFQAZ

Hər gələni bərabəri
Olurmuş qardaşın, Qafqaz.
Kimi gəlib dönər geri,
Tökdürüb göz yaşın, Qafqaz.

A bimürvət, gəl insafa,
Bəgəm yoxdur səndə vəfa?
Gəlib neçə-neçə tayfa,
Qoyub burda leşin, Qafqaz.

Ay insafsız, gəl bir inan,
Sərraf olmaz kömür satan.
Kimisinə səndən vətən
Olubən əyləşən, Qafqaz.

Gah dönüb olursan ağa,
Gah edirsən qeyri qovğa.
Gah gedirsən yeyin, yorğa,
Gah himar yerişin, Qafqaz.

Gah dönüb olursan səfil,
Gah ağıldan belə qafil,
Gah olursan xırda tifil,
Bilinməz heç işin, Qafqaz.

Kimi küsər, kimi umar,
Kimisi gözlərin yumar,

Gah açiban sinə mərmər,
Gah göstərər döşün, Qafqaz.

Gah düşər dərdi dərinə,
Gah uyar düşmən felinə,
Gah tülək, tərlən yerinə
Olar qarğa quşun, Qafqaz.

Gah Denikin olar yaxın,
Gah aşnası Beçeruxin,
Gah gələcək molla axın,
Gah istər keşişin, Qafqaz.

Hər gələnə vermə yeri,
Sərt üz göstər, olsun dəli.
Sığallanmaz yadın teli,
Iti olsun dişin, Qafqaz.

Ey Süleyman, sən də indi,
Itirmə bu olan zəndi,
Gah deyir: "buyur, əfəndi..."
Gah da "tovarişi", Qafqaz.

Müzəffər Məlikməmmədov

Müasir ləzgi ədəbiyyatının tanınmış yazarlarından olan Müzəffər Məlikməmmədov 1948-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Quba rayonunun Digah kəndində anadan olub.

1975-ci ildə ADU-nun jurnalistika fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş Müzəffər Məlikməmmədov həmin dövrdən Azərbaycan KP MK-nın "Sovet kəndi" qəzetində müxbir, baş müxbir və şöbə müdiri vəzifələrində çalışmışdır. Hazırda "Samur" qəzeti baş redaktorunun müavini.

Jurnalistika sahəsindəki xidmətlərinə görə 2 medala və "Qızıl qələm" mükafatına layiq görülüb. Şair-jurnalistin əsərləri ləzgi, Azərbaycan və rus dillərində çap olunur. M.Məlikməmmədovu xüsusilə şöhrətləndirən onun ləzgiyə nəşr edilmiş "Adın ləzgidirsə..." kitabı olmuşdur. Bu əsəri ilə o, ləzgi ədəbiyyatında esse janrının əsasını qoyub.

M.Məlikməmmədov ləzgi və Azərbaycan dillərində çapdan çıxmış 10 kitabın müəllifidir. Onun azərbaycanca işıq üzü görmüş "Gecə işığı", "Xaçmaz zəfər gözləyir", "Polkovnikin andı" kitabları və Qarabağ müharibəsinə həsr olunmuş "Döyüş balladası" poeması oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb. Şair "Araz" ali ədəbi mükafatına layiq görülüb.

КІУКІ Я ВУН

Седакъет Керимовадиз

Лезгийри дидедиз хьайила аял,
Адаз тІвар таганмаз лугьуда «кьегьал».
Килигдач руш яни, гада яни ам,
Руш ятІа садрани чІугвадач хьи гьам.

Хуьр кІвачел кьарагьна кІватІ жеда магьле,
ТуькІуьрда межлисар руш авай кІвале.
Лугуьда датІана дидед аялдиз:
- Барабар хьурай вун ирид кьегьалдиз.

Ирид тост лугьуда рушан бубади,
Ирид кьилих хьурай лугьуз кьурпедихь:
Инсанвал, кьегьалвал, дуьзвал, такабур,
Ватандиз муьгьуьббат, намусни абур.

Ирид макьам ягьиз «Лезгинкадалди»
Шадвалда, кьуьлерда вири магьалди.
Са виляй аквада велед михьидиз,
Рушарин кьадиру хупІ чида лезгидиз.

A ирид кылихди гана ваз илгъам,
A ирид кыакъан клык авунва на рам.
Седакъет! Элди вал ийизва дамах,
Чи кыакъан дагъ я вун, клык я вун, зи вах!

ZİRVƏ TƏK QALASAN

Sədaqət Kərimovaya

Ləzgi ellərində adətdir çoxdan,
Uşaq doğuldumu, deyərlər igid.
Baxmazlar doğulan qızıdır, ya oğlan,
Qızdırsa heç zaman verməzlər öyüd.

Yığılar məclisə bütün kənd, oba,
Toy, büsat qurular qız olan evdə.
Körpəni qaldırıb söyləyər ana:
- Bərabər olasan yeddi igidə.

Yeddi tost söyləyər qızın atası,
Görməkçün uşaqda yeddi əlamət:
Məğrurluq, igidlik, elə məhəbbət.
Ar-namus, insanlıq, düzlük, sədaqət.

Yeddi hava çalıb "Ləzginka" üstə,
Rəqs edər ləzgilər, gülər ləzgilər.
Qız ilə oğlana fərq qoymaz heç vaxt,
Qızların qədrini bilər ləzgilər.

Sən yeddi zirvəni fəth eləmişən,
Sədaqət – şöhrətim, Sədaqət – tacım.
İstərəm xalqımın ürəyində sən,
Özün də zirvə tək qalasan, bacım!

Sədaqət Kərimova

Yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimova 1953-cü ildə Qusarda anadan olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirmiş, "Sovet kəndi", "Həyat", "Azərbaycan" və "Günay" qəzetlərində müxbir, şöbə müdiri, baş redaktorun müavini vəzifələrində çalışmışdır. 1997-ci ildən "Samur" qəzetinin baş redaktorudur.

Jurnalistika sahəsindəki uğurlarına görə Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının "Qızıl qələm", Həsənbəy Zərdabi adına və KİV Hİ-nin Məhsəti Gəncəvi adına və Xan qızı Natəvan adına mükafatları ilə təltif olunmuşdur. 2006-cı ildə S.Kərimovaya "Azərbaycanın əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adı verilmişdir.

S.Kərimova Azərbaycan, rus və ləzgi dillərində çap olunmuş 14 kitabın müəllifidir. Onun Azərbaycan dilində çap olunmuş "Səssiz haray", "Bir yaz gecəsi", "Hal", "Qərrib quşun nəğməsi", "Qürub", "Qəlbinə boylan, insan" və sair kitabları oxucuların böyük rəğbətini qazanmışdır.

«LEZGINKA» ÇAL, QARDAŞIM!

Bir hava çal, bir hava çal, qardaşım,
Bu havanın ruhunu al, qardaşım.
Qanadlansın «Lezginka»nın avazı,
Unutdursun dərdi, qəmi, ayazı.
Qol götürüb qoca, cavan oynasın,
Cuşa gəlib damarda qan oynasın.

Çal qardaşım, bir şıdırğı hava çal,
Yallı getsin dərə, təpə, qaya, yal.
Çapım, çapım onun kəhər atında,
Yer titrəsin ayağımın altında.
Zurna-qaval dilə gəlsin zil ilə,
Sevincimi bölüşdürüm el ilə.

«ЛЕЗГИНКАДАЛ» ИЛИГА

Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
И макъамдин алааматдиз килига.
Далдамдинни зурнедин ван атайла,
Адан аваз зи дамарра гъатайла,
Чил зурзада, зи квачериз звер къведа,
Шад жеда зун, зи вилериз хъвер къвнда.

Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
Ви ялавдик куькюьра зун, алуга.
Элкюьра зун, гелкюьра зун, галуда,
Вири дердер зи рикелай алуда.
Ягъ «Лезгинка», чи фикирар зурзурай,
Чи рикерин живер, муркар цурурай.
Хура рикл ваъ, къван авайбур жагъура,
Япа киче ван авайбур юзура.

LƏZGI XALQ ŞEİRİ

ЛЕЗГИЯР!

Члал хуьх, лезгияр, Чил хуьх, лезгияр!
Зи члал захъ авай девлет, цав-чил я,
Зи члал заз якъут, мержан, къизил я,
Зи члал зи чина авай къве вил я.
Члал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Халкъ терг тахъана амукъун патал,
Герек я рахун чун лезги члалал,
Акл хъайила, жед чаз дидед мам гьалал,

Члал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Куьн садра маса миллетриз килиг,
Гъикл абурун чпин члалахъ кузватла аку рикл?!
Чун вучиз хъурай абурулай эхсик?
Члал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Члал девлет я чаз тунвай бубайри,
Женгера хвенвай къегьал рухвайри,
Им эмир я квез извай архайри,
Члал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Гъажи-Давуданни Шарвилидин,
Эминан, Саидан, Сулейман - заридин,
Арбен Къардашан - халис лезгинин
Члал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Чира жуваз члал Хуьруьг Тагъиран,
Клела гевгъерар на Шагъ-Эмиран,
Булахдай яд хъухъ на Шихнесиран,
Члал хуьх, лезгияр, чил хуьх лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Ваз чидач, белки, Алирзадин рикл? lezgi, лезги, læzgi
Забитаз лезги халкъ кландайтла гъикл?
Абурун члал течир лезги жед гъарикл,
Члал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Члал амачирла, амукъдач миллет,
Ватандикайни жеда ваз хелвет,
Несилрини ваз ийида лянет,
Члал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Члал гадар авун - диде гадарун,
Са гафар я, квез чидачтла, лугъун,
Заз кланзава куьн гъавурда акъун,

Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай кьве вил хуьх, лезгияр!
Шаирди лагъайвал, къул хуьх, лезгияр,
Жуван дагъ, тар-там, кул хуьх, лезгияр,
Чилин гъар са члук, зул хуьх, лезгияр!
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай кьве вил хуьх, лезгияр!

LƏZGİ XALQ NAĞİLLARI

ЛЕЗГИ ХАЛКЪДИН МАХ

ТАПАН КЪИН КЪУР ЖАНАВУР

Чубанди хипер калай дагъдиз хутахдайла, бици хеб Келишни къуьзуь кици Ругъва кала ятахдал тада къван. Ялгъуз кала амуькьай Келишни Ругъва кьлеви дустар жеда.

Ругъва ятахрал мукъаят жедай. Келиш, пакамахъ физ, члуря векъ нез, яд хъваз, няниз Ругъвадин патав къаткиз хъана. Са юкьуз Келиша векъ незвайла, са сикIре, атана, лугъуда къван:

- Агъу, хийир хъуй, вуч жуьрэт авуна зи члур незва, ахмакъ?
– Им зи чубандин члур я, - лагъана Келиша.

- Пака за зи шагъид Жанавур гъида. Эгер и члур куьди я лугъудай шагъид квехъ аватIа, куьнени гъваш.

Жанавур лагъай ван хъайи Келиш михъиз къурана, сугъулхъана, Ругъвадин патав хтана. Ругъвади хабар къуна: “Вун вуч сефил хъанва, дуст, ваз чин члурайди авани, тахъайтIа ви кефи хайи кас-мас авани?”

Келиша СикIре вичиз тади гайидакай, пака члур къакъудиз вичин шагъид Жанавурни галаз къведайдакай лагъана.

- Ваз кичIе жемир, - лагъана Ругъвади. – Абурун дуван за аквада.

Абур къведни ксуда.

Пака экв хъанмазни, Ругъва Келишни галаз, гъамиша чпин чубанди цлай хъийидай къулан патав фида. Къула авай руьхъвер инихъ-анихъ авуна, са легъв туькIуьрда. И лекъве Ругъва гъахъда. “Гила зи винел векъ-къал эцига, гъич тахъайтIа, атанмазни абуруз зун такурай, - лагъана Ругъвади Келишаз. – Жув члуроз векъ нез алад. Абур атайла, лагъ хъи, зи шагъидар дагъдиз хъфенва. Захъ авайди чубандин пIир я. За гъа пIирел къин къада. СикIре къин къуртIа, члур гъаданди жеда”.

Келиша Ругъвадин винел кьуру векьер-кьалар вегьена, таквадайвал авуна, вич ятахдин вилик векь нез экъечна. Са вахт хьана-тахьана, СикІни Жанавур атана акъатда.

- Я ахмакъ, - лагъана Жанавурди Келишаз. – Вуна и СикІрен чил вучиз къакъудзава? Гьинва и чил вид тирвилин гьакъиндай вахъ авай шагъид?

- Захъ шагъид авач, зи шагъидар вири дагълариз хъфенва, Жанавур агъа, - лугъуда Келиша, - захъ халис чубанрин пІир ава. Чун фида а пІирел. Эгер СикІре кьин кьуртІа, и чил гъа СикІренди жеда. ТуштІа, за кьин къада, чил зи чубандинди тирди.

- ЭкъечІ вилик! – буйругъна Жанавурди. – Чаз гъа ви пІир кьалур кьван.

Келиша СикІни Жанавур пІирен патав тухуда ва СикІрез кьин кьун теклифда.

СикІ гзаф дикъетдивди пІирез килигна. Адак хата квайди къатІана.

- Завай Сулейман-Небидин и мулк зиди я лагъана, кьин къаз жедач. – СикІ пІиревай кьерех жеда.

СикІре кьин кьун тавурла, хъел атана, Жанавур вилик жеда: - За къада сикІрен паталай кьин, - лагъана, Жанавур пІирел гьалтда. – Зи вилер ахъай авурдалай инихъ и чІур гъа и СикІрен бубайрин мулк я, - лагъана, Келишаз вилер экъисизни агакънавачир, садлагъана Ругъва Жанавурдин туътуъник ккІида. Жанавурди гьикъван къатаднатІани Ругъвади ам мад ахъайнач. Жанавурдин нефес дар хьана, ада эхиримжи сефер кІвачер гвягъиз башламишна.

- Тапан кьин кьурдан кьилел къведайди гъа им я ман, - лагъана, СикІре вичин кьил баштанна.

И дуьшуьш хъайидалай кьулухъ, Келишанни Ругъвадин патав хкведай я амалдар сикІер, я кьаних жанавурар амач лугъуда.

КЪВЕ МИРГ

Хьана кьван, хьанач кьван къве мирг. Уьленар квай тама гьуьрчехъанрин юкъва гъатай ибуруз фир-тефир чка чизмачир. Гьуьрчехъанар абур чан аламаз къаз алахънавай. Ингье, цайлапан хъиз катзавай миргер уьлендал гьалтна. Сифте хкадарай мирг уьлендиз аватна. Ам дерин уьленди микънатІисди хъиз, агъуз чІугвазвай. Муькуьда а патаз хкадарна.

- Азиз дуст, вакай са чара. Уьлендай экъечІиз куьмек це. Ви хъсанвал за рекъидалди рикІелай алуддач, - лагъана гьеле юкъвал кьван уьленда акІана экъечІиз тежезвай мирги.

- Башуьсте, вуна талгъайтІани, зун куьмекдиз гъазур жезвай, - лагъана муькуь мирги, ахпа вичин гужлу, вагуьзел крчар юлдашдин крчарихъ галкІурна чІугуна. Мирг уьленда батмиш хьуникай кьутармишна.

Гила абур къведни санал катзавай, амма вичин юлдаш кьутармишай мирг са къадар вилик квай. Са тІимил мензилдиз катайла, ибурал мад са уьлен гьалтна. И сеферда юлдаш къарадай акъуддайла, гужа гъатай миргивай уьлендилай хкадариз хьанач, ам, аватна, уьленда акІана. Гъа и арада муькуь мирги уьленда акІанвай юлдашдин далудал кІвачер эцигна а патаз хкадарна.

- Я дуст, я дуст, вун гьиниз катзава, - куьмек це, - гьарайна акІанвай мирги. - Алат зи чандилай, куьмек гуз я зун ви арха туш, я мирес-вирес. Са карни алакь тийидай келлегуьз вун патал за ... Яргъай зверзавай гьуьрчехъанар акур миргивай вичин гаф тамамариз хьанач: ам тадиз катна. Вичиз далда къазвай къвалан кІаниз агакъиз муькуь хъайила, кьулухъ элкьвена кІлигайла, адаз вичин юлдаш гьуьре гъанри кьунваз агуаа. Ам аеуру хуьз кьурди тир.

- Іхътин баладкай кьил къакъудиз алакьай амалдар ва акьуллу зун дуьньяда виридалайни эхирдал кьван амукьда. Кеф заз ихътин бахтар авай, - вичи-вичикди фикирна мирги.

Гьуьрчехъанривай мад вичиз фенд кьурмишиз тежедайдак умудквай ам къвалан кІаняй кьил хкажна гзаф такабурдиз килигзавай.

Мирг чпин хурукай хкатзавайди якъин чир хъайила, гъурчехъанди тфенгдин ярги луьле туьклуьрна. Тфенг акъатна. Вили гуьлледи рикI кайи лавгъа мирг къилинпацар хъана, къараткенриз ярх хъана.

КЪУЪРНИ АСЛАН

Индистан уьлкведа хъсан векъ авай, инсанрикай хевлет са там авай къван. Ничхирри, кIватI хъана, и тама чпин къил хуьзвай. Са аслан абурун пачагъ тир, и асланди гъар са чIавуз, вичиз клан хъайила, и ничхиррикай вичин хурук акатайдал гъурч ийиз, недай къван. Амма гъар гъурч ийидайла, и асландин гъайбатрикай кичIела, гъар садан рикI аватиз, ибуруз гъич секинвал жезвачир. Са юкъуз ибур вири санал кIватI хъана, меслят авуна, сада-садаз лагъана: “Я стхаяр! И аслан чи пачагъ я къван адас чакай вичиз кланиди нез ихтияр ава. АкI хъайила чаз хъсан кар ам я хъи чна чи арада чип вегъез, гъар гъидан чип акъатайтIа, гъам чна нубатдалди асландиз хуьрек яз ракъурда; амайбуру асландин гъайбатдикай, кичIевилин хажалатдикай архайин яз, секинвилелди чпин кесибвалда”. И меслятдал ибур вири рази хъана; чпин къарар арзадалди кхъена, асландиз тамам гъурметдалди малумарна. Аслан и меслятдал гзаф рази хъана. Абуруз жаваб гана: “Зи метлеб анжах заз хуьрек хъун я, тахъайтIа куьн зи кесиб раятар вучиз инжитмишда”. Идалай гуьгъуьниз и ничхирри чпин арада чип вегъез хъана ва нин чип акъатайтIа, гъам асландиз хуьрек яз фидай къван.

Са хейлин вахт алатайла, къуьрен тIвар авай чип акъатна. И къуьре ничхирриз лагъана: “Я стхаяр, им чиди вуч алчахвал я, жува-жув жуван ихтIярдалди асландин сиве тун. Ша чна и асландиз са амал къан, ам чна чи винелай алудин”. Къуьре икI лагъайла, садбур идал хуьрена, садбуру лагъана: “Я кьей хва, вун акъван рикI авай кас яни, вавай а куц гваз аслан хътин зурба пачагъдиз амал жедани?”. Ида лагъана: “Куьн тамаша, за асландиз вуч амал ийидатIа”. Пака юкъуз частунин хуьрекдиз къуьр фена

кланзавай, и къуьр вахтунда фенач. И кардикай асландиз гзаф хъел атана, са тIимил амай ида чпин арада авай икърар чIуриз, амма ида фикир авуна, лагъана хъи, “икI тадивилелди са икърар чIур авурдакай маса пачагъриз ван хъайитIа, абуру зун айибда”; асланди сабур абуна.

Са вахтунда нисини жез-тежез къуьр асландин къилив атана, гъилер хурал ецигна, асландиз адетдалди салам гана, пачагъдиз икрам авуна. Асланди идавай ничхиррин гъал жузуна. Ада лагъана: “Пачагъ вун сагърай, ничхиррин гъамиша хиз адетдалди захъ галаз ви частунин хуьрекдиз са маса къуьрни ракъурнай, амма са аслан дуьшуьш хъана чал, ада чавай жузуна: “Куьн гъиниз физвайбур я?”. “Чун пачагъдиз хуьрек яз физвайбур я”. Ада лагъана: “Вагъ, инал залай гъейри маса пачагъни авани. И мулк зиди я, гъич садахъни жуьрет жеч зи мулкуналлай раятриз къгъиз”. Ахпа сахъ галай къуьр къуна, вичиз тухвана, амма ада ваз лагъай пис гафар вахъай кичIевилайни регъуьвилай завай ваз лугъуз жезвач”.

Къуьре икI лагъайла асландин чанди цIай къуна. Ида къуьрез лагъана: “Вавай ам заз къалуриз жедани?”. Къуьре жеда лагъана. И къуьре, вилик акатна, и аслан са яд авай дерин фурул тухвана, ада асландиз лагъана: дехънен заз а асландихъай гзаф кичIе хана, завай на зун ви хуьчлуьк къун тавуртIа, и фурун сивел къвез жедач. ИкI лагъайла, асланди им вичин хуьчлуьк къуна, фурун сивел тухвана. Им хуьчлуьк кваз аслан фуруз килигайтIа, фура цикай идаз къуьр хуьчлуьк кваз вичин суьрет акуна. Ида хиял авуна хъи, анай аквазвайди вичиз хуьрек яз къвезвай къуьр къачуна тухвай, къуьре лагъай аслан я. Ида вичин хуьчлуьк квай къуьр са къерехдиз гадарна, вичи-вич и фуруз вегъена. Вегъейла, ам фура цик акатна, къена. Аслан кьейила, тама авай гъайванриз азадвал хъанай.

КУТКУНДА ГЪАТАЙ ЖАНАВУР

Хъана къван, хъанач къван са сикI. И сикрехъ пуд бала авай. Писид кулар хътин тумар галай, гъвечIи вилер авай абур чпин дидедиз гзаф кIандай. СикIре, йиф-югъ тамарани дагълара къекъвез, гъуърч ийиз, вичин балайриз тIуьн гъидай; балайрини, дидеди гъайи верч, фере нез, магъарада ацукъна, чпиз къугъунар ийидай. СикIрен магъара са вичелай гъейри маса садазни чидачир. Гъар сеферда сикI гъуърчез фидайла, ада вичин балайриз, - “Къецихъ экъечIмир, жанавурдин гъиле гъатайтIа, ада куь тефте цавуз акъудда”, - лугъудай.

Йикъарикай са юкъуз сикI гъуърчез экъечIна. Дидеди накъ гъайи къве фере тIуьна, кефияр къумбар хъайи шарагри дуьнья гъихътин затI ятIа килигун къетI авуна – магъарадин сивел экъечIна. Къуд патаз килигайдалай гуьгъуьниз, абуру магъарадин вилик къугъунар ийиз эгечIна. Чими гъавади кефияр ахъа авур балайрин рикIелай дидедин тапшуругъ алатна – абуруз дуьньяда жанавур авайдакай хабарни амачир. Гъа и вахтунда валарин къьлухъ гишин жанавур чуьнуьх хъанвай къван. СикIрен балаяр акурла, жанавурдин кефияр куьк хъана. Ада мад фикирар- хиялар хъувунач: вил-вилик хкIадалди, сикIрен пуд баладинни тифтиф цавуз акъудна.

Югъ няни жедайла хъиз, сикI хтана ахкъатна. Адав хъипи цIакулар алай пуд верч гвай. Магъарадин сивел вичин балайрин тумун къатIар, кIвачин тапасар акурла, адан рикI аватна. Яраб зи балайрин къилел мусибат атана жал? – лагъана, ада тадиз магъарадиз чукурна. КилигайтIа, магъарада балаяр амач. Гзаф шехъна сикI вичин балайрихъ. Эхирдай ада вичиз ихътин мусибат авурди вуж ятIа чирун ва адалай къисас къахчун къетI авуна.

Магъарадай экъечIай сикIре къуд патахъ ни акалзавай – адаз жанавурдин ни къвезвай. Ахпа адаз жанавурдин кIвачин гелер акуна: ибур сикIрез вичиз чидай са тапас квачир жанавурдин кIвачин гелер тир. И гелер акурла, сикI мадни кIевиз шехъна. Гила адаз вичин балаяр жанавурди тIуьрди якъин хъанвай.

Ажугъламиш хъанвай сикI са шумуд юкъуз жанавурдин магъарадихъ къекъвена, эхирдай адаз и магъара жагъана. Им къакъан са дагъардин мукъув гвай.

Жанавурдин магъарадин патав гвай къакъан са къаядал акъвазна, сикIре цIвелин тIваларикай куткун храз эгечIна. Яргъай хъиз жанавур пайда хъайила, сикIре вичиз ам акван тийизвайдай къуна:

- ХупI четин заманаяр хъанвачни, я верч жагъизмач, я кIек. Виридалайни хъсанди куткунар храз, абур маса гуз, а пулдихъ жуваз верчер къачун я, - лагъана сикIре. И гафар ван хъайи жанавур сикIрен патав атана. Салам- каламдилай къьлухъ, жанавурди: “ГъикI хъана, къунши, вуч кар-кеспидик ква, хийир хъуй!” – лагъана, хабар къуна. СикIрез гзаф хъел авай, эгер къуват акакънайтIа, ада жанавур патар-патар ийидай, амма вилер экъисна килигзавай жанавур акурла, кичIевиляй сикIревай сивяй артухан са гафни акъудиз хъанач.

- Авач, къунши, - лагъана сикIре, жуваз куткунар хразва. Гзаф хъсан пеше я. Маса гана, пулдихъ верчер къачуртIани жеда: кIандатIа хуьруьз фена ферейрихъ галаз дегишара, лагъана, валарин кIаник эцигнавай верч жанавурдин вилик гъана эцигна: “Заз, къунши, ихътин затIарикай дарвал авач, ацукъна неь. Гъилевай куткун куьтягъна, чна имни верчерихъ дегишарда”, - лагъана.

- Дуьз лагъ, гъинай атайди я? – хабар къуна жанавурди.

- Зи уьмуьрда за таб авурди туш. Гила, къунши, ваз таб-гъиле авун заз гъич кутугнавач. Верч куткун гана къачурди я.

- УстIар я вун, гъиллебаз, тапарар ийидай.

- За ваз лагъана хъи, са мискъални таб квач. За куткунар хразва. Лежберри абур верчерихъ, кIекерихъ, ферейрихъ маса къачузва. Сеняткардин кIвале ихътин затIар гъич са вахтундани кими жедач. Ваз и кеспи чидайтIа, са рахунни алачиз, вавайни ви куткунар гьерерихъ, лапагрихъ дегишариз жедай.

- Къунши, ваз минет хъуй, зазни и кеспи чира. Гъикъван гишилани мекъила, дагъларани тамара гъатда зун. Гила къуьзуьни хъанва. КIвале ацукъна, жуван зегъметдал дуланмиш хъайитIа,

гьелбетда, хъсан я, лагъана, жанавурди сиклревай вичиз куткунар храз чирун тавакьу авуна.

- Башуьсте, кьунши, - лагъана сиклре рикле кичлевал аваз. Ваз гьер гьатайтла, зални адан кIвач-кьил гьалт тавуна тач. Са гьал дуланмиш жеда чун. Эгер рази ятла, мад акъвазун герек туш. Ша, тамуз фин, тIвалар гьазурна кIанда.

Сиклрени жанавурди куткунар хуруникай, и кеспидикай авай хийирдикай суьгьбетар ийиз-ийиз, тамуз фена, тIвалар атлана хкана. Ахпа сиклре са чIехи куткун храз башламишна. Хейлин вахтунда храна ада, амма гьамиша, далу элкьуьриз, вичи гьикI хразватла, ам жанавурдиз кьалур тийиз хъана. Эхир жанавурдай агь акъатна.

- Я кьунши, вуна, эхир, заз са затIни кьалурзавач. Мад икI устIарвал чириз жедач гьа! – лагъана.

- Заз, кьунши, вун икьван кьатIунар авачир гьайван тирди чизвачир. Эгер хъсандиз акуна кIандатла, куткундиз гьахь. Гьанай ваз вири аквада лагъана, сиклре адаз меслят кьалурна.

Жанавурди кьуншидин меслят хъсанди яз гьисабна. Ам, гьасятда хкадарна, куткундиз эвичIна ва гьанай сиклре гьикI куткун хразватла, гьадаз килигиз хъана. Куткун кьвердавай хкаж жезвай, сивни шуькIуь хъанвай. И гьал акур жанавурдик кьалабулук акатна.

- Кьунши, зун инай экъечI гьикI хьийида, - лагъана, хабар кьуна.

- КичIе жемир, кьунши, куткундин вини кьил за гьикI хразватла, гьадаз килиг; им виридалайни четин кIвалах я. Вун экъечIун патал за раklar ахъайда, лагъана, сиклре тадиз куткундин сив кьун хьувуна. Жанавур ина вилер экъисна сиклрез килигиз ацукьнавай.

- Тадиз рак акъая! – гьарайна жанавурди, вичин кар кIеве гьатнавайди акурла. Заз

лап хъсандиз куткунар храз чир хъанва.

Жанавурдивай мад куткундай экъечIиз тежедайди чир хъайила, сиклре вичин вилик кьве кIвач хкажна, кьуьлна. Ахпа ада: “Гьа рехи вак, раkьара гьатнани! Зи балаяр недайла гьикI тир!

Гила заз кьейитIани кьайгъу авач. За валай зи кьисас кьахчуна! Заз вуч кIандатла, гьа жаза гуда за ваз. Жуван эхиримжи гаф хьлагь, залум”, - лагъана.

- СикI стха, азад хъия зун. Вак кя тавун за вири жанавуррал тапшурмишда, чан сикI стха, регьим ая! – минетна ада язукь кьведай ванцелди.

- Ваь, рехи залум, мад ваз экуь дуьня ахквадач. Вун кьаних залум я. Куткундай экъечIайла, ви рикIелай вири алатда. Мадни вакай хъжедайди жанавур я. За вун чубанрин гьиле твада, чпиз вуч кIандатла, гьам авурай лагъана, сикI чубанрин патав фена ва ада куткунда гьатнавай жанавурдикай абуруз хабар гана. Ажугълу чубанри кьене жанавур авай куткун рагалай агъуз гадарна.

Вахт тахъанмаз сив хкудай сикI

Лезги Халкьдин Мах

Хъана кьван, хъанач кьван са сикI. Вичиз недай са затI жагъуриз, сикI гзаф кьекъвена. Эхирни адаз гьуьрчехъанди раkьарал эцигнавай са тике як аквада. Гишин сикIрез як нез кIан жеда, ам як эцигнавай раkьарив мукьва жеда, амма амалдар сиклре ина гьуьрчехъандин амал авайди гьисс ийида. Ам хиялар ийиз акъвазнавай арада, иниз атана са жанавур акъатда. Ада сиклревай жузада: “ГьикI хъана, кьунши, вуч хиялдик ква?” Ахмакь жанавурдин ван галуькайла, хвеша хъайи сиклре адаз лугъуда: “И мусурманвални са пеше туш, пакамалай гишин ацукьнава, гьанал алай як нез жезвач”.

- Гьинава як, я кьунши, вун ахварай рахазваз тахъуй гьа, лугъуда жанавурди сиклрез.

- Ангъе як, вавни сив гваз тахъуй гьа, жанавур стха, - лагъана, сиклре жанавурдиз раkьарал гьуьрчехъанди эцигнавай як кьалурда.

Гишин жанавур, кьулухъ элкьвез сикIрез килигиз, як нез фида. Ада и арада: “Вун сив кьуна ацукь, псидкул хьтин тум галай сикI стха, чун сив гвайбур туш, чна чи гьиле гьатайди кьутармишдач”, - лугъуз, вичи-вичик фикирзавай.

Хкадарна вичи-вич якIал вегъей жанавур гьасятда раkьара

гъатда; яклун тике лагъайтла, къудгъунна са патахъ аватда. Гишин сикIрез гъасятда як нез клан хана, амма адан рикIел жанавурдиз вичив сив гва лагъайди хтана, ам са тIимил вахтунда акъвазна. Къакъан дагъдикай нур гузвай варз пайда хъана. Дубаяр авурдалай къулухъ, сикIре як нез башламишна ва ада жанавурдиз: “Гила сувар югъ атана мукъув хъанва, сив хкудайтIани жеда”, - лугъуда.

И гафар ван хъайила, ракъара гъатнавай жанавурди сикIревай жузада: “Бес чи сувар мус жеда, сикI стха?”

Куь сувар, - лугъуда сикIре, - ракъарин иеси атайла, жеда. Вуна и кардал гъич шак гъимир!

ШИЧАН БИКЕ

Хъана къван, хъанач къван са къиф. Идахъ Шичан бике лугъудай са руш авай. Къуьзуь къифре гъамиша вичин рушаз: “Чан руш, кIвалаяй экъечIмир, Мастанан гъиле гъатайтIа, ада ви тефте цавуз акъудда, чан аламаз тукъуьнда”, - лугъуз хъана. Рушаз дидеди и гафар вич къуьзуь хъанвайвилай лугъузвай гафар хъиз авай. Гъа икI хейлин вахтар алатна. Шичан бикедикай тум яргъи, кIвачерал къакъан бегъем къиф хана. Анжах адаз гъеле дуьндикай хабар авачир. Дидедихъай кичIела адавай гъеле тIуьквендай экъечIиз хъанвачир.

Йикъарикай са юкъуз диде герек тир зун-вун къачуз базардиз фена. Диде алатайла, Шичан бидекIз гзаф шад хъана: “Диде хкведалди фена дуьньяда вил элкъуьрда, жуваз са гъуьл аквада,” – лагъана, ам тукIвендай екъечIна. Шичан бике дугъриданни агакънавай, гъуьлуьз фидай вахтнихъанвай, амма адаз низ финиф лазим ятIа, гъеле чизвачир.

Теквендай экъечIнамазди адаз тум хкажна акъвазнавай Алабаш акуна. Хаздин кIурт алай Шичан бике акурла, Алабаш вилер атIумна адаз килигна.

- Шичан бике, вун гъиниз физва? – лагъана хабар къуна ада.
- Зун жуваз гъуьл акваз.
- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер вахъ ширин сес аваз хъайитIа, къведа. Кици вичин тIиш цавуз хкажна, ахпа атIуз-атIуз гъарайна:

- Ам! Ам! Ам! Ам!

- Вув-в, вуч рикIиз къайи сес авай гъайван я вун. Завай вун хътинбуруз гъуьлуьз физ жедач, - лагъана Шичан бикедиз элячIна физ кланзавайла, кициз мад са вуч ятIа лугъуз кланзавай.

Амма Шичан бикеди адан гаф атIана:

- Вунни къий ви сесни, вун квай къайи месни! – лагъана.

Шичан бике къекъевез ратIарал акъатна. Ина жавгъа яру газар хъиз хъанвай кIек акъвазнавай. Шичан бике акурла, ада “Къу-къу-къу! авуна, вич алайдакай хабар гана. Ахпа чулав хаздин кIурт алай бикедивай ада: “Шичан бике, вун гъиниз физва?” – лагъана, хабар къуна.

- Зун жуваз са гъуьл акваз физва, - жаваб гана къифре.

- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер вахъ ширин сес хъайитIа, къведа.

КIекре вичин лувар юзурна, ахпа гардан хкажна, авайкъуват эцигна, гъарайна:

- Уь-уь-уь-уь-уь-уь!

Уь-уь ягъайдалай къулухъ ам чилиз килигна. КIекрез, вичин сес галукъайла, чил хъиткъиндай хъиз хъанай.

Шичан бикедиз кIекрен ван бегенмиш хъанач. Адаз чуькъни тавуна хъфиз клан хъайила, “гъикI хъана, бегенмиш хъанани, хъсан сес авани зах!” - лагъана, кIекре хабар къуна.

Шичан бикедиз кIекрехъ галаз рахазни клан хъанач. Ада:

- Вунни къий ви сесни, вун квай къайи месни! – лагъана.

Шичан бике гила вичин къил алатай патахъ физвай. Садлагъана адаз къарада ацукънавай эйбежер са гъайван акуна. Им гамиш тир. Чулав хаздин кIурт алай къиф акунмазди, гамишди вичи-вичин къил хкажна:

- Шичан бике, вун гъиниз физва? – лагъана, хабар къуна.

- Зун жуваз гъуьл акваз, - жаваб гана къифре.

- Вун заз ша ман!

Шичан бикеди адаз гъич жавабни ганач. Михъиз къарадай ктад хъанвай адаз вуч жаваб гуда къван! Идалай алава экъисай еке

вилерни, чарх янавай зурба крчарни адаз хуш хъанвачир.

“Идани, вичивай хъайитла, исятда вичиз атун теклиф ийизва. Вунни кый ви сесни, вун квай къацдай месни!” – гафар вичи-вичик тикрар авуна хъфидайла, адан рикел гъамиша вичин дидеди лугъудай “жува-жув вагъши Мастанакай хуьх, ам къифериз инсаф ийидайди туш!” – гафар хтана. Шичан бикедиз гамиш гъа и вагъши гъайван тир Мастан хъиз хъана. Ам тадиз адахъай катна.

Са къадар мензилдиз фейидлай гуьгъуьниз Шичан бикедал руквада къатадзавай лам гъалтна. Ам михъиз руквадай хъанвай. Гъар са кам къачурла, адакай са рипе руг кIвахъзавай. Хаздин кIурт алай Шичан бике акурла, ам вичикай руг кIвадар тийиз алахъна. Ахпа ада:

- Шичан бике, вун гъиниз физва? – лагъана, адавай хабар къуна.

- Зун жуваз гъуьл акваз физва.

- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер вахъ ширин сес аваз хъайитла, къведа.

Ламра къулухъ кIвачер кIевиз руквада акIурна, япар хкажна, гъарайна:

- И-а! И-а! И-а!

Ламран эйбежер сес галукайла, Шичан бикедиз кичIе хъана. Тади кваз:

- Вунни кый, ви сесни, вун квай чиркин месни! – лагъана, ам вичин теквен галай патахъ катна.

Теквендиз мукъва хъайила, Шичан бикедал Мастан гъалтна. Ам къуд кIвачни цавуз хкажна, ракъиник ксанвай. ЦаругъвергъветI къифрен ван галукайла, тадиз уях хъана. Гила ам, вилер экъисна, Шичан бикедиз килигзавай. Шичан бикедизни ЦаругъвергъветI бегенмиш хъана. Адал зулар- зулар хъанвай хаздин кIурт алай.

- Гъуьлуьз фейитла, - лагъана Шичан бикеди вичи-вичик, зун гъа ихътиндаз фида. Аквар гъаларай девлетлу, тIвар- ван авай беглерикай я. Къиф гъа и хиялрик кумаз, Мастана адавай хабар къуна:

- Шичан бике, вун гъиниз физва?

- Зун жуваз гъуьл акваз.

- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер сес ширинди хъайитла, къведа.

Мастана эвел вичин пIузаррилай мез элягъна, ахпа яваш сесиналди: “Мяу! Мяу! Мяу!” – авуна.

- Пагъ, - лагъана Шичан бикеди, - вуч ширин сес авай гъайван я. Ваз тефейла, зун низ фида къван! Зунни вун юлдашар, гъамишалиг сирдашар!” – лагъана, къифрез Мастанан патав физ кIанзавай арада адан япухъ къуьзуь къифрен гъалаба квай ван галукайна.

- Гъиниз физва, ахмакъ. Тадиз теквендиз кат! Ам Мастан я. Ада ви тефте цавуз акъудда.

Дидедин гъалаба квай ван галукайла, Шичан бике тадиз теквендиз гъахъ хъувуна.

- Гъайиф, - лагъана вичи-вичик Мастана, Шичан бике теквендиз гъахъ хъувурла, - манияр лугъуз адахъ галаз уюнар акъудун зи квез герек тир! Халкъариз ван хъайитла, вирида зал хъуьруьнар ийида: заз Шичан бикеди алдатмишай Мастан лугъуда, акI хъайила, жуван сир жуван рикле хвейитла, хъсан я.

Гъа икI, Шичан бике Мастанан саракай хкатна.

LƏZGİ ZƏRB-MƏSƏLLƏRİ

(Ləzgiyə və ingiliscə)

ЛЕЗГИ ХАЛКЪДИН МИСАЛАР

- ◆ Угъридиз вири угърияр хъиз жеда
To a thief everyone seems like a thief.
- ◆ Тур види, гардан зиди
The sword is yours, but the neck mine.
- ◆ Вун сикl ятlа, зун сикlрен тум я
If you're a fox, I am the fox's tail
(i.e. no matter what you do I can still outsmart you).
- ◆ Ахмакъдиз гъар са югъ сувар я
To a fool every day is a holiday.
- ◆ Гзаф къин къадайда гзаф табни ийида
Who vows a lot, lies a lot, too.
- ◆ Лезги намусди рекъида, цегъ – чумахди
A Lezgi can be killed by his honor; a goat - by a staff.
- ◆ Иеси галай кици хъсан къада
A dog bites well, if its owner is near.
- ◆ Кициз япар атлайдахъай кичле жеда
A dog fears the one who has cut its ears.
- ◆ Къегъалар халкъдин лувар я
The braves are the wings of a nation.
- ◆ Кали яд хъвада - нек жеда; гъуэлягъи яд хъвада -
зегъер жеда

If a cow drinks water - it turns into milk;
if an asp drinks water - it turns into venom.

- ◆ Хъсан дуст пис юкъуз герек къведа
A good friend will come in handy on a bad day.
- ◆ Къариблукъда авайдаз ватан ширин жеда
Homeland becomes sweeter when you are abroad.
- ◆ Къаргъадизни вичин балаяр гуърчег аквада
Even to a crow her own children seem pretty.
- ◆ Чарадан балкандилай жуван лам хъсан я
A donkey of your own is better than an other's horse.
- ◆ Душмандин иви вичин гъаятда экъична клан я
Enemy's blood needs to be spilt in his own yard.
- ◆ Вацl гъикъван яргъи хъайитани, а къил гуъл я
No matter how long a river might be,
there is always a sea at its end.
- ◆ Гъина гъахъ аватlа, гъана бахтни ава
The happiness is where the justice is.
- ◆ Клел тавурдан акъул цун тавур ник я
An uneducated mind is an uncultivated field.
- ◆ Гъи тlуб атлайтlани - тlал сад я
No matter which finger is cut - the pain is the same.
- ◆ Акъул маса къачуз жедай затl туш
Buying mind for money is not possible.
- ◆ Балклан къейила пурар амукъда, итим къейила - тlвар

When a horse dies, its saddle remains;
when a man dies - his name.

◆ Ахпани кый, пакани, кар гъиле-гъилди хъана клан я
Let "later" and "tomorrow" die, job needs to be done at once.

◆ Гъулягъди ягъайдаз епиникай кичле жеда
Bitten by a snake, fears even the rope.

◆ Ахмакь алачир мехъер жедач
There's no wedding without an idiot attending.

◆ Руфуниз такланди тек са чуклул я
Stomach doesn't like only a knife.

◆ Сивяй акъудай гаф жакъвана акъуд
Chew a word first, before it leaves your mouth.

◆ Кицди кицин як недач
Dog doesn't eat dog meat.

◆ Гъар са гафунихъ вичин чка ава
Each word has its place.

◆ Вацлув агакь тавунамаз, шалвар хутлунмир
Don't take your pants off until you've reached the river.

◆ Агъдин са кьил лацу, са кьил чулав жедач
There's no linen with one end black and the other white.

◆ Зулумдалди абад хъайи квал агъдалди барбатл жеда
A house made rich by oppression will be ruined by cries.

◆ Ажуз ламрал квед акъахда
Weak donkey bears the burden of two.

◆ Гъиляй акъатайди элкъвен хыйидач
What you let out of your hand will not come back

◆ Гатфарал акъалтай цегь рекъидач
A goat which survived until spring will not die.

◆ Балкландиз дуст хъиз килиг, адал душман хъиз акъах
Look at horse like a friend, mount it like an enemy.

◆ Багъа хъицикьдикай бармак цваналди акъуллу жедач
Having a cap made of expensive fur won't make you smart.

◆ Акъулсуз дустунилай акъуллу душман хъсан я
Wise enemy is better than a mindless friend.

◆ Атласни хун са кьиметда жедач
Velvet and linen don't cost the same.

◆ Гишин вечрез ахварай цуьк аквада
Hungry hen sees millet in its dreams.

◆ Ахмакь ахмакьдал дуьшуьш жеда
An idiot will meet an idiot.

◆ Члехидаз яб тагайди члехи баладик акатда
One who doesn't obey his elders
(lit. great ones) will fall in great trouble.

◆ Чарадан балкландал алайди къарада жеда
It's easy to fall from an other's horse.

◆ Агакьай бегъер гарув вугумир
Don't leave grown crops to the wind

◆ Тум зулуз цада, бегьер гагуз вахчуда
They plant seeds in autumn and collect crops in summer.

◆ Чехиди авачир квале берекат жедач
A house with no elder will not be blessed.

◆ Клевe гьатайла, ваказ 'буба' лугьуда
If you fall in trouble, you'll call 'father' even a swine.

◆ Бурж къачун регьят я, вахкун четин я
Borrowing is easy, giving back is difficult.

◆ Буьркьуьда буьркьуьдаз рехь къалурда
A blind shows the road to a blind.

◆ Вак акваз гел члугвазва
Sees a pig, but searches for its trace.
(of someone ignoring obvious evidence)

◆ Валарай экъечна, рекъел алайдан къил хун
Hitting a mere passerby in the head after having jumped
out of the bushes.

Azərbaycan Respublikasında avarların yaşadığı ərazilər

Avarlar Azərbaycanın şimal bölgəsində, əsasən Balakən, qismən də Qax və Zaqatala rayonlarında yaşayırlar. Avar yazarları Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dili, eləcə də Azərbaycan dilində ədəbiyyat yaradırlar. Əhali tələvəçilik və meyvəçiliklə məşğul olur. Avarlar doğma dillərində dərs keçir, avarca kitab və dərsliklər çıxır.

AVAR ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(*avarca və azərbaycanca*)

Asiyyat Tinayeva (filolgiya elmləri namizədi)

ЦІОРАЛЪУЛ МАГІАРУЛАЗУЛ МАГІИШАТИЯБ ЛИРИКА

МагІарул фольклориял асараз хІайран гьаруна гьєб рагІарал. Гьельие хасаб кьимат кьуна машгьурал хьвадарухьабаз. "ХІикматаб кочІол хазина. Хасго дие асар гьабуна цо магІарул сариналь. РагІаби гьельуль дагьал рукІана, амма кинабго гьельуль берцинлги букІана пашманго такрар гьабулеб: Ай! Дай! Далалаяльуль" (Л.Толстой)

"МагІарулазул кучІдул ... жибго Пушкиница гьазда гьоркь гьулбасилаан" (Белинский)

МагІарул фольклоральуль цо тІеллгун букІараб ЦІоральуль фольклориял асаразда гьоркьоб хасаб бакІ ккола магІишатиал кучІдуз. Гьел кучІдузда нильеда ратула цІакь гьайбатал рагІудальгун рахьарал, гьєб пикру ритІухь гьабулел суратал. Сордо бачІун, моцІ баккун, цІваби кунчІун, бакь шун хисардилеб бугеб дунялалгьул хІакьикьат ЦІоральуль магІарулаз цІакь камилаб сурат бахьун себе чІезабулеб буго.

Умумуз аллагьасдаса цІад, бакь гьарулеб мехаль ахІана батІи – батІиял кучІдул.

Дагьистаналгьул магІарулазухь "ЦІадал хІама" гІадин, ЦІоральуль магІарулазухь данделъана гьельеда рельеьараб вариант. Гьениб гьедин ахІана:

ГІисин бади, шурун бади,

Шуго кьояль чвахун бади.

Амин, я аллагь.

Гьєб кьояль рукьзабазда гьабуна бурджахІал абураб квен.

(Гьєб гьабуна буцараб гІатІидаса гьитІинал тІеренал кескал кьотІун я лгьимгун, ялгунун рахьгун белгун)

Бакь гьарулеб мехаль гьедин ахІана:

Горде – горди, гордина,

Горди салам вардина

Жакьа мужой бакь швайги

Метер нижей нахІ – магаш

НахІ кьурасе вас вейги,

Магаш кьурасе яс ейги.

Бакь гьарулеб мехаль гьабуна махара абураб квен (махара – рахьгун гІатІ жубан гьабуна). ЦІияб моцІ бакки некІсиял умумуз праздник хІисаб гьабуна. Гьєз ахІана:

ЦІияб моцІ, цІияб моцІ

Вихьхине цІонеб

Зоде канльнеб

Дур нуралье

НухІ битІаги.

ЦІоральуль фольклоралда жанир ниж данделгьула лгьималазе эбелаль ахІулел кочІоцІаги. Гьєздаса цояблгун ккола эбелаль лгьимер – ясе йэдун ахІулеб кечІ:

Игьли цІотун чал ругези кьезина

Чувал цІотун роль бугесе кьезина

Чоли цІотун гІи бугези кьезина

ЧІипи цІотун гІарац бугесе кьезина

Ункьго туман тункарасе кьезина

Тункун гІарац бехрасе кьезина.

Жиндир тематика ва сипатазул гІуцІиялгьул рахьалгьан хасаб бакІ ккола рокьул кучІдуз. Рокьул кучІдузда ниж данделгьула рокьарал батІальгьизарурал мацІ ихьаби васаз гуккарал хІалихьатал ясал какулил кучІдуздаги.

Якьалаги йоа

Ячзилаги йоа

Кьороб мацІ барасул

МацІ борхьид кІайги

Эбелалъ чудухъин
Чакар къо хъихъарай
Чадал васас йэтларай
Цуяй, хлалихлат.

Гтемерщинал рокьул кучлудзда къуна ясазул цларалги.
Гьедин кучлудзаса цояблъун ккола "Аминат" абураб кечл:

Бехе клолеб глор буго,
Гларба цлотун хер буго,
Ячзи шарав дун вуго,
Клинзи шарай мун йуго.
Цогидаб кочлоль яс рельеьинизаюна ральдал ччуглида:
Бехе клолаб хегаб глор,
Хехго шайги ральадухъ,
Ральдахъ* бугеб ччуглида,
Дица салам бицун.

* (ральад гъениб клудияб глоралда абула)

Цо чанго рокьул кечлалда чияр баклазда росасе аразул
пашманлъи загъирлъана:

Чидал баклазул рокьи,
Рукъбузда унти,
Рокьица йохличлей дун,
Цлудуд йохлнуру.

Дидаса аманат,
Убалъул ясал,
Убаса къатлиб бекъехъ,
Рокьи гъабуге.

Маглишатияб лирикаялда гьоркъоб хасаб бакл ккола
берталъ ахлулел кучлудз.

Бахларай ячизе араб мехалъ васасул яцалъ гьелъул мугъалда
бекана чед ва ахлана:

Квер нухлулай, бох кусулай,
Рикъий къурай, къатли бергъарай,
Клудав васи тлинай нусай.

Нусай ячлулел гладамазул гъаракъ васасул рукъоб раглулеб
мехалъ ахлана:

Дайалай йелъена,
Музум къодухъ щала,
Гьедул хлапи – хлупи буго,
Чодул дампи – думпи буго.

(Къабахъчоли)

Цлоралъул магларулазул кицаби ва абиял.

1. Глодоб члораб лъим нахъе бакларклангуро.
2. Гье чларас бехна.
3. Тупанкиса данкраб гулла нахъе бэнгуро.
4. Цлогьорасда хъана рацлал цлогьорал руго.
5. Гланкл бехърасул гуро, члварасул буго.
6. Хлерай йехъальги яс лъикл, халаб бехъальги

нух лъикл.

7. Баглар глака багларго хлана.
8. Нусго гьунараса цо башарлъи цебе хъала.
9. Рикъиб хлелеко, къатлиб гланклу.
10. Лъим бакун букъальнуру.
11. Клухлалаб бац бакълад хлала.
12. Цеве гладалав, нахъа бецав.
13. Халаб бейги, нухл бейги.
14. Гьубузи лъарасе кас, кинзи лъарасе нахл.
15. Клудияб гладамасул хабар – рагл цлураб месед.
16. Цла хехго бакарлан рохъо гтемер бэна.
17. Магларда чан, глорда хъаг.
18. Хлабану иман гъэугун кларавги, гларац гъэугун
базарну кларавги цо вуго.

19. Гланкл къижалъе богорго бохъана.
20. Гланклал гьотлори, лъимал боклнори.
21. Къад вугосе лъим, глодов вугесе цим.
22. Нусго рокъалъул бетлергъан – сабру буго.
23. Рикъиб бацл, къатлиб нацл.

24. Бикъара кьо хъараб мехаль кьоркьоцаги юргъа
бахъила.
25. Бетерада кьо хьиндал кьоркьоса бацI бэна.
26. Глодоб лъезе микги буго, къад базе куртIаги буго.
27. ЛъикIаб хабараль мегIер бигIана.
28. Мискинчи гьед кана, жандаг ницIид.

Бицанклаби

1. МахIла кьорой йиццай абай. (Тундур) (Чед
бежулеб магIаб ракъудаса гIуцIараб жо)
2. Кодоб бокIраб мехаль гIаннаб, глодоб лъураб
мехаль балънаб. (Зинжир) (Рахас)
3. ГьотIоса вортараб мехаль къачи гьотIол
гIончIлода хотIана. (Михъ)
4. КIиге бетIер, ункьго гIин, цIо кIал. (Жом) (Нах
бахъулеб жо)
5. Глодол кьарщал, къад машаял, къад къали, къад
къабахи. (ГIадан)

MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ

Qədim avarlar yağışın yağmasını, günün çıxmasını istəyərək müəyyən mərasimlər keçirir və bu zaman nəğmələr oxunur. Bu mərasimlərdən biri də yağışın yağması istəyi ilə bağlıdır. Mərasim səhər başlanır. Kənd qadınları bir ev ya bir neçə evə toplaşır, əriştəyə oxşar yemək bişirirlər (burjaxIal). Gələn-gedən həmin yeməkdən yeməlidir.

Kənddə 12-15 yaşlarında oğlan uşaqları yaşıl otlarla, ağac bu-
daqları ilə bəzənir və kənd boyu olar nəğmə oxuyaraq gəzirlər. Bu cür
geyimli uşağı (цIадал хIама) “yağış eşşəyi” adlandırılar. Onlar bu
nəğməni oxuyurlar:

Narın yağsın, tez-tez yağsın
Beş gün dayanmadan yağsın
Yetim uşaqlar üçün yağsın
Qaranlıq gecədə şiddətli yağsın
Yaşlı qadınlar üçün yağsın

Günəşin çıxmasını istəyən insanlar da mərasim keçirirlər. Bu mərasimi keçirərkən yenə də müəyyən evlərdə xüsusə yemək- sac üstündə “maxara” bişirirlər. (Maxara hind dilində “günəş” deməkdir). BU yemək undan və süddən hazırlanır, sacın üstündə bişirilir və mütləq saçaqı olmalıdır. Bu mərasim də belə nəğmə oxuyurlar:

Qordi-qordi, qordina
Qordi salam vardina
Bu gün sizinçün gün çıxsın
Sabah bizimçün yağ, maqaş (şor) olsun
Yağ verənin oğlu olsun
Maqaş verənin qızı olsun

AVARCA MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ

Ва цIилици, цIилици, аминь!
ЦIалицида хьубухъун, аминь!
Хъабахъида шулалъун, аминь!
Нужер гIиял гIемерлъаги, аминь!
ГIияль куйдул чIахIалъаги, аминь!
ЧIалда мохмох бицалъаги, аминь!
ГIартидаса таругеги, аминь!
Тобтидаса хьуштIугеги, аминь!
Васал бахIарзал лъугъайги, аминь!
Ясал мусудул лъугъайги, аминь!

Тор натиде бахараб,
Бицалъи гьотол бугеб
Гьоркъоб бугеб члах-хер
Цакъго загипльун ккараб
Анкьил цо-клиго къояль
Цадал ралел ратаги.
Бакъул гвангъи цикклиаги,
Торщалие кеп швезе.
Унтаби рикккальани,
Сахаватлъи цикклиаги
Рольул чадалги кванан
Гугарухъаби глеги.

Васал, рахъа къватире,
Босун пуруцгун.
Буртинаги бахъун,
Бекъея цо ракъ.
Тад гьерекъги реччун,
Оц турклизабе.
Бачин лъиклаб швела,
Цад гемемер бала.
Васал, рача къватире,
Их бачун буго.
Босе кодоб пуруц,
Баче цо нау.

Баги, Бечед, чваххун цад,
Чабхиль иццал раккизе.
Чваххайги Аллагъ, гонгал
Порал-лъарал цикккине
Байги, Бечед, чваххун цад,
Чахъабазул хал хъезе,
Чваххайги, Аллагъ, гонгал
Ццаназул мугъ бекизе

Гьаршун байги, шушан байги,
Щуго къояль тидчун байги.
Гячи чвахун, чуюл риччун,
Байги, Аллагъ, чвахун цад.
Байги, Аллагъ, чвахун цад.
Чваххукъе лъим баккиган.
Лъейги, Аллагъ, Порта нак,
Гиял глухъби гладинан.

Зодисан рахмат къе, Аллагъ!
Ракъудасан баркат къе Аллагъ!
Баркат бугеб цад къе, Аллагъ!
Цоб бугеб рахмат къе, Аллагъ!
Бекъараб хур цун бачаги, Аллагъ!
Хваразе алжан къеги, Аллагъ!
Чагоял балагъздаса цунаги, Аллагъ!
Халал рикъзи даимлъаги, Аллагъ!

Чваххе, чваххе, цадал къатраби,
Пагараб ракъальул къеч хъезабизе.
Чваххе, чваххе, баркатальул цад,
Гъайбатал, къер-къерал тугъдул рижизе.
Пурччинал рохъазе, гатиракъазе
Лъимадул эбелган, мун хлажатаб буго.

1. Глодоб члобораб лым нахье бакларкангуру – Yera dađılan suyu geri uıđmaq olmaz.
2. Гье чларас бехна – İti öldürən atar.
3. Тупанкиса данкараб гула нахье бэнгуру – Tüfəngdən atılan güllə geri qayıtmaz.
4. Цогьорасда хьана рац лал цогьорал руго – Ođru elə bilər, hamı ođrudur.
5. Гланк1 бехларасул гурц, чларасул буро – Dovşan görənin yox, vuranındır.
6. Х1ерай йехьяльги яс льяк1, халаб бехьяльги нух – Yaşlı olsa da qız yaxşıdır, uzun olsa da yol.
7. Нусго гьунараса цо бацарлыи цебе льяла – Yüz hünərdənsə, bir fərasət irəlidir.
8. Ваг1ан тарасул талих1 бегьуларо – Vətəni atanın bəxti gətirməz.
9. Лым бакун букьяльнуру – Suyu döyməklə qurutmaq olmaz.
10. Клух1алаб бац бакьялад хьяла – Tənbəl canavar acından ölər.
11. Гьубузи льярасе кас, кинзи льярасе нах1 – Əyirməyi basarana yun, yeməyi basarana yağ.
12. Клудияв г1адамасул хабар – раг1 ц1ураб месед – Yaşlı adamın sözü – sam dolu qızıl.
13. Ц1а хехго бакарг1ан рохье г1емер бэна – Ocağı tezdən qalasan, külü çox olar.
14. Льяк1аб хабараль мег1ер биг1ана – Yaxşı söz dađı əridər.
15. Х1абану иман гьэугун кларавги, г1арац гьэугун базарну кларав цо вуго – Qəbrə imansız gedənlə, bazara pulsuz gedən birdir.
16. Гланк1ал гьот1нори, лымал бок1нори – Toyuqlar ağacda, uşaqlar yataqda.
17. Нусго рокьяльул бет1ергьан – сабру буро – Yüz evin başçısı- səbrdir.
18. Рокьоб бац, кьатиб нац – Evdə canavar, çöldə bit.

КВАНАЙ ГЬОБОЛ, ГЬА ЛЬИМАЛ

(маргья)

YE QONAQ, UŞAQLAR SİZ DƏ...

(nağıl)

Biri var idi, biri yox idi. Uzaq kənddə bir ana və onun beş oğlu yaşayırdı. Çox kasıb yaşasalar da həyatlarından çox razı idilər. Oğlanlar gündülər həyət-bacada işləyər, ana isə ev işləri ilə məşğul olardı. Axşamlar süfrə başına yığışar, ananın hazırladığı təamdan dadardılar. Yeyib-içdikdən sonra oğlanlardan biri zurna, biri nağara çalar, digərləri isə oxuyar, oynayırdılar. Günlər beləcə keçərdi, ana öz balalarından çox razı idi.

Günlərin bir günündə oğlanların çalıb oxuduğu bir vaxtda onlara bir atlı qonaq gəlir və deyir:

- Asallamu-əleyküm, çağrılmamış qonaq qəbul edirsiniz?

- Qonaq Allahın qonağıdır, gözümüz üstə yeriniz var - deyər, ana qonağı evə dəvət edir. Oğlanlardan biri tez onun atının qabağına ot tökür, o birilər evdə ona oturmağa yer göstərirlər. Ana tez lavaş salır, yemək hazırlayır. Yoldan yorğun gələn qonaq ləzzətlə yeyir, içir. Sonra qonağı əyləndirmək üçün oğlanlardan biri nağara çalır, o biri zurna çalır, o birilər oxuyur və oynayırlar. Çox razı qalan qonaq yola düşür.

Bir neçə gündən sonra həmin qonaq yenə qayıdır. Yenə həmin qaydada qonağa ana və onun beş oğlu ona hörmət edir və yola salır.

Aradan bir gün keçməmiş həmin qonaq çağrılmamış tatar kimi yenə gəlir. Çarəsi kəsilməmiş ana balalarının qismətini onun qabağına düzür, özləri isə ac qalır. Qonaq yeyib-içdikdən sonra oğlanlara:

- İndi çalın, oynayın görək,-deyir.

Çarəsi kəsilməmiş oğlanlar aclıqdan bir təhər ola - ola çalıb oynayırlar. Razı qalan qonaq biğlarını buraraq gülümsünür və onları tərk edir. Ana və uşaqlar isə həmin gecə ac – acına yatırlar. Sonrakı günün axşamı yenə qarı döyülür və çöldən səs gəlir:

- Qonaq istəmirsiniz?

Çarəsi kəsilən ana:

- Oh, yenə bu, aman nə edək? – deyə, balalarına səslənir və hiylə qurur. Qonaq gəlib öz yerini tutur, ana isə sarımsaqlı – xəngəl hazırlayır. Yemək hazır olanda ana onu ortaya qoyur və balalarına işarə edərək deyir:

- Ye qonaq, gəlin uşaqlar siz də.

Yeməyin ətrindən iştaha gələn qonaq “bismillah” deyərkən, uşaqların beşi də irəli gəlib yeməyə başlayır və yeməyi bir andaca qurtarırlar. Qazanda yeməyə bir qalmadığından pərt olan qonaq səsizcə oturur, ana və balaları isə dövrə vuraraq çalıb – oynayır, əylənirlər. Peşman halda yola düşən qonaq bir də o evə qayıtmır. Burda deyiblər ki, qonaq allah qonağıdır, çağırılmış və çağırılmamış olsa da, lakin üzli qonaqdan allah qorusun.

Рамазан Хутраев

КВАНАЙ ГЪОБОЛ, ГЪА ЛЪИМАЛ

(маргъа)

Руклун руго цо росуль
Цо эбелгун шуго вас-
Жиндер мискинлъиялда
Рекъон глумру гъабулел.
Жиб - жиб сордо саглал ран,
Чухлун ражиги реххун,
Кутакаб тлагламалда,
Кванала гъал гъуинго.

Кванан - гъекъон хадуб цин,
Цояс къали борхана,
Цойгидас зурма пуна,
Дол цоялги кьурдана
Гъез ахлана: гъей-гъей-гъей,
Гъел кьурдана: гъас-гъас-гъас.

* * *

Гъединаб лъиклаб хлалаль,
Аваданго рукладго,
Клутлун нуцла: клутл-клутл-клутл,
Вакун швана цо чолав:
- Асаламуглалейкум!
Гъобол вокъулищ нужой?
Нужоцайищ ахлилев,
Дунгуйищ цин вачлинев?

Ракл глатлидал гъал чаглаз
Гъобол жанив вачана,
Чода цебе хер бана,
Гъесие бусин лъуна.
Эбелаль саглал тламун
Тлаглам хладур гъабуна.
Нух тарав свакарав гъобол
Лаззаталда кванана.
Хадув цин гъоболасе
Кеп – ихтилат гъабизе

Нахъаб сордо швелалде
Гъесул «гъейилан» гъаракъ
Нуцлил клалтла речлана
- Огъ- вай, щиб чара- дарман...
Къо бохларай эбелаль
Гъесие сихлру къачлана.-
Хъинклал тламун, ражи бан
Кваназе гъоркъоб лъуна.
Васазе ишан гъабун
Эбел цин гаргардана:
«Кванай гъобол, гъа лъимал!»
Тлаглам ккарав гъоболас
«Бисмиллагъ» - абилалде
Гъурмаде балагъун чларал

Лъимал тIаде кIанцIана
ХъинкIазул хъазанальухъ
Щуго квер цадахъ щвана
Бисмиллагъ абилалде
Кваналеп жо тIагIана.
Щибниги щвечIев гъобол
Гъадин гуккун хутIана.
Пашманав гъоболасда
Сверухъго тирун - сверун,
Эбелалъги – васазги,
ЦIакъаб шугълат гъабун:
Цояс къали борхана,
Цойгидас зурма пуна,
Дол цоялги кепалда
Къуркъурун расандана.
Цин ахIана: гъей-гъей-гъей,
Цин къурдана: гъас-гъас-гъас
«Гъуингу щварав гъобол
РацIазе вокъулаан.
Вореха гIадамазул
ГIемер лаззат бахъунге!»

Цояс къали борхана,
Цойгидас зурма пуна,
Цойгидалги къурдана.
Гъез ахIана: гъей-гъей-гъей
Гъел къурдана: гъас-гъас-гъас

* *

Рази хутIарав гъобол
Гъоркъоб къоял иналде
НуцIа кIутIун: кIутI-кIутI-кIутI
Сверун жанив ваккана.
Добго хIалалъ гъесие
ГIадатаб хIурмат щвана.

Гъесие нух битIана.
Гъоркъоб сордо бахъинчIо
Нуцил кутI-кIутI рагIана,
АхIичIев татар гIадин
Гъобол жанив канцIана.
Рес къотIарал гъаримаз
Ахираб жиндер къисмат
Гъесдае цебе лъуна,
Жилги ракъун хутIана.
Гъобол кванан, кеп гъабун:
- Гъанже пуйилан,- чIана
Чара тIагIрал лъймаз
Ракъун жанир гъуъралгун
Гъесие сухIбат гъабун:
Цояс къали кIутIана,
Цойгидас зурма пуна,
Дол цоялги къурдана -
Цин ахIана: гъей-гъей-гъей
Цин къурдана: гъас-гъас-гъас
Рази хIутIарав гъобол
Къурун миxъалгун ана.

* *

Гъаб эбелалъ гъбураб
МагIнаяб кочIодаса,
Диго дареги босун
Гъаниб лъугIизе тана.
Гъуинго щварав гъобол
Киназего вокъула
Вореха гIадамазул
ГIемер лаззат бахъунге!

Rəsul Həmzətov

DÖRDLÜKLƏR

Къо- лъикI, гьитIинаб мехдир комедия,
Къо- лъикI, гIолохъанлъигIищкъул драма,
Дихъе щвана херлъи – трагедия,
Гъаб театр рокъул лъугIулеб буго.

Əlvida, uşaqıq – mənim komedyam,
Əlvida cavanlıq – sevgi dramam,
Yetişdi qocalıq – mənim faciəm,
Bu sevgi teatrı bax, sona çatdı.

* * * *

Гъикъула: киса мун, аварав, - абун
Азиялъул чийищ, Европалъулищ?
Дица лъаларилан жаваб гъабула:
Рокъи киб гъалдолеб,гъениса вугин.

Soruşurlar: avar, haralısan sən?
Asiyalısan, ya Avropalı?
Mənsə düşünmədən cavab verirəm:
Sevgi bulağının daşdığı yerdən.

* * * *

Нилъер гIайибазул хабал гъаруни
Хур бекъизе кинго ракъ хутIиларо.
Гуккарал къасдазул къанал гъаруни,
Къадалъ лъезе гамачI батилароан.

Eyiblərimizdən əgər qəbir qazılsa,
Əkinçin tarlada yer də tapılmaz.
Aldanmış niyyətlər daş tək düzülsə
Divar hörmək üçün daş da tapılmaz.

* * * *

Dünyə baybixьула киниялдасан,
КочIолги байбихьи гъенисан буго
Киябго – рокъул ицц. Бице, ракъалде
Мун киса бачIараб, бичIчи гъечIеб ццин?

Bu dünya beşikdən başlayır, inan
Nəğmələr beşikdən, bil, pərvazlanır.
Sevgi bulağıdır – hər ikisi. Bəs hardan?
Söylə, yer üzünü bürümüş bu kin?

Tərcümə edən: A. Tinayeva

QORXURAM

Şam yanır...
Külək də məni qorxudur;
Qorxuram söndürər bu son şöləni.
Səni düşünmək də məni qorxudur,
Səni unutmaq da qorxudur məni.

Sinəmdə həsrətlə çırpınır ürək,
Gah da ürək boğur özü dəyəni.
Qorxuram heç zaman biz görüşməyək
Fəqət görüşmək də qorxudur məni.

Bəzən yaxın gəlib əl uzadırsan,
Qorxuram əlini ovcuma alım.
Qorxuram yorulub dərddən-əzabdan
Əllərim boşalsın, mən əlsiz qalım.

Elə bil tutmuşam sınıq körpüdən
Üstümə sel gəlir hey qucaq-qucaq.
Qorxuram gözünü ağlar görüm mən
Gülən gözündən də qorxuram ancaq.

Qorxuram təkləyib boğar qəm seni
Arabir özünü çəksən xəlvətə.
Qorxuram özgülə görərəm səni,
Dönər şübhələrim bir həqiqətə.

Qorxuram görməzsən qəlbimdəkini,
Qorxuram görməyə bir şey qalmasın.
Qorxuram əlimdən alalar səni.
Qorxuram ömürlük heç kəs almasın.

Qorxuram aləmə səs düşə birdən,
Qorxuram alova döndərim közü.
Sənin taleyinçin çox qorxuram mən,
Elə özümçün də qorxuram düzü...

Asiyyat Tinayeva

ДИР НАДАР РОСУ

Рорхатал муглрузда нахь хутлараб
Дида бихьичлєго риклклад хутлараб
Анишалда бугеб глагараб росу
Дир хирияб росу дир Надар росу.

Дудаса талих лаль ратла гьарурал
Дудаса заманаль риклклад гьарурал
«Росу» абун холел нилъер умумал
Холел руго дур хласраталь, дир росу.

Жакъа дир гьаракъ духъ швараб мехаль
Дур глищкъуяль шиглру хъвараб мехаль
Дуда лъай дида гьеб клочон толареб
Мун дир умумузул Ватлан бугельбул.

Ramazan Xutrayev

KÖVRƏLDİM

Bulaq üstə qız dindirən oğlanı,
Əcəb həya edən gördüm, kövrəldim.
Könlüm incə mətləbləri duyandı:
Baxışıyla dinən gördüm kövrəldim.

Xatirələr köks ötürdü, inlədi,
Yenə İslam: "Vaxt keçir evlən"- dedi.
Teleekranda cavanlaşan Şövkəti
"Ağ çiçəyi" dərən gördüm, kövrəldim

Kövrək qəlbim ha alışdı, ha yandı,
"Sevib- sevilmək həvəsi" oyandı.
Sultan gənclik – ömrə bahar mehmandı-
Yol üstüydü, gedən gördüm, kövrəldim.

Təbiətin vurğunuyam həmişə:
Qismətimə çiçək düşə, gül düşə.
İlk baharın həsrətilə, bənövşə,
Səni boynu əyən gördüm, kövrəldim.

Bilirəm ki, cavan olmam innən mən,
Ürək qoymaz qocalam mən, öləm mən!
Payız çağı al günəşi məğribdən
Yorğun- yorğun enən gördüm, kövrəldim.

KÖNLÜM BAHAR İSTƏYİR

Qış yuxusuna dalmış
xatirələr oyandı,
Ömrümün bulağından
yarpaq düşdü usandı,
Həvəs doğdu ay kimi
arzularla calandı:-
Könlüm bahar istəyir.

Yayın qızmar çağında
göz açmışam dünyaya,
İçimin yanğısını
kim soyuda, kim duya?
Bənövşəli günlərin
şəhətindən kim doyar?-
Könlüm bahar istəyir.

Göydə şimşək oynasın,
yerdə bulaq ağlasın.
Təbiət gəlsin cuşa
çaylar sellər çağlasın.
Sevənlər söyüd altda
əhd- peyman bağlasın,
Könlüm bahar istəyir.

Yubandı, harda qaldı
Ürəyim çəkir yenə.
Qurban olum qar üstən
nazənin yerişinə.
İçim çiçək ətrini
ülviyyətin eşqinə!
Könlüm bahar istəyir.

Şeyda bülbül yenə də
gül üstə çəksin nalə.
Çiçəklərin gözündən
şeh gəlsin gilə-gilə.
Kövrəltsin ürəyimi
bir vüsal həsrətilə,
Könlüm bahar istəyir.

Ayaq açım çəmənə
şeh üstə izim qalsın.

Xəfif- xəfif yaz mehi
saçlarımı darasın.
Qədirbilənlər mənə
baharımda arasın,
Könlüm bahar istəyir.

Vurğunuyam baharın
dəli coşğunluğuna
Lal sükutu sevmərəm
ətələt yaddır mənə!
Qışım, yayım, payızım,
olmam sizə biganə.
Könlüm bahar istəyir.

ЗАРЯДКА – КЕЧ!

Цо абидал эхеде
 Рорхе кверал киназго!
 Ай лазат!
 Вай лазат!
 Гьай лазат!
 Свак чучизе, черх битИize,
 Чундул гІадин, сах рукІине!
 Ай лазат!
 Вай лазат!
 Гьай лазат!
 Свак чучана, черх
     битІана,
 Чундул гІадин,
     сах рукІина!
 Ай лазат!
 Вай лазат!
 Гьай лазат!

КУМЕКЧІУЖУ

Эбелалъе кидаго
 КумекчІужу йиго дун:
 Кванил цІарагІ чурула,
 Чедги босун, юссуна;
 Дица чурпа гьабула,
 Чакаргун чай кьачІала.
 Рукъ бацІцІун, азбар лъухьун,
 Эбел йохизаюла.

ИХ

Хасалил хьачІал малъаз
 Паркъалаби гьурарал
 ГьутІбузда тІамах балеб
 ТІабигІат берцинаб их.

ХьахІал буртабазда гьоркъ
 Кьижарал авлахъазда
 Кьер-кьераб тІегь бижараб
 ТІабигІат берцинаб их.

(Щадаса ХІамзат)

ДИР ЧУ

Ду-ду-ду! Ду-ду-ду!
 Дир буго берцинаб чу,
 Чакарги кьун, хьихьараб;
 Хьолбода тІанкІал ругеб,
 ТІад рекІиндал кьурдулеб;

Кьолокъ жиб басандулеб,
 Жалги рачІги меседил.
 Ду-ду-ду! Ду-ду-ду!
 Дир буго берцинаб чу!

ДИР ГІАНИКИЛ

Азалидул зангал ругел дир гІанкІил,
 Заит кунал кьуншби ругел дир гІанкІил,
 Мергер цІурал гІиял ругел дир гІанкІил,
 Палах цІурал чуйал ругел дир гІанкІил,
 ЧотІа цІакъал васал ругел дир гІанкІил,
 Росуль цІакъал, ясал ругел дир гІанкІил,

АРГЪАНЧИ

– Аргъанчи, баче нау!
Кинаб нау бачинеб?
– Бече къурдулеб нау,
Къегер кІанцІолеб нау,
КІерт басандулеб нау,
Расул вохулеб нау!

ЩИБАЛИ ЛЪАЙ!

КІал гъечІеб, мацІги гъечІеб,
Малъизе гъунар бугеб;
Бер гъечІеб, кверги гъечІеб,
Кинабго жо бицунеб;
Гъаб щиб жо кколеб, лъимал?

УНГО-УНГОЯВ ГЪУДУЛ

Жалалил кІиго гъудул вуго. Цоясда цІар ХІамид буго, цогиясда СагІид буго. Гъел лъабалго цохІо классалда цІалулел руго.

Учителас гъезда рокъоб хабар цІализеги математикаялъул мисал гъабизеги гІадкъан букІана.

Жалалица, хабарги цІалун мисал гъабичІого тана.

Нахъисеб къоялъ школадде вачІаравго, Жалал жиндирго гъудулзабазда кумек гъаризе лъугъана. ХІамидица, бахъун жиндирго тетрадьги къун, абуна: «Гъанисан хъвай, дица битІун гъабун буго».

СагІидица абуна: «Чияр тетрадалдасан хъваге. Дица гъабизе кколеб куц бицина, мисал дуцаго гъабе».

Дуца дурго гъалмагъасе кин кумек гъабулеб?

Зодихъе паркъолел
Гъайбатал цІваби
ЦІале,
цІале,
цІале,
ЦІале, дир тІанчІи.

ЦІияб гІумруялде
ГІун бачІунеб тІел,
Тегъазабе улка,
Эркенал хІанчІи.

(ЦІадаса ХІамзат)

ХЪАЗГИ ЦЕРГИ

Хъазицаги царацаги тІанчІи дандран рукІанила. Цин цер чанабе ун, тІанчІи хъазица хъинхъун, цинги хъаз ун, тІанчІи цараца хъихъун, гъезул гІезегІан мех анила.

Цо къоялъ, кунеб жоялда хадуб хъазги ун, цер тІанчІазул милаталда рокъоб букІанила. Хехго кІудиялги гІун, гъайбатго ругел хъазил тІанчІазде царал цІакъ хиял кканила. Дагъаб мехаль ияхІ гъабун букІанила, ахирги, чІезе кІвечІила: сахаб гІадаб цо тІинчІ букъа-буцІанила. КІал-берги бацІцІун, хІулимилъирги бахчун, пашманаб ххвелги гъабун, цер тІепун чІун букІанила.

РакІалда хъублъи гъечІеб хъаз, тІанчІазе кваназе жоги балагъун, рокъобе бачІунеб букІанила. Хъаравуллъи ккун чІараб цер хъазида данде бортанила ва нилъер цо тІинчІ камун батанилан бицанила.

– Дурищ, дирищ? – абун гъикъанила хъазица.

– Дур, дир щиб букІунеб дандбараб магІишаталъул? Габур-халатазул цояб камун буго, ян цараца хъазил рагІи гІад гъабунила.

Бачун буго гьарзаяб,
Бачун буго гьайбатаб,
Бачун буго пашманаб,
Бачун буго хаслихъльи.

(Расул Хамзатов)

КВЕНГИ РАТЛИДАГО РЕЛЪЛЪАРАБ БУКИУН БАТИЛА

Цебе заманаялъ цо гьитинав вас вукун вуго бечедав чиясул оцазул рохъдода. Гьесда тIад цохIо гьоркъан ретIел гурони букун гьечIо. Гьебги бихъбихъараб, рукъалабазул цIураб букун буго. Гьесда аскIосан цо нухлулав унев вукун вуго. Чезеги чIун, гьес гьев васасда гьикъун буго:

– Гьал оцал дурищ кколел?

– Дуца бицунеб шиб? Гьал руго ханасул оцал.

– Мун шивха гьесул кколев?

– Дун гьесул цеветел ккола.

– КигIанха дуе гьес кьолеб?

– Дос дие шибниги кьоларо. ЦохIо ретIелги квенги буго дие гьес кьолеб жо, – ян жаваб кьун буго васас.

Нухлуласда вельize бачун буго.

– РетIелги дур «лъикIаб» бихъула, бахIарчи, квенги ратI-лида релълъараб батилаха! – янги абун ун вуго нухлулав.

ХЪАЗ ВА КЪВЕРКЪ

Цо нухаль хъаз хIорихъе бачун буго. Хъаз бачIин кьор-кьое рекIее гIун гьечIо. КIиялго бицардизе ккун руго.

Хъаз чIухIун кIальан буго:

– Мун рогъо базе нечоларищ? Дун лъаларищ дуда! Мун щиб жо, лъадалъ гурони гьунар гьечIеб? Дида лъадалъ лъедезеги

лъала, ракъдадасан билълъенеги лъала, гъаваялдасан боржине-ги лъала!

Къоркъоца абун буго гьелда:

– Дуда чан жо лъаниги, цоцин тIубанго лъикI лъаларо. Пемеераб жо квешго лъазегIан, цо жо лъикI лъани, лъикIаб букIинаан дуе!

ТIАХЪАЛ

Дие нуж рокъула, хириял тIахъал,
Гелмути гIумруги дида малъулел.
Дир бидул къабильун руго нуж рекIель,
БералIан хIажатал руго нуж дие.

(ХIасан ХIабибов)

ИХ БАЧИАНА

Их бачIана. Гьеб бачIана рохелгун. Гьеб бачIана кочI-охъаби-хIанчIазул тIелги цадахъ бачун. Гьель мугIруздеги бахун, рагъун хулжалгун, сайгъаталье бикъана хурдузе гIурччинлъиги тIугъдузе азарго батIияб кьерги. Сайгъаталье бикъана гьель цIа гIадаб бакъги, цIик-цIикарал цIвабиги. «Ма! – ян ахIдана их, жиндирго бечельиги ракъалье кьолаго. – Гъабе нужеего ретIел!». МугIруз гIурччинчараб къатIипадул лъутIана жидеего партал. ГьутIбуз гIадатIа тIугъдузул шалал чIвана.

(Фазу ГIалиева)

ЗРУЛ БАГЪА

Малла Насрудинидаги цогиясдаги гьоркъоб дагIба кканила. Ахирги дандияс Насрудинида зар къабунила. Гьоркъор чагIиги

лъугъун, гъасие гъеб зар беџИзе щ вечИла.

Жинда къабураб зарги захИмалъун, Малла Насрудиница гъов дандияв судалде къунила.

Судалда Малла Насрудиница абунила:

– Гъас дир маџарзулъ зар бана. Гъесие кколеб тамихИ гъабе, – ян.

Зар къабурав судиясул гъудул вукИанила. Гъединлъидал судиясе бокъанила тамихИалдаса гъев ворчИзавизе. Гъес абунила цо къабураб заруда тІаса лъугъун тезе бегъуларичан. Малла Насрудин разилъичИла. Гъебмехалъ судияс гъадианаб хІукму къотИанила.

– Цо зар къабуралъухъ гъас две цо гІабаси къезе ккола, – ян.

ПакІа къотІарас жиндихъ кодоб гІарац гъечІин, гъеб босизе рокъове виччаян абунила.

Судиясги гъев рокъове виччанила ва тІокІав гъаниве вачІунгеян бичІИзабунила.

Парацгун гъев вачІинегІан, Малла Насрудин валагъун чІанила кІинго саџаталъ. Ахиралда гъесда бичІИчІанила, дов чигун рекъон, судияс жив гуккулев вукІин. Гъес судиясда гъикъанила:

– БетІер чІахъаяв судияв, законалъул нухалда, маџарзулъ зар къабуров чиясдаса цо гІабасийищха кколеб? – абун.

– У, – ян жаваб къунила судияс.

ЛъикІ свезизеги гъабун, судиясул маџарзулъ зар банила Малла Насрудиница, цинги гъесда абунила:

– Дов пакІа къотІарав чи вачІараб мехалъ, доб дие кколеб гІабаси дуего босе. Дир заман гъечІо валагъун чІезе, – ян.

ЦАРАЛ ДИВАН

Рохъосан вачІунев вукИанила цо херав чи. Гъесда нухда батанила гудраца ккураб залимаб борохъ. Гъель нухлуласда гъаранила жиб гудракъа борчИзабеян. Херасги гъеб тархъан гъабунила. Гъебсаџат борохъ гъесул горбода жеманила, бадибеге

къулун, гъанкъилищан кІал гъикъанила. Жинца две лъикІлъиги гъабунин, жив чІаго тейилан гъаранила херас. Амма борхъица толев вукІинчИла. Ахирги херас гъаранила, диван гъабизе цогидаб рухІІаголъи бачІинегІан, чІвачІого теян. Борохъги гъелда разилъанила.

КватІичІого гъезда тІаде щванила цер. Херас гъелда гъаранила жидее диван гъабейилан, ккараб жоги гъелда бицанила. Гъес бицараб жо уяб бугищан цараца борохъидаги гъикъанила. Уяб жо бугилан гъельги абунила. Цинги цараца абунила гудраца борохъ ккъевялда жиб божуларин, херасда гудурги гъезабун, гъелда тІасан билълъун бихъеян.

Унеб букИанила борохъ. Бакъулъе щварабго, гудур чвархъанила ва къахІан борохъги ккунила. Цинги цараца хе-расда цІеханила гудур дурищилан. Херас гурилан жаваб къунила. Гъедин батани, рокъове айилан нахъе витИанила. ТІокІаб чияца гъураб гудракъа чанги биччаге, цогиязул ишалъул ургълги гъабугеян малъанила. Борхъидаги абунила, гудрал бетІергъанчи вачІараб мехалъ, гъес гъабилан две битІараб тамихИлан. Гъедин борохъги тун, цараца нух босанила.

ГУККИ

Хасав веxъги гъечІого, индусазул цо росулъ, ирга гъабун, хъихъулаанила жамаџаталъул боџи. Жидерго ирга борхизе боџуде вахъанила гІолохъанчи гІолев вас. Жамаџатчаџаз гъесдаги малъанила росдадаса гІемер рикІІадеги унгейин, боџи беџІаб рохъобеги биччагейин, цІиркъалги раккарулел ругин, гъездаса цІодорлъиги гъабейилан. Нагагъ цІиркъ баккани, росулъе ахІиги байин, хІалае рачІине чанахъаби хІадурлъун рукІинилан тІадкъанила.

Цо гъотІодеги вахун, паракъат кваналев боџлухъги валагъун вукІарав васасда ракІалде кканила росдал гІадамал гуккизе ва гъес ахІи банила цІиркъ бачІунеб бугилан. Ярагъгун чанахъабиги, ахІуд бахъун росуги цо лахІзаталда тІаде щванила.

Бихъанила гъезда жал гуккун рукIин. Жинца цIакъаб жо гъабураб
гIадин, васги вельанхъанила. Намуслъун, бетIерги кIибикIун,
бихъинал росулъе нахъ руссанила.

Гемемер кватIичIого бачIанила цIиркъ. Банила васас ахIи.

– Шив дов ахIи балев чи? – ян гъикъанила цоцазда росдал
гIадамаз. Довго вас вугин гъанжеги ахIделеван бицанила
чанахъабаз. Гъанжеги гуккулел ратилилан, росулъа къватIиве чи
вахъинчIила.

Циркъалъ боцIиги гъуранила, васги тIутIун ванила. ТIаде
щварал гIадамазда нахъе босизе жо батичIила.

ВАТIАН

Воре, гъалмагъ,
                        мун вижараб
  ракъ цIуне,
ВатIаналъе
                        мустахIикъаб
  къимат къе.
Къадал хIинчIалъ
                        жиндир бусен
  цIунула,
Кету босе
                        мисалатъе,
  дир лачен,
Чияр кутул
  дур къавулъа
  хъамула.
Жиндир кIалтIа
                        бугеб гъотIол
  тIогъоде
БатIияб хIинчI
                        тIаде къазе
  гъукъула.

Дурго хIелкил
                        хIисаб гъабе
  гъель хIелкал,
Кавудахъе
                        раккаралго,
  рухула.
ТIалил наялъ
                        батIияб на
  гъукъула.
Инсанасул
                        намусалда
  рекъелищ,
Рукъ тун, тушман
  жанив ваччан
  бегъилищ?

(ЩIадаса ХIамзат)

ВАТIАНАЛЪУЛ ЭРКЕНЛЪЯЛЪЕ ГIОЛО

Варисил гъал къоязда тIубан букIана анцIила кIиги сон.
Инсуца васасе гъабуна гIадатаб гуреб сайигъат. Варис живгун
цадахъ вачун ана Бакуялде шагъар бихъизе. Хадусеб къоялъ гел
рахъана цагъаралда аскIоб бугеб цо борхалъуде. Варисица
абуна:

– Дада, ва дада! Дида гъеб бакI лъалеб буго, бихъун буго,
бихъун буго телевизоралда, суратазда.

– У, дир вас, гъенир руго ВатIаналъул эркенлъиялъе гIоло
рухI къурал шагъидзабазул хабал. Рихъулищ, ругелщинал цIиял
тIугъдул. Кидаго гъанире гIадамал рачIуна кIудияб адаб-
хIурматгун.

Варис Илгарил ва Ларисал хабазда аскIоб халат бахун эхе-
тана. Кодосел тIугъдулги гъенир лъуна. Къваридго ургъана:
«Балагъея, гъезул кидаго букIине буго гIицIго анцIила кIиги
сонк»

ДИР РАКЪАЛДА

Дир ракъалда къалда гадан холаро, –
Хваразул цар лъола цигъаруразда.
Ва рижула васал меседил гадал,
Инсул жигар цварал, жеги шулиял.
Дир ракъалда цаялъ ригъ бухуларо, –
Ца таса иналде, циял гъарула,
Ва гюла цагъарал гугъар чинидал,
Басрияб цар лъурал, дагъалги цакъал.

(Расул Хамзатов)

МИЛЪИРШО

Роол авалалдаго, цудунго рахъун, цо сверухъе ралагъе.
Дуниялго цун роржанхъулел ханчи рихъизе руго нужеда. ЛъикI
ралагъани гъезул гемеисел милъиршаби ратизе руго.

Милъиршаби свак тун, гъаваялда роржанхъулел рукIуна.
Гъез батIи-батIиял заралиял хIугIал ккола. Гъел къоялъго нилъее
хайиралъе хIалтIулел гъудулзаби ккола. Милъиршабазул
чIирчIидиялъги гъезул тирхариб роржанхъиялъги батизе ккола
гадамазул ракъал рохизарулелги.

Исана чIиричIо чIухIаб милъиршо,
ЧIалукъ бусен базе ресдай рекъечIо, – абун ахIула халкъияб
кочIоль.

Нужецаги гъезда гамачI речIчIуге, гъезул тIанчи рахъуге,
бусабн хвезаруге!

ГЪАЛЕ ИХ БАЧIУН БУГО

МугIрул гIодулел руго
ГIазу биун, магIу тIун
ГIорал, лъарал–киналго
Кеп шун релъулел руго.

Bir xalcanın rəngləriyik...

Гургинал къагIи руго
Гурдада расандулел.
Гисинал бачал руго
Рехъен гъабун кваналел.

Рагъида милъиршабаз
Шущунеб буго бусен,
Их бачIингун тIабигIат
ТIубан чIаголъун буго.

(Г.Хачалов)

КЪО-МЕХ ЛЪИКИ ДУЕ, ХИРИЯБ БУКВАРЪ

Цар хъвазе лъаларел
Лъимал рукIана,
Лъай къуралъухъ, букварь,
Баркала дуе.
Жеги ниж гъитIинал
ТIанчи рукIана.
ТIехIалъулгун лъикIаб
Гъудуллъи ккана.
КIудияв вацасул
БачIараб кагъат
КIодое дицаго
Цалила гъанже.
РатIалъун унеб къо
БачIананиги,
Букварь, мун кидаго
КIочене гъечIо.

(Т.Таймасханов)

РИИ

Гьале рии. Бакъ багIарана. Киналго ральдахъе, хIорихъе, гIурул рагIалде гедергула. Пазизгун Пумарги жакъа ральдахъе ана. РикIкIад бихъулеб букIана кIудияб гама.

Гьенир хIухъбахъулел гадамал гIемерал рукIана.

Льималаз торгIо хIазе байбихъана. Тирияб Горочги гьелгун бачIун букIана. Свакан боркъараб салуда гIад регана. Ральдал цIамхIалаб льелье лъугъун чвердана, Пумарица гьитIинав Пазиз цIодорлти гьабизе ахIана:

Azərbaycan Respublikasında tatlarnın yaşadığı ərazilər

Tatlar Qubanın Qonaqkənd kəndində, Dəvəçinin Zarlı, Pirəbədil və b. kəndlərində, Bakının Balaxanı kəndində yaşayırlar. Tatların yaşadığı ərazi əsasən Quba-Xaçmaz iqtisadi-cəğrafi rayonuna daxildir. Burada xalça fabrikləri və yerli əhəmiyyətli kiçik müəssisələr fəaliyyət göstərir. Gözəl çeşidli Quba xalçaları dünyada şöhrət qazanmışdır. Yerli xalqla qohumluq əlaqələri quran tatlar bölgənin inkişaf etməsində mühüm rol oynayırlar.

TAT ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(tat dilində və azərbaycanca)

Maqsud Hacıyev

professor

BİZİM BİR VƏTƏNİMİZ VAR: AZƏRBAYCAN!

(ixtisarla)

Azərbaycan hamımızın sevimli və əziz vətənimizdir. Bu torpaq, bu diyar hər cəhətdən zəngin və varlıdır: təbiəti də misilsizdir, qonaqpərvərliyi də başqa xalqların dilinin əzbəridir, dünyanın heç yerində onun gözəl qızları kimi nazlı sənəmlər də tapmaq olmaz. Bu diyarın hərəsi bir dildə danışan xalqları da müxtəlifdir, şeiri-ədəbiyyatı da, nəsihətəməz kəlamları da, zərbül-məsəlləri də... Səbəbi də çox sadədir: ona görə ki, Azərbaycan torpağında — bu qədim diyarda ayrı-ayrı azsaylı xalqların, kiçik etnik qrupların, əqəliyyətdə qalan millətlərin nümayəndələri yaşayırlar ki, hamısı da bir sözlə — bir etnik adla bir-birinə bağlanıblar: azərbaycanlıdırlar. Türkcə danışan azərbaycanlı da, bu ölkənin talışı da, tatı da, kürdü də, ləzgisi də, xınalıqlısı da, udini də... azərbaycanlıdırlar, hamısı bu vətənin bərabər hüquqlu vətəndaşlarıdırlar, bir ananın övladlarıdırlar. Bu xalqlar barmaqları müxtəlif olan bir ələ bənzəyirlər, lakin hamısı birlikdə yumulanda bir vahid və bütöv yumruğa çevrilirlər ki, onun da bir iftixarlı-şöhrətli adı var: Azərbaycan xalqı!

Bu şöhrətli torpaqda yaşayan kiçik — azsaylı xalqlardan biri də tatlardır. Təbiidir ki, tatlarda ara-sıra doğma dilləri olan tat dilində öz mənəvi sərvətlərinin nümunələrini yaratmış, bu sərvətin nümunələrini nəsildən-nəsilə ötürərək öz dillərini yaşatmış, onu məhv olmaqdan qorumuşlar. Hələ XI əsrdə Mahmud Qaşqari «Divan-i lüğəti ət-türk» əsərində tatlara haqqında yazmışdır. «Tatsız türk bulmas, başsız - bök»: yəni, necə ki, baş papaqsız olmaz, türk və tatsız

deyil — onlar ayrılmaz qardaşlarıdırlar. Bir qədim Azərbaycan mahnısında deyilir:

Üşüdüm, ha üşüdüm,
Dağdan alma daşdım...
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə darı verdi.
Darını səpdim quşa,
Quş mənə qanad verdi,
Qanadlandım uçmağa,
Haqq qapısını açmağa.

Göründüyü kimi bu qədim Azərbaycan mahnısında «tat» sözü işlənmişdir.

Məşhur Azərbaycan dastanı olan «Dədə Qorqud»da «tat kişisi» mənasında «Tat əri» kimi qiymətli bir ifadəyə rast gəlirik.

Tatların yüz illərdən bəri öz ədəbi dili olmaışdır. Fars dilinə yaxın qohum dillərdən sayılan bu ədəbi dil kimi formalaşma bilməmişdir. Buna ehtiyac da olmayıb. Bu torpağın, bu vətənin başqa xalqların nümayəndələri kimi tatlarda da ədəbi-yazı dili kimi Azərbaycan (türk) dili, ya da fars dili hesab olunur. Başqa müsəlman xalqları kimi orta əsrlərdən bu tərəfə tatlara üçün də elm-din dili ərəb dili olmuşdur ki, o da bu xalqın şifahi ədəbiyyatı, folklor nümunələri, zərbül-məsəlləri, tapmacaları, toylarda oxunan mahnıları, yaslarda deyilən ağılardır. Xalqın könül arzularını, şadlığını-sevincini, dər-d-qəmini ifadə edən bu folklor nümunələri dildən-dilə, nəsildən-nəsilə ötürülmüşlər ki, onların da bəziləri bugünkü günlərimizə qədər gəlib çatmışdır.

Tat dilində olan ədəbiyyat nümunələri ki, əsasən şeir və az-çox da hekayə və nağıllardan ibarətdir, indiyədək az çap olunmamışdır.

Bu kitabın tərtibi zamanı bu da nəzərə alınmışdır ki, tat dili ədəbi dil deyil — yəni bu dil ədəbi formaya, bir ədəbi qələbə düşməyib, bir müstəqil ədəbi dil kimi formalaşmamışdır. Bu dilin müxtəlif ləhcələri vardır ki, onların arasında həm fonetik, həm qrammatik, həm də leksik fərqlər mövcuddur. Məsələn, tat dilinin

Şamaxı ləhcəsində çox vaxt «ə», ya «o» ilə ifadə olunur. Məsələn, müvafiq olaraq «vokardən» - «vakərdən» (Azərbaycan dilində — «açmaq»), «xudo» - «xudo» (Allah), «Ruxsorə» - «Rüxsarə» (xüsusi isim), «kəşirəgor» - «kəşirəgor» (çəkən), «karvon» - «karvan», «soxtən» - «saxtən» (etmək) və sair. Bir ləhcədə «u» ilə deyilən söz başqa ləhcədə «ü» ilə deyilir: «kuh» - «kü» (dağ), «zuhun» — «zühün» (dil), «duraz» - «dürəz» (uzun) və s. Əgər bir ləhcədə işarə əvəzliyi «in»dirsə, başqa ləhcədə həmin funksiyanı «i», yaxud «ı» fonemləri daşıyır. Birinci şəxs əvəzliyi əgər bir ləhcədə «tı» ilə ifadə olunursa, başqa ləhcədə bu özünü «tü» şəklində büruzə verir. Bir ləhcədə sözün əvvəlində gələn «h» başqa ləhcədə düşür. Məsələn, «havaz» (Xızı ləhcəsində) — «avaz» (Quba ləhcəsində, Azərbaycan dilində «yenə», «yenə də»). Əgər istiqamət bildirən qrammatik qoşma bir ləhcədə bu özünü qoşma kimi deyil, «ə» sonluğu şəklində biruzə verir. Məsələn, «tin bə mən» (tat dilinin Qonaqkənd ləhcəsində) — «tin mənə» (Xızı ləhcəsində; azərbaycanca: məmə ver). Tat dilinin bir ləhcəsində əgər inkar şəkilçisi «na»dırsa, bu dilin başqa ləhcəsində bu şəkilçi «nə» kimidir: «nangu» - «nəgun» (dəmə).

Tat dili ləhcələri arasında leksik fərqlər də vardır. Məsələn, Azərbaycan dilindəki «qız» ismi bir tat dili ləhcəsində «duxter» kimidirsə, başqa ləhcədə (kilə) şəklindədir. «Mərəgo» - «go» (inək), «gələci» - «ösinə» (nağıl) və s. sözlər də bu qəbildəndir.

Bu kitabdakı şeirlərin birində bu torpağın övladlarının dostluq və qardaşlığı haqqında belə deyilir:

Bu diyarda doğulmuş ata-analarımız,
 Bu torpaqda gah tikan, gah da gül dəriblər.
 Hər kimik: ya kürd, ya tat, ya da talış,
 Vətənin ayaqları altında nazbalış olmalıyıq.
 Biz hamımız bir xalqıq: ləzgi, türk, udin...
 Gəl, qardaş, əllərini mənə ver.
 Bir olmuşuq, bir əhd-peymanə bağlıyıq;
 Hamımız Azərbaycan övladıyıq.
 (sətri tərcümə)

Bəli, şair tamamilə haqlıdır: biz hamımız bu vətənin övladlarıyıq. Hamımız bir torpağın üstündə tərbiyə almışıq, bir havadan sinəmizə çəkmişik, bir duz-çörək yemiş, bir sudan içmiş, bir qan, bir canla bir-birinə bağlanmışıq. Bu bizim taleyimizdir, bu bizim baxtımızdır. Bu Vətən hamımızın Anamızdır. Azərbaycanımızın hər bir fərdinin, o cümlədən hər bir tatinin da arzusudur ki, öz anası olan bu vətəni, atalarının, ulu babalarının basdırıldığı bu torpağı, dünyaya göz açdığı bu diyarı bəxtəvər, başı uca, vüqarlı və xoşbəxt görsün. Hər bir ananın övladı üçün bundan əziz arzu, istək və niyyət ola bilməz. Ürəklərimizin bir arzu, diləyi var: Azərbaycanımızın xoşbəxtliyi! Mənim də bu kitabdakı şeirlərdən məqsədim də elə budur: bu torpağı bu əziz diyarı bəxtəvər görmək!

Maqsud Hacıyev

AZƏRBAYCANAM MƏN

Qədir-qiymət bilənəm,
Kədərdə də gülənəm,
Qəlblərdən dərd silənəm,
Özüm bir cahanam mən,
Azərbaycanam mən.

Yorğun gözə yuxuyam,
Damaqda xoş qoxuyam,
İstərəm hey oxuyam:
Cahanda qalanam mən,
Azərbaycanam mən.

Əzəllərə əzələm,
Gözəllərə gözələm,
Xoş söhbət, xoş qəzələm,
Əbədi zamanam mən,
Azərbaycanam mən.

Əyilməz başım vardır,
Tarixcən yaşım vardır,
Pis başa daşım vardır,
Qocalmaz cavanam mən,
Azərbaycanam mən.

AYDIN SƏHƏRLİ YURDUM

Adın Azərbaycan, özün od-azər,
Nəsin olmuşdur daima zəfər,
Sərvətin qədərsiz, ürəyin dərya,
Şadlıqsan, xoşluqsan, dostluqsan, hünər.

Başında zülmətə döndü asiman,
Bir an qorxuzmadı səni min tufan ,
Səni diz çökdürmək deyildir asan,
Ürəyin saf bulaq, günün bəxtəvər.

Ürəklər qanısan, hamıya cansan,
Görüşsən, şadlıqsan, nurlu zamansan,
Doğma anamızsən, Azərbaycansən,
Doğacaq bəxtinə min qızıl səhər.

VƏTƏN

Vətən baldır, vətən şəkər,
Vətən şadlıq, vətən zəfər,
Vətən günəş, vətən səhər,
Vətənimə qurban olum.

Qızları hər biri nazdır,
Əllərində qaval, sazdır,
Dillərində xoş avazdır,
Nazlarına heyran olum.

Vətənçün can verməliyəm,
Daşından gül dərməliyəm,
Yuxuda da bilməliyəm,
Vətənə qurban can olum.

Vətənimdən Azərbaycan,
Min yol sənə verərəm can,
Sənə alqış deyir cahan,
Göylərində tərən olum.

AY QUBA

Anasan, körpələr qucağısan sən,
Azad arzuların ocağısan sən,
Bu yurdun gözəl bir bucağısan sən,
Sevilir hər oban, elin, ay Quba.

Qışda ağ örpəklə örtülür başın,
Yayda top buludlar olur sirdaşın,
Cənnəti andırır torpağın, daşın,
Yazda can dərmanı gülün, ay Quba.

Harda olsam daim sadıqəm sənə,
Qürbətdə dostların deyəndə mənə,
Sevdiyən şey nədir, - deyərdim yenə,
Sənin yağışınla, selin, ay Quba.

Sinəmdə dilləndi azad arzular,
Həm azad diləklər, azad duyğular,
Maqsudun dünyada bir istəyi var,
Azad ötsün hər an dilin, ay Quba.

ŞAHDAĞI

Başın göyə deyir, sinən laləzar,
Könlündə min əsrin sözü, sazı var,
Sənin tamaşandan doymağımı olar?
Sən özün tarixsən qocaman Şahdağ,
Uca dağlardan da ucaman Şahdağ..

Gecələr başında ulduz sayırar,
Baharda döşündə lalələr açar,
Düzündə cüyürlər, ceyranlar qaçar,
Sinəsi kəpənək nişanlı Şahdağ,
Qubalı, Xaçmazlı, Nabranlı Şahdağ.

Nazlı gözəllərin bərli-bəzəkli,
İgid oğulların qollu-biləkli,
Şiltaq nəvələrin azad diləkli,
Qoşa sevgililər nəğməsi Şahdağ,
Azəri yurdunun şən səsi Şahdağ.

SAHİL DÜŞÜNCƏLƏRİ

Xəzər dalğasının nəvazişi var,
Min bir gözəlliyi vardır Xəzərin.
Hərdən kükrəyəndə sinəsi dağtək,
Bilin ki, sahili dardır Xəzərin.

Dönməsəm Xəzərdən ağlama, gülüm,
Zümrüd ləpələrdə gözləyəm səni.
Sanma ki, sən mənə mənəmsizləşsən,
Dalğalar dalından izləyəm səni.

Mavi sular bizim saf eşqimizi,
Qoruyub qoynunda bəsləyəcəkdir.
Gecə-gündüz ruhum mələr quzutək,
Səni dalğalara səsləyəcəkdir.

Bəlkə də ən xoşbəxt olacağam mən,
Xəzər evim olub, sən də sahilə.
Əbədi bir görüş yerimiz olar,
Bax, həmin bu gündə burda hər ildə.

Biri vərəqlərə yazar eşqini,
Biri sevgisini gora aparar.
Mənim bir eşqimin min dastanını
Xəzər qoynundakı daşlara yazar.

Xəzərin əlçatmaz dərinliyində,
Soyuq məzarımı isidər günəş,
Hər səhər dənizdə üfüqə baxsan,
Bil ki, mənəm sudan qalxan o atəş.

Günəşə qarışıb göyə yüksələr,
Nurtək otağına dolaram, gülüm.
Gecələr Ay olub bulud dalından,
Gizlicə seyrinə dalaram, gülüm.

BAKI

Ürəklərin sevincidir baharın, ey Bakı!
Dost ellərin vüqarıdır vüqarın, ey Bakı!
Neçə dildə, neçə-neçə ölkədə
Əzbər olub, həkk olunub əbədi
Düz sözünlə ilqarın, ey Bakı!
Sahilində şən-şən gülür qız-oğlan, ey Bakı!
Səndə dostluq əllərilə polad kimi birləşir.
Günbatanla gündoğan, ey Bakı!
Göylərinin zinyətidir ağ göyərçin,
Güllərinin bəzəyidir qara xallı kəpənək,
Ətək-ətək səpələnir ayağına gül-çiçək,
İgidlərə qüvvə verir, qızlarına gözəllik
Yaz yağışın, xəzan yelin, ilk qarın.
Əli qabar, alnı açıq oğlunun
Vüqarıdır vüqarın.
Dostlara hər zaman qardaş şəhərsən, Bakı!
Sıd q ürəklə gələnlərə sirdaş şəhərsən, Bakı!
Qoca Şər qə nur çiləyən bir parlaq ülkər,

Aydın səhərsən, Bakı!
Xoşbəxt övladlarıntək
Sədaqətin özüsən, Bakı!
Azərbaycan elinin
Ürəyisən, gözüsən, Bakı!
O gün olsun, səmalardan ulduzları üzəsən, Bakı!
Ayı, günü min diləklə gen sinənə düzəsən, Bakı!
Sabahlara nəgmə qoşan min diləkli
gəlin kimi süzəsən, Bakı!

DÜNYAM MƏNİM

Bu tufanlar dənizində,
Gözəllərin gül üzündə,
Ayüzlülər bənizində,
İtib-batan, bəxti yatan
Dünyam mənim.
Nağıllar diyarımdır,
Həm lalım, həm karımdır,
Bermud üçbucağımdır,
Əfsanə ocağımdır
Gözlərinin bicliyi,
Zəmanənin gicliyi,
Əsrin hərc-mərcliyi,
Dünyam mənim.
Gah dİbsiz dəniz dibində,
Gah gözünün bəbəyində,
Gah min arzu diləyində
Çapalayan
Dünyam mənim.
Gözümü hələ açmamış
Gözlərimi qapalayan
Dünyam mənim.
Gah bir sevgi kədərində,
Gah bir ömrün hədərinə,

Yüyanini qırıb qaçmış
Yeddi göyün yolun tutan
Kəhərlərin belindəki
Xəyalların yəhərində
Özün kəsən, özün asan,
Dünənləri, bugünləri, sabahları
Fitə basan
Dünyam mənim.
Azad fikir padşahıyam,
Mən azadlıqlar şahıyam,
Hər nəyim var alıb gedin,
Siz fikrimi azad edin,
Fikirləri azad edin!
Tənhalıqdır, azadlıqdır
Dünyam mənim!

OD VERİN

Bu vətən dünyaya gözün açandan
Günəş öz nurunu bura saçandan.
Bu gül-çiçək, bu çöl-çəmən, bu bağlar,
Bu yaz-bahar, bu düz-təpə, bu dağlar,
Yaşıl orman, bu gədiklər, bu dərə,
Qarlı dağda qürub çağı, mənzərə,
Yanmış ağac, məcnun söyüd, quru daş,
Xumar gözlər, titrək dodaq, ayıq baş,
İnsanı gəl-gəl çağırın göy meşə,
Köl dibində boynun bükmüş bənövşə,
Döşdə qoyun-quzu, güldə kəpənək,
Qız döşündə xumarlanan bir çiçək,
Şadlıq, sevinc, xoşluq, toylar, səhərlər,
Kənd-obalar, yurd-yuvalar, şəhərlər,
Gümüş yaylaq, yaşıl qışlaq, ovalıq,
Örüş düzü, yulqunluqda yuvalıq,

Bir xalcanın rəngləriyik...

Bu ellərin ocaq yeri - yatağı,
Bəy gözləyən təzə gəlin otağı,
Oğulların ata olmaq sayğısı,
Gözəllərin ana olmaq qayğısı,
Bir maralın həzin-həzin baxmağı,
Bir şimşəyin gurultuyla çaxmağı...
Bu diyarda daha nələr və nələr,
Od sevilər, Od pərəstlik ediblər.

Od yeyiblər, Od içiblər əzəldən,
Kirpiyəndə tonqal çatıb bu vətən.
Od nəğməsi qanıma südlə keçib,
Od toxuyub anam, Oda and içib.
Oda bürün Od yurduna baxanda,
Od-alovu çiçək eylə yaxanda.
Alov dolu Od verin bu torpağa,
Odlar yurdu Odlu qalxar ayağa!

SAHİL QAYALARINDA DÜŞÜNCƏLƏR

Dalğalarla ötüşən fikirlər karvanımın
Ovsarını dənizin sarbanına verirəm.
Pərdə kimi qatlayıb buludu başım üstədən
Qızarmış üfüqlərin ayağına sərirəm.

Ağ qağayı səmadən qartal kimi şütüyür,
Özünü çırpır suya, çıxıb balıq ovuna.
Yekə su ilanisa daşların arasında
Bir iri qurbağanı güclə təpir orduna.

Dəniz dalğalarında arzudan ev qururam,
Bir başqası tor qurub balıq tutur özüyçün.
Balıqçı yoldaşım gileylənir arvaddan,
Ölürəm, deyirdi o, bir kəlmə «can» sözüyçün.

Bir xalcanın rəngləriyik...

Sevdiyın gözəl olsun gerek, gözəl sevmişəm,
Xoşbəxtlikdən bu yolda oxum dəyməyib daşa.
Qarğa kimi leş söküb yüz il yaşamaqdansa,
Bülbültək bir gülü sev, təkə bir bahar yaşa.

Fikirlər arzularla qol-boyundur başımda,
Çin olmayan diləklər çin-çin düzülür yenə.
Üzümə damcı dəyib xəyaldan ayıranda
Qocalıq kamanından bir sim üzülür yenə.

Tilovu tullamışam, üzgəcinə baxmıram,
Batan günəşdən kəsib udmaq istəyirəm mən.
Kaş yenidən doğulub bu dünyaya gələydim,
Yenə zəhərin baltək dadmaq istəyirəm mən.

İllər yetmişə çatır, ömür dala qayıtmaz,
Gündəngünə əl əssir, göz işığım qocalır.
Qayadan üfüqlərdə ömrü varaqlayırım,
Gurlayan dalğalardan qocalığım ucalır.

QOY MƏNİM OLSUN

Dostum, kaman sənin, min tarı götür,
Simin bircə zili qoy mənim olsun.
Yamacı gülüylə dəstə tut gətir,
Yarın bircə teli qoy mənim olsun.

Nə qədər gözəllər var, gəl, seç apar,
Bir ürkək, bir dəli qoy mənim olsun.
Sənin olsun eldə çəmənlər, lələrlər,
Sonalı bir gölü qoy mənim olsun.

Düzləri dərəyə qatıb dəstələ,
Elin incəbeli qoy mənim olsun.

Qarı dağa çıxart, qışı məst elə,
Yazın bircə gülü qoy mənim olsun.

Gəl sənə nabatdan min şərbət verim,
Yurdun şirindili qoy mənim olsun.
Neçə ölkə verim, min şöhrət verim,
Təkə Azər eli qoy mənim olsun.

MƏNİM

Bir qolum Altaylarda, bir qolum Alban qolu,
Sönməz odam, Hürmüzlə nəslim uludur, ulu,
Midiyadır, Arrandır yurdumun şərəf yolu,
Tufanda da əsməyib başımda telim mənim.

Şirvanla fəxr eyləyib Təbriz əzəldən bəri,
Gəncə tarın kökləyib Ərdəbil gözəlləri,
Zamanın köksün dəlib Füzuli qəzəlləri,
Şəkəri heyran qoyub Şəhriyar dilim mənim.

İftixarlı olmuşam, üzüağ yaşamışam,
Namərdlik kök atmamış dibindən qaşımışam,
Mərdliyin bayrağını şərəflə daşımışam,
Tarix özü baş əyib keçəndə elim mənim.

Vətən torpağın tutya kimi gözə bağlaram,
Dağ mil olub xainin küreyini dağlaram,
Mən yerə qoymamışam, hələ bəldə saxlaram,
Misri qılıncdan ayrı düşməyib belim mənim.

Yamaclar yaşllaşar, sinələr fərəhlənər,
Diləklər bəyazlaşar, bulaqlar qədəhlənər,
Dağ-düz, dərə, çöl-çəmən min bahara bələnlər
Bir ləçəyindən ətir səpsə bir gülüm mənim.

Kəpəz başımın tacı, Savalan qeyrət qolum,
Araz Kürə qovuşan dalğada sal daş olum,
Bir ota həsrət qalsın qoy Bakı-Təbriz yolum,
Urmiyamla öpüşsün zümrüd Göygölüm mənim.

Maqsud Hacıyev

MƏN ƏSKƏRÜM

Mən səkərüm, mən əskər,
Həzürüm bə sad zəfər!
Zür dəre vətən bə mən,
Kuk bədən vətən bə mən.
Vətən bə mən nun dəre,
Bə raghaymə xun dəre.
Şö-ruz mən bistən gunüm,
Be vətən məni xunüm:
Canməni tü can vətən,
Can Azərbaycan — vətən!

AZƏRBAYCANÜM MƏN

Həmişə xəndə misan,
Nəqməha zündə miasam,
Zulumə kəndə misam,
Xiştənmə cahanüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Be təşnə dülha-ouyüm,
Be bəstə çümha-xouyüm,
Be qərib-gərmə touyüm,

Be cahan yə canüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Mən şabazüm, güzəlüm,
Mən əzələ əzəlüm,
Şirin gaf, xuş qəzəlüm,
Dünya heyranüm bə mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

AZƏRBAYCANI

Numti Azərbaycan, atəşi-azər,
Dusttü, hamratürü həmişə zəfər,
Sərvəttü qədərsiz, dültü yə dərya,
Şariyu, xuşiyu, dustiyu, hünər.

Türə hiç nə tərsund nə varış, tufan,
Tarik bü bə sərtü həmişə asiman,
Zonu za bə piştü zalumə düşman,
Əməlhaytü safü, ruztü bəxtəvər.

Be düsta həmişə kümək, hərayi,
Be çənta millətha xuari, mayi,
Nistü tü vatanə bə dünya tayi,
Türi subrə bəxtmu, tü qəndi, şəkər.

Tü be nər öladtü nəfəsi, cani,
Xəndəyi, şariyi, xuşə zamani,
Əzizə vatanmu Azərbaycani,
Daima qisməttü bil başü zəfər!

BƏ LƏNKƏRAN SALAM!

Amarüm bə paytū, ey numlü diyar!
Ə dünya qucəyi, ə dövran cavan.
Tü Azərbaycan vəfa rəmziyi,
Sədaqəttürə saxt zaman imtahan.

Çən qədə xuşbəxtüm qismətmə bire,
Bə paytū aftanüm, xaktürə maç sam.
Seyr sam bə cənnət baqçəytü, baqtü,
Ə şabaz güzəlha astunum ilham.

Ə şirvan avardan ataş pur və dül,
Maç birar qəbul san, əziz Lənkəran!
Lənkəranə xanü avaz dəs tünü,
Bə kühnə dust xıştən-bə Fətəli xan!

Lənkəran təzadha... Bin qədim diyar
Çərşölüyiş dürüm, gudə domuniş.
Bə yə ruz zumustun, pariziş ama,
Yə ruz vasaliş bü, gərmə haminiş.

Çüraq yə dünyayə suzund bə dülmə,
Lənkəranmu bə mən balaymə gufti.
Ü mənə qucaq za, həç dan ki, in vəxt
Kəlme «can»-ə bə mən üz maymə gufti.

Sərmə bə asiman tik bü ə şari,
Ürə buyi bəmə buy gugut Gümür.
Dəstə gül fürsərə Astara bəmə,
Mən bə in məhəbbət mütüm sad ümür!

Bir xalçanın rəngləriyik...

Rəhilə Maqsudqızı

MƏN İBADƏT EDİRƏM

Sənə layiq olduğunçün,
Mən ibadət edirəm.
Dərgahına qovuşmağa
Uzun bir yol gedirəm.
Varlığımın ölkəsini
Bir düz yolda bilirəm,
Əbədi səadətə qovuşdur
məni, Allah!

Qürbi — İlahidədir
Bəndənin səadəti
Düz yolunu azmaqdır
Bizlərin qəbahəti
Bəndeyi-aləmdədir
Allahın kəraməti
Qürbi-İplahiyyə çatdır
əbədi məni, Allah!

Gəl ki, nəzərindən,
əgər ki, düşsəm,
Dünyadan əl çəkib,
hər kəsdən küssəm,
Acı göz yaşımı
camlara süzsəm
Bağışla sən məni,
ey Böyük Allah!

İnsanam nüftədən,
Qandan yoğruldu,
İzin ver bir az da,
özüm doğruldu.

Bir xalçanın rəngləriyik...

159

Bu yalan dünyada
qəmdən boğuldum,
Bu qəm dənizindən,
Gəl qurtar, Allah!

Gəl ki, gözüm görməz,
dilim lal olsa.
Əlim, ayağımı bir
İflac çalsa.
Bütün arzularım
dünyada qalsa
Yenə də əl çəkməm
mən Səndən, Allah!

Bütün gün qəlbimdə,
Beynimdəsən Sən,
Bütün vücudumda
dlimdəsən Sən.
Balaca varlığam,
lap məndəsən Sən,
Böyük kainata sığışmaz Allah!

RUHUN NURA BOYANAR

Dünyada ilk möcüzə
Məhəbbətdir, sevgidir.
Gözəl şeirlər demək,
Allahdan bir vergidir.
Hər bir insan min sirli,
Min bir gizli dünyadır,
Bəşərin min-min sirri
Bir Allaha əyandır.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Heç kimsə bilməyir ki,
Başına nə gələcək.
Keçdiyi ömür yolu
Bəxti üzə güləcək.
Bu enişli-yoxuşlu
Uzun həyat yolunda
Qəzəvü-qəderin də, sənin
alın yazın da.

Ecazkar sözün nuru
İlahi nura bənzər.
Ürəyi pak bəndənin
Ruhi göylərdə gəzər.
Qəlbimiz Yaradana
İlham mənbəyi olsun.
Gələcək xoş günlərə
Sevinc, məhəbbət olsun.

Mənəvi qida nədir?
Təmizliyə qovuşmaq,
Göylər nurunda üzüb
Nur içində alışmaq.
Bəşər övladı, dayan!
Zatına nur dayanıb
Əbədi dünyamızda
Ruhuna nur boyanıb.

BELƏ İNSAN MÜTLƏQ MƏLƏK OLMALI

İnsan insan deyil,
ruhu mələksə,
Bütün arzuları,
Yaxşı diləksə,
Yaxına, uzağa

Bir xalçanın rəngləriyik...

Hər vaxt gərəkse,
Belə insan mütləq
Mələk olmalı!

Ürək var min gizli
Sırr yatır orda,
Ürək var şeytanlar
Şər yaxır orda,
Ürək var Allaha
Qul olur orda,
Təmiz bir ürəkdə
Dilək olmalı!

Yaz qələmim, şeirə
Alov ələnsin,
Bütün bəşəriyyət
Nura bələnsin,
Allahın nurulə
Aləm bəzənsin,
Mələklər diyara
Bəzək olmalı!

Gözlər var baxdıqca,
Qəm yağır ordan,
Gözlər var baxdıqca,
Gün çıxar ordan,
Belə gözəl üzler
Çiçək olmalı!

İnsan ehtirasın
Cilovlamırsa,
Qəlbində pis işi
Girovlamırsa,
Sevdiyi insanı
Ofsunlamırsa,

Bir xalçanın rəngləri...

Belə insan hər vaxt
Gərək olmalı!

Rəhilə, ömrünü
Sevgilə yaşa,
Ömrü Rəbb eşqilə
Vur hər gün başa,
Ömrün arzuları
Dəyməsin daşa,
Yeləllər başın üstə
Külək olmalı!

YORULMAZ DİLİM

Allah, Allah deməkdən
Yorulmaz dilim
Mən onu ürəkdən
Sevirəm, bilin.
Allahımla birgə
Olarsa elim,
Qiyamət günündə
Bükülməz belim.

Aləmlərin Rəbbi,
Sənsiz neyləyim?
Sənindir döyünən
Böyük ürəyim,
Gecə-gündüz Sənsən,
Mənim diləyim,
Sənsiz olsam, bunu
Kimə söyləyim.

Hər açılan günüm,
Hər keçən ilim,

Bir xalçanın rəngləri...

Yaşımın üstünə
Yaş gəlir, bilin.

Ağzımdan çıxınca
Bu son nəfəsim,
Əbədi dünyaya köçüb
Tələsim.
Sağımda məleykəm,
Solda məleykəm.
Bu dünya sirrini
Bir əgər bilsəm,
Yaxşılıq etməkçün
Hər gün tələssən,
Axirət evində
Daim gülərsən.

DOYUNCA SÜZƏK

(Oğlum Sənanın iyirmi yaşı münasibətilə)

İyirmi yaşın sənin
Olsun mübarək,
Bu sevinci birgə
Hamımız bölək.
Səninlə birlikdə
Biz daim gülək,
Baxıb qamətinə
Hər an sevinək.

Oğlum ümidimdir,
Oğlum istəyim.
İstərəm sinəmdə
Onu bəsləyim.
Tək balam dünyada
Mənim hər şeyim.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Çətinə düşərsən
Odur köməyim.

Ağıllı, namuslu,
Qeyrətli balam.
Tikəsinə qatmaz
Heç zaman haram.
Gələcək günündən
Çox ümidvaram.
Belə bir oğulla
Zhər zaman varam.
Sənan balam mənim
Başımın tacı,
Oğulsuz günlərim
Olardı acı,
Atası-anası hər an
Möhtacı.
Oğuldur hər zaman
Ana əlacı.

Gün o gün olsun ki,
Toyunu görək.
Toy günü gəlinin
Üzündən öpək,
Sevinc ümmanında
Cöylərdə üzək.
Bir axşam toyunda
Doyunca süzək.

MƏNİM YUXULARIM

Röyalarımnda uçdum
Arzular qanadında,
Yuxularımla bağlı

Bir xalçanın rəngləriyik...

Ömrümün mənası da.
Pak namaza çağrıldım
Röyalar aləmində.
Ülvi bir hissə çatdım
Ürəyimin səsində.
Yuxular aləmində
Mən səyahət etlədim.
Cənnətin gül qoxulu,
Güllərini iylədim.

Nəin cənnətlərində
Özgə bir aləm vardı,
\Ədn cənnətlərində
hamı sağ-salamatdı.

Nur tökülür hər yandan
Ora haradan baxsan,
Aclıq, susuzluq nədir?
Hər zaman, hər vaxt toxsan.

Möminlərə bəxş olar
Belə bir gözəl həyat,
Əməli-salehlərə
Qurulub belə büsat.

DÜNYANIN ƏSRƏFİ

Dünyanın əsrəfi,
Nədir istəyin?
Söylə görüm sənin
Nədir diləyin?
Yerləri, göyləri
Tutub tamahın,
Axirət evində

Bir xalcanın rəngləriyik...

Çoxdur günahın.
Dünya axirətin
Matəm sarayı,
Bəqa aləminə
Çatar harayı,
Cənnət, cəhənnəmin
Deyildir tayı,
Axirət evində
Hamının payı.

Qan tutub gözünü
Niyə, ey insan?
Varından kasıba
Vermirsən ehsan?
Ruhun varlığına
Əgər insansan,
Əbədi dünyada rahat olarsan.

Allah nazı-nemət
Bəxş etdi sənə,
Yerləri, göyləri
Ram etdi sənə,
Ahu tək bir gözəl
Tay etdi sənə,
Həm oğul, həm qız da
Pay etdi sənə.

Bu pis işlərindən
Əl çək amandır.
Bu dünya pislkdir,
Pislik yamandır!
Yaxşılıq dünyada
Daim qalandır,
Hər an köməyimiz\
Rəsul Allahdır!

Bir xalcanın rəngləriyik...

ANAMA

Anam mənim,
Canım mənim,
Doğma ocağım
Mənim.
Bütün varlığimdakı,
Bir tək həyatım mənim.
Bütün kainatdakı
Yeganə tək varlıqsan,
Balan üçün ölməyə
Sən hər zaman hazırsan.

Sinəmdə döyünən
Ürəyimsən, ana.
Süfrəmdəki halal, pak
Çörəyimsən, ana.
Sən hər bir zaman mənim
Böyüyümsən, ana,
Bütün bir vücudumla
Min yol qurbanam sana.

BAKI

Sən anam Xəzərin
Göy qucağında,
Əsrlər boyudur
Yatırsan Bakı!
Həm isti, həm soyuq
Öz ocağında,
Gecədən sübhədək
Baxırsan Bakı!

Bir xalçanın rəngləriyik...

Həzin-həzin laylalar
Deyər ləpələr
Limanında neçə
Gəmi gecələr.
Sevgilər sahilində
Gəzişər.
Heç zaman yatmazsan,
Oyaqsan Bakı!
Uşaqlığım keçib
Sənin qoynunda.
Doğulduğum gözəl
Şəhərsən Bakı!
Səndə olub, nişanım da,
toyum da.
Bütün həyatıma
dayaşsan Bakı!

Mənimlə birlikdə
Boy atmısan sən.
Həmişə cavansan
Qocaman Bakım.
Bütün həyatımın
mənasısən sən.
Sevimli, istekli
Anamsan Bakım!

DÜNYA DÜZƏLMİR

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
İnsanlar nəfəsindən
Keçənmir, baba
Allahı, Quranı

Bir xalçanın rəngləriyik...

Unudub daha.
Batıblar, ay baba
Böyük günaha.
Ümidimiz heç
qalmayıb sabaha.
Bunların işləri
Qalıb Allaha

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
Şeytanlar insandan
Seçənmir daha.
Şeytanlar meydanda
Atın suvarır,
İnsanlar bir-birin
Qırıb qurtarır.
Yalanlar doğrunun
Köksün qoparır,
Dünyasa karvanın
Sürüb aparır.

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
Varlılar kasıbı
Bəyənmir daha.
Azgınlıq baş alıb
Tutub hər yanı,
Neynirsən, ey insan,
Bu qədər varı.
Yetimə, yoxsula
Kömək et barı.
Bəlkə yaxınlaşıb
Allah əzabı.

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
Ürəyim bu dərde
Dözənmir daha.
İnsanlıq naminə
Dayanın, bəsdir!
Yalançı dünyada
bu nə həvəsdir!?
Ruhumuz bir quşdur
Dünya qəfəsdir.
Yığdığın var-dövlət
Hamısı əbəsdir!

QADIN BƏŞƏR YARADIR

Allahın əmri ilə
Qadın bəşər yaradır.
Yaratdığı bəşərlə
Dünyadan kamın alır.

Qadın özü Allahın
Yerdəki bir nurudur,
Qadınlar yer üzündə
Analıq qürurudur.

Yaradanla birlikdə
O da insan yaradır,
Yaratdığı balasın
Öz qanından yaradır.

Hər bir bəşər övladın,
Analar doğub törər.
Böyütdükcə balasın
Özü qocalıb ölər.

Qadına hörmət lazım,
Qadın, ana deməkdir.
İnsana da hər zaman
Ana Vətən gərəkdir.

İnsanın ilk vətəni
Ananın qucağıdır,
İnsanın qəbir evi
Vətənin torpağıdır.

Torpaqdan yaranmışıq,
Torpağa dönəcəyik.
Dünyadan kam almamış
Dünyadan gedəcəyik.

TAT DİLİNDƏ NAĞILLAR

İşləyəni: M.Hacıyev

BƏ PƏLƏNGAZ ƏS

Yə ouçı bə zirü əs raft be öüşə.
Bəginar öüşə firma əəs, daraft bəöüşə, əsə raha da. Əs ye kəm
çarist, in vəxt yə pələng di ürə, küfti bə əs: -
Mən türə bistən xarüm.
Əs böü cavab da: - Nəən, süftə biya zürmunə sinəmiş sanim,
məne bər, bədə xan.
Pələnc bəten: - Başkün, zürmunə peymunim. Süftə pəs ə çü
başləmiş sanim?
- Tü mdani, ə çü kəftürü əzü, - kufti bə pələng əs.
Pələng bəten : - Biya əsər arakərə lup şunim.
Əs lup bəşundə, bəmingə arkərə baftarən bədərün ou, üzgüm
zərə-zərə bədürməren bə kinar.
Pələng, bədoyistən, əzin dəs arakərə bun dəsü lup şund, giraşt.
Ama bəten əs, güfti:
- Mən türə üzüm bistən xarüm.
Əs gufti:
- Pay üzüm mən bətü yə kar qədəqə tünüm.
Pələng xəbər asta:
- Çü kar?
-Biya lüngaymunə bizənim bə sənq; yərə vinim ki bistan ə sənq
atəş könü:
- Başkun, - bəten pələng.
Əs payist bəten yə kələ sənq, tik bü bəsər dəs, yə likət kəşi bə
sənq.
Ə sənq çini atəş dürma ki, çüma pələng ə hədəqə, xıştən dürma.
- Hə, üzüm biya tü bə sənq likət bizən, - bəten bə pələng əs.
Pələng yə likət bəzərən bə sənq lüng xitştəniş xürd bəstən,
atəşiş nə bastan kəndən.

Pələng ə əs in zü3rə ki, nədi, ə tərsi andümü lərzi virixt raft daraft bə cike xıştən.

İn vəxt yə bure gürg ama rast bü bə pələng.

Di ki, pələng, ax-uf bəstən, xəbər asta:

- Beçü ax-uf bəstəni? Lüng türə ki xüird saxte?

Pələng gufti:

- Əs

Bədə ə gürg xəbər asta:

- Yaragun ki, ha tü əs direyi, nə? Əzü tü nəbətərsirəni?

Gürg xəndist, gufti: Tü mənə çü hesab saxtəyi?

Mən əzü bətərsirənüm? Mən üre xardamiş.

Pələng gufti:

- Tü bə mən inanmiş nəbəbirəni, üre bəmən nuşun tin, mən üre xarüm.

Pələng be əsə bə gürg uşun dərən vəgəft üre bə araydüta pence xıştən bəhava ki, əsə vinü.

Pələngə pəncəhayü gürgə çini bəqoqundən ki, canü bədürmarən, inə pələng nə bastan ki, gürg mürde.

Pələng xəbər bastarən:

- Əsə bədirəni?

Ə gürg cavab nəbamarən, yə rayiş xəbər bastarən:

- Çübü? Əsə bədirəni?

Ə gürg yərayiş əzga cavab nəbəmarən.

Pələng hürsin bəbirən, bəzərən gürgə bəxari, bədirən ki, de zu can gürg dürmare.

Bəxəndistan bəten:

- Aşnə, pəs tü bətenbiri ki, mən əs xardam, hə ədur əsə bəyə ra dirənəz ə tərsi ki, cantü dürma; hələ həlalü bəmən ki, mən bəhürəz gafiş saxtam, nəmürdam.

MUJNƏ MAYƏ Ə BİYAR ƏYƏL ÇƏNƏM DÜRARD

Ye duxdərle bəbirən bəyə di. İn duxdərle yə hiç kəsü nəbəbirən, yə əziz-xələfə mayü bəbirən. Nəbastənüm ə qəzyəyü, ə pirü, ya bəlkə bəxt in duxdərle yü, yə ruz in mayürş bun dünya raftəni

bəbirən. Gal bəzərən duxdər xıştənə maç-quç bəstən zənlə, çumay xıştənə həmşəluqbəbəstən. İn duxdərle əzin bədə ha ruz bartən bəsər qəbür mayxıştən, yə səhət, sə səhət bəgirəstən, ərs çüm xıştənə nund in duxdərle sal vasal-zumusdun bartən-bamarən bəsər qəbür may xıştən. İn xəbər bartən bəyə qucayə mərd əni di barəsirən in qucə bətirən ki, in duxdər in karə diyə ədat saxte. Üre tərg saxtən hə çatüntə bəstən başü.

Xəbər astarund mərdun əzin qucə: axir imu çü sanim ki, sanim, həmişə ki, əzin haruz uncə raftən, ə bəşəhətəyaz girəstən ürəxulas sanim?

Qucə gufti:

- Bərinde bə sərta əni əyəl yə kure mujnə raha tinind, diyə bəsər qəbür may xıştən bisən nə buray. Çənəm ki, in qucayə mərd guftire bü hə untəriş saxtund. Duxdər səbəhin ama ki, buray bətn qəbür may xıştəni, di ki, yə kure mujnə ə dərü rayü kar bəstən.

Nişt bə tamaşə, bəin mujnəkürə, yə vəxət di ki, bürun şangum bire. Vəxt raft bəxunə. Səbəhin vəxişt raft yərayiş bəqal qəbür may xıştən, di in mujnəkürəyə, nişt bə tamaşə saxtən. Yə çən ruz vəxişt ki, buray bəten qəbür may xıştəni, ama bənd bü bə in mujnəkürə ama. Raftund mərdun bəten əni qucayə mərd ki, vay kələ mərd-e, in əyəl diyə bəsər qəbür may xıştəni nəbartən, ancaq haruz bəten əni mujnəkürə bartən.

Kələ mərd gufti:

- Başgün, ü hasandü, burayind mujnə kurayə varzunind, mujnəha bə üzgə cigə burand, duxdəriş diyə uncə nəmuray. Hintəriş saxtund, kureşunə varzundə bədə mujnəha bə üzgə cigə raftund. Duxdər yə ruz, dü ruz, raft uncə nişt di ki, hiçiz pist. Vəxişt ama bəxunə, diyə bəsər qəbür may xıştən nə raft, nəgirəst.

SƏ KƏLƏƏMLƏ

Sə kələəmlə ə Ləhic be zuhun türki vamuxtən bə Şamaxi bartanund. Yə müddət bə Şamaxi bəmundənund, bədirənund ki, zuhun türkiyə vamaxtən qəy səxtü, bəgəştənund bə di xıştəniha.

Məlum bəbirən ki, in kələmləha bə in müddət sətə kəlmə ə zuhun türki vamuxand: yəki vamuxtek kəlmə «biz», un yəki «borc alıb», un yekiyiş «bir abbası». İnhə bə ra baftarənund, əzin qal, əzun qal gəf-ixtilət bəsxatənund. Ki çü dire, çü şünöre. Yə vəxt bədirənund ki, bə dərü ra yə ədəmi mürde. Bə kündi bəmarənund, mətəl bəmundənund ki, çü sanund. Ə qəzyə əzincə yəki ə ədəmiyah xan bə sər əs əbgiraştən. Bədirə ki, yə ədəmi mürde, sətə ta kələmləyiş payistand bə sərü Künd bəmarən əzşun xəbər bastarən bə zuhun türki:

- Bu adamı kim öldürüb?

Kələmlə ki, ancaq yə kəlməyə — «biz» bə türki vamuxtebu bədən:

- Biz.

- Niyə? O, sizə nə eləyib ki? — Xəbər bastarən in ədəmi xan.

- Borclu idi — cavab bədirən un yəki kələmlə.

Ədəmi xan lap təəccüb bəmundən, xəbər bastarən:

- Nə qədər borclu idi?

Üçüminci kələmlə zu cavab bədirən:

- Bir abbasi.

Bəd əz in sual-cavab ədəmi xan lap məhtəl bəmundən, dəshay kələmlə bə rasanaxz bəbəstən, bə qəşşəl xıştən bəngəstən, bə tən xan bəvardən. Ü hal-qəzyərə bə xan ixtilat bəsxatən. Xan xıştəni əzin sətə kələmlə xəbər bastarən ki, un bədərü ra aftarə ədəminə beçü küştand. Yarayış inha həmin sxənə bəzərənund ki, bə dəmi xan guftire büründ. Xan əmr bədirən in sətə mərdə bə zindan bəngəstənund.

Yə müddət bədə in sətə ləhicə mərd bə biyar xan baftarən. Xan bə sər baftarən ki, in sətə mərd in ədəminə nə güştand, ə gici xıştəni bə dustaq aftarand. Uşunə bədən xıştən bəxastən. Əmr bədirən düta mişqab bəvardənund: bə dərən yə mişqab siyə kişmiş bəbirən, bə dərün ən un yəki mişqab siyə puskurü. Bənarənund mişqabunə bə qəşşəl kələmləha ki, xarind. Hintə ki, kələmləhun dəs duraz bəsxatənund ki, ə bə mişqab birə çizha xarund, siyə puskiruha hər yəki bə yə taraf bərixatənund. Hər sətəyşun ki, inə bədirənund, cıra bəzərənund ki, biyəyind əvvəl uşunə xarim ki, bərixatənund.

Xan ki, inə bəşünörən uşunə azad bəsxatən. İn sətə ləhicə kələmləyiş bə xunə xıştəniha bartanund.

AZƏRBAYCAN ŞAİRLƏRİNİN TATCA ÇEVİRİLMİŞ ŞEİRLƏRİ

Poetik tərcümə: *M.Hacıyev*

Məhəmməd Füzuli

QƏZƏL

Ğəd ənərəl-əşqə lil-üşşaqi mənəhacül-hüda
Saliki-rahi həqiqət ki, bə eşq saxt iqtida.

Eşqü un nəşəyi-kamil ki, maşü əz ü müdam
Bə mey təşviri — hərərət, bə ney təsiri — səda

Vadiyi-vəhdət bə əsli yək məqami — eşqi ki,
Nəmmaşü bun vadi aşkar gistü sultan, ki gəda.

Nəmsanü xəlvətsərayi — sirri vəhdət məhrəmə
Aşiqə ə məşuqə, məşuqə ə aşiq cüda.

Ey ki, tü bə əhli — eşq töhmət sani ki, eşqə şun!
Gun vünüm mümkünmü hiç təğyiri-təqdiri xuda?

Ey Füzuli ki, tü qəy-qəy zövqə bərdi ə eşq,
Hintərü hər kar, əgər giri bə num həqq ibtida.

VƏTƏN

Dülmə, canmə, sögülü məhbubmə
 Vətənmənü, vətənmənü, vətənmə...
 Vətənə nun-nümükürə müxarüm,
 Çənəm maşü ürə ə yar dürərüm?
 Hər mərdə vətənü bəriyü mayü,
 Şir dəre ü bə ü, nist ürə tayü.
 Şir mayü ki, bə canhaymu xun bire,
 Ürə məhəbbətü bə dül cun bire.
 Midarüm bə sər düta çüm ürə mən,
 Mümürüm ə dəs əgər buray vətən.
 Vətənə nemətü nısyən nistü,
 Naxələfha bə ü qurban nistü.
 Vətən — əcdadmunə mədfənürü.
 Vətən — öladmunə məskənürü.
 Vətənə dus nədaştə insan nist,
 Əgər histü, bə ü hiç vicdan nist.

Mirzə Ələkbər Sabir

VASALƏ RUZHA

Ey vasalə ruzhayü,
 Salə əziz ruzhayü.
 O san vərfe bə dahar,
 Şar başü dül ə bahar.
 Arkəraha sel başü,
 Təxüla tel-tel başü.
 Dəra vakarund çiçək,
 Vəlghyaşun ləçək-ləçək.

Bir xalçanın rəngləriyik...

AZAD QUŞ BÜRÜM

Azad quş bürüm,
 Bürün dürmarum,
 Bəyə baq niştanüm
 Bin cavanə sal.

Ovçı di mənə,
 Za sinemənə,
 Xak vəgüft mənə
 Bin cavanə sal.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Maqsud Hacıyev

ƏMİR TEYMUR VƏ ÇOBAN OĞLU

Ölkələr fəth etmiş, neçə-neçə xalqların, tayfaların dizini yerə çökdürmüş böyük hökmdar Teymurləng saysız-hesabsız qoşunu ilə neçə vaxt idi ki, Araz çayının axarlı-baxarlı sahilində çadır qurub məclis düzəltmiş, eyş-işrət dəstgahı açmışdır. Yanar qumlu, yumurta bişirən qızmar torpaqlı yollardan sonra el içində Topal Teymur adı ilə tanınan Temurləng Azərbaycanın bu dilbər guşəsini görəndə əvvəl elə bildi ki, cənnətə düşüb. Dünyada belə gözəl, könül açan, hər kolunda bir bülbül cəh-cəh vuran, bəyaz gecələrində qatar-qatar durnalar qaqqıldaşan, hər bağı-bağçası min dərdin dərmanı olan barlı-bəhrəli, bağı-meyvəli bir diyarın bu dünyada olduğuna, onun mövcudluğuna belə inanmaq istəmirdi. Lakin bu, Xəzərin o tayında, Orta Asiyanın Qızılqum və Qaraqumunda günəşin yandırıcı hərərətinin təsiri ilə qazan kimi qaynayan beyinlərdə yaranıb bir ağac kölgəsinin həsrəti ilə yanıb-yaxılan nisgilli, həsrətli başlarda aramsız olaraq fırfıra kimi fırlanan bir xəyal deyil, doğrudan-doğruya bir həqiqət idi. O, Azərbaycan adlanan bir əvəzsiz, qənirsiz diyarda, onun həyat bəxş edən, hər damla suyu bu torpağın igid, laçın oğullarının, həyə və ismət heykəli olan nazlı gözəl qızlarının damarındakı qanı qaynadan durna gözlü Arazının kənarında idi. Baş kəsməkdən zövq alan, dili dibindən çıxarmaqdan nəşələnən, qəssabxana testi kimi həmişə gözləri qanla dolu olan dağ ürəkli, polad biləkli Topal Teymur bu ilahi gözəllikdən kövrəlmiş, min təlxəyin min bir oyunundan dodaqları zərrə qədər də olsa qaçmadığı halda hər iki tərəfdən əyilərək Arazı öz doğma anaları kimi qucmağa çalışan sevgililər təkin baş-başa verib çaya əyilən məcnun söyüdlərin pıçılısından elə məst olmuşdu ki, aramsız olaraq qəhqəhə çəkib gülürdü. Gözəl diyarın dərdlərə məlhəm olan ecazkar təbiəti ölkələr fəthi, dünyalar cahanagiri Teymuru ovsunlamış, ömründə

badənin dadını bilməyən bu ifrat dərəcədə mömin müsəlmanı min tuluğun şərabını bir nəfəse içmiş sərxoşlar kimi məxmur-məftun etmişdir. Teymur bu gözəllikdən ayrılı bilmirdi. Odur ki, neçə-neçə ölkələrin şah saraylarının başı üzərində ulduzsuz gecələrdə lacivərd göylərin sinəsinə sancılan zəfər bayrağını gatladıb ləşkərgahın ortasında parlaqlığı göz qamaşdıran qızıl-qırmızı çadırının bir küncünə qoydurmuş, şərbət dolu sultanlıq piyaləsini qaldırmışdı.

1399-cu ilin gözəl bahar günlərindən biri idi. Aprel ayının doqquzu. Bu gün odlar yurdunun təbiəti də özünün al-əlvan libasını geyinib minlərlə insan kəlləsi üzərində özünə amansızcasına saraylar quran, əzəmətli Teymurilər imperiyasını yaradan bu qansız-imansız əmirin çay daşı kimi yumşalmaq bilməyən ürəyinə bir yumşaq, bir sərnilik doldurmaq istəyirdi. Bu gün əmirin ən xoş günlərindən biri idi. Onun altmış üç yaşı tamam olurdu. Sağ dizindən və çiyindən Səmərqənd və Bəlx vuruşlarındakı döyüşlərdə yaralandığından ayağı qatlanmadığı üçün xalqın «Topal» ləqəbi verdiyi əmir Teymur fəth elədiyi ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycan torpağında da çox qanlar tökmüş, çox evləri tüstüsüz qoymuşdur. Orta Asiyanın Qaşqadərya vilayətinin Xoca İlqar kəndində dünyaya gəlmiş bu sadə kəndli balası türkləşmiş Barlas tayfasından idi. İyirmi beş yaşında Orta Asiya əmiri Toğluq Teymurun yanında xidmətə girmiş, az müddətdə vuruş meydanlarındakı şücaətinə görə əmirin rəğbətini qazanaraq Qaşqadərya vilayətinə hakim təyin olunmuşdur. Bu hiyləgər və siyasətçi adam bir neçə il sonra Səmərqənd və Bəlx hakimi Hüseynlə ittifaq bağlayaraq, əvvəl Toğluq Teymura, sonra isə onun oğlu İlyas Xocaya qarşı müharibələr edir, mübarizə aparır. Zahirən Hüseynlə dostluğa içdiyi anda sadıq qaldığını hər vasitə ilə bürüzə verməyə çalışan bu hiylə və məkr tuluğu Hüseynə köməyə gəlir, Səmərqənddə ona qarşı baş qaldırmış sərbədarilər üsyanını yatırmaqda, qanda boğmaqda kömək edir. Bu qələbəni Hüseynlə bölüşmək istəməyən Teymurləng xeyli ölçüb-biçəndən sonra hiylə quraraq Hüseyni məhv edir, Səmərqənd vilayətini də Qaşqadərya vilayətinə qatır və 1370-ci ildə Əmir titulu qəbul edərək özünü Çingiz xanın nəslindən olan qanuni vəliəhd kimi qələmə verir və böyük bir ərazini özündə birləşdirən Mavəraünnəhrin Xəzərdən şərqdə yerləşən bütün

ölkələrin yeganə əmiri elan edir. Topal Teymurun yeni torpaqlar fəth etmək iştahı daha da artır. 1386-cı ildə Sultaniyyəni tutaraq Təbrizə, Naxçıvana, Qarsa, Tiflisə, Şəkiyə, Qəbələyə, Qarabağa hücum etmiş, bir il sonra Salmas, Urmiyə, Marağanı, daha sonra Xəzərin cənub vilayətlərindən olan Gilan və Mazandarani özünə təslim edərək işğal etdiyi ölkələrin əhalisinə olmazın zülm etmiş, dəhşətli divan tutmuşdur. O, təsvir etdiyimiz aprel baharından dörd il sonra İsfahanda bir gecədə yetmiş min adam öldürəcək, daha bir neçə il sonra Bağdadda bir gündə doxsan min adam qılıncdan keçirəcək, türk Sivasını, ərəb Dəməşqini diz çökdürəcək, Hindistanın ürəyi olan Dehlidə eys-ışrət quracaq, Anqara vuruşunda Türkiyə sultanı İldırım Bayazidə qalib gələcək, böyük Çin ölkəsinə qanlı yürüşə hazırlaşacaq. Azərbaycan torpağının füsunkar təbiəti fəthlər fəthi Əmir Teymurun o qədər xoşuna gəlmişdi ki, bu diyara üç dəfə səfər etmişdi. Builki səfəri onun odlar yurduna, Ulu Babək və Cavanşir diyarına sonuncu səfəri idi. Teymurləng bu üçüncü səfərində Azərbaycanın ruha qanad, könüllərə şadlıq verən bir guşəsi Əlincədə bir il qalmaq, burada geninə-boluna kef etmək, dünyanın fəthlik qayğılarından uzaq-laşmaq üçün yaylayıb-qışlamaq, burada tam gümrəhlik və şadyanalıqla Türkiyə, İraq, Əcəm, Hindistan yürüşlərinə başlamaq istəyirdi. Naxçıvanın bu dilbər və həmişəbahar torpağı başının qarı o biri qara qalan Dəmirli dağın yamacından, Zəngəzurun turach-kəklilikli dərələrindən axıb gələn və xan Arazın sol qolunu yaradan Zəngəzur çayının tükənməz gur suyu ilə sulanır. Şərqdə ad çıxarmış şöhrətli barını-nemətini bitirirdi. Əlincə çayına qovuşan Xəznədərə və Ləkətəksu adlanan kiçik çaylar da Əlincə ilə əl-ələ verib gözəl Arazın bərəkətli qoynunu daha da varlı-barlı eləyir, yanındakı Vulkan dağından başı aşağı dağıdılmış kül tabağını andıran laləli güneyinə həyat əlaməti olan su, rütubət verir, boynunu qucaqlayıb laylay oxuyurdu. Bu diyarda yerləşən, adı uzaq-uzaq ölkələrdə tanınan, öz əzəməti və bərəkəti ilə düşmənlərinin gözündə ox olan Əlincə qalası igid vüqarı və gəlin isməti nişanəsi idi. Buna xalq arasında, yazılı mənbələrdə Alancik, Alıncaqala da deyirlər. Qədim türk dillərində «alan», ya «ələn», «meydança», «düzənlik» mənalarında işlənmişdir və deyilənə görə qalanın adı həmin sözdəndir, çay da, dağ da öz adını

elə bu sözdən almışdır. Qalanın özü də sıldırım qayanın üstündəki kiçik meydançada, balaca düzənlikdə tikilmişdir. Azərbaycan torpağının ərlik-ərənlik rəmzlərindən biri olan Əlincə qalası hələ erkən əsrlərdən düşmən gözündə bir mil idi. Azərbaycanın minillik qocamanı, başı qarlı, sinəsi tarlı-qavallı Dədə Qorqudu hələ o vaxtlar Əlincənin alınmazlıq vüqarını vəsf etmiş, ona qopuz tutaraq boy-boy nəğmə demişdir. Sıldırım qaya boyu yuxarı qalxan neçə-neçə pilləli müdafiə divarları, qala yolundakı keçilməz keşikçi məntəqələri, dörd tərəfdən göz işlədikcə dörd cəhətə göz qoyan müşahidə bürcləri, ucaboylu oğullarına boy verməyən enli, dərin səngərləri Əlincəni qalaların tacı etmiş, ona dünya şöhrəti qazandırmışdı. Əlincənin bu əzəməti onu orta əsrlərin görkəmli Şərq tarixçisi və səyyahlarından olan Asoğikin, Orbelianın, Nəsevini, Şərafəddin Əli Yəzdinin, böyük ispan səyyahı və səfiri Klavixonun, ölkələr gəzib, şəhərlər görmüş məşhur Övliya Çələbinin və başqalarının heyranlıq məbədinə, cəngavərlik rəmzinə çevirmişdi. Axı bu qalanın bismiş kərpicdən tikilmiş saysız-hesabsız evlərinin hər biri özlüyündə bir alınmaz kiçik qala idi. Şahtaxtı adlanan tək bir binasının qarşısındakı meydanda altı yüz atlı səf çəkib cövlan vura bilirdi. Qayalarda qazılmış arxlar — şırımlarla qalaya axan yağış suyu ilə qalanın hər qarışı gül-çiçəyə qərq olmuşdu. İçində zərif tüklü sonalar və mərmər kimi ağ bədənlilik gözəllər qaqqıldaşmış üzən yeddi böyük hovuzun hər biri qədim Naxçıvan diyarının bir Baği-irəmi, bir behişt-rizvan gülüstanı idi. Naxçıvanın adlı-sanlı hökmdarları olan Eldəgizlərin ailələri burada, bu cənnət bucağında gün keçirər, eys-ışrət qurar, lazım olanda düşmən təhlükəsindən öz namus və ismətlərini qorumaq üçün burada gizlənər, yağı çəkilib gedənə qədər bu əlçatmaz, ünyetməz qalada, Azərbaycan elinin bu basılmaz bucağında əmin-amanlıq tapardılar. Naxçıvan hakimi Zahidə xatının iqamətgahı və Eldəgizlərin şah xəzinəsi də Əlincədə yerləşirdi. On ikinci əsrin əvvəlində, 1125-ci ildə Xarəzmşah Cəlaləddinin Azərbaycana basqını zamanı Eldəgiz hökmdarı Özbək bu qalada nicat tapmışdı. Bu yurdun əzəmət və vüqar rəmzi olan Əlincə qalası on üçüncü əsrdə Elxanilərin, daha sonra isə Cəlairilərin iştah təamına, yağlı tikəsinə çevrilmişdir. Teymurləngin bundan əvvəlki iki hücumu da basılmaz Əlincəyə kar eləməmiş,

zərbinin qabağında dəmirin muma döndüyü Əmir Teymur buranı fəth edə bilməyib suyu süzülə-süzülə çəkilib getmişdi. İndi isə...

Teymurləng bu dəfə necə olursa-olsun bu mərdlər yuvasını ələ keçirməyi, Əlincənin füsunkar hovuzlarında çimərək Naxçıvan hökmdarlarının dünya şöhrətli zəngin otaqlarında eys-ışrət qurmağı, qalanı müdafiə edənlərin başlarını onu dörd tərəfdən qucaqlamış quşuçmaz sıldırım qayalardan asmağı, onların qanı ilə xan Arazın büllur sularını lalə dənizinə döndərməyi qət etmişdi. Teymurun sevimli oğlu Miranşahı böyük sınaq gözləyirdi. Əmir atasının ad günündən sonra bu mərdlər yuvasını, qartallar oylağını dağıtmaq, Əlincəni diz çökdürmək ona tapşırılmışdı. Miranşah qalaya hücum haqqında atasının məsləhətlərinə əli sinəsində qulaq asır, gözünü bir an da olsa əmirin tunc kimi qaralmış, ovurdları batmış uzunsov sifətindən, bir-birini sıxan alın qırışıqlarına tərəf boylanan qalın qaşları altındakı zəhmi ilə qarşısındakını ovsunlayan iri, domba gözlərindən çəkmir, bir dəfə də olsa namazından, dəstəmazından qalmadığına görə həmişə tumarlandığından par-par parıldayan ucu şiş şəvə saqqalından və dartılmış yay kimi hər iki tərəfdən saqqalına doğru əyilən uzun bığlarının kiçik tərپəsməsindən belə nəzərini yayındırmırdı. Bu döyüşün qələbəsinin şöhrəti Əmir Teymurdan daha çox Miranşaha lazım idi. Bu döyüşdən o zəfərlə qayıtsaydı, onu atasının taxt-tacına apararı əyri, dolanbaçlı yol keyli qısaldardı. İndi isə aprelin doqquzu, əmirin ad günü idi. Əmir Teymur öz ad günü münasibəti ilə yaxşı bir ov dəsgahı təşkil etmək, baharın bu füsunkar aləmində ürəyi istəyincə istirahət etmək istə-yirdi. Sonra isə ağır gün başlayacaqdı. Qabaqda Əmirin bir an da olsa yadından çıxartmadığı Əlincə fəthi dururdu. Əmir Teymur hətta belə fikirləşirdi ki, əsgərlərinin Əlincənin fəthindən sonrakı yüksək qələbə ruhu hələ azalmamış, onların bu zəfər əhval-ruhiyyəsinin odu hələ sönməmiş Azərbaycanın Türkiyəyə olan tarixi yürüşünü başlasın. Bunların — bu qanlı-qadalı fəthlərin bəzisi hələ sonra olacaq. İndi isə odlar yurdu oğullarının nahaq qanının axmaması üçün ana təbiət də əyninə alxara, zər-zibə geyinmiş, yuxudan yenicə oyanmış əmirin daş qəlbində rəhm odu alovlandırmaq üçün öz gözəlliyini birə min artırmışdı. Görünür, baharın cilvəsi əbəs deyilmiş. Füsunkar bahar səhəri əmirin kefini

açmışdı. Yatanda da qılıncını qırağa qoymayan Əmir Teymur əlini böyründən sallanmış qılıncının dəstəsinə qoyaraq mirzəsi Xacə Nədimin ad günü münasibətilə mübarəkini dinlədi. Kənarda səf durub əmrə müntəzər dayanmış sərkərdələr də bu xoş gün üçün bir ağızdan əmirə «Mübarəkdir» dedilər, əyilərək torpağı öpdülər, alınlarını yerə sürtdülər.

— Hə, belə, — deyərək əmir xeyli o yan-bu yana var-gəl etdi, sonra ayaq saxladı. Quranı nəinki düzünə, həm də əvvəldən axıra qədər tərsinə əzbər deyə bildiyindən ən çox sevdiyi «Ər-rəhman» surəsini dodaqaltı söyləyərək salavat çevirdi. Xacə Nədimin bərkdən Əmirə səs verən «amin» sözünü cıncırını çıxartmadan astadan nəfəs alan sərkərdələrin ucadan təkrar etməsi Teymurləngi özünə qaytardı.

— Hə, mənim basılmaz fəthlərim, ceyran ovu ilə necəsiz?

Sonra üzünü Xacə Nədimə tutub şən və xürrəm bir hərəktlə əlini yellədi:

— Qoy mənim rəşadətli döyüşçülərim istirahət edib Allaha ibadətlə məşğul olsunlar. Yemək-içməklərini bol eyləyin, qoy mənim bu mübarək gündə ürəklərimdə heç bir nisgil qalmasın. Biz isə günümüzü ovda keçirərik. Ancaq bir şərtim var, — Əmir sərkərdələr sözünü yaxşı eşitsinlər deyə bir neçə addım qabağa irəlilədi. Böyük fəthin nə deyəcəyini diqqətlə dinləməyə qulaq kəsilmiş cərgənin ortasına yaxın ayaq saxladı, sonra sözünə davam etdi:

— Hər kimin yanından ov sivişib keçsə həmin şəxs öz ovunu tək izləməli, onu öz qisməti etməlidir. Hər kim gedib öz buraxdığı ovunu vurub gətirməsə, başı meydanın ortasındakı payadan asılacaqdır.

Əmirin kəhər atını yəhərləyib yüyənlemiş nöqərlərdən biri kənarda müntəzir dayanmışdı. Əmirin çuxasının otəyini yığaraq nöqərin ona uzatdığı ox-kamanı aldığı və atına tərəf yeridiyini görənlər sərkərdələr canavar görmüş sürü kimi dağılışaraq hərə öz atına atlandı.

... Yaşılığa qər q olmuş Şahbuz dərəsini, bahar sularını qoynuna alaraq baş götürüb gedən Üçdaş vadisini ovçular bir götürümə keçdilər. Bu varlı-bərəkətli vadidən axan göz yaşı kimi dupduru arxlar, dərədən baş aşağı köpüklənə-köpüklənə axan və uzaqdan qanad çalan ağ göyərçinlər dəstəsinə bənzəyən şırıltılı

bulaqlar al-əlvan kəpənəkləri andıran bahar çiçəkləri ilə tabaqlanmış irili-xırdalı təpələrin yanından şırıltı ilə süzülərək Xan Araza qovuşur, anasından uzağa getmiş şiltaq uşaqlar kimi onun isti qucağına tullanırdılar. Köpüklənmiş yel qanadlı atların belində qırğı kimi oturmış ovçular dərə-təpəyə baxmadan yaydan qopan ox kimi qabaqda şütüyən Əmirə çatmağa çalışır, hay-harayla atlarını mahmızlayırdılar. Əmiri bu ovda müşayiət edən hər bir sərkərdə ölkələr fəth edən cəsur cəngavər, nəresi ilə bir qoşunun canına vəlvələ salan pəhləvanlar idilər. Əmir Teymurun bu fərəhli ad günündə onun ov mərasimində iştirak etmək şərəfinə nail olmuş ovçulardan hər biri bu gün daha diqqətli olmağa, hər an bir hökmü ilə min baş kəsilən ağıllı və qəddar əmirin qəzəbinə düçar olmamağa çalışırdılar. Ona görə də onların hər biri kəhər atların daşdan od qoparan nallarının qopardığı tozanaqda belə diqqətli olmağa, toztorpaq pərdəsi dalından belə xeyli qabaqda gedən Əmirin xəfif bahar küləyində yellənən çuxasının qaraltısını gözdən qoymamağa çalışırdılar. Birdən onların hamısı elə bil eyni vaxtda verilmiş komanda ilə od-alova dönmüş atlarının cilovunu çəkдилər. Əmir atının yüyənini dartıb kəhərini şahə qaldırdı; at iki dal ayaqları üstə qalxaraq belində arxayın oturmış süvarini yerə çırpmağa hazırmış kimi dartındı, lakin əmirin möhkəm tutmuş əllərinin hökmünə tabe olaraq yerə mıxlandı. Əmirin arxaya baxmadan əli ilə verdiyi işarədən başa düşdülər ki, Əmir Teymur qarşıdakı talada ceyran sürüsü görüb. Qəbul olunmuş qadya üzrə atlarını asta sürərək Əmirə yaxınlaşdılar və talanın kənarındakı kiçik kolluğun dalında hökmdarın sağında, solunda qərar tutdular. Heç kəs dinib-danışmır, ağızını açmağa cürət etmirdi. Hamının gözü talada arxayın-arxayın ilk bahar çiçəklərini zərif ağızları ilə dərib çeynəyən, hərdən də başlarını qaldıraraq ürkək-ürkək ətrafa boylan ceyranlarda və bir də Əmirin əlində idi. Hamı bilirdi ki, indicə Əmir Teymur sağ əlini atın tərkinə atıb ox-kamanı götürəcək, elə həmin anda da sol əlini qaldıraraq qabağa uzadacaq və bu, onun başlanmasına işarə olacaqdı. Əmir isə nəinki dala, heç yan-yönrəsinə də baxmırdı. Sağ əlini uzadıb ov yarağını atın tərkindəki xurcundan götürəndə də, sol əlini qaldıraraq qabağa uzadanda o, onunun üstünə tullanmağa hazırlaşan pələng kimi gözünü qırpmadan

ceyranlara baxırdı. Əmirin atının götürülməsi ilə onun ov yoldaşlarının hay-haray nəresi talanı lərzəyə saldı. Ovçular bir anda pərən-pərən olub hərəsi bir tərəfə çapdılar. Ceyranları araya alıb bir dairədə sıxmalı, o zaman deyildi ki, cərgəyə almalı idilər. Teymurləngin azərbaycanlıların birgə, dəstə halında ov üçün düşünüb tapdıqları bu «cərgə» sözündən xoşu gəlirdi. Bu söz buradan bir sıra Şərqi ölkələrinə yayılaraq bu və ya başqa mühüm məsələ barəsində xalqın müxtəlif tayfalarından seçilmiş nümayəndələrinin qərar çıxartdıqları və Ali şura mənasını verən «cərgə» (bu nümayəndələr dövrə vurub üz-üzə oturur, bir cərgə yaradırlar) kimi işlənməyə başlanmışdı. Ovçuların cərgəsi Əmirə tərəf daralır, hay-haraydan başını itirmiş ceyranlar hərə bir tərəfə qaçırdı. Ovçulardan bir neçəsinin qovduğu ceyran düz Əmirin üstünə gəlirdi. Ovu vurmağın vaxtı idi. Lakin Əmir yayı dartıb oxu buraxanda ceyran onun lap yanından sivişib qaçdı. Ceyranı Əmirin üstünə qovan sərkərdələr Əmirin indi qəzəb tuluğuna dönəcəyindən qorxaraq atlarını yerə mıxlayıb tərənəmzə dayandılar. Tufan qopa bilər, başlar kəsilə bilərdi.

Bir anlıq heyrətdən dönüb qalmış Əmir Teymur bilmədi ki, neyləsin. «Bu nədir?» — o, dərhal beynindən keçirdi. «Ovu gözümdən vuran mən, az qala özü qucağıma gələn ovu buraxdım. Yox! Şərti özüm qoymuşam. Mən öz ovuma çatıb onu vurmalyam. Yoxsa, sərkərdələrimin gözündə gülüş hədəfinə çevrilərəm. Buna əsla yol vermək olmaz. Mən onlara yenə sübut etməliyəm ki, hələ gözlərim itir, əllərim isə polad kimidir» — Əmir qəti qərarını qəbul elədi.

Əmir Teymur sərkərdələrinin heyrət dolu baxışlarını ani olaraq nəzərdən keçirib atını cəld geri döndərdi, tək-tənha indicə burada Əmir oxundan canını xilas edərək qaçıb uzaqlaşan ceyranın dalınca səyirtirdi. Yel kimi uçmağa adət etmiş kəhər böyrünə sancılmış mahmızın ağrısını unutmaq üçün ildirima dönüb şimşək kimi çaxmağa hazır idi. Bir az keçməmişdi ki, Əmirin gözü dərə boyu üzə aşağı daşdan-daşa, gədikdən təpəyə tullanan tənha ceyranı aldı. Teymurləng ovunu qarşıda görüb atın cilovunu buraxdı. Damarlarındakı həvəs qanı qaynamağa başlamışdı. Lap döyüşdə olduğu kimi. Gözləri hərifini aldımı, Teymurləngi daha geri çəkməyə heç nə vadar edə bilməzdi. Əmir Teymur ki qızıqdı gözüne başqa şey görünməzdi. O, düşmənin

qılınc zərbəsinin qabağını almaq üçün iki yandan və alın tərəfdən şiş buynuzlara bənzəyən zərbəötürücülər olan dəmir dəbilqəsini başına daha da bərk basaraq ancaq gözü görəndə hədəfə cumar, bir göz qırpımında qırğı kimi onun başının üstünü kəsdirdi. Bu zaman ovda ov, döyüşdə isə düşmənin başı onun ayaqları altında olmalı idi. Ceyran qabaqda qaçır, Əmir isə onun dalınca səmum küləyi kimi əsirdi. Ceyranı haqlamağa az qalmışdı. Qarşıdakı güllü-çiçəklili təpəni aşan ceyran birdən duruxub dayandı: yaşıl təpənin o tərəfi bir şam ağacı boyu sıldırım qaya idi. gədiyin bir tərəfi çaya aşan bu uçurumda bağlanmışdı. Zamanla sel-su tədricən onun bir tərəfini yuyub aparmış, təpənin bağrını yararaq sıldırım yarıq əmələ gətirmişdir.

Az qala ürəyi sinəsindən çıxacaqdı ceyranın. O, bir anlıq duruxub ayaq saxladı. Qanrılıb arxadan onu az qala haqlayacaq zalım ovçuya, bir də qarşısındakı sıldırım qayalığa baxdı. Geriyə yol yox idi. İrəlində isə ölüm, fəlakət. Yazıq heyvan axırını dəfə çönüb arxaya baxanda atın yalmanına qısılmış ovçunun onu indicə yaxalayacağını hiss elədi... və əsir olmaqdan əzəli seçdi. Öləndə də azad oləsən. Can şirindir, azadlığa ondan da şirin. Teymur oxu hələ oxdanından çıxarmamışdı. Heyvanın tamam yorulub heydən düşdüyü üçün dayandığını güman edən Əmir onu diri tutmaq qərarına gəldi. Əlini atın sağ tərəfində, oxdanın böyründə sallanmış kəməndə atdı. Əmir arxayın idi ki, ov indicə onun olacaqdı. O hamıya sübut edəcəkdə ki, Əmir hələ həmin o cəsur və çevik Əmirdir. Yaşı altmışı ötsə də hələ ovunu əlindən verənə oxşamır, ovu gözdəndən vurur, lap istəsə boynuna kəndir keçirib diri tutur. Onun qabağından sivişib çıxmağa çalışan, canını götürüb nicat tapmaq istəyən heç kəsə o hələ aman vermək niyyətində deyil. Qoy bunu sərkərdələri də, bütün qoşun əhli də, onun artıq yaşlaşdığını zənn edən rəqibləri də bilsinlər. Bunu hamıdan çox indi Əlincəyə hücum üçün düşərgədə bərk hazırlıq görəndə oğlu Miranşaha sübut eləmək istəyirdi. İstəyirdi ona dəlil-sübutla göstərsin ki, hələ bu qocanın canı suludur. Qabaqda onu hələ çox işlər gözləyirdi. Teymurləng hələ məşhur «yeddillik yürüşlərini» başa vuracaq, Anqara, Bağdad, Dəməşq qanlı vuruşlarında qalib gələcək, ucsuz-bucaqsız rus çöllərinə, şəhər və kəndlərinə qan uddurmuş Qızıl Orda xanı Toxtamışa divan tutacaq, bu «basılmaz xanlığın» nəinki

təkcə Yaxın, Orta və Uzaq Şərqi, həm də Avropaya, Balkanlara lərzə salan əzəmətli paytaxtı Saray Bərkəni tar-mar edəcək, Səmərqəndi Teymurlər imperiyasının paytaxtı elan edəcək, dünyanın hər yerindən bura gətirdiyi mahir ustaların əli ilə hələ diri ikən indi də Şərqi möcüzələrindən biri sayılan tovuz bəzəkli məşhur Əmir Teymur məqbərəsini tikdirəcək, 1404-cü ildə Səmərqəndə qayıdan Əmir azca istirahətdən sonra böyük Çin səddinə hücum hazırlayacaq, lakin əl ona bu imkanı verməyəcək. O, ağır xəstələnib yorğan-döşəyə düşəcək və paytaxta gəlişindən bir il sonra fevral ayının on səkkizində yetmişinə bir il qalmış vəfat edəcək, hələ sağlığında iftixar etdiyi, eldə «Guri Əmir» deyilən sevimli Əmir Teymur məqbərəsində basdırılacaqdı.

Bunlar hələ sonra baş verəcəkdə. Bunlar hələ qabaqda idi. İndi isə onun qabaq-qəşərində yorulub heydən düşmüş ceyran, arxasında isə sabah fəth olunacağına qətiyyətlə şübhə etmədiyi Əlincə qalası idi.

Əmir bir anlıq duruxub qırğı gözlərini ətrafa gəzdirdi. O yan- bu yana baxdı. Elə bildi ki, onu qara basır. Dəbilqəsinin altından alınma süzülən və gözlərini acıdıran duzlu təri zərbə endirən zaman əli əsməsin deyə sağ qolunu möhkəm sıxmaq üçün dirsəyinə bağlanmış altına dəri vurulmuş qalın məxmər biləzəklə silərək qabağa bir də diqqətlə baxdı. İndicə bir kəməndlik məsafədə qarşısında dayanıb məlul-məchul gözlərini imdad dolu baxışlarla ona dikmiş ceyran yoxa çıxmışdı. Yazıq heyvan özünü qayadan aşağı tullamışdı. Heyvanda olan əsl insan ləyaqəti ilə. Təslim olmamaq, düşmən əlinə keçməmək üçün. Ölümü azadlıqdan məhrum olmaqdan üstün tutmuşdu, Azərbaycan çöllərinin qənirsiz gözəli, şairlərin ilham mənbəyi, gözəllərimizin ovuclarında kişmiş, noğul-nabat yedizdirdikləri bu incə məxluq.

Əmir cəld atını irəli səyirtirdi, qarşıda sıldırım qaya olduğunu indi gördü. Atı qayanın lap kənarına sürüb aşağı boylandı. Öz canına qəsd etmiş ceyranın qabaq dizləri bükülmüş, başı çayın kənarındakı tənha yulğun koluna girmişdi. Təsəffüfə bir bax, teyininmi, qismətinmi hökmü idi ki, hər tərəfi daş-kəsək olan dərədə tək bir cəy yulğun kolu bitmişdi. O da qoynunu düşmən əlindən qaçan tənha ceyrana açmış, onu öz yumşaq, nərmin süpürgəyə bənzər, salxım yarpaqları arasına

almış, yerə dəyib parçalanmaqdan qorumuşdur. Doğma yurdun qayası da, dağ-dərəsi də bu eəllərin incəlik rəmzi olan zərif balası, gözüyaşlı ceyranını qorumaq üçün yastığa, pambığa dönərmiş. Ceyran dizlərini düzəldib başını qaldırdı. Ətrafa boylanıb sonra əl-ayağına baxdı, nazik-incə boynunu silkələdi. Sanki bədəninə, boyun-başında əzilən yerin, qırılan sümüyün olub-olmadığını yoxlayırdı. Hər şeyin yaxşı qurtardığına yəqinlik hasil edəndən sonra bir-iki addım dal-dala gedib başını xırda, uzun yarpaqları sumax kimi qızarmış yulğun kolundan çıxardı. Dayanıb yenə də ürkək baxışlarla ətrafa göz gəzdirdi. Daşlı-cıncıllı dərə və onun ortasında ilan kimi sivrilərək sınıltı ilə axıb gedən kiçik dağ çayının könül açan həzin pıçılıtı ona bir arxayınçılıq, təskinlik gətirdi. Qarşı tərəfdə, yaşıl döşdə tənha keçə çadır qaralırdı. Çadırın dövr-bərindən həyat əlaməti görünmürdü. Nə ətrafdə bir sürü, nə qapıda bir it-pişik vardı. Ceyran gözünü çadırdan çəkib tullandığı qayanın hündürlüyünü ölçmək istəyirmiş kimi aşağıdan yuxarı onu süzməyə başladı. Nəzərləri qayanın başında at belində dayanıb onun heç bir hərəkətini gözdən qoymayan zalım ovçuya dirəndi. Nazik bədəninəndən bir gizilti, bir titrətmə keçdi, körpə fidana bənzer ayaqlarını əsməcə tutdu. Xatanın hələ sovuşmadığı məfhumu beynində bir ildırım kimi çaxdı: qaçmalı, ovçunun onun qanına həris olan fəlakət oxundan canını salamat qurtarmalıdır. Lakin hara? Dərə cıncıllıq, daşlıq, bir tərəf qayalıq, qarşıdakı döşdə isə bir dənə olsun daldalanma yeri yox idi. Göz işlədikcə təkcə bahar otları və çiçəklərinin rəngarəng xalı kimi örtüyü güney döşü də onu gizlədə bilməzdi. Yerindən tərənib irəli atıldı. Elə bu zaman sağ ayağının ağrıdığını hiss elədi. Lakin ağrıya-acıya baxmadan canını xilas etməli idi. Bir neçə sıçrayışdan sonra ağaca dəyərək yüngül zədə almış ayağı da açıldı. Deyəsən, bu təqib qurtarana oxşamırdı. Ceyran dala baxmadan tənha çadıra tərəf götürüldü. Çadıra çatıb bir az duruxdu, çönüb arxada qaya üstündə heykəl kimi dayanmış ovçuya baxdı... və tərəddüd etmədən çadırın balaca açıq qapısından içəri girdi. Bayaقدan ceyranın bir hərəkətini də gözdən qoymayan Əmir Teymur onun çadıra girdiyini görüb atını tərətədi. Atını qaya boyu bir xeyli sürəndən sonra çaya əyilən cığıra çıxdı.

İnsan və heyvan ayağının təzə, göy otlarını hələ tamam

tapdaqlamadığı cığırın çaya tərəf enməsilə Əmirin artıq təri xeyli soyumuş atını mahmızlaması bir oldu. Özünü sahibinə sevdirmək üçün meydan və fürsət axtaran kəhər bir göz qırpımında alaçığın qabağında dayandı.

Bu zaman çadırdə big yeri təzəcə tərlemiş on beş-on altı yaşlı bir cavan sinəsi körük kimi enib-qalxan, payız yarpağı, bənövşə budağı kimi əsim-əsim əsən bala ceyranın başını tumarlayır, ayağına məlhəm qoyurdu. Cavan bu məlul və məzlum heyvanın ovçu əlindən qaçıb ona pənəh gətirdiyini duymuşdu. İnsandan insana pənəh gətirmişdi bu heyvan. Canını qurtarmaq üçün insan yurduna, insan qucağına sığınmışdı bu zərif və incə məxluc. Bu heyvancığaz insana nə qədər inanmalı, etibar etməli idi ki, özü öz ayağı ilə insan yaşayan məkəna qaçıb gizlənsin. Cavan bunu xoş bir məramın müjdəsi hesab elədi, ürəyi kimi büllur təbəssümü ilə ceyranın başını sığallayıb nazladı.

Elə bu zaman çadırın qabağında tappılı və at kişnərtisi eşitməyi ilə zəhmli bir səsin yüksəlməsi bir oldu:

— Burada kim var, ey adam. Bayıra çıx!

Oğlanın ayağına söykənib əlini yalayan ceyran bu vahiməli səsdən diksinib çadırın dal küncünə qısıldı. Cavan kətilin üstündəki qara motal papağını başına keçirdi, dizinə qədər sarınmış ağ şaldan sallanan çarıq bağını bağladı, ağ uzun köynəyi üstündən taxdığı qurşağı yorğan-döşək yükünün üstündən götürüb belinə bağlaya-bağlaya başını əyərək çadırdan çıxdı. Qarşısında cilovunu gəmirən kəhər Qarabağ atının üstündə başı dəbilqəli, əli nizəli şah vüqarlı, zabitəli bir adam görüb ədəblə təzim elədi, salam verib «xoş gəldiniz» dedi. Əmir oğlanın salamına cavab verməyib qəzəblə soruşdu:

— Sən kimsən, cavan?

— Mən bu yaylağın çobanının oğluyam. Atam indi yalın o tərəfində otlayan sürünün sahibidir. Özü də orada, sürünün yanındadır. Mən də ona kömək edirəm.

Oğlanın onun zəhmindən qorxmadan, hələ qırılmamış, qız üzünə oxşayan zərif sifətinin bir əzəlesi də tərənəmədən verdiyi sərrast cavabı Əmiri daha da hövsələdən çıxartdı.

— İndicə bura bir ceyran girdi. Mən onu bura qədər izləmişəm.

O mənim ovumdur. Tez ol ceyranı bayıra çıxar.

Oğlan məsələnin nə yerdə olduğunu indi anladı. Ceyran bu atlıdan qaçıb gizlənmişdi. Gözlərindən qan daman bu adam ona sığınmış bir vücudu əlindən almaq, qanına bulamaq istəyir. Buna yol vermək olmazdı, bu, insafsızlıq olardı. Allah ona bu günahı bağışlamazdı. Qəti qərara gəldiyindən gözəl üzünə bir xəcalət qızartası çökdü: axı o indi bu qarşısında olan, atasından da yaşlı adamın sözünə etiraz etməli, rədd cavabı verməli idi. İndiyə qədər onun böyüklərin əmrindən çıxdığı olmamışdı. Böyüyün hər sözünə ancaq «baş üstə» cavabı vermək bu ellərdə ana südü ilə təlqin olunur, ata məhəbbəti ilə aşılardı. Cavan oğlan elə buna görə də azca qızardığından bir anlıq duruxdu, sonra başını dik tutaraq düz atlının gözlərinin içinə baxıb dedi:

— Bu ceyran düşmən əlindən nicat tapmaq, can qurtarmaq üçün bizim çadıra girib. O mənə pənah gətirib. Mən onu sizə verə bilmərəm.

— Necə yəni verə bilmərəm? — Əmir Teymur qəzəblə bağırdı. — Heç bilirsən mən kiməm? Dünyalar fəth edən Əmir Teymuram mən, oğlan. İndi bildinmi ki, kiminlə danışırısan? Qabağındakının kim olduğunu anladınmı, cavan?

Cavan hər iki əlini sinəsinə çarpazlayıb Əmirə təzim etdi, başını qaldıraraq onun şax gözlərinə baxdı, gözünü qırpmadan ədəblə dedi:

— Bildim, qibleyi-aləm, dünyaları fəth edən Əmir Temurun kim olduğunu bilməyən tapıların? Xoş gəlib, səfa gətirmisiniz. Mən indi gedib atamı çağıraram. Qoy gəlib sizin kimi hörmətli bir qonağın qulluğunda olsun. Bu diyarda qonağı sevməyən tapılmaz, qibleyi-aləm.

— Mən indi getməliyəm. Məni sərkərdələrim Şahbuz düzündə gözləyirlər. Atanın qonağı ola bilməyəcəm. Bu qədər yolu məni ardınca gətirən bu inadkar ceyran olub. İndi onu çadırdan çıxar, əl-ayağını bağla, atımın tərkinə qoy, — Əmir əvvəlki qəzəbli tonundan bir az yumşaq səsle yenə göstəriş verdi. Oğlan özünü Əmirin köhləninin sinəsinə verib yerindən tərpənmədi. Eləcə mat-məbhut, lakin ciddi bir qətiyyətlə yerindəcə mıxlanıb Əmirin altı tuluqlanmış domba gözlərinə baxırdı.

Əmir cavanın onu başa düşmədiyini zənn etdiyindən sözünü təkrar etdi:

— Sənə dedim ki, içəridəki ovumu çölə çıxar. Di tərpən!

— Qibleyi-aləm sağ olsun. Mən 'bu əmrinizi yerinə yetirə bilmərəm. Başqa nə əmr etsəniz can-başla görməyə hazırım. Ancaq ceyranı sizə verə bilmərəm.

— Niyə? — Əmir heyrət dolu bir səsle soruşdu. O, qulaqlarına inanmaq belə istəmirdi ki, kimsə onun bir sözünü iki eləyə bilər.

— Qibleyi-aləm! Bu elin, bu obanın babalarımızdan qalmış qədim bir qanunu var: kim düşmən təqibindən qaçıb evimizə pənah gətirsə, öz qanımız, canımız, malımızla biz onu müdafiə etməli, düşmənin əlinə verməməliyik. Bu sizin indi qonağı olduğunuz Azərbaycan torpağının, qədim odlar diyarının elə qanunudur ki, onu indiyə qədər heç kəs pozmamışdır. Tək-tük onu pozan əgər olubsa da xalqımızın, elin-obanın qəzəbinə, nifrətinə bais olmuş, ardınca daş atılaraq elliklə ölkədən qovulmuşdur. Siz ki, böyük hökmdarsınız. El adətinin nə olduğunu məndən yaxşı bilirsiniz. Əgər böyük və əzəmətli Əmirin yerində bir başqası olsaydı tək-cə bu sözü mənə dediyi üçün özümü təhqir olunmuş hesab edərdim. Mənim yerimdə hər bir azərbaycanlı belə edərdi. Mənim bütün nəslim bu xəyanətimi öz qanı ilə də yuya bilməz. Siz sürüdən neçə qoyun istəsəniz sizə qurbandır. Lap tamam sürünü hara istəsəniz sürüm gətirim. Ceyranı isə... əfv edin. Bizə pənah gətirmiş zəif bir məxluqu müdafiə etmək borcumuzdur. Bu, nəsillərin bizə yadigar qoyub getdiyi bir adətdir. Mən də ona xilaf çıxma bilmərəm. Siz də razı olmazsınız ki, mən elimizin adətini pozum, adım bu yurdda, obada nifrət və hiddətlə çəkilsin, bütün tayfamız mənim bu alçaq hərəkətimə görə nəsib-nəsil xəcalət çəksin, Böyük Əmir! Xahiş edirəm mənə pənah gətirmiş bu yazıq heyvanı əlimdən almayın. Əgər zorla almaq istəsəniz, nə olar, mən onsuz da mərhəmətli Əmirin qabağında gücsüz bir sərçəyəm. Lakin əgər onu zorla tutub aparmaq istəsəniz onda əvvəl mənim boynumu vurun. Qoy heç olmasa bu el-oba adətimizin pozulduğunu görməyim.

Cavan oğlan bunları deyəndən sonra da gözünü Əmirin gözündən yayındırmadı, onun heyrət dolu qanlı baxışlarından qorxub

gözünü də qırpmadı. Eləcə əllərini yanına salaraq sərv qəməti ilə yerində quruyub qalmış, Əmirin nə edəcəyini gözləyirdi.

Cavanın bu mətanətli cavabı az qala Əmirin bədənindəki qanı dondurdu. Bu mətin iradəli, ciddi görkəmli, vur-tut on-on beş bahar görmüş bu sütül oğlanın sözləri Əmirin iliyinə qədər işləyib ona böyük təsir bağışladı. Qarşısında mıxlanıb dayanmış bu cılız bədənlili, hələ bərkədən-boşdan çıxmamış qız ismətli bu cavanın sözləri elə bil ki, Əmir Teymuru xəyal aləmindən oyadıb var olan bu dünyaya qayıtdı. Bir anlıq alınıdakı qırıqlar daha da artdı. Yadına səhər tezdən, gün çıxmamış oğlu Miranşahın Əlincə qalasına edəcəyi hücum düşdü. «Bir yaralı ceyranı xilas etmək üçün öz canından keçməyə hazır olan bu uşaqdakı iradəyə, cəsarətə bax! Sabah Əlincəni qorumaq üçün bu cavan dönüb əli qılınclı min igidə çevriləcək. Bütün xalq ayağa qalxacaq. Bu yurdun hər qarış, hər daş parçası bir pəhləvan, bir cəngavərdir» - deyə fikrindən keçirən Əmir Teymur atına gözlənilməz bir qamçı çəkdi. Şahə qalxan at qabaq ayaqlarını tükünü də tərptəmədən qarşısında dayanmış oğlanın düz üstünə tuşlasa da yana sıçradı. Bıçaq vursan qanı çıxmayan Əmir atının başını çaya yönəltdi. Gözləmədiyi qırmancdan səksənən kəhər eniş boyu gəlidiyi yolla götürüldü. Çadırın qabağında matı-qutu qurumuş oğlan yel kimi uzaqlaşan atlıdan gözünü çəkmədən, tərptənən aşıb görünməz olana qədər yerindən tərptənmədi.

1989

ƏMİR TEYMUR VƏ KUK ÇUPAN

(*Tat dilində*)

Numlu, şöhrətli, şanlı-şökətli Əmir Teymurləng çanta ülkhəyə astara bədə, saysız-hesabsüz xalhayə bəsərzanu nişunda bədə bə sayü-hisabü bə kəs məlum nəbirə quşun xıştənaz çən ruz bu ki, Arazə bə kinarü, bə yə güllü-gugutlu düşməyinə sahilü çadur zərə bə kəf-işrət niştə, yə kələ məclis məniərəqs vakarde bü. Bə dörün cəməət aqasde Teymurləng şünaxtə birə Əmir Teymur gərmi pay suzundə, lö-çəqundə atəşinə çüllücə, muy sərə ciğ saxtə səhrabə bədə ki, ince

ama, dül bura guşəhay, ə xasi, ə buli əqul ədəminə əsər bərdə çül-çəmən, yeylaq-aran Azərbaycanə dirə bədə həçü danist ki, bəcənnəş aftare. Ü əvvəl in güzələ diyarə, in dül ədəminə vakardə güzəliyə, bə hər kuləyə bülbul cəh-cəh zrə, bə bəyaz şöhayü bə safə havayü qatar durnaha qaqqıldamış birə, bə hər darü-güyoyü həzər dərdəazərə davayü birə meyvəhayü, gül-gügütü birə yə ölkəyə bə mövcüd birənü hiç bəxastən bü inanmış başü. Ama in ə bə un taraf dərya Xəzər birə qumlu-səhralü Qızılqum ki, grmiyü xun ədəminə bə dörün damarü bə düşündən bü, yə həqiqət bü, yə histi, yə asül bü. İn nəqül nəbü, ösinə nəbü. Nəqüllü, ösinəlü, əfsanəlü Azərbaycan bü. Ü bə yə məmləkət aftarə bü ki, ürə güzəliyəyə manəndü bə in dünya nəbü, cayiləyəyə mərduyü, duxtərunrə qəşəngiyü, ərusunürə şabaziyü bə zuhunhay üzgə xalqa əzbər bü. İn Azərbaycan bü. Ü bə kinar bula olüyə Araz niştə bü ki, safi oyü xun duxdərunə bə damar bəcəryundən, abur, ismət, həya heykəli birə ərusun ürə ə bə məhəbbətəz pur birpo çüməyşünə bə atəş sədaqət və vəfayaz pur bəsxatən, bə aqasde lüve palud dar birə biləgun cavanha zür quvvət bədərən, bə mərduzənün in diyar namus-qeyrət bəxş bəsxatənbu. Ə sər buran, çüm kəndən, zündə-zündə ədəmi dopçundən yə dünya ləzzət astara Teymur bə ümid xıştən yə tuq saxır-ərəq nə xarde bü, ama in güzəli ürə untə məst, sərxuş saxte bü ki, heç dan sad tuluq mey-şərab xarde bü. Ü bəyə dünya ləzzətəz bə korurə lüve kələ sürgütdar ki, aqəsdə həsrtilüyə məşuq bə taraf gur-gur əxmış birə safə o Araz bir birə maç-quç bəsxatən bü tamaşə bəsxatən, qəh-qəhə kəşirə ə dül bəxəndistan bü. İn güzələ diyar, in xubi-xasi təbiət kefüre5 çini vakarde bü ki, dünya hylə güftə in qüdrətlə fateh bəyrəq qələbə xıştənə qəd saxte bə minge saysüz-hisabsüz subrə çadurə əskərhay xıştəni aqasde qızılə təst bərq zərə gələ qızıl-qırmızı çadur xıştən bə yə günc nare, bə əs xıştəni sultaniyə şərbət riyləyəyə vəgüfte bü.

Ye xubə-xasə, dül kakardə vasalə ruz imruz-bə sal 1399. Aprilə nühüniminci ruzü bü imruz, ə təbiətiş, ə xariyiş, ə havayiş yə həlimi, yə mehriban bəruxtənbü. Həç dan ki, dünya imruz ən xasə, tazə alat xıştənə bə tən dəgüfte bü ki, ə kölləhay insan bə xıştən saraya saxta sənqə dülə əmir Teymurə dülürə xuş sanü, bə qəlbü yə rəhm, aman pur sanü, bü canü yə sərini biyarü. İmruz yəki ə ən xuşə ruzay əmir

Teymur bü. Ürə sə bis sə salü tamam bəbirən bü. Bə zaman xünlü dəvə vahay giraştə, bə vəxt cəngəhay Səmərqənd və Bəlx yaralanmış birə bədə yə payü kurə nə bəbirənbü, qətlənmiş nə bəribənbü, böhö gura bələngistanbü. Hə bə in səbəbiş cəməət bə sərü «ləng» ləqəbiyürə nare-bü, bə ü ləncə Teymur, yayış Teymurləng bətəbüründ. İn zalum bə xak Azərbaycanış qəy xunha fükardə bü, qəy sərə zərə bü, xunəhayə dürəsüz nare bü. Əmir Teymur bə Xacə İlqar ki, bə vilayət Qaşqadərya bü bə Urta Asiya, bə dünya amare bü. Ü bə türk gəştə tayfe Barsa. Bə bisti panc salə brasirəni bə tən Toğluğ Teymur ki, əmir Urta Asiya bü bə qulluq badarəftən. Bə meydanhay dəva qucağı nüşun bədərən, xubə num bədürardən. Əmir Toğluq ürə bə vilayət Qaşqadərya bəfürsərən, ürə əmir invilayət təyin bəsaxtən. Ya çən sal bədə ü xiştənə əmir elan bəsaxtən, aqasde hakim Mavəraün-nəhr ki, ə dərya Xəzər bə un taraf — bə taraf afta dürməyəyi birə ölkəha şünaxte bəbirən. Əmir Teymur sə ra bə Azərbaycan hücüm saxte büy. İn ürə axirinci səfəri bü bə gül-bülbül diyari. Bə ün yəki səfər xiştəni Əmir Teymur nə daniste bü qale Əlincəyə ki, bə zühun cəməət qalası bətən burund, astanü. Nişane mərđi, qucağı bü in qala bə Azərbaycan. Bəsər yə sıldırma dahar vakardə bire bü in qala. Tarixüriş qəy qədim bü. Sərü aqasde vərfinə kuha subı birə həzar salə Dədə-Qurqud hələ un vaxta nəqmə xunde bü, vəsfürə, trifürə kuftire bü Əlincə qalasiyə. İn qalayə astaran hasand nəbü. Qalayə bə sərü çənta duvar saxte birə bü, bə sər bə qala bərdə ra çənta keşikçi məntəqahayü bü. Əzin bülündə nüqtəhay qala lap ə dur amarəgərə dirən hasand bü. Ətraf aqasde dörün müşk dəs ədəmi dirə bəbirən bü. Amarəgarə bastan birund bə qala birəgarund ki, dustü, ya düşməni. Qale Əlincəyə şənşöhrətü bə dünya yayılmış bir bü. Bə çar taraf qala kəndə birə ərxə o varışə bə hər vije qala bərasündən bü. Böhö güra in qalaya hər parayü, hər qarışü gül-gugut bü. Bə dörü in qala həftə çərhovuz bü ki, beşun subrə-siyə qu quşiha bəgəştən, durnaha üzgüm bəzərən, mərmər bədənə güzələ duxtərən sino bəbirən, qah-qah zərə in qalayə bə sirlü-sihirlü xənde xiştənhayaz bə lərzə bəvardenbüründ. Hər yəki əzin çərhovuzay Əlincə qalası bə şanlı-şöhrətli Naxçıvan diyari yə İrəm baqi, yə Güllüstan cənnət bü, Əhl-əyal padşahay, hükmdarhay İldəgiz bə in baq cənnət ruz bəgırarundən, məclishay eys-ışrət bədə

bəgyftən, lazim bəbirəni bə ə düşmən xilas saxtən ar-namus xiştəniha bə in qala pana bəbirən, bə in dəs yağı nədirə, mung düşmən nərasirə əmin-amanluq qalası bəbərdüründ. Təxt-tac şahı Zahidə xatun ki, hakim Naxçıvan bü, həmçinin xəznə padşahay İldəgizə bə Əlincə qalası güncəndə bire bü. Bə dör hücüməhay Xarəzmşah Cəlaləddin bə Azərbaycan padşaha İldəgizə Üzbək bə in qala pənəh avarde bü, can xiştənə varaste bü, nicat afte bü. İn qala həmişə ə iştah İlxaniha, bədə Cəlairiha bəgiraştənbü, ə on üçüncü əsr bə in taraf düşmənhay Azərbaycan qale Əlincə yə ruqaniyə tikə bü. Düta hücüm Teymurlənc ki, əzin pişə bə in qala bire bü yə nəticə nə dərə bü, ü qalayə astara nə daniste bü, oyü ruxtə-ruxtə ə Azərbaycan rafte bü.

Üzümsə... bə in səfər xiştən Teymurləng hər çənəm başü in qalaya astaranə bə xiştən yə vəzifə narebü. Ü bəxastən bü ki, in ə güzəli dül ədəminə məftun saxte, əqül ədəminə ə sərü bərdə qalayə zəbt sanü, bə o zindəgiyaz pur birə çərhovuzayü sino başü, şöhrətü bə dünya yayılmış birə varlü-sərvətlü, cahlü-cəlalü ütaqhay padşaha Naxçıvan məclishay eys-ışrət qurmuş sanü. Ürə ə fikirü bəkirəştən bü ki, Ö qalayə bə sər zanü nüşundə bədə qalaya müdafiyyə saxtəcarunə sərşünə bure bədə ə sər buzhay sənqinə daharay qala asmiş sanü, bə xunşünaz safə ohay Arazə bə dərya şaqəqa gərdunu. Miranşahə-in əziz-xələfə kuk Əmir Teymurə bə pişeyü yə çatunə sinaq, yə səxtə imtahan payiste bü. Əmir ruz ə may birən xiştənə bə sər zərə bədə in lüve mərđay, in seyrəngah qartalhayəvarzundənə, Əlincəyə bə sər zanu zərənə bə ü həvalə saxte, bə in kuk xiştən qədəğə dərə bü. Miranşah bə in qalayə astaran bə kafay piyəx xiştən dəs bə sinə çarpaz kuş bakardən, çüm xiştənə yə ləhzəyiş başü ə aqasde tunc siyə urdhayü, bə aftarə durazə rüyü nə bəkərşirən, nazar xiştənə ə bəzir bürghayü aqasde çüm pələg par-par parıldamış bire goyə çümhayü dur nə bəsaxtənbü, ə yə başü bə ümür xiştən nimaaz nəmunda və ə tumar dərən bərq zərə rışürə yə cüzi hərəkətüriş ə nzar nəbənərən bü. Şənşöhrət qələbə in qata ə Teymurləng qeytə bə Miranşah lazim bü. Əgər ü danü in qalayə astunu bə bə təxt-tac piyəx xiştən rasirən bə pişeyü birə yə xeyli gudə bəriban bü. İmruzsə ma aprilə 9-yü bü — ə may birə ruz Teymurləng. Bə in münasibət əmir bəxastənbü ki, yə xubə oçingeri məclisi qurmuş sanü, bə xasə dül vakapdə vasalə ruz xas,

kefû xastəncə rəhəti sanü, ə dərd-qəyqu dünya dur başı.

İmruz təbiəttiş, xariyiş, havayiş be dül əmirə vakardən ən xasə alat xıştənə dəgüfte, be bə sənqinə dül əmir rəhm əngəstən bə təmam ətraf-gülab ruxte bü. Günəsüzə xun cayılay Azərbaycan be ruzundən həzürə qulac amansüzə əmir ə xo tazələ vaxtışte bü. Lətafət və güzəli təbiət kefürə vakarde bü. Əhvalü xas bü. Əmir ə çadur xıştən dürmarən kimi münasibət ə may birə təbrikhay vəzir Xacə Nədim guş da, bəxirsirəniyiş ə kəmə r xıştənə nəvəkərdə qilinc xıştənə dəstəyürə tusmarləmiş saxtə-saxtə bəqəşəlü bəyə taraf mix payistə dəstə sərkərdəhay quşunürə bə pişeyü ama payist. Bə dəstə birəgarun bə yə duhun bə ü ə may birə ruzürə «Mubarək» kuftüründ, bə qəşhəlü qir birə, xariyə maç saxtund. Əmir Teymur yə mömin musulman bü. Quran hə m ə əvvəl tə bə axir, həmiş ə axir tə bə əvvəl əzbər bastanbü. Ü bəqəşəl dəstə sərkərdəhay quşun xıştəni vərgəl saxtə-saxtə bə fikir-xəyalaz ə quran sürə «Ərrəhman»ə bəzir löxundə salavat kəşi. Vəzir Xacə Nədim salavat Əmir varastən kimi ə bülündi yə «amin» kufti, həmələ sərkərdəhayış in gafə təkrar saxtund. Ə dəstə bülüynd birə «amin» ürə ə fikir-xəyal cürə saxt, bəxıştən vagarund. Ü ru xıştənə bə vəzir-vəkil, bə kəlahay quşun guft, gufti:

— Hə, mənə quçaqə sərkərdəhaymə, bə yə ov ceyranaz çənəmindi?

Bədə ru xıştənə bə Xacə Nədim küft, gufti:

— Bil mənə quçaqə əskəraymə rəhət başund, istirahət sanund, bə ibadət xudayaz məşqul başund, bə pərvərdigar daa sanund. İmruz ki, mənə ə may birə ruzmənü uşunə dulşunə qəytə xuş sanind. Xardən-çaristənşunə gən-bul tinind. İmusə beşmunaz bistən bə ov ceyran. Əncaq yə şartmən hist. — Ü bə taraf dəstə sərkərdə bə yə diqqətəz tij-tövlü dənışı, kufti: Ə tən hər ki, ovu girarü, ürə nə danü zərə, gərə k ürə tə bə axir izləmiş sanu, ov xıştənə nə güştə nə vagardü. Əgər qismət xıştənə raha dərəgar ov xıştənə nə zərə dəsbəti vaagardü ürə sərü bistən başü, bə dörün meydun sərü bəcu girarundə başü.

Bə işarə dəs Əmir Teymur ovsar kəhər əmirə bəkinar həzür küftə nayistə nükər yəhərlü-yaraqılı əsə bə pişə padşa kəşi, ə yə taraf zanguyürə guft. Hintə ki, sərkərdə bə yə nükər tirkaman xıştənə

vəgyftənürə diründ aqasde gurg dirə suri quşpand paran-paran büründ, bə taraf əsun xıştəniha doystə bə kəmə rşun lup şundund.

Ovçihə ə dərə Şahbuz, bə o vasalaz pur düzənlük Üçdaş bə yə nəfəs girəştund. Ə kəmə r in güllü-gugutlu dərəha-təpəha safə olüyə düşmənhə əxmış bəbirən, bə gugərçin vaşirə subrə küpüginə ohay xan Araz quşulmiş bəbirən, xıştənihayə aqasde ə may dur aftare bala bə gərmə qulac may şundə rəhət bəbirən büründ. Ovçin bə qəşəl aqasde yə xəyal ətək çuxayü ə var zərən par-par saxtə əmir Teymur ə çüm nə bənərən, əsun xıştənə qırmacləmiş bəsaxtən ki, bə dül dül əmir rasund. İn bə qəşəl quşuşun ölkəha zanü bə xari zərə sərkərdəha nə bəxastən büründ ki, ə Əmir xıştəniha pusa munund, təhnə və qəzəb əmirə qazanmış sanund. Umuş xub bastan büründ ki, əgər in əqüllüyə Əmirşunə hürsü gürü sərşun ə bədən gərə k cürə başü. Ə zir əsunşun ataş dürmarə sərkərdəha bə bəhs yəki yə tuz-tuzanaq əngəstə büründ ki, ə dur dənışirəgah hisab misaxt ki, yə qiyamət-məhşər aftare bə in dərəha.

Bə qəşəl raftə əmir Teymurə əsü lokumi mix za payist: səhəbü ovsarürə kəşirə bü. Əmir dəs xıştənə zərə saxt, sərkərdəha bəsər aftarund ki, sər əsunə kəşirin lazimü. Uşun sər güpüğü rutə əsun xıştənə tarum dəründ əvvəl payistund, bədə bə vaxt ov əmir qəbul birə qaydəyaz yavaş-yavş əsun xıştənə gal saxtə amarund bə taraf saq-çəp əmir kəşirund. Hiç kəs həçdan ki, nəfəs nə bəkəşirən bü. Həmələ bə taraf əmir dəs duraz saxtə tala bədənışirən bü. Sərkərdəha durund ki, bə kinar bə qəşəl birə kora tala yə suri ceyran ərxayin-ərxayin bəçəristən, ara-sırayış sər bülünd saxtə aqasde varamustə bə ətraf bədənışirən, hiç yə xatta-bəla nişənəsi nədirə yərayış sər xıştənihayə zirava əngəstə tə bə zanü dürmara kourəyə bə çaristən davam bəderən büründ. Əmir Teymur əsta-əsta dəs xıştənə bə püşt yəhər əs bərd ki, tir-kamanə vəgürü. Ü bə dəs xıştən tir-kamanə vəgüftən kimi bə əs ya mahmız za, kəhər Əmir xıştənə atasde bərq bə qəşəl şund. Hamrahun əmir bə yə çüm bəsmətən-vakardən hər yəki bə yə taoaf dələl-dələl ki, ceyranhayə bə virixtən nə bilund, uşunə bə vəgüründ, bə həlqə ənkə nund. Ov başləmiş bü. Ə rahatə çaristən xıştəniha varamustə ceyranha hər yəki bə yə taraf virixt. Əmir di yəki ə ceyranha ki, düzbucaqlı-səta ə sərkərdəha ürə bə tarafü piş bəsaxtən

büründ, bə ü kəm munde künöd başü. Zu tirə be bə kaman naran cəhd saxt, ama tə ü kamanə kəşirn ceyran bə sürətəz ə tənü girişt bə dörün küləho ə çüm vir bü. Ceyrana bə taraf bistən hürsin başü, qəzəb xəştəniyə bəsərşun bistən ruzunü. Günsüzə ədəmihayə sərü bistən bura başü.

Əmir Teymur əvvəl lap xiştənə vir saxt, nə danist ki, çü sanü. «İn çüstü bə sərmən ama? Mən ki, ovə həmişə ə çümü bəzərən bürüm, üzüm çü bü ki, lap ə qnşəlmən giraştə ceyranə nə danistüm zənüm. Nə. Şartmu şartü. Mən ceyranə ə dəs dərəm, xiştənməniş gerk bəhü rasüm. Ürə bizənüm. Əgər in karə nə sam sərkərdəhaymə bistən bə jül xiştəniha bə mən xəndund ki, dünyahayə fəth saxtə əmir Teymur qucə bire. Mən gərək beşun sübut sanüm ki, hələ qucə nəbiram, rvməniş o dəsmə nəbəxastənüm. Uşun gərək vinund ki, çümhaymə hələ aqasde qırqi bədirin, dəsəyməniş hələ aqasde puladü, ə zərbmə hələ dünya bistən qəy bə lərzə biyə».

İnhayə ə fikir xiştən girarundə Əmir bə bəü bə təcəübaz matmat dənışirə sərkərdəhay xiştən yə nzar şund, bə cəldiyaz sər əşç xiştənə gərdund, bə ceyran ə çüm pana birə kuləluq daraft, ə nazar sərkərdəzərən həzür bü, mahmız bə şiqəmi varaftaran kimi aqasde vəhşiyə pələng bə qənşəl lup şund, ə zir nəl xiştən ataş dürard. Əmir yə kəm rafte bü ki, ə kuləluq dürma, ama rasi bə kinar üşqin rafte yə dahar. İn kinar yə arakəra bü. Əmir ovsar əsə kəşi, bə çar taraf çüm kərdund. Çümü bə un taraf arakəra bə düş kohurə təpə birə çadur afta. Bədə di ki, ə dəşü can varastə ceyran əakərə giraştə bə taraf un çadur bədüyistən. Ceyran yə kəm rafte bədə payist, sər xiştənə bə pusa gərənd, bə sər dahar bə kəmər əs xiştən aqasde yə çalağan payistə əmirə dirən kimi ə cike xiştən lup şund, bə ra xiştən doyst.

Əmir Teymur sər əsə kərdund, bə dərə ru zirəva raft, bə yə bəstən — vakardən oyü xüşk birə arakərəyə giraşt, bə ruz ceyran afta. Əs əsmir bə yə nəfəs bə arayşun birə məsafəyə guda saxt. Ceyran di ki, əs əmir kəm munde ki, bə ü rasü, ü zu xiştənə bə çadur za, bə dörü çadur darafat. İn vəxt bə çadur yə də panc-də şöş yaşü tazələ tamam birə cayilə əyəl ki, kuk çupan bü bə sər təxt duraz kəşirə rəhəti bə\ə saxtənbü, ü şö qusband çorunde bü, pirəyü əzunsəri ürə əvəz saxtə bədə bə çodur durazm kəşirə xisire bü. Ceyranə dirən kimi lap

məhtəl mund. Heyvan daraftan kimi bə künc çadur raft, bə yə kinar siğmiş bü. Yazuqə heyvan ə tərzi aqasde vəlg bə lərzirən bü. Ü çüməy xiştənə mələl-mələl, yəzuq-yəzuq bəç in cavan duxdə əzü gümək, imdad bəxastən bü. Cavan bə ihtiyataz ə sər təxt firma, bə taraf ceyran ama. Ceyran əzü nə virixt. Ü sər ceyranə qucaq za, ruyürə, çüməyürə tumar da, ürə nazlənmiş saxt. Ceyran həç dan ki, bəsər aftare bü ki, bə dəs rəhminə ədəmi aftare, ürə bə gudaz təmtünü. Bəü gürayiş ü qəşəngə çüməy xiştənə ga bəru cavan bəduxdən, gayiş ki, aqasadə nümük dəsəyürə bələsirən bü, heyvanlə sakit bire bü, bə canü yə rəhəti amare bü, diyə lərzə ə canü par zərə bü.

Cayil hələ ə ceyranə tumar dərən sir nəbirebü ki. ə bürun çadur yə bəd heybətliyə munk şünəyi. Ə bə qən7şəl çadur payistə əsə tappiltüyü bədə yə ədəmi bə hürsaz gal za:

— Ey, bədərü çadur kistü, bə bürun!

İn munk Əmir bü. Ü ceyranə bə çadur daraftanürə dire bü.

Dəsəy cayiə vələsire cey raniş in mungə şünərə bədə lərzi , bə yə tərzi-lərz afta.

Cayil sər ceyranə raha da, çuxay xiştənə bə kəmər xiştən əngəst, ə çadur bə bürun dürma. Di ki, bə qənşəli bə kəmər dül-düle kəhərə Qarabaq bə sərü dəbilqə birə, bə dəsü nizə daştə yə şahane ədəmi bə zərxarə libasız payiste. Qizmiş birə əsüriş ovsarə bəncirən bü, yə pay xiştənə bəngüftən, yə pay xiştənə bənərən bü.

Cayil sər qir saxt da, bə in nəşünaxtə nabelədə ədəmi Xaş amari» kufti. Ə çümü munde xun tuq zərə əslü-mələmu kiv əmir Teymur bü, — bə hürsaz xəbər asta:

— Tü kisti, cavan?

Cayilə kuk hiç təkkin xiştənə puzmiş nə saxt, cavab da:

— Mən kuk çupanüm. Piyəpmə bin səht bə püşt un quzey qusband bəçərundən. İn yeylaq əlmünü, in çadu — riş əlmünkinü.

Sərrastə cavab in kuk çupan, ə zəhm əmir xiştinə vir nə saxtənü əmir Teymurə hürsürə lap ataş za. ÜY hürs xiştənə tasundə nadanist, bə cırayaz gufti:

— Hə üzüm incə yə ceyran daraft. Mən bə ruzü amaram. İn mənə ovmənü. Zu baş ceyranə bə burun dürar.

Kuk çupan məsələyə üzüm bə sər afta. İn yazuqə, küməksüzə

ceyran əzin mərd virixte, bə çadurü pənah avarde bü. İn ə çümayü xun hürsinə ədəmi bəxastən ki, ürə əzü astunü, bə xunü qəltan se. Bə in kar ra dərən dürüs nist, in insafsüzü mübü. Xuda bə ü in günahürə bəxşlənmiş nəmisaxt. Ü bə qəti-qərar amare bü. Ceyranə bə ədəmi nətünü. Əz in fikir xıştən güzələ əyələ yaşlütüyə ədəmi gərək etiraz sanü, ə kafü düre. Əxi tə bə miruz yə payış nə bire ki, ü ə kaf kəlahə düre. Bə kaf kəlahə guş vakardan, bə buyuruq yaşlüha «bəsər çüm» guftirən be cəməət incəha yə nöştə nə birə qanun bü. İn adət bə xun in cəməət ə kürpəyi bə şir mayaz girəste, bə məhəbbət, istək və mehr piyarəz təlqin birə bü. Hə bə in gürayış cavanə kuk çupanə ruyü ə həya qıpqırmızı rang astare bü. Ü sər xıştənə şax küft, bə ru ni əslü tik dənışı, hiç cüm qırpmiş xə saxtış, gufti:

— İn ceyran ə dəs güşman xıştəni böe can varastən bə çodurmu amare. Ü əzmü xaste, bəmu pənah avarde. Mən ürə beşmu nəmdanüm dərən.

— Çənəm yəni nəmdanüm dərən? İne guftirə Əmir Teymur cıra kəşi. — Tü hiç bastani ki, mən kistüm? Ey cavan, dan, aqah baş, mən dünyahaylə güftə, ülkəhayə fəth saxtə əmir Teymurum. Üzüm tü danisti ki, bə kiyaz kaf bəsaaxtəni? Bəsər əfri ki, in bəqəşəltü payistə ədəmi kistü?

Cavan hər düzbucaqlı dəs xıştənə bə sinə xıştən narə sər qır saxt, bə təzim ama. Amma bədə sər xıştənə tik saxt, dürüs bə dörün çüm əmir Teymur dənışirə bə əbəd-ərkanaz gufti:

— Danistüm, qibleyi-aləm, hiç yə ədəmi, aft maşü ki, ülkəha fəth saxtə əmir Teymurə numurə nə şünörə başü? Xaş amarypid. Mən üzüm muram piyarmənə kal mizənüm. Bil biye bə qulluq aqasde tü yə hürmətliyə qunaq xıştəni payü. Bə in xak, bə in vaxan qunaqə dus nədaştə ədəmi aft nəmmaşü, qibleyi-aləm.

— Mən hə üzüm gərək bə ra aftanüm. Mənə cəngavərhayma bə çül Şahbuz çümbədəştənund. Qunaq piyörtü nəmdanüm başüm. İn qədə rayə bə püşt xıştəni mənə avardəgar hə in tərsə ceyran bü. Üzüm ürə ə çadür kən bə burun biyar, dəs-payürə bənd, bə səqri əsmə bil. — inə əmir üzüm yə kəm amiranə, bə yə nərmə mungaz gufti, əmr da, hükm saxt. Kuk çupan xıştənə yəkəmiş qəytə bə pişə sine əs əmir Teymur dərə ə cigə xıştən yə zərrəyiş başu nə vacamust. Ü hiçiz nə

guftirə ha intə mat-məhtəl, ama bə qətiyyətəz bə zirü aqasde tülut var saxtə gümay Əmir bədənişirən bü. Əmir həçi danist ki, in cayil ürə gafürə bə xubi bəsər nə aftare. Bəhü gura təkrar saxt:

— Bətü guftürüm ki, bura bə dörün birə ovməne dürar bə burun, hə çübü, diyə zu baş, vacum.

— Qibleyi-aləm saq başü, mən in əmrtürənə nəmdanüm bəciğə biyarüm, əməl sanüm. Hər üzgə əmrtü başü bə canaz, bə dülaz həzürüm ki, əməl sanüm, bə cigə rasünüm. Ama ceyranə nəmdanüm bə tü dərən.

— Bəçü? — Əmir bə təəccübəz xəbər asta ə gedə. Kuk çupan gufti:

— Qibleyi aləm, in vatana, in xakə ə dədə-babahaymu munde yə qanunu, yə ədatü hist: hər ki ə dəs düşman virixtə bə xuneymu pənah biyarü, bə zir pərdümü pana başü ürə imu gərək lap bəcanmunaz, bə malmunaz müdafiyyə sanim, ürə bə ds düşman nətinim. İn ədat atəşə çini qanunürü ki ürə tə bə imruz hələ hiç kəs puzmiş nə saxtə. Əgər yə düta nakəşiş peydə bire ki, bə in qanun əməl nə saxtand, uşuniş bə qəzəb, nifrət in cəməət düçar birand, xəcalət mundad, xacil aftarand. İntəzirin ədəmihayə sənqbaran saxtand, ə di, ə ülgə piş saxtandl. Üzüm mənış in ədatmunə nəmdanüm nuzmiş sanüm. Əgər mən in bə pənah avarde ceyranə bə tü tünüm cəməət mənə numməne, num piyermənə bə lənətaş bistən gürund. Hər çən qusband xayı bə tü qurbunü, lap həmələ suriyə bər. Ama ceyranə nə. Mən raziyyə ki, sərmənə buri, ama mnə bə qanunmunə ə biyar dürardən, ədatmunə pozmiş məcbur nə sani.

İnhayə guftirə bədəyiş kuk çupan pilək nəza, nazar xıştinə ə ru əmir nəkəşi.

İn mərdi, in mətanət kuk çupan əmirə lap saxt, gafayü bə ilig üstüqunü daraft. Hərəkət in cavan əmirə ə bə çümaz dirə nəbirə yə xəyalı aləm vakardund, qəbəqürə pur saxtə çinha-qirişha diyəyiş qəytə bü. Bə biyarü səbəhin əzunsəri kuku Miranşayə bə qala Əlincə bə nazar küftə birə hücumu afta. Ü fikir saxt: «Bə in cəməət mərdiyə vin tü. İmruz be yə ceyran sər xıştənə be dərən həzur birə in cavan səbəhin be qale xıştənə quruq saxtən bə dəsü qilinc-qalxanlı bə sad cavan bistə gərdü. Ə kələhə tə küşk əley in xak bistən bə sərpay

vəxizü. Hər vije in xak, hər səng in vatan bə y cəngavər, bə yə kəməri bə xari şişirə nəbirə pəlvan bistə gərdü». İnhayə ə fikir xiştən aqasde bərq girarundə əmir bəhürsaz bə kəhər xiştən yə qırbərq girarundə əmir bəhürsaz bə kəhər xiştən yə qırmac kəşi. Zərb qırmaca hiç çüm nədaştə kəhər əmir bə yə ləhzə ə cige xiştən lup şund, bə sər düta pusayinə pahay xiştən tik bü. Ama bəqəşəlü mix payistə kuk çupan cige xiştən yə vicəyiş başü nəcumust. Əs bəkinar ceyist. Əmir sər əsə zirova bə taraf arakərə raha da: Ü bə amarə ra xiştənəz bağaştənbü.

Ə heyrət və təəccüb zuhunu — duhunü bəstə birə cavənə kuk çupan bə qəşəl çadur payistə ə cige xiştən dəbərmiş nə bü. Kuk çupan bə püşt in əslü tə bə ə qəşəl birə gərdəni tuz payü pana birən çaq nazar xiştənə ə ra nəkəşi.

Azərbaycan Respublikasında udinlərin yaşadığı ərazilər

Udinlər (udi) Qəbələ rayonu ərazisində yaşayırlar. Udinlərin yaşadığı ərazi Şəki-Zaqatala iqtisadi-coğrafi bölgəsinə daxildir. Bölgənin qədim xalqlarından sayılan udinlər yerli əhali ilə qohumluq əlaqələri quraraq onlarla qaynayıb-qarıxmışlar. Ərazisinin 27 %-ni meşələr tutan bu bölgə qiymətli ağac, bitki və nadir heyvan növləri ilə zəngindir. Bu zənginliyi qorumaq və artırmaq məqsədilə Zaqatala, İlisu və Qəbələ dövlət qoruqları yaradılmışdır.

UDİN ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Qəbələ, Nic kəndi - Udinlər yurdu

Nic kəndi Qəbələ rayonundan 40 km cənub-qərbdə yerləşir. Kənddə etnik qrup olan udilər (udinlər) yaşayır. Əhalinin sayı 4000 nəfərdir. Udilərə aid ilk məlumat hələ 2500 il bundan əvvəl verilmişdir. Bu etnosun əcdadları olan utilər haqqında e.ə. V əsr yunan müəllifi Herodotun "Tarix" əsərində məlumat var. E.ə. I əsrdə yaşamış Strabonun "Coğrafiya" əsərində Xəzər dənizi və Qafqaz Albaniyası haqqında məlumatında utilərdən danışılır. Udi sözüne termin kimi ilk dəfə Böyük Plininin (I əsr) "Həqiqi tarix" əsərində rast gəlinir. Ptolomeyin (II əsr) "Coğrafiya" əsərində, Xəzər dənizinin ətrafında müxtəlif tayfaların, o cümlədən – udilərin yaşadığı göstərir. Utilər Alban çarlığının yaranmasında mühüm rolunu oynayan 26 alban tayfalarından biridir.

Utilər haqqında daha ətraflı VIII əsrdə yaşamış Moisey Kalankatlının "Alban tarixi" əsərində məlumat verilmişdir. O, özünü uti tayfalarına aid edir. O, Aranda 26 alban tayfalarının olması haqda məlumat verir: "Onun (Aranın) oğlundan Uti, Qardman, Çavdey, Qarqar knyazlıqları yaranmışdır".

VII əsrdə ərəblərin Azərbaycana işğal etdikdə və bütün ölkəni ərəb xilafətinə qatanda əhalinin böyük hissəsinə, o cümlədən utilərə islam dinini qəbul etdirirlər. Lakin onların bir hissəsi əvvəlki inanclarını saxlayırlar. Hələ VI əsrdə aftokefal alban kilsəsini güclə öz tabeliyinə cəlb etmək cəhdlərinin olmuş, VII əsrdə ərəb xilafətinin icazəsi ilə erməni – qriqoryan kilsəsinin tərkibinə daxil edilmişdir. Alban katalikosunun qalmasına baxmayaraq, aktiv olaraq alban – xristianların etnik köklərinin dəyişdirilməsi və erməniləşdirilməsi siyasəti gedirdi. Nəticədə, Dağlıq Qarabağda onlar bütövlükdə öz dil və mədəniyyətlərini itirmiş oldular. Qəbələ və Oğuz ərazisində udilər öz

adət - ənənələrini və dillərini (yazısız) qoruyub saxlaya bilməmişlər. 1836-cı ildə rus pravoslav kilsəsi və rusiya idarəçiliyi alban katalikosunun taxtını və dəftərxanasını ləğv etdikdən sonra, udin – xristianlar erməni kilsəsinin tam təsiri altına düşürlər. Azərbaycanda islam dininin yayılması və türk dilinin inkişafı ilə əlaqədar, Azərbaycan xalqının uzunmüddət formalaşması ilə vahid – azərbaycanlı etnosu yaranmışdır. Lakin udi – xristianlar bu günkü günümüze qədər etnik qrup kimi öz dillərini, maddi və mənəvi mədəniyyətlərini qoruyub saxlamışlar. Udi dili qafqaz dil ailəsinə aiddir. Lakin udilər Azərbaycan xalqının əcdadlarından biri hesab edilir.

Udilər xristian dininə sitayiş edirlər. Oğuz rayonunda yaşayan udilər pravoslavdırlar. Bayram mərasimləri köhnə udi adətləri və xristian dini adətlərinin qarışığını özündə əks etdirir. 1854 – cü ildə Nicdə ilk udi məktəbi açılır. Daha sonra Oğuzda kənd təsərrüfatı məktəbi yaradılır. Burada dərslər rus dilində keçirilirdi. Müəllimlər içərisində yerli sakinlərdən - udilər də var idi. Təhsili davam etdirmək üçün udilər Moskvaya, Kozlova (kommersiya məktəbi), Qoriyə (dini seminariya), Tiflisə (orta kommersiya məktəbi) gedirdilər. 1931 – 1933-cü illərdə udilər təhsili doğma dillərində, 1937 – ci ildən Azərbaycanda azərbaycan və rus dillərində, Gürcüstanda gürcü dilində alırdılar. Ali təhsilləri Bakı, Tiflis və Rusiyanın şəhərlərində alırdılar.

Hətta erməni dilini bilənlər belə Ermənistanın texnikum və ali məktəblərində təhsil almaq arzusunda olmayıblar. 1992 – ci ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti "Azərbaycan Respublikasında mövcud olan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, onların dil və mədəniyyətlərinin qorunması və inkişafı" barədə fərman imzalamışdır. Bu sənəd keçmiş sovet respublikaları içərisində qəbul olunmuş sənəddir.

1989 – cu il göstəricisinə görə dünyada udilərin sayı – 8.652 nəfər təşkil edir ki, bunlardan 6.125 nəfəri Azərbaycanın payına düşür.

Nic kəndinin ərazisi 100 kv/km təşkil edir. Kənd ərazisi becərilmiş torpaq sahələrindən, geniş bağ – bağçalı, yaraşlıqlı evlərdən,

şəxsi həyətlərdən ibarətdir. Kənd fındıq ağacları ilə zəngindir.

Nic kəndi “Cotaari”, “Ağ dəlləkli”, “Qoca bəyim” və s. məhəllələrdən ibarətdir. Hər məhəllənin öz kilsəsi var idi. Hazırda Cotaari məhəlləsində XVII əsrə aid Alban kilsəsi qorunub saxlanılmışdır. İndi kilsə Norveç səfirliyinin maddi yardımını ilə bərpa olunub. Nic kəndində Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzi yaradılıb. Mərkəz udilərin qədim adət-ənənələrinin inkişafı və mühafizəsi ilə məşğuldur. Mərkəzin rəhbəri udi məktəbinin müəllimi, tarixçi Qeorgi Keçaaridir. O, udi dilinə aid dərs vəsaitləri, Azərbaycan və dünya klassiklərinin əsərlərinin udi dilinə tərcüməsi ilə məşğuldur. Onun əsas fəaliyyəti qədim udi mədəniyyətini təbliğ etməkdir. Hətta, alban tayfalarından olan etnoslarla maraqlanan məşhur norveç alimi Tur Heyerdal Nic kəndində olmuş, Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzinin fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur. Norveç hökumətinin dəstəyi ilə Qeorgi Keçaari günümüzdə qədər qorunub saxlanılmış udi adət - ənənələrinə həsr olunmuş kitablar yazmışdır. Udilərin qeyd etdiyi əsas bayramlarından biri də “Mayovka” adlanır. Bu bayram may ayının 1-dən başlanır və 2 mayda qeyd olunur. Hər bazar günləri yerli bazarda xalq sənəti nümunələrindən ibarət yarmarka keçirilir. Yarmarkada udi sənətkarlarının hazırladığı suvenirilər, metaldan, gəndən, yundan, ağacdan hazırlanmış əşyalar və s. satılır. Nic kəndində qədim udi milli mətbəxindən ibarət kafe fəaliyyət göstərir.

Udi mətbəxində – “ət sıyığı” (düyü sıyığı və ət), “fırrama” (təndirdə qızardılmış hinduşka), “şıftılıq” (şabalıd və qozdan hazırlanmış souz), “çilov” (paxla aş), “döşəmali aş” (cücəli plov) və s. göstərmək olar. Udi mətbəxinə əsasən un, süd, ət və bitki növlərindən istifadə olunur. “Xərisə” yeməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Buğda həll olunana qədər bişirilir, sonra kərə yağı ilə yağlanır və ətlə qarışdırılır. Xərisə əkinçilərin ənənəvi xörəkləri sayılır. Yaxın Şərqdə və Suriyada da eyni adlı xörəkdən geniş istifadə olunur. Bayram və yas mərasimlərində süfrəyə özlərinin hazırladığı alça arığı və üzüm çaxırı qoyulur. Kənddə etnoqrafik muzey üçün bina inşa olunur. Kənddə 5 orta məktəb var. Bunlardan 3-ü udi dili və rus məktəbi, 2-si azərbaycan dili mək-

təbidir. Rus məktəblərindən fərqli olaraq azərbaycan məktəblərində udi dilinin öyrənilməsi könüllüdür. Məktəblərdə həmçinin ingilis dili də tədris olunur.

Nic kəndinin yaxınlığında Çuxur-Qəbələ adlanan yerdə Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olmuş “Kabala” (Kabalaka) şəhərinin qalıqlarını görmək olar. Çuxur – Qəbələ kəndi Nicdən 15km aralıda, Qaraçay və Coruluçayın ortasında yerləşir. Ora gedən yol boyu saxsı su borularının qalıqlarını görmək olar. Qəbələ antik dövr müəlliflərinin əsərlərində qeyd olunur. Şəhər şimaldan düşmən üçün maneə olan kəskin yarıqlardan ibarətdir. Süni xəndək qədim şəhəri iki hissəyə – “Səlbir” və “Govurqala” ya bölür. Qəbələdən qərbdə lap yüksəklikdə V əsr məbədi “Komrat” abidəsi yerləşir. Bu məbəd hal-hazırda həm xristianların, həm də müsəlmanların inanc yerləridir. Qədim Qəbələ şəhərinin yaşı 1800 ildən artıqdır. Şəhər 600 il Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olub. Şəhər daima düşməne sinə gəlib. İndiki şəhər qalıqları, qədim şəhərin yüksək sivilizasiyasından xəbər verir. Udilər oturaq həyat tərzini keçirərək, əkinçilik, sənətkarlıq, heyvandarlıqla məşğul olmuşlar. Hələ XIX əsrdə əkinçilik, ipəkçilik, bağçılıq və bostançılıq udilərdə geniş yayılmışdır. Buğda, arpa, darı səpini ilə də məşğul olmuşlar.

Udilərin milli geyimləri ümumi qafqaz geyim növü kimi idi. Kişi geyim növü – köynək, uzun şalvar, arxalıq, çarix, papaq sayılır. Qadın geyim növünə – əlvan köynək, uzun tuman, arxalıq, çarix və ya başmaq və bel kəməri. Qadın baş geyimi daqta adlanır.

Udilərin sifət quruluşu dairəvi, saçlarının rəngi açıq və ya şabalıdı olur. Uzunömürlü olurlar. Udilər qonaqpərvər və böyüyə hörmətçidirlər.

Keçmişdə udilərə ailələrin böyük olması xarakterik idi. Əsasən yaxın qohumları ilə nigaha girirdilər. Lakin XIX əsrdən etibarən ailələr kiçilməyə başlayır.

Udi qadınları keçmişdə üzləri bağlı gəzər, kişilərlə birgə süfrə arxasında oturmaz, söhbətə qarışmaz, icazəsiz evdən bayıra çıxmazdılar. Uşaqlar günün çox hissəsini həyətdə müxtəlif oyunlarla, böyüklər isə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olardı. Uşaqların tərbiyəsi ilə 14-15 yaşa qədər məşğul olunur, sonra onlar sərbəst sayılırlar. Erkən

yaşlarında, oğlanlar 16, qızlar isə 13 yaşında evlənidilər.

Udilər in toy mərasimlərində milli rəqləri, həmçinin "yallı", "uzundərə" kimi Azərbaycan xalq rəqləri oynanılır. Cümə günü şad gün sayılırdı. Adətə görə həmin gün başlanılan iş xeyirlə davam edərdi.

Udi folkloru çox rəngarəngdir. Müxtəlif oyunlar, əyləncələr, lirik və qəhrəmanlıq nəğmələri, rəqlər, əfsanə və rəvayətlər sıf məişət həyatı ilə bağlı olub. Bir çoxları bu günümüzdə qədər qorunub saxlanılır. Hətta xristian dinini qəbul etdikdən sonra, digər alban tayfaları kimi udilər də keçmiş məişət həyatlarını və adət-ənənələrini unutmamışlar. Keçmiş inanclarından, aya inam hələ də qalmaqdadır.

SA KALA VƏTƏNZAXBU

Sa kala Vətənzaxbu,
İz ци Azъbecane.
Me Vətənəxun sa ği,
Bez ük cöybakal tene.

Sa kala Vətənzaxbu,
Şahdağaxun Araza.
Şoto me belxun tie bel,
Trapsa taşanan za.

Çuruza bez Vətənə,
Buloşi turin taraqaz.
Qazax, Gəncə çiovaki,
Göygölə, Kürə aqaz.

Lənkərana, Şəkinə,
Tarapsunuz çurusa.
Qarabağın har jieъna,
Bul qoцbsunuz çurusa.

Sa kala Vətənzaxbu,
İz ци Azъbecane.
Me Vətənəxun sa ği,
Bez ük cöybakal tene.

AZƏRBECAN

(S. Vurğuni urufa)

Yi loxoluz xəyape pula,
Hunun tade piyin ciala,
Buluz qoçbsa vi oçbala,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakban baki elmux kburban!

Usenxone xəvunxozu,
Həndurxoxun çiovakezi,
Buruxmuğə tarapezu,
Tarapsunen boşə tezu,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakban baki elmux kburban!

Gele yakbun çiovakıyo,
Kbacurxoy boşun bakiyo,
Va sal okba tep sakiyo,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakban baki elmux kburban!

Bul qoçibi şium cəaxqaltı,
Əyit qoçibi şium cəaxqaltı,
Vi oçbala pul bakaltı,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakban baki elmux kburban!

Nuçarqala bar vastıane,
Bərəkət vi qulastıane,
Şiumastıane, elastıane,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakban baki elmux kburban!

ŞAHAT Çİİ

Təngə, döylət arçı çieme,
Kiyin loxol tene mando.
Xe lafstunen çioroyeğə,
Arı çipsunal vane mando.

Gele çəngi bakayıvax,
Arux bafti boqayıvax,
«Zuzu-buzu» uqayıvax,
Oşiel məcyicn gine mando.

Aqayıtın va şium tadal,
Bol bakale eğal – tağal,
Sa ği pıuri tağatıanal,
Vaxun şahatı çine mando.

XAYİL

Çələyə çarıbakaney,
Çingirə çacırxoy boş.
Piye tene lapilupıey,
Kakala xodurxoy boş.

Sa ği hare sa işkar,
Kiyə kereya ecxti.
Diriyin töçğ bikcseynaq,
Te xayıla bonetii.

Boteğatan, bitatan
Xayıil ha fəcl-fəcleçi,
Əyçindəri çəpərin
Maxce loxol əcleçi.

KAPAKAP

(H. Arifə)

Şum ukatıan kapakape,
Taraqatan kapakape.
Kapakapan yakcyan taysa,
Ginur kapakape baysa,
Usen kapakape taysa,
Har sa eşəstia kapaxyan,
Dıynə içal kape meydan.
Sal fikirəl teyan tastia,
Sa çax gөрөmzin adebu,
Beşi me kapakapastia.

TARAI

Kuomiğon sa ği,
Əş tene ake.
Kəşөmux unqo
Cıgi pambaqe.

Əşba uqatan
Bacane kcacqo.
Arıi ukatıan,
Bestiane bako.

O tene ıarqo,
Uşı tene qalıqo.
Yakca çieğatan,
Sal tene kapqo.

Arıi ganuxum,
Tene hayzo sal.
Tağala gala,
Manedo taral.

AĞALA

Ağala, ay ağala,
Ğin bөcğөğybi eğala?
Ten ave me biyəisin.
Sa gkzaxbu tağala?

Kalnan leveti laxale,
Çıorobi xupi boğale.
Samal çıeyi tağayız,
Pulmux yakca bakale.

ŞIUM

Şauma ukatıan,
Şotıay sa lokcma
Okcane biti.
Şıume lokcmina,
Okcaxun ecxtıi,
Nanan muçepi.

ÇİNDƏK

Beşi qakinə
Çıindək əclstıune,
Kalnan zombıyo.
Siftıin çıindəkxo,
İz kalnaynaqe,
Şotıin əcldiyo.

Tərcümə: Georgi Keçaari

Məmmədhüseyn Şəhriyar

HEYDƏRBABA DİRİSTİLUG

(sa lokcma)

Heydərbaba, göynül çəckcen duğatıan,
Oxcırxoxun xe şağaq tağatıan,
Xıyərmuğon pul çurevki becğatıan
Diristilüğkcan baki vəcynağ sa zaxun,
Bezi çıayal makcan bitı muzelxun.
Heydərbaba, əclur purpi tağatıan
Çaıye boştıan tıoşan cupı çieğatıan,
Vı əxcırxo çıçıkxo xcayəğatıan,
Banksa, yaxal eyex bada, eki hun,
Xcay-xcayğen, sa mıçxc baken çkexun!
Axsıbaye muşen qojur sakatıan
Jcje çıçık-qorçımorçı çukatıan
Buy asoyxon iz guratıa kcacqatıan,
Yaxal eyex badal diristkcan baki,
Kac exelçı barta buruxkcan baki!

Bəxtiyar Vahabzadə

AZCRBECAN

Azərbaycan, hunnu bezi
Çuresunal, çalxesunal.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Şua hunnutı za toy tadal
Azərbaycan, Azərbaycan!

Yastıa Sabırxoy, Babəkhoy,
Boqala nəfese mande.
Beş məcburxostıa kalboğoy,
Har sa ləcngə səse mande,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Tarxa kciçieğal teyan,
Nəyni baki, ğeal buyan.
Dostluğa bacan taradı,
Əyçin ğinə tağalxoyan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Azərbaycan bez çurusun,
Ham nana, ham elasnu hun.
Pıöğoc sa gala sa qulyan,
Sa lokmazu zual vaynq,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Fikrət Qoca

OCCALEN MƏCĞENGEY

İoğul harı ğinurey,
Occalen məcğec burxcey,
Əyitmux iz çıçıkey.
Occalenal məcğecney.

Oye ad, kcuşe çney,
Şağaqalo xeney.
Banek, ağalaney,
Occalenal məcğecney.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Yəşil xcavun ləcpiesay,
Турпулхо топе баксай,
Цицикал чарпе баксай,
Occalenal məcğecney.

Zamin Mahmudov

ÇƏBƏLƏ

(Sa lokema)

Şəhərtün lasaki sa təpın kcurel,
Цицикал Qəbələnə laxeci şotıay.
Xalqen həvəsene bikc, piarıesbi,
Tərif dıynənə tiarıeci şotıay.

Kcacaxun, dərdəxun içü efseynaq,
Леснахун баритун запи калбоğон.
Şəhərin öcyicne kaşırı bistiynaq,
Həndəxun çiciqıtıun запи калбоğон.

Boy ecxti şakckcoğoy, ayizmuğoy boş,
Dövcıri kala sa şəhərə bakey.
Tie alloy buruxmux dumani, çəne –
Qəbələ çiciqıxoy, vardurxoy boşey.
Buruğoy, xcavıni xora ecstıunen,
Sa kcənədlə kcüşey, buney Qəbələ.
Girbeney sa gala hema obına,
Kala sa mahallı çiney Qəbələ.

Sa tiocğ Kıre oxcey sa töğğ Alazan,
Xəzərəl qorqareyrey becğ çieğalastıa.
Alaxun bacane Qafqaze çurpey,
Şotıay çai tiarıesay har sa muzastıa.

BAVOQCOY AĞYİTMUX

Sa dji k I ulal Vağtağne.
Amdari toy – şaqğat I ç I ine.
Safsa amdar koğfe boşal qoroxe.
Soqco arux bakat I an, t I e soqco xene bako.
Ş I um tast I unent I un ş I umla baksa.
Sa k I it I im ağş viç I ağıtağxun toyexe.
Kalat I in çipit I u miç İikI t I in qirebo
J I oqcula ağşba, icj I ecna k I ağç I p I a.
Ağfçinen amdara çcomacyicnebo.
Kconşin k I oyaxun qğari xup I en tapan tene boşo.
Xena djiyağrt I unbo, uğk I ağ tet I un djiyağrbo.
Soqco arux bakatlan, t I e soqco xene bako.
Çur çaxecıekcan, lağjağ bacqacneqco.
Qğar xodin xazal izi tumele bist I a.
Taynut I xoden xoji tene sako.
Busa xacyen tene bacpk I o.
K I uğç I ağn bacpk I a xacne bako.
Finoqcoyaxun xozamand tene bako .
Buruqco laqcat I an xcaybaki çıysunal eyex bada .
Ağyten tapan tene boşo.
Talaş I uş I axune, t I uma ecş I axun.
Ocxalcala xcoş xcaybakat I an toy tada!
Ağş tağrs eqcat I an, xaşılental uluqco xoxebo.
Tapan boneşo, pul boteneşo.
Acxıcl baka - muç'a baka!

UDİN DİLİNDƏ NAĞILLAR VƏ ƏFSANƏLƏR

ARUQCOY BEL AĞÇI

Sa işkari ayizexun acxiel xuri erekluqcebuy. Payizin qcinurxoy sunt I ust I a t I iya tarapsane taçey. Becnecqci ereklukca kala sa eqcelin suğruğnebu. Çobana k I alepi izi t I ocqcoel. Pine:

- Metağr ağş tene bako, suğruğnağ usunba ç I evk I a! Eqcelxo saal me pervare makcat I un ak I eçi! İnbaki!

Oşin qci taçi becnecqci suğruğ p I urum erekluqcane. P I urumal çobana izi ağyitağ pine. Şot I in ağyite tadi ki, ene suğruğnağ erekluqca ak I alatenu. Bezi ağyit ağyite.

Sa qğema qci oşa işkaren suğruğnağ p I urun erekluqcin boşe ak I i. Sal çobani pervare tene taçi. Bexə baft I i ki, djoğy sa yakc fikirbsune lazum. Tene, çobanen topoqco lağjağ lavk I ala ç I urevk I ale. Xcaybaki qğare k I oya. Xeylağk fikirebi. Biyağsin k I oyaxun ç I ere. İcş I a dost I urxo qirbi pine:

- Me uğşe bezi çoğlnağ erekluqca taqcalyan. Sa çobanen suğruğnağ t I iyane efsa. Qğart I in sa qaval ecxt I anan. Amdarxo bask I it I uxun oşa yakca baft I alyan. Vaen erekluqci oş I el çurpanan. Zu taçi çobana bacqcacbalzu. Şot I o çcaxk I alzu exlağtağ. Baneko, t I uğt I ağyal farpest I alzu. Bezi sağsağ ibakala k I inağ arxca ç I ovakanan. Suğruğ bask I i bakale. Qğart I in sa eqcel qavala basak I i aranexun ç I ekinan. Makcicbanan, suğruğnağ xac tenebu.

Dost I urux irağzit I un baki. Djamaqğat I bask I it I uxun oşa ayizexun ç I ert I un. Erekluqca p I ap I at I an dost I urux çurt I unpi. İşkcar taneçi suğruğnağxun samal t I aqcay ak I eqcala aruqçoç. Çoban aruqcoy best I a arçeney. İşkcara ak I i samal içü açcesebi. Şor becnecqci j I amdi duğvağzağrbale. Ama işkaren burexci muç ' a muz çipsa:

- Ay viçi, zu dava sakseynak I tez qğare. Qğik I ağ bakene, ç

I ovakene. Erekluqca ukest I enu dirist I baka. Bezi ağyitmuqco bağrağn ten tade, p I urun dirist I baka. Vaxun sa çuresunzaxbu. Next I un şaqğat I t I uğt I ağyen fare, serine?

Çobanen, bulane qaldi:

- Serine, qcinurxo farenuz bel duqca

- Ay dirist I baka. Beşi ayize t I uğt I ağy fark I al tenebu. Zu t I uğt I ağyi faren sa kağrağm boşamun ağçipsunez çuresa. Çuruzsa qğun sa ağçin qğava fark I avax, zual ağçik I azax, baneko?

Çoban exlağti metağr muç ' a qğakcesuna mucxcecy. Kavayi okcaxun t I uğt I ağyağ ç I evek I i. Burexci farpsa. İşkarenal acmurxo xcaypi burexci ağçipsa. Aruqcoy best I a ağçik I a dost I urxo ost I aqcaraxun me ağyitmuqcane ibakest I ay:

- Ay dirist I bakanan! Ay djan, ay djan!

Şot I ay sağsağ ibakala k I inağ dost I urxon burt I unxci içoqcoy ağşlağ. Qğart I in kiye koft I ala eqcelxoxun sunt I u qavala basak I i axat I unpi, usun aranexun ç I ert I un.

Çobanen xeylağk farepi, işkarenal «Ay djan» uk I a ağçinepi. Saal kula alabi çurepi, çobana pine:

- Viçi, bağse, fara bot I es banko. Qele dirist I baka. Vaxun irağziz baki. Dirist I oqcon!

Oşaal kul-kiye bikci çobanaxun djoğye baki. Taqcət I anal bask I i eqcelxoxun sunt I u qavala basak I i axanepi. İçu p I ap I esebi dost I urxo. Sa qala qğart I un ayize. P I ap I ala k I inağ eqcelxo ş I ampi djoğy-djoğyt I unbi.

Ağyç I indağri çobanen suğruğnağ bockcaclk I at I an ucxc eqcel kame ç I eri. Şor becnecqci ulurxont I un zapi taşere. T I e qcinaxunal suğruğnağ erekluqca bast I unaxun kule qğakci.

KALNAKCA ÇIUKIUDI

Sa karnu çuqcoy boyaxun qele miçlik sa nağvağnebuy. Tİilin kağşinağxun malmul kalane bakoy. Şotlay çli ÇlukIudiney. ÇlukIudi qğar qci ağyluqco qağrbaki ağçinağne taysay. Şotloqcon ağçitfunney. İçal samal acxiel arçli tamaşane besay.

Sa qci plurumal Çlukiudi ağçinane taçey. Samal ağyluqcoy ağçinağ tamaşanebi. Oşaal şotloqcon pitlun:

- Çlağlağye tağrağnqi qirbsa taqcalyan.

Me ağyitmoqco ibakatlan Çlukiudi mucxcebaki. Şotlin qğağlğa sal çlağlağye tene akley. Tağrağnqinağ qğetağr qirbsuna tene avay. Şotlaynaklal ağyluqco pine:

- Zaal taşanan! Çlağlağye akİsunez çuresa. Qğamal tağrağnqi qirbsun zombakalzu.

Ağylux irağzi tetlun baki. Pitlun:

- Qğun qele miçlikInu, taşes teyan bako. Yakca bakala oxcaxun va şin çlevklale? Oxce xenen va taşayin, çlağlağyee aççayivax, kalnay djoqcaba şin tadale?

Çlukiudinen usum içu plapİesebi kalna. — Kalna, pine, aylux çlağlağyetlun taysa. Za taştun tetlun çuresa. KIalna, şotloqco upa, za barti makcatlun taçi.

Kalnan ağyluqco klalpi pine:

- Ağylux, Çlukiudina barti matakinan. Vacxun taşanan. Ama oxca baysa mabartanan. Axapi çlevklanan. Zual buyklal buyklalzu. Xcaybakatlan ekinan, vacx platlal tadalzu.

Ağylux kalnay ağyitağxun tetlun çleri. Çlukiudinaxun sa qala baftlundi yakca. Şotlo axapi oxcaxun çlevtlunki. Taçi platlunpli çlağlağye. Burtlunxci tağrağnqi qirbsa. Qirbaltlu baqc-baqc qcaççtlunpi. Çlukiudi samal ağyluqcoy pervare tarağnepi. Oşaal xurimuri çlikurxo qirbi içeynakl sa şlalakle duğzbi.

Berezağre içşla ağyluqcon baqcurxo ecxtlundi. Kİoya taysuntlun çureçi. Çlukiudi izi şlalakli loxol arçeney. Şotlo pitlun:

- Qğayza, vi şlalakla axapa, kİoyayan taysa.

Çlukiudi izi qanuxun tene qalpi. Ağyluqco pine:

- Zu turin taqcala tezu. Kalnan vacx pine. Çlukiudina axapanan. İsağ zaal, bezi tağrağnqin baqcaal axapanan, taqcen kİoya.

Ağyluqcon qğekcara pitlun, Çlukiudina yakcal eçes tetlun baki. Çlukiudinaal, şotlay şlalaklaal axatlunpi. Baftlundi yakca. Qğari platlunpli oxce çlotla. Oxce xe qelebakeneç. Ağyluqcon Çlukiudina okca çivki pitlun:

- Qğun sa qğoor miya çurpa! Yan beşi şlalakİxo tle ççoyel

çlovakeştlen. Xcaybaki eqcen, vaal axapi çlevken.

Çlukiudinen turmuqco suna İlapİkla pine:

- Zu tağk miya çurklala tezu. Çurnansa za barti taqcanan? Zaal, bezi şlalaklaal axapanan, sa qala çleqcen tle ççoye.

Ağyluqcon Çlukiudina axatlunpi. Tağrağnqin baqce loxol arçevtlunki. Şotloxun sa qala batlunçİ xena. Oxce bicyex plapİatlan, Çlukiudin pulmuqco xenen taneşeri. Furç I eçi bineti buçİpi taqcala oxce boş.

Ağylux baftlundi suna. Burtlunxci klalpsa, ala-okca tİista. Bacqçağbes tetlun baki. Sa xeylağk oxce çlotİnu artlunçİ. Çlukiudinaxun xavar tene çleri. Umuda botluntli. Şlalakİxo axatlunpi. Qğari çİertlun ayize. Usum içoçco plapİestlunbi kalna:

- Ay kalna, pitlun, Çlukiudina oxce xenen taşerene. Qğekcara xacveçeyan, teyan bacqçağbe.

Kalnan pine:

- Efi uğkİağ xacxac mapanan. Çlukiudina xenen qele acxİcl tene taşeri bako. Za buyklaleynakl xe lazume. Qğağysağ taysa. Oxcnuxun sa qamat xe eçalzu. Şotloal xacveçİ bacqçağzbo.

Kalnan qamata ecxedi. Uşun kİoyaxun çlere. Oxce çlotla planepli. Burexci "Çlukiudi qğuy!" ukla izi nağvağ xacvesa. Klalpsun alane taçi, okcane xcaybaki. Sağs tene çleri. Xene tle soqco tağrağfağal çlere. Nağvağ bacqçağbes tene baki. Şotlinal umuda boneti. Qamata xenen buybi kİoyane xcaybaki.

Xena banepi buyklala. Arçİ burexci buypsa. Mono qğİkağ? Kalnan buypsunen buyklali boşlan sağse çİeysay: Becşİ buyklatlan "Vay bezi bul!", xcoş buyklatlan "Vay bezi baç'an!" Ayitmuxe ucmucqo lafstlay. Buypsuna efatlan sağs botle baksay. Kalnan me sağsağxun qğİkal bex tene baftli. Şor becneçci izi ucmucqcone sağsbesa.

Buyklala buypi çareki. Selakla şadebi. Buyklala amçİİnebi kala sa levetlin boş. Kula façldi burexci nakce çcoe bakala çlayinağ qirbesa. Saal kiye sa kuğndağne qğari. Şotlo nakce boşlan çlevklatlan sağse çleri:

- Vay, qğe bayİncuna! Qğİk I al akles tene baksa.

Kalna qğakçevçİ manedi:

- Ay aman, mono qğe sağsağ izbaksa?

Kuğndin boştlan plurum sağse çleri:

- Kalna, zuzu! Usumba, bezi ççoya-xojina ouçkila, tağmizba.

Kalnan kuğndinağ kuğvağ xenen ouçleki, tağmizebi. Serinağxunal, Çlukludiney. Belxun oşlel çlağyinağ bağçluğreçli kuğndin boş arçeney. Şotlo arçesedi taxtle loxol.

Çlukludinen taxtle loxol zixc-zixc tİutİunney. Samal qameçitİuxun oşa kalnan xavare qğakci:

- Çlukludi, saal tağrağnqi qirbseynakİ çlağlağye tanqco?

Çlukludinen bulane jİlickİpli:

- Kalna, zu saal çlağlağye taqçala tezu.

Ağylux qireçli qğartİun. Çlukludina akli mucxctİunbaki.

Kalnan şotloqco pİatİare tadi. Pİatİlara kağyi çartİunçli.

Kalnay Çlukludi metağr Çlukludiney.

PAÇÇAQCKCA NAXIRÇI

Bakene, tene bake, sa paççaqc. Şotİayal buney sa bilidji. Paççaqcen tİe bilidjina pine:

- Qğun sa becqca duğnyağne qğe xavarebu.

Bilidjinen pine paççaqca:

- Tİe acxİel oğİkinağ bakala sa naxırçin qçaren vi paççaqçluqca extİale. Paççaqc şİple baki. Sa xaş oşa djoğy sa bilidjine eçeri. Şotİinal sİftİin bilidjin ağıytmoqçone pi.

Paççaqc ecka laçli yakcane baftİi naxırçİ bakala şağqğağre. Biyağsinğ çİraqçxo bağçluğkeqçatİan planepİi. Yakca çurepi. İzi becşİİlan çİlovakala naxırçina anekİi. Şotİin naxırçina pine: «Za me biyağsin kçonaqçba».

Oşa paççaqc taneçli duğz naxırçin kİoya. Şotİo qele qğoğrmağttİunbi. Paççaqcen nexce:

- Sa qçar ağıel bacqçacbanan, beşi oğİkinağ yakcabalzu.

Naxırçinen pine:

- Bezi qçara yakcibes banko.

Paççaqcen sa kaqcıze çampi, tanedi naxırçin qçara. Paççaqcen kaqcızı boş çampeney: «Me qçar qğari pİapİala k İ inağ izi ozana botİanan». Qçaren kaqcıza ecxtİi yakcane baftİi paççaqçİ şağqğağre. Taneçli duğz paççaqçİ baxçİna. Baxçin boşal sa qğovuzebuy. Qçar taçli tİe qğovuzi bestİa bask İ i nepİaxeçli.

Samal oşa paççaqçİ xuğyağrağİ qğare qğovuzin bel. Şot İ in izi ççoo ou İ k İ alaney . Becneqçİ tİe qğovuzin bestİa sa qçare baske. İçal tİema yaraşuqçlune, becqca nexce qğun maçleki, zu çİeqaz. Şotİo samalal icşİlane baki. Becneqçİ şotİay papakçin boş sa kaqcızebu. Kaqcıza çİneçeri papakçin boştlan. Şotİo kİalepi, kaqcızı boş çamey: «Me qçar qğari pİapİala k İ inağ izi ozana botİanan». Xuğyağren fikirebi. Kağqcıza taşeri aruqçoy boş basak İ i bokİosebi. Djoğy sa kaqcıze çampi. Kaqcızın boş çamepi: «Me qçar qğari pİapİala k İ inağ bezi xuğyağrağ kotoxun kağbİnbanan». Kaqcıza lanexi qçare papakçin boş. Paççaqçİ amdarxon qçara atİunkİi. Tatİunşeri saraya. Kaqcıza kİaltİunpi. İzi boş çameçli k İ inağ bitİun.

Sa-pİac qİnağxun oşa paççaqc İçal qğari çİere. Becneqçİ iz xuğyağra tİe qçaraxun kağbİntİun botİe. Paççaqçİ ağdjuqçon qelene bikci. Anekİi tağ çara tenebu. Xuğyağrağ tİe qçare bel qçaççpİetİun. İzi tadja ecxtİi lanexi naxırçin qçare bel. Şono baneki paççaqc. Oşa şotİaykca izi xuğyağri laşİkİoyane çİlovakestİi. Naxırçin qçar baneki paççaqc, paççaqçİ xuğyağral şotİay çuqğux. Şorox İçay muradakçatİun pİapİi, yanal beşi murada.

KULBAKİAXUN KCİZİL

(legenda)

Kağsİbluqca baft İ i sa ayizİunen pağrağkağİ efsune çuresay. Taçli mexca eneçeri. Ama şot İ o qğetağr becqçsuna tene avay. Ayizİun qele paxİl kçonşİnebuy. Qğar usen pağrağkağİ becqçic kulbak İ e toyst İ ay. Ayizİunen t İ e paxİl kçonşİnaxun xavare qğakci:

Bir xalçanın rəngləriyik...

- Ay kconşi, pağrağkağl becqsunez çuresa. Mexca eçerezu. Şot I oqco qğik I ağ ukest I az.

Paxıl kconşinen mexcurxoy k I aı I esunane çuresay. Şot I aynak I al ayizluna metağre djoqcab tadi:

- Taki, meç I qğacvkca. Eça, xuri k I aııp I a. Çıpa mexcurxoy loxol, kağyekcat I un.

Ayizlunen şot I ay pit I u bine. Taıı meç I a qğacveckci. Eçeri xuri k I aı I epi. Çinepi mexcurxoy loxol. Ama paxıl kconşinen çureqcala k I inağ tene baki. Mexcurux meç I a kağyi tet I un k I aı I eıı. Burt I unxci qcinaxun qcina kalabaksa. İzi vaxt I eqcat I an art I unıı, qğayt I unzeri. Burt I unxci samalal qele meç I ukca. Sa qci ayizlunen meç I a ıık I at I an kcari k I ovalxoy kcate sa qğema kulbak I e ak I eıı. Tene avabaki qğik I ağ bane. P I urum taneıı paxıl kconşin k I oya. Şot I o k I alpi pine:

- Ay kconşi, pağrağkağlxon burxcet I un kulbak I serbsa. İsağ qğik I ağ bsune lazum?

Kconşinen şot I o metağr sa yakce ak I est I i:

- Taki, sa ş I alak I macicn ıaıı k I aı I p I a. Eça, pağrağkağlxoy loxol laxa. Çııurxoy loxol kulbak I kcat I un serbi.

Ayizlu taneıı buruqco. Çııa k I aı I epi. Ş I alak I en zapi eneçeri. Djoğy-djoğybi çinepi zole loxol.

Pağrağkağlxon macicn ıaııurxoy boş nuak I eıı kulbak I t I un serbi. Qğar sa ıaıı belxun oş I el bicqcqçaç kulbak I en buyebaki.

Ayizlunen teneavay qğik I ağbaney. İçu p I urum p I ap I esebe paxıl kconşina:

- Ay kconşi – pine, - pağrağkağlxon kulbak I serbi çark I et I un. Çııurux belxun oş I el kulbak I e. P I oy isağ qğik I ağ baz?

Paxıl kconşinen ađdjuqcoxun uluxxo k I aramk I a djoqcab tadi:

- Taki, uş I k I aı I p I a. Mağqğağlne kala sa arux kcoçpt I a. Kulbak I la ıaııurxo soqco-soqco ç I evk I a t I e aruqco bapa, bok I osb I a.

Ayizlu me sağfağral kconşin ağıyitağxun tene ç I eri. Taıı uş I e k I aı I p I i. Mağqğağlne kala sa aruxe kcoçpt I i. Kulbak I en buy

ıaııurxo soqco-soqco t I e aruqco bapi bok I osebi.

Ağyç I indağri savayna ayizlu arux bok I i qala eqcat I an, pulmoqcon ak I alt I u vecbakes tene baki: bok I i kulbak I xoy qğar soqco tarapi bakeney sa kcızıl. Aruqcoy qa buloş I kcızıley.

Serit I un piyo, buxadj I ux amdara koğmağy bakat I an sal sunt I in, lap paxıl kconşinenal şot I o kulamıı I i bartes tene bako. İzi becqcic pağrağkağl serbala kulbak I armuş I umi qala tarapi lap kcızılal baneko.

BATKIİ KIOJURXOY

(*legenda*)

Buney, tenebuy, ayizin ıılın şakkecina p I ac k I ojebuy.

Boxoy usenxoney ortaqt I uniy. Sa qala bit I i, sa qala ext I unbsay.

Sa usena exnaxaş burxcet I an ortaqcxoy sunt I ay qcare baki. Şot I ay kcırç ç I erinut I t I e ortaqcial sa xuğyağre nanaxun baki. Amdarxon ortaqcxo pul xaşluqct I un tadi. Mucxcluqc mucxcluqcane qağrbaki.

Ağyluqcoy kcırç ç I erit I uxun samal oşa qcare bavan izi ortaqa pine:

- Buxadj I uqcon za sa qcar, vaal sa qcare tade. Şot I oqcoy kağbin qoğynule bot I bake. Dirist I uqc bakayin, vi xuğyağrağ bezi qcareynak I eçalzu.

Xuğyağri bavan - buxadj I uqconkcan ibaki – pine - kalabakekcat I un, xuğyağr bakekcan vi bin, qcaral bakekcan bezi yezna.

T I e qcinaxun ortaqcxon burt I unxci sun-suna «kcuda» k I alpsa. P I ac k I ojin kcate muç'a kcoqğumluqce burxcı.

Ağyluqcon qciba-qci boyt I un ecxt I i. Turint I un taıı. Ağyit pesunt I un zombaki. Nana-bavoqcon saal pulmuqco xcaypi bect I unqci xuğyağr işkara taqcala, qcaral laş I k I oybalane. Loroçin belxun sunay nicş I anlu baksunaal avat I uniy. Xuğyağri k I oya qcara «beşi yezna», qcare k I oya «beşi bin» t I un k I aley. İçal sa

maralane zerst I ay. Becqca nexey qğun maç I eki, zu ç I eqcalzu, xaşa nexey qğun maç I eki, zu ç I eqcalzu. Ayizin djağyilxo şot I o ak I at I an xe-xet I un baksay. De eki, sa ağyit pes, xozamand yakcibes tet I un baksay. Avat I uniy loruçi boş nicş I an tadeçene. Sal şuk I k I alen nicş I anlu xuğyağri ç I iya zapes tene bako.

Next I un vi çampit I u laxa yannul, becqca sa fağlağyen qğik I ağ çamk I ale. Qğun maupa, şeytan tene bask I e, bayinkcun qala ç I ap I bakene. Me p I ac djağyili baxt I avarluqca çarpseynak I yakce xcacvecsa.

Sa qci pit I un qcare k I oya sa falçi karnune qğare. Moma xebi bapene xenen buy djame boş. Fale xaype. Oşaal nana-bava pene ki, t I e loruçin best I a nicş I an tadeçi xuğyağr kağsib k I oyaxune. Vacynak I şaqğat I qcinurux aqczubakala tene. Şot I oxun kul qğakcanan. Efi qcareynak ayizi zağrlağ-zorla amdarxoxun sunt I ay xuğyağrağ eçanan, izi xojina karxanan.

Nana-bava falçin ağyitağxun ç I eyes tet I un baki. Burt I unxci qcareynak I djoğy sa xuğyağr xcacvecsa. Şot I in ocneç-zizine saki. Pine bezi çureqçala zaxun djoğy mabanana. Nana-bava içoqcoy ağyitin loxol çurt I unpi.

Qğik I ağ pese bakoy. Doğoğr djoğy doğoğrey. Nana-bava djağduqğari, falçin ağyitağxun, ağyluxal nana-bavay ağyitağxun ç I eyes tet I un baksay. Falçi qğarit I uxun sa qğema şamat I ç I ovaki qcareynak I sa doğylağtlun xuğyağrağ nicş I ant I un tadi.

Me xavar ç I eqçala k I inağ xuğyağri k I ojin qcinurux yasane tarapi. Zarafat tene, kca usena içş I aney sun-suna "kcuca" pit I un çalxsay. Taçi-eyşune baksay. Ayizluqcon nicş I an loruçi best I a bot I baki p I ac djağyili laş I k I oyin yakcat I un becqsay. İsağlağ metağr nuak I eçi sa xavart I un ibaki.

Ağyiti serit I u uk I ayiyan, kala kcaç' faqcır xuğyağrağne laft I ey. Pis xavara ibaki bafedi ocneçni dağrqağnağ. Kulmux ağşlağxun, turmux yakc taysunaxun zap I eçi. Uksunaxun, ucqcsunaxunal kule qğakci. Usunluqçen kcolay nubaka sa azare bacqcacbi. Bineti lağyifin okca.

Exlağtağxun sa usene ç I ovaki bakoy. Payizi qcinurxoxun sunt

I ust I a qcare k I oya laş I k I oye burxçeçi faresa. Zurnin, kos-naqcarin sağş şuğne bicqcaçl ç I iri tene bot I baki. Ağyç I in dağri bint I un eçeri. Oşin qci biyağsinal udiqcoy ağdağten şot I o bağyağ tapşurbalat I uniy...

Qcare k I oya bağyağ bine otaqca taşt I uni exlağt taqcat I an t I e baxt I nutl xuğyağri k I oj djoğy sa qğalnuney. Faqcır xuğyağri sa nağfağsey, taçi enesay. Nana-baval şot I ay bere best I a pulmuqcoxun neqç çik I a çurpet I uniy.

Saal xuğyağr berane t I ayaqc baki. İçu ecxecdı ala. Çcoya alaarçit I uçe taradi. Acxiçlacxun ibakes nubakala sa sağsen me ağyitmuqcone pi:

- Buxadj I ux, va kcurban bakaz! Bezi qğe qçina baksun va ayane. Elmuqco qğakca, za me zinzilinağxun çark I est I a. Ama bezi quğnağxağ baçi, za me dağrdağ badit I oqcoal djazanut I mabarta. Şorba, beşi me p I ac k I ojal qala orayinkcan ç I eri.

Me ağyitmuqco pi bula saneki bere loxol.

Şaqğat I t I un pe, uğk I aç I ar, taxsır nubakala amdarxoy çuresun usune bel p I ap I sa. T I e qçial qğaketağre baki. Xuğyağren ağytağ çark I sunkca t I e p I ac k I oj içoqcoy qanuxun j I ick I esun sane baki. P I urannayal okcaxun oçcal xcicnebaki. İzi qala kala sa bayinkcune ağmağlağ qğari. T I e bayinkcunen pula kciç I p I i xcaykc I amun p I ac k I ojaal zapi taneşeri bulokca.

Oşin qci savayna eqçala amdarxon k I ojurxoy qğar sunt I ay qala xe qğağlağ nuuç I areçi sa orayint I un ak I i. K I ojurxoxun, şot I oqcoy boş bakala amdarxoxun sa nicş I ana tet I un bacqcacbi.

Bavoqcoy exlağten ayize Tambatan k I inağ çalxeqçala p I ac orayin metağre ağmağlağ qğare. Şot I oqcoy xeal next I un izi çuresuna nup I ap I i t I e baxt I nut I xuğyağri pulmuqcoxun barala neqce.

DADALI EL

(legenda)

Duğynağne zuzu-buzu uklala sa tavadebu y . Şotay ıli Teymurey. Oğmuğrağ davocqoy boşe çlovakestley. Salsa kağrağnağl tene çcaxeıey. Qğema oğlkin tavadxoy klacklağplağ oçcalane duqcey. Şağqğağırmux bikci , ayizmuxe çarpest I ey. Şot I ay ardovula zerdala ağskağrxo buruxmuqcoxun, xcavunxoxun sa muğfuğraqağ k I inağt I un ç I ovaksay.

Qcinurxoy sunt I ust I a Teymuri kcoşun Kc ağbağlin pervareal qğari ç I ere. Şağqğağrağ qele zinzilinen kiyet I un badi. Usunluqcen şot I ay afata bakala ayizmuqcoal bit I unki.

Teymuri kiye koft I i ayizmuqcoxun soqcoal Nicj I ey. Şot I o bikcseynak I ost I aqcar davane taıı. Ayizluqcoxun sa pay tle davina k I aı eıı. Qele pa ya l çareıı ayizi afata bakala ç I ağlağ y muqco , buruxmuqco. Sa paël maçcuk I al t I it I es tene baki. Tuğraqağnağ taqcala yakce loxol bakala alloy qe c ş I luqca ç I ap I t I un baki.

Qe c ş I luqca sa qğema baçc amdare bakoy. Şot I oqcoy boş çupux ağyluxal qeleney. Qcarqayinxon içoqcoy davın sursatxoal ext I et I unıy. Qcenaxun şuk I al izi qanuxun tene qaley. Axş I uma, exlağtağ bot I unst I ay. Qeş I luqca amdar baksuna avabakest I un tet I un çuresay. Qğikağ ağş bune bayınc baki I uxun oşat I un bikcsay. Çupxon aruxbi y oxat I un bast I ay, xorayt I un boxsay , çağit I un j I alst I ay. Bi ya ğsin ş I uma kağyıt I uxun oşa işkcarxo ç I ağp I kin yakcurxon k I o j urxot I un taraney. Kiye koft I ala xarinaxun, birin d zaxun et I un şt I ay. Kiye koft I ala arak I a, mozinaal tet I un tağrsay. Bikci ş I amt I unney. Yekca axapı et I un ş t I ay ç I ap I baki amdarxoynak I .

Sa uğşe ayize taııt I o qcon qavali boş sa qğema k I ok I oıı I t I un eçeri. Şot I oqcoy boş sa dadalal buney. Ş I umak I xo p I ap I ala k I inağ ş I ampi ap I est I unbi. Dadala et I unfı oşın şuğneynak I . Şina uk I oy t I e dadalen qe c ş I luqca bakala amdarxoy bel kala sa ağş eçale. Qğikağ besa bakoy. K I odoqco qğikağ çameıene , şonoal bakalaney.

Dadal eçerit I ay ağyç I ind ağ ri berezağrexun samal ç I ovakine bakoy. Teymuri kcoşun yakcen ç I ovaneksay. Be c ş I al Teymur içey , saal izi içş I a amdarxo. Şorox qğari qe c ş I luqci tuğşağ p I at I un p I i. Saal t I e tağrağfağxun dadali ele sağse ç I eri. Sağş ç I eqcala k I inağ Teymuren kula exedi ala:

- Çurpanan!

Kcoşun çurepi. Dadalen qe c ş I luqca saal elepi. Teymuren pine:

- Amdarnut I qala dadalen tene elk I o. Usun bakanan qe c ş I luqca baıı-ç I eqcala irağmoqco bikcanan.

Ağskağrxo sa pul kciç I p I i x c ayk I amun e c kurxoxun, qğaraboqcoxun ıırt I un. Qe c ş I luqca bip I t I ocqcağxun bat I undi qğalkcina. Samal ç I ovaki docpqğadocp burexci. Qğaray-ı I irt I bi ya ğsal ı I iri tene bot I baki. Qe c ş I luqca bakala qcarqayinxonun bi ya lo , yara qğakcala qelene baki. Ama çupxo , ağ y luqco xata la f st I a tet I un barti.

T I e qci Teymuri ağskağrxoxunal bi ya lo , yara qğakciyo mal teney. Tavaden içinal turelxun bicqğic yarane qğakci. Bayınc bitat I an Teymuri amdarxo p I urıqco, yaraluqco, şot I oqcoxun sa qala yaralu tavadaal ecxt I i zap I eıı tat I un ıı i.

Teymura usunluqcen k I olayt I unbi. Ama turexun mayif manedi. Duğynağn e Topal Teymur ıı I iyene çalxeıı.

Qe c ş I luqci amdarxon içoqcoy p I urıqco qırt I unbi. Uğşe ocneç zizit I un saki. Oşın şuğ tat I unşeri kala yakce t I ocqcoğl bakala xodluqca. Qğart I aynak I sa qağrağmzağ kaş I p I i oçcalaxt I unbi. T I e xodluqç tarapi baneki dadalen k I aı I p I est I i amdarxoy odjaqc.

Me axvalataxun oşa ayizluqcon burt I unxci qğar usen t I e odjaqca kcurban ş I ampsa , ş I am bağç I uğkst I a. Amdarxo k I aı I p I est I i t I e nağkağş dadalaal eyex badi duğvağzağrt I unbsay.

Next I un ayizin bicyecxun Kala Puğruğzağç taqcala yakce loxol bakala To yuk I k I ı ran ıı I ila odjaqc metağr e ağmağlağ qğare.

AÇCI AĞYEL

(legenda)

Bakene , tene bake , sa ayize Qğağvzağrxo ı I ila sa azuk I e bake. T I e azuk I i tum me ayizexun teney. Qelet I in tene avay mayint I un. Avabakalt I o qcon next I uniy şot I oqcoy tum qele ağxıclacxune. Mani qanuxun baksuna pes tet I un baksay. Exlağtxoxun ak I esay vucqc burux , vucqc oxc ç I ovakit I un qğari me ayize ç I ere. Samal ç I ovaki şot I oqcoy acmxun metağr sa exlağtağl ç I ereney. Next I uniy Qğağvzağrxoy ulu kalboox amdar uk I alt I un bake, k I ağsağ bot I alxo kınağt I un çalxeıe. Ş orox içanal amdar ukalt I un.

Ayizluqcoy sa pay me exlağtağ vecney. Next I uniy ağfçınağxun ağyit tene ç I eqco. Şot I oqcoxun ağxcil tarapsune lazum. T I e soqco payen nexey ağçine , işkarxoy loxol ç I ovt I un ç I evke. Şot I oqcoxun arıı-qğayst I une lazum.

Şaqğat I t I un pe, amdari loxol pis ı I i ç I eqcamun izi pulmux çeqcayın şaqğat I e. Pis ı I i ç I eysunen Qğağvzağrxo djamaqğataxun acxi c lebi. Sa qğema usen sal sunt I ay şot I oqcoxun taysun-eysun tene baki. Şot I oqco xuğ ya ğr tet I un tast I ay. Şot I oqcoy xuğ ya ğrağ tet I un ta ş t I ay. Qğ ağvzağrxo içan içoğqcoynak I kart I unxsay.

Usenxo qğari ç I ovaneki. Qğağvzağrxoy amdaruk I al baksuni exlağt burexci bisibaksa. Ayizluyox burt I unxci şot I oqcoxun arıı - qğayst I a. Sa qğema usen oşaal burt I unxci kcoqğum baksa. Ama şot I oqcoy loxol ç I eri ağyit qelet I ay eyexey. Ağyit bitat I an next I uniy amdar uk I alxot I un. Şot I oqcoxun şuk I ala xeyir tene laft I o.

Ağş metağr e qğari, Qğağvzağrxon içoqcoy qcarmuqcoxun sunt I aynak I Ç I urk I ali şağkckcinaxun xuğ yağ rt I un eçeri. İnsafen uk I ay iya n, şaqğat I al kcoqğumluqet I un bsay. Muç'a next I uniy, muç'a it I unbaksay. Mot I o ak I i next I uniy amdar uksuni a cmxun ç I eri ayitmux serinağxunal ağfçine, çove. Okca exlağteqcala ağş nubakiyiniy, t I e azuk I i loxol ç I eri ı I i banekoy tamam eyexun ç I eqcaney.

Useni qirvağlağ qcinurxoxun soqconey. Qğağvzağrxon eçeri bine miı I ik I viçi dağdağy k I o ya kconaqce qğari. Nanan-bavan şot I o ya kcabat I an pet I uniy bi ya ğsağl ı I iri xunçey k I o ya baka, bi yağ sin k I o ya eki.

Xunçey k I o ya ağylağ şaqğat I qğoğrmağtt I unbi. Şot I aynak I xup I t I un boxi, k I ok I oı I t I un ş I ampi. Bot I unxi, ııvt I unk I i. Ukest I undi, ucqcest I undi.

Bi ya ğ baneki. Bayınc bineti. Ağylin nana-bavan ya ket I un beqcsay. Şono k I o ya tene qğari. K I ojin amdarxo ç I oğş ç I eri, k I o ya t I un baıı. Sa uğn tene baki, qğa ya ket I un becqci, tene qğari ç I eri. Bask I almuqcol ı I iri sa tağqğağren portt I unbi. Şuğne biycqcağst I a bavan sa puğsuğse bağç I uğkt I i. Taneıı kcuoqcoy k I o ya . Basket I uniy. K I alpi muqçurebi. Axvalata exlağtebi. J I ec ecxt I i j I ect I un bosı:

- Ay kcuda, mono qğe ağyitağ i ya nbaksa? Ağyel qğorabako? Becqc batk I amun mi ya ne bake. Pi ya n vi xunçey k I o j e. Çurunsa manda. Pine k I o ya pet I un bi ya ğsin eki. Mandes tez bako. Pi ya n koğrpa ğ tene. Ya kca çalexsa. Taysun çuresa, taçekcan. Şonoal dirist I oqcon mandanan pi ç I ere mağqğağlnexun. Baç'anaxun xavar te ya xbu. Baneko, t I e soqco kcoqğumxoxun sunt I ay k I o ya ne.

Kcuoqcoy me ağyitmuqco ibakat I an bavay bel u nk I o sa levet I j I alk I a xet I un ııpi. Turmuqcoy okcaxun oçal posp I i taneıı. İçu tamam açcesebi. Puğsuğsağ ecxt I i mağqğağlnexun ç I ere. Yakce loxol bakala kcandaqcxo, xenurxo, orayinxo, çeyilxo pule çurevki. Qğik I al tene ak I i. Uğk I en p I i ocnek I a qğari p I anepi k I o ya . Bask I i tet I uniy. Axvalata exlağtebi. Xurikala baft I undi suna. Sağsağ kconşiyoxal ecxt I unıı. Sa qğema tana ya kcat I unbi t I e soqco kcoqğumxoy k I ojurxo. Mandit I oqconal kağy bakamun ağyelt I un xacveıı. Bacqc ac besal tet I un baki.

Ağyç I indağri ayizin çamaqğat bafedi suna. Me xena zu becqcaz, t I e kura qğun, me ç I ağlağ ya ğ zu tarak I az, t I e sunt I ual qğun uk I a burt I unxci xcacvesa. Ayizaal, şot I ay afataal buloş I sunat I un badi. "Ağylağ ak I ezü" u k I al tene baki. Şot I oxun sa iriz, ni c ş I anal tene bacqcacyeıı. Unk I o sal baki teney.

Bakayinal uğşenin bayinkcuna ardivulene taşerey.

Xib qci, xib şuş dirist I ayizen ağyele xacveçlî. Sal sunt I in sa çimir nep I tene ak I i. Nanan popurxone çcupi, bavan ax - vayebi. Viçi-xunçimuqcoy ocneç n i sağs sa qğoor tene bot I baki. Xib qçinağxun oşa amdaxo umuda bot I i zap I t I unçlî k I ojuxo.

Ağyel a ş I t I uni şamat I tamam bakala qci şot I ay ç I i ya l ya se sulfat I un xcaypi. Çamaqğata ş I umt I un tadi. Qğagvzağrxoal qireçlî qğaret I uniy. Usun-usunal next I uniy:

- Beşi ozankcan xoxbaki. Ağyelağ qğet I aynak I y an tağrbi? Mono qğe aruxa, beşi bel baređi?

Ağylin nana-bavanal şot I oqco uğkt I un tast I ay:

- Ay kcudoox, efi taxsır tenebu. Buxadjuqcoy çame. Fağlağyen badi aruqçoxun t I it I es tene bako.

Ya se merağkağy çareqcat I an Qğagvzağrxoy kala çuqcon izi kcuda me ağyitmuqçone pi:

- Samane ağylin urufa ya nal ş I um tadal y an. Qirekinan, ekinan.

Çupux pi qçina qğari ç I ert I un Qğagvzağrxoy k I o ya. Arçala k I inağ vay-şivana burt I unxci. Sulfina çağye qğari.

Ocneç-zizinağxun oşa qğart I in sa a ya kc çağy kcokçexun ç I ovakest I undi. Oşa t I eyin-meyin exlağte burxci. P I urunal muz çlîpi ocneç I unpi.

Çağ ya ğ çarkit I uxun oşa kcaynakon binağ qğayzeveki. Şot I ay nanaal qğayezeri. Binen taçlî sa lağjağ, sa qğemaal qğag ç ağlağne eçeri. Lağjağ bastırma yekcen buyey. Nana-bala burt I unxci xuri k I aç I eçlî, el, şik I lam duqçelî tikoqco qğagçağloqco lavk I sa. Nanan lağjinağxun yekca ç I evek I say, xuğ ya ğrenal qğagçağlinağne zap I ey. Lağjinağxun sakal yekc ç I ev kl at I an nanay pulmux tikoqcoy boş bakala amdari kağşinağne lamandi. Ak I alt I u tene vecbaki. İçş I anaxun pule çurevki. Şot I ay açlî qçare kağşağ içey ki buney.

Nanay "Vay, bala!" pesunk c a içuxun taçlî tağkin loxol bist I un sane baki. Çupux, xuğ yağ rmux baft I undi suna. Mağrağkağy tarapi baneki ya sna qa. Ocneç-şivani sağsen ayiza eçecđi izi bel. Xuri-kala qireçlî qğart I un. Qğagvzağrxoy mağqğaglıne. Lağjinexun

k I ağşağ ç I eysuna ibakat I an qğak I eçlî mant I undi: Qğun maupa, Qğagvzağrxoy amdax uk I al baksuni acmxun ç I eri exlağt çov teneç. Şorox serinaxunal amdax uk I alt I un. Pit I un metağr nuak I eçlî sa ağş bik c i azuk I eynak I beşi boş qa butene. Xuri-kala ç I erekcat I un ayizexun.

Qğa t I e uğşe xavar p I anep I i ala. Qireçlî qğart I un. Qğagvzağrxoy işkcarxo bikci tat I unşeri. Bat I undi kcalina. Mandit I oqcoal dj amağgaten t I api ç I evek I i ayizexun. Şot I oqco çlîlin buruqco p I ap I amun şap I t I unçlî. İçoqcoy baç'anexunal j I ecnur ux t I un bosi. Şot I oqcoy t I eyin t I aqçay maçcu taysuna, qğor baksuna qğagysağt I inağl ç l iri ayize sal şuk I alen tene ava.

LƏTİFƏLƏR

Anekdotox

TEZ ÇURESA VA PİAPIAZ

Sa işkçaren piye çeşmağye laxey. Çalxalxoy suntlin şotloxun xavare qğakci:

- BipI pulla bakenu. BipI turla qğevaxtI bakalnu?

İşkçaren djoqabe tadi:

- Zu sal tez çuresa va plaplazax.

SAMAL YAVAŞ DOCPİA

İşkçaren tuğfağnqağ çcoye ecxtlî xodal arçlî klunkIurina docpstlun çureqcatlan çuqcon pine:

- Samal yavaş docptla, loroça bask I i ağyelebu. Makcan muqçur baki.

UCMUCQCOY TUM KÇAÇ ' KIATIAN

Sa tapaninxor amdaraxun xavartlun qğakci:

- Vi boştluna sal avabakes banksa?

Şotlın djoqcabe tadi:

- Qğetlaynakl tez avabaksa? Ucmucqcoy tum kçaç'klatlan, avazbaksa boşezu.

BAZARE XCACVEKİAN

Suntlay qele kcoja sa çurebuy. Qğema kağrağm bazare çIeveki, toydes tene baki. Sa qcial çur aneçci. Qğa xcacvtlunçı, bacqacabes tetlun baki. Biyağsin bavan qcara pine:

- Ay bala, sa taki, tle bazari pervare tarapa. Baneko, çur tlaqcaye taçe.

Oşin qci savayna qcaren taçi becnecqci çur bazari beli toyeqcala paynu jlomo acmbi çurpene.

FAQCIREN QĞİKAĞKCANBİ?

Suntlay «Kağsib» çlila sa xcağnebuy. İçuxun ocxaclacne taştlay. Sa qci ocxaclağxun xcaybakatlan yakc qimqinağxune biti. İşkcaren exlağtağne burxci, Kağsibal ojlula klacnklucbi samal tlaqcay baseki. Tle pervari xacöqcon şotlo atlunkli. Saki burtlunxci tola-molabsa.

Amdarxoy şuntlin xacye kcondj I uqco pine:

- Vi Kağsibağ şono qğe qcinağtlun bastla?

Şotlın içü tene xacxacpi. Pine:

- Xcoçlçle xozeyin lavabaketlun sa kağsibi loxol. Faqciren qğikağkcanbi?

ZU BEZİ KIOJAZ ÇARE

Viçimoqcoy soqco alin etlajane karxsay, tle soqco okcin etlaja. Ala arçitlin okcintlu pul tanestlay, işiqc tene tastlay. Sa qci

ala arçaltlin becnecqci viçen okcin atlaji olurxone duqci çIevkİsa. Şotloxun xavare qğakci:

- Kono qğikağnbsa?

Pine:

- Klojaz çare. Taşeri djoğy sa qala bikcalzu.

Viçey pulmuqcon dampIule qğacvkci:

- Ploy bezi kloj ala çureklo?

Viçen pine:

- Kono zaluqc tene. Zu bezi klojaz çare. Vi klojaxun ağş tezaxbu.

Şİ TAĞNQAĞ QELENE

Plac viçi sa qala qele muç'a kartlunxsay. Ayize şotloqco şaqğatı yakca taqcala viçimux k I inağ k I ağşinentlun akestlay.

Sa uğşe şotloqcoy kloja exlağt ayize tağnqağ qele bakala amdarxoxune biti. Viçimuqcoy suntlin pine, xozeyin Kcadaşi tağnqağ qelene. Tle suntlin pine, Mağlik izbaşın tağnqağ şotloxun qelene bako. Ağyit çliritlağ, çliritl jlama, jlamal kcapazane çIovaki. Viçimuqcon sun-suna tlapı çartlunpi.

Ağyçlindağri ayizin izbaşi sa qğema tanaxun sa qala qğari plac viçağ sunaxun djoğytlunbi.

QELE ALAXUNTIUN PE

Sa işkcaren sağdire ağşbsay. Savayna ağşlağ taqcatlan çuqcon alin etlaji seyvanexun şotlo pine:

- Briqadir Evetla qce ağşlağxun çIevkİa.

Sağdir ağşlin qala plaplala k I inağ çuqcoy pitlu bsune çureçi. Yoldaşxo nağrağzitlun baki:

- Evetl şaqğatı amdare, qğetlaynaklen ağşlağxun çIevkİsa?

Sağdiren pine:

- Şaqğatı amdar baksuna şaqğatı amdare. Ama za ağyitağ qele alaxuntlun pe. Tle ağyitağxun çIeyes tez bako.

BOÇCU BUTIKIA

Suntlin belinklojin loxolxun butikIseynakI şifere qgakcey. Çalxalxoy suntluxun xavare qgakci:

- Qğetağr baz, barina zapi çağrklamun şiferxo xarab makcan baki.

Çalxalen pine:

- İzi loxolxun boçcu butikIa, aqcalinen makcan şağyinbi.

KIALAMÇIA

Soqço uda klauplisane taçey. Çağkuğlağ çinedi. U dina qirebi. ŞlalakIa axapi yacane baftli klojaç. Pula xcoş taradatlan becneççi sa çampi dizikli izi baç'anexun enesa. ŞlalakIa bosu burexcı tlistla. Darvazina plap I atlan çuqço klalepi:

- Usum baka, sa alatla eça, bezi baç'anexun eqcala dizikIa besplen.

Çuqğux usum tilitleri qğare. İzi kiyeal sa boxoy alatla, yakce boxoyni pule çurevki, oşaal axşlunkIa pine:

- Ay qğun akcuñçi, maya dizikli? Vi platplalın klalamçIa şadbakene, baç'anexun xoresa. Qğarayenne ki, eki dizikli besplen.

QĞE TAFOTIEBU

Kolxoza kcoyluçantlun lasaksay. Suntlin klamadjxo bulurux okca, tumurux alane bitley. Aqronomen motlo akli pine:

- Mono qğikIağ, klamadjxo tumurux ala, bulurux okca qğetIaynaklın bitle?

İşkcare metağre djoqab tadi:

- Ay viçi, klamadjkcan bitleçi, bulurux okca baki, tumurux, qğe tafotiebu.

KEÇİTIUN QCAÇÇPIE

BanditI bikseynakI qğari plac tan uğşe suntlay kloya

mandalane baki. Biyağsin baskIsun çureqcatlan pillağkağni tumelxun sağse qğari. Tuğfağnqxo buybi aynin becşI çurtlunpi. Sağs tene çleri. Taçı bastlunki. Saal çlere. Djupi qğaytlunzeri. Tuğfanqxo buytlunbi. Xeylağk çurtlunpi. Sağs tene çleri. Xcaybaki bastlunki. Sa çimir bamun sağs plurumal çlere. Plurumal djupi qğaytlunzeri. İşkcarxo kağy bakamun baski qğaytlunzeri.

Savayna mağqğağlne çiqcatlan bectlunqci klojin kcondj I uqcon pillakağni tumel... sa boxoy muckcaçlağ keçine qcaççpie.

AQCALİNEN TENE BARE

KIoya azarru baski bavan qcara pine:

- ÇIoğş çIeki, becqca qğava qğetağre!

Qcar çlere çIoğş. Tİeyin qele çlağyine xcaybaki. Bavan xavare qğakci:

- Ay bala, mayan mandi! Avabaki qğava qğetağre?

Qcaren djoqcabe tadi:

- Aqcala sa çurene, avabakaz qğava qğetağre.

MUŞTIULUQC

Suntluxun sa baç manat tağnqağtlun çureçi. Pine:

- Tağnqağ tezaxbu. Ama şaqğatI sa yakc akestles bazko. Zu qğar qci klodayun çleqcatlan çuqcon nexa: «Vi bisuni xavara eçaltlu sa baç manat muştIuluqc tadalzu». Va plaplespla beşi kloya. Çuqço upa: «Vi işkcar maşini okca mandi plurene. MuştIuluqca ecxtla taki. Baç 'anaxun ağş tevaxbu.

BULNUTI BAKAYİN TADALE

Amdarxon kala sa qğağndnu oçaltlun ezbsay. Saal ezbalxoxun suntlay usurux qcaçççie ockc xoxebaki. Ezbalen izi qcara pine:

- Ay bala, taki tle qğağnde oşlel bakala işkcar upa usurxo şadbekan. Ockcac tadekcan va. Eça, beşi oçcala ezbi çark I en.

Qcaren pine:

- Ay bava, tle işkcaren için ezebsa. Sal izi ağşlağ barti ockcağ yax tanedo?

İşkcaren pine:

- Kalatlay uklala ağyitağ kculp tetlun laxo. Taki, upa. Qğakcullu bakayin, izi ağşlağx bakale. Bulnutİ bakayin, ockcağ şadbi tadale. Yan beşi ağşlağ çarkestİlalyan.

BEZİ QALA BASKIALNAN?

Sa finoqcoy laşlkİloyaxun kİoya xeybakatlan turmux fırcİleçİ, xoyidin xacle boş boxoy bineti. Bula bazuki loxol laxi baseki. Çİovakaltİoqon çurtİlunçİ şotİo xene boşİlan çİevki kİoya taşatİun. Finoqcoyen pine:

- Feretİtİes tenan bako. Çurnansa za qğayzevklanan, bezi qala baskİlanan?

KARoz

Sa işkcari qele çağr sa çurebuy. Beliqcoy boş efes tİene baksay. İçu duneqcsay xoyida, bostİana, djoğy bitİunxo.

Sa biyağsin naxırçinen binekci çure kcondj I uqcoy afata:

- Qğun qğetağr amdarnu? Çura qğetaynakİ tenne bezi ağyitağ becçqane? Nexzu ay çur, sa çurpa, bezi ağyitağ uklaz, oşa taki. Vi bul axçin, sal xeybaki xcoş tene becçqsa.

Çure kcondj I uqcon pine:

- Vi ağyitmoqco izbaki. Biyağsin çura karoz tazdo. Ağyçİinağxun vi ağyitağ becneçqco.

ELEM ELEMA TENE TARAKIO

Suntİlin ibakeney zokcalna xodalxun bitalo tarapi eleme baksa. Sa qci şono içal zokcalna xodalxun bineti. Ca tağqğağren alane ecxcecçİ. Bula oşa çapedi. Usum içu plapİesebi çuqco:

- Şukİlala maupa, zokcalna xodalxunez bite. Baneko, tarapi

elem bakazax.

Çuqcon pine:

- Taki, vi ağşlağx baka. Qğik I alaxun makcicba. Elem elema tene tarakİo.

ÇİAĞYİNNUTI BARİ

Ustİlan qele kçırçİ sa amdareynakİ barine zapİey. Ağşbi çarklamun şotİaynakİ çağyınax sa xoray tetlun boxİ. Kcari şİumenkca elaxoy şoren kçokca çİlekceney. Ağşlağ çarki taqcatİlan kİojin kcondj I uqcon ustİlaxun xavare qğakci:

- Ustİla, bari moğkkağme? Çareçİ barala tene?

Ustİlan bulane jİickİpli:

- Pes tez bako. Qele çİağyinnutİ barine. Baneko, pospli barane.

BULİN ŞAKCKCİNA ŞİKİLAM TENE BAKSA

Nextİluniy bulin şakckca qele çeyil qane, tİiya şİkİlam tene baksa. Şotİoqcoy amdarxoxun suntİlin diriya sa qğema xacl şİkİlame çarpi. Şaqğatİal becneçqci: ilebi, xene duçci. Xaclurxo bol şİkİlame ağmağlağ eçeri. Sa qci qimqinağ diriyoxun exlağt bitatİlan pine:

- Şina pe bulin şakckcina şİkİlam tene baksa? Ağfçİ ağyite. Vec tenan, takinan bezi xaclurxo becçqanan şİkİlaman qğetağre bul bikce. Qğar soqco sa puşİin boyda.

Qğa tle uğşe işkcari diriya baçİ şİkİlama buloş I çcupi tatİunşeri. Ağyçİindağri biyağsin şono qimqinağ qğari pine:

- Bavoqcon seritİun pe, beşi şakckcina şİkİlam tene baksa.

Vİ İŞKAREYNAKI FARENKIO

Çalxalxoxun suntİlay tağzağ laşlkİoybaki zurnaçina ağşe bitey. Qğare şotİlay kİoya. Zurnaçİ kİoya teney. Binaxun işkcari qanune xavar qğakci. Binen amdarxoxun tene ağyitey. Şotİlaynakİal plac kula jİomoy becşİ eçeri burexci zurna farpsuni qğağnqağ çİevkİsa.

Çalxalen pine:

- Ay xunçi, bexez baftli. Farpsuna efa, işkcar eqcatlan şotlaynakl farenklo.

UKSUN ÇURUNSA ZAXUN TAQCEN

Ayize sa kconaqce qğarey. Plac tanen şotlo taştuntun çuresay. Suntlin pine:

- Taqcen beşi kloya, va şaqğatl kculluqcbaz.

Tle suntlin şotlay ağyitağ bonetli:

- Eki, zaxun taqcen. Kotlay sa çuqğuxebu, mağşkağtilağne zerstla. Şotlin vaynakl qğik I ağ boxala iştaqcen ukavax.

Ayitağ siflağ sakitlin içü tene xaxacpi:

- Ay viçi, serine. Kotlay marala zerdala sa çuqğuxebu. Çuqğux tamaşabsun çurunsa, kotlay kloya taki. Şaqğat ukun çurunsa, zaxun taqcen.

XACYAXUN QELE KCİCBALTIUN

Suntlay kloya kconaqce qğarey. Şotlay tlocqocl içü akestleynakl sa qğema kağrağm çuqcoy loxol kcenepi. Çuqğux kciçleçi çurepi, djoqab tene tadi. İşkaren kconaqca pine:

- Ankİsa çuqcoy pula qğetağrez qğakce? İzi nağfağsağ tene çlevkİsa.

Kconaqcen pine:

- Zu me çuqcoy azukla şaqğatlez çalxsa. Xacyaxun qele kcicbaltun.

BUŞAL BAKALEY

Suntlay belinkİojin becşl xacyoqcon uğşe burtlunxci bacplsa. Şotlin tuğfağnqa ecxtili çire mağqğağne. Alloy sağsen pine:

- Ucqenağ kloya şu bune, çirekcan okca! Tene, docpezdi!

Oşaal qğavina sa platlrone tağrbi. Tuğfağnq docpkİlala k I inağ sa djağyil qcar belin ucqcuclxun djupi çire okca. İşkaren şotloxun

xavare qğakci:

- Bezi belin ucqcucl qğikağnbsa?

Djağyilen pine:

- Beşi mozine açce, şotloz xcacvesa.

- Ağ... ağ, ucqcucl mozine bako? — pine işkaren.

Djağyilen djoqcabe tadi:

- Qğetlaynakl tene baksa? Sa kağrağmal docptİynuy, lap buşal bakaley.

UCKCECNİN XAŞIOY

Kalnan boxi xaşloya tlalik I xo bapi laxatlan, nağvoqco pine:

- Ukanan, qce vacynakl yekce xaşloyez boxe.

Kala nağvağn malak I ina badi tlalik I a qağrquğrbitİuxun oşa pine:

- Ay kalna, yekce xaşloy boxi, yaynakl ucqcecnin xaşloy qğetlaynakİen

SA KCAYİNBANE UKSA

Suntlay kloya kconaqce qğarey. Şluma kayitİuxun oşa sulfina sa sini aplİ kenektİun laxi. Kconaqcen sininağxun sa kenek ecxtili xavare qğakci:

- Efi kloya kenek qelene?

Kİojin binen metağre djoqcab tadi:

- Ucqcucl zibil k I inağ buye. Sa kcayinbane ukxa.

ORO KCONŞYOX

Plac kconşi usenxoney orotİunuy. Ağyit tadi, ağyit tetİun qğakcsay. Sa qci sunaxun xavarnutl Şağkinağ bazare taqcalatİun baki. Qğari platİunpli Tuğrqağni çlotla. Bectİunqci oxce tle bul, me bul xene. Sa xeylağk oxce loxol becqsun çurtİunpi. Oşa söqco muzale baki:

- Ay kconşi, ankİsa, oxce xenen docpene. Tağk baqcaİyan,

xenen yax taşale. Eki, oroluqca sa qğoor bosen. Sunay kula bikcen, oxca çleqcen. Xenaxun çleritluxun oşa plurum oroyan bako.

Kconşiqcon sunay kula bitlunkci. Xenaxun çlertlun. Plurumal oro amdarxo k I inağ burtlunxci yakc taysa.

BALDIZIN XUNÇI

Sa işkcar çuqcoxun sa qala bazarene taçey. Acxici çalxalxoy suntlin şotloxun xavare

qğakci:

- Vaxun taraklala çuqğux şua?

İşkcarene pine:

- Bezi baldızin xunçine.

Çalxal mucxce baki:

- Qele şaqğatı. Zu sa usene suğpuğr mandezu. Ke çuqco zaynakı duğzba, kcoqğum baken.

İşkcarene bulane qaldi:

- Sa ağıyt tezaxbu. Zaxun kağbinağ çarpekcatlun, qğun qğakca.

Çalxalen şotlay ağıyitağ isağne bex baftlı.

TAVASAREN KIOJA ÇARKIALE

Suntlin bipı ağıyel bakala sa çuqğuxe eçerey. Çuqcon qğar qci xoray boxatlan tavasari boş çlağpıkin çlağyin xebi izi ağıyloqco ukesestlay. İşkcarene me ağıslağ avabakatlan çuqco pine:

- Ay çuqğux, eki, me tavasara toyden. Mandayin, beşi kloja çarkiale.

AĞŞURUX MANEDİ BEZİ OZANE

Suntlin izi yoldaşxo qğeyvani çliye laqcabxone klaley. Sa qci becneççi darvazin tle çcoye plac elem çurpene. Çuqco pine:

- Bezi dostlurux qğaretlun, zu tazçı.

Çuqcon klodoqco suruklbi tlotlokla pine:

- Bezi pul xaş. Qğun biyağsağlı ü I iri vi dostluruxunen bako. Klojin ağısurux plurumal manedi bezi ozane.

ZU QĞAR QCI BOZAKISA

İşkcar kloya samal ucqic eqcatlan, çuqcon tlotlokla nexey:

- Qğun koğfen zapıe. Kloj, ağılux eyex tene bafstla.

Sa qci çuqğux qele xenezaney. Kirağfinkinağxun xe avabaki ağırağkcina banepi ayakca. Sa qğema kcuç I ucqcaclac k I inağ şotlay qğarayan kloja eceedi izi bel:

- Vay, bonek I i bezi kcoke! Vay, bozki!

İşkcarene axşlumkla pine:

- Zu qğar qci qğaketağr bozakısa. Kloya plaplatıanal bezi çcoya çunksa ki, koğfen zapıe.

Çuqcon tle qcinağxun işkcarı çcoye tlotlopsunaxun kule qğakci.

Kürdlər vaxtilə Kəlbəcər-Laçın iqtisadi-coğrafi rayonuna daxil olan Laçın, Qubadlı ərazisində yaşayırdılar: indi qaçqın şəhərciklərində, qismən də Bakı və Sumqayıtda məskunlaşmışlar. Hazırda Ermənistan Respublikasının işğalı nəticəsində 1 milyona yaxın soydaşımız öz yurd-yuvalarından didərgin düşmüşdü. O cümlədən minlərlə kürd ailəsi indi Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində qaçqınlıq həyatını yaşayır.

Feqîyê Teyran

DÎLBER

Ey Dîlbera gerden zerî,
Way nazika dêm qemerî,
Qamet ji mûma fenerî,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera gerden letîf,
Way nazika qamet elif,
Qamet ji reyhana xeffif,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera gerden zuzac,
Way nazika mislî zuzac,
Qamet ji reyhana qirac,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera qamet misal,
Way nazika dilî hejar,
Te ji xandinê kırım betal,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlberê, way Dîlberê,
Firyad ji destê keserê,
Avik ji ava Kewserê,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dîlbera gerden zirav,
Dêm şûşeye, tijî gulav,
Ey duxtera bejna zirav,
Wêran ezim, malim xirab.

Çavan ku hiltînî bi meste,
Ew çend ya misrî bi deste,
Li kuştina min te bi qeste,
Wêran ezim, malim xirab.

Tu bi qesta min dikujî,
Tu bi k'ifra di nosojî,
Gelek sotim kirim rijî,
Wêran ezim, malim xirab.

Gelek sotim, kirim kşibab,
Kirye bi min, sed reng xirab,
Ya leytenî kunrû turab,
Wêran ezim, malim xirab.

Ya leytenî kunrû ve xar,
Wey nazika min te ji dûr,
Bêhiş kirim zilfê di hûr,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêhiş kirim zulfê du reþ,
Biskê siyah, bihnê di xweş,
Ey duxterê, çapik bi meş,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêk'êf kirim zilfê du reş,
Biskê siyah, zilfêd qemer,
Eşq û muhbeta min li ser,
Wêran ezim, malim xirab.

Sotim, biraştim bê hesab,
Lê pirsî bo kirme k'ebab,
Kirye bi min sed reng ezab,
Wêran ezim, malim xirab.

Sibhan ji şahê bi tenê,
Xalik li xala gerdenê,
Ez dîn kirim berdam dinê,
Wêran ezim, malim xirab.

Eşqa mezac peyda bûye,
Îro li min dijwar bûye,
Hîvî dikim heqîqiye,
Wêran ezim, malim xirab.

EZ

Îro ji dest husna hebîb sergeste û heyran im ez
Min eşq û muhbet bûn nesîb sewadê sergerdan imlez

Eşqê gelek sewda kirin bê mal û bê mewda kirin
Nûra çira winda kirin Mûsayê Imran im ez

Mûsa ji dest husna bi nûr &tu şêrîniya xalên di hûr
Secde bire ber Kohê Tûr nêzikî remzê wan im ez

Remzê ku dê dilber bikin carek bi çeşman seyr bikin
Dê kohê Qaf ker ker bikin mecrûhê pir-kovanim ez

Min ah ji dest kovan û qehran min sebr nayêt li sehran
şubhetê mewcên di behran qulzemê umman im ez

Qulzem û behrên di heftê agirê eşqê ku keftê
Dê bisojit subhe neftê min diye, pê zanim ez

Min diye muhbet çi reng e sohtim edoja pir-ye'ke
Min mudam dil jê biheng e bi nalîn û efxan im ez

Nalîna teyr û tuyûran kalîna çeng û bilûran
Xulxulên di qesr û qusûran bulbulê xoşxan im ez

Bulbulim daîm dixwînim ez yeqîn ez te bibînim
Dîn dibim sewda dimînim serxoş û sukran im ez

Serxoş û ebter kirim te ji illeta rengzer kirim
Te sotim û ker ker kirim tu agir î buryan im ez

Agir û pêta di dil da me'neyan daxan ku hilda
Ew kitab naçit du cilda hafîzê medhan im ez

Hafîzê medh û pesendan rohiya mehbûb û rindan
Bê hesab werbûn di findan satiyê bêcan im ez

Soti me qet pêt û nar ne kuştîme derb lê diyar ne
Min demek sebr û qerar ne nexweşê pir-jan im ez

Nexweşê reng lê nemayî dest li ser falê nihayî
Wan digot ji çavê giyyayî kûştîyê e'ynan im ez

Kuştime herdu 'uyûnan yan kî yêd nisbet ji nûnan
Radikit ew qetl û xûnan girtiyê zindan im ez

Girtî me insaf di mîr ne qazî û muftî ve bîr ne
Qeyd kirim kes bê xebîrne bendeyê hicran im ez

Ma di benda firqeta te canfidayê xidmeta te
Da bibînim rehmeta te nobedarê xanim im ez

Nobedarê qullehê xo dergevanê dergehê xo
Bîne bîr û agahê xo tûleyê asitan im ez

Tûleyê dergahê yar im şev û rojan nobedar im
Westayê der întîzar im çavrêyê Sultan im ez

Çavrêyê sirra li pêş im meqseda ezlê feniş im
Hicreta Yûsuf dikêşim Ye'qûbê Ken'an im ez

Kor e bo Ye'qûb ji dînê j'perdeya daxa evînê
Ger dibên veke birînê hewceyê Lokman im ez

Wan digot Lokman tebib e gote min xef 'endelib e
şafiyê derdan hebîb e pê bawer û îman im ez

Sond dixwim sa'id û destan kevir û seylêd li bestan
Min bi xom li curhan bebestan be rahet û asan im ez

'Aşîqa rahetya kême agir û pêt a dilê me
Çend hezar medhan dibême muhitê esman im ez

Xwezî min sed ser hebûna sed hezar dev pê ve bûna
Ew hemûl'medhên te bûna hêj bi wan niqsan im ez

Ez kiz û zer bûm ji qehrê dê devêk çibkit ji behrê
Yan du çav çibkin ji sehrê bê dîtina eynan im ez

Sed hezar çav min divêna bayekî perde hilîna
Xet û xal min têr bidîna eşqe qûtî can im ez

Her kesê eşq tê eser kit sed hezar perdan di ber kit
Hemuyan dê ker be ker kit tazî yû 'uryan im ez

Perde çû ez mame tazî dil sirra mehbûb dixazî
Min ibadet eşq û bazî bê mey û meyhan im ez

Xaniya bade û mey tê mexnî yû hem çeng û ney tê
Min ji ethorn; qan heye-hey tê serxweş û sukran im ez

Serxoşê ava heyatê meclisa reqs û sematê
Dê çi kim bi sewn û selatê b'kûzê û fincan im ez

Ew meyê gerden dirêjan şîşe û wan bade rêjan
Min nema hiş li nivêjan li deftera dînan im ez

"Mim" û "Hê" aqil vederda sicleya eşqê û derda
Lew qelem anî bi ser da me'fuyê Xufran im ez

ÇIVÎK Û GUNDÎ (Serhatîya gelê kûrd)

Merivekî ji xwera tele dadînîn, çivîk digirtin. Rojê sê hev,
pênc hev çivîk diketine tela wî û ew dihanî mal xwe dixwar. Ew
rojê sibê zû çû teselîya tela xwe bike, çika çivîk ketine telê yanî
na. Çû dînxwe daê, wê roje tenê çivîkek ketîye tela wî. Çivîka xwe
hilda anî. Nivê rê çivîk pêra zar hat, xeberda got:

- Ey mirovê Xwedê, wekî tu min berdî ezê sê gilîya tera
bêjim, wekî tu wan gilîya bikî serê xwe û usa bikî çawaku ez dibêjim
heta tu sax bî tu xirabî pêşiyate. Yeke, tu min bivî serjêkî jî ez nabim
loqekî, yanî niv loqî.

- Gundî got: "De wekî usane bêje ezê te berdim".

- Çivîkê got: "Na, ez tera gilîya bêjim, paşê tu min bernedî.
Pêşîê tu min berde, paşê ezê ji tera bêjim.

Meriv fikirî, di aqilê xwe got: "Çivîkege, wekî ji destê min
here jî wê çi bibe?" Ewî çivîk berda, çivîk çû li ser darê danî.

-Xebera ewlîn ewe wekî tiştê ji destê te çû, îdî ax-waxa,
teyş-weşa neke. Bikî jî, duyê bona xwe bikîy merez, ew tişt hemin
îdî şûnda nayê.

-Ya dûdda ewe wekî merivek ji tera xeberekê dibêje xwe-xwe
bide aqilê xwe, çika ev meriv rast dibêje, yan derewa dike, xêra te
dixwaze, yan zirara te.

- Çivîkê got: "De binihêre bendê serreş ez çivîkekî, tu
mêrekî rû rehman. Li bejnaxwe binihêre lê min çawa ji destê te
derxist. Malxirab, wekî te ez bibirama serjêkirama, cewahirek wê
ji dilêmin derketa, dihat hoqek, heta-hetayê te bida bista, bixwara
têra te û heftê feft bavête hebû".

Piştî gotina çivîkê, mêrik destpêkir herd lepa da serê xwe,
çokê xwe û got evê çl yek anî serê min, ez xwapandim, Bi derewekê
xwe ji destê min derxist û min çawa cewahira yek hoqe ji destê xwe
darxist. Nêçîrvan got: "De bêje-bêje xebera sisîya jî bêje".

-Çivîkê got: "Te ji her du pirsê ewlîn çi serwest buî, wekî
ez ya sisîya jî bêjim. Ne axir min ji tera got, tiştê ji destê te çû pey
nekeve. Te ez berdî, yeke destê te naghêje min, îdî te çima nav
çevê xwe, çokê xwe dixist? Ya dûdda min ji tera got merivek, ku
tiştêkî ji tera dibêje, bide aqilê xwe raste yan derewe. Axir te neda
aqilê xwe, bigota çivîk bi xwe çareke hoqeqî tunene, çawa cewe-
hireke yek hoqe dilê wêda cî buye".

- Neçîrvan got: "Tu bi Xwedê, ya sisîya jî bêje!"

- Çivîkê got: "Ê, min du pirs ji tera gotin, te çi jê fehm kir
wekî ez gilîyê sisîya jî ji tera bêjim. Welleh ez nabêjim". Çivîkê fir
da xwe û çû. Nêçîrvan por û poşman bi destê vala hate mala xwe.

Pêşmerge

Evê helbestê pêşkêşî hevalê hêja Mehmûdê Keremê
Abdûllayêvê (Pêşmerge) bê miraz tikim.

Dijmin xwîn rijand curê wehşîti,
Nehat pîvandî dil çawa şewitî.
Kulla dilara hene qetilkar,
Kulfetê Mehmûd hiştin melûl jar.

Çar zarê sêwî gazî heware,
Vir hêsrê xwînê jorda hat xare.
Li dilda hiştin hesreta welêt,
Ewan xwînmija xwîna wîya mêt.
Bê şeref kîne, xaliq divîne,
Tu xwîna bêwa erdê namîne.
Ji piştta gel çû mêrekî zane,
Wan hesav girtin, kaş wî girane.
Hizkirîyê gel bû, çawa pêşmerge,
Pêş wî tunebûn venebin derge.
Bona wê qetlê, ew kom bûn hatin,
Mehmûd ji nav gel qurban bijartin.
Çil roj û şeva ruhê wî bû dû,
Wek bavê Hamlêt ew nake efû.
Hewara me hat ku, wî kir gazî,
Ruhê wî caw da, em man jê razî.
Got:- pênc-şes kesa hevra min xistin,
Ku hûn bizanvin zor min daxistin.
Netewyam ber wan şer kir terê şer,
Qewat neykbû qet wê nekir xêr.
Ezê nav bikim hûn naskin neyar,
We diparêzim wan nekin îtbar.
Terê Karpûşev wan ez jî birim,
Bi destî zorê bûzxane kirim.
Her ku qerisîm qîrîyam wek Ferhat,
Kes li wêdemê hewaram nehat.
Çevê min rê ma hîvya hevala,
Nefes min çikya jîyan kir vala.
Ew xof girtî bûn ser cinyazê,
Ji wir mina bûn, tirsra bûn rêwî.
Dijminê welêt yê hundur û der,
Vir Mehmûd kuştin, wir Mûsa Enter.
Li Bakû Menaf, Îraqê Xoşnav,
Li Romê Mezlûm, hovîtîya xirav.
Werên bir bînin bi pirsê hêja,

Bir xalçanın rəngləriyik...

Şehîdê welêt bi şev û roja.
Gel sejde bike ser megerê wan,
Bi dilê paqîş, şeref ruh û can.

Rəfayil Mayilov

RABE, RABE!

Laçîn maye li bin destan,
Birînên dil wek goncale.
Pir girane va qul, va jan,
Bûye revoke, gel bê hale.

Rabe, rabe Azərbaycan!
Hilgir waran, ji dest maran.
Li ber neyar, bibe beran,
Bavpîre me Ristem Zale.

Rafayil bê Laçîn maye,
Va belayê, ax û vaye.
Va çi bager, va çi baye,
Gel bê ware, gel bê male.

LAÇÎNÊ MIN TU LI KUYE?

Warê eylo, dîyarê baz,
Laçînê min tu li kuye?
Kane govend, kane "Qaz-qaz",
Laçînê min tu li kuye?

Li dîrok me dît pir-pir gesp,
Te firotin, dijmin kir qesp.
Dillerzîne li ser te hesp,
Laçînê min tu li kuye?

Bir xalçanın rəngləriyik...

Li te gundan çima revî?
Tu şemal bû, niha şevi.
Mertalê kurd bi çar devî,
Laçînê min tu li kuye?

Bila yekbe Azerbaycan,
Yekdî dibe bi dijmin jan.
Refayil jî bi te qûrban,
Laçînê min tu li kuye?

Egîte Qadirî

DUNYA

Carna minra eşq û kenî,
Tû minra gumanî, dunya.
Carna dilêm vedijenî,
Carna ax-emanî, dunya.

Tu carna hub, carna janî,
Carna feqîr, carna xanîy.
Carna hêlîna derdanî,
Serra ne eyanî, dunya.

Te da serê geleskan tac,
Ji fetêhan te stend xerac.
Paşwextîyê man bê îlac,
Êş, jana dilanî, dunya .

Gelekara hingiv qendî,
Def û dewet, him govendî.
Hinekara kê mîr sendîy,
Kana fend-fêlanî, dunya.

Hat û çûn ji te Sulêman,
Rostem Zal, Goderzê eyan.
Te wêran kir text û dîwan.
Hêlîna derdanî, dunya.

Carna fêlê xirab dikî,
Mal û milka pêlav dikî.
Gulistanan sêlav dikî,
Zilma yemanî, dunya.

Bêje kanî Feqîyê Teyran,
Ahmed Xanî dinê eyan.
Beytê wana lel û mercan,
Tu kana ulmanî, dunya.

Tu berêda ha namerdî,
Tîr û kevan, him kemendî.
Merez-Xlor, kul û derdî,
Bi ah û emanî, dunya.

Fend û fêlête gellekin,
Emelête tew kelekî.
Kanî bende te fem bikin,
Mereza dilanî, dunya.

Me çêkir pirr şaneşîn,
Te wêranker qrsrê rengîn.
Xerav dikî rewşa zemîn,
Ba, birûsk, tufanî, dunya.

Te rê birî da mêrxasan,
Kê stand millê xas û nasan.
Kalkir Egîd hilda esa,
Bi tîr û kewanî, dunya.

Hüseyn Kürdoğlu

NECƏ SATIM

(Ölüm yatağına düşən şuşalı qarının dərman pulundan ötrü yeganə Qarabağ xalçasını satmaq istəyən gözüyaşlı qızına dediyi son sözləri)

Burda Qarabağı toxumuşam mən,
Bu gül dənizini mən necə satım?
Burda naxış-naxış yanan qəlbimin,
Oduunu-közünü mən necə satım?

Xalçadan boylanır xarıbülbülüm,
Yarı qızılgülüm, yarı bülbülüm.
Oxuyur gül üstə sarı bülbülüm,
Şuşamın yazını mən necə satım?

Dedim qoy tanıtсын öz ustadını,
Verdim bu gözələ ömrün dadını.
Kəsdim, "Cıdır düzü" qoydum adını,
Bəs Cıdır düzünü mən necə satım?

Baş-başa dayanıb qartallı dağlar,
Baxan vəcdə gələr, zövqündən ağlar.
Burda Molla Pənah nəğməsi çağlar,
Vaqifin sözünü mən necə satım?!

Ağ bulud altında şahinlər uçur,
Yaşıl talalarda əliklər qaçır.

Yayda yuxusundan təzə göz açır,
Qırxqız nərgizini mən necə satım?!

Dağlar cilvələnir min bir boyada,
Bax çıxan günə də, batan aya da.
Tarix kitabımız bu sal qayada
Nahaq qan izini mən necə satım?

Əksini çəkmişəm Turşsu dağının,
Cabbar oylağının, Xan oylağının.
Kirsin, Ziyarətin gəlin çağının
Gülər bənizini mən necə satım?

Qızım, hər əzaba, hər cəfaya döz,
Qoy bir də dilinə gəlməsin bu söz.
Axır yamacların suları göz-göz,
Bulağın gözünü mən necə satım?

Sənə qurban olum, ümidlə yaşa,
Bir gün diləklərin gələcək başa.
Qarabağ behiştür, paytaxtı Şuşa,
Behişt mərkəzini mən necə satım?

Baxa bilməmişəm gözüm dolusu,
Nə deyər bu yurdun eli-ulusu?
Mənə yer üzüdür vətən xalısı,
Bütün yer üzünü mən necə satım?!

ÇIXAYDIM LAÇINDA İŞIQLI DAĞA

Çıxaydım Laçında işıqlı dağa,
O güzgü göllərin sonalı vaxtı.
Yığaydım başıma oğul-uşağı,
Quşların analı-balalı vaxtı.

Dağların qoynundan əlim üzülü,
Hər günüm həsrətin neçə yüz ili.
Sürünü görədim əmlik quzulu,
Naxırı buzovlu-danalı vaxtı.

Qatarla gələydi qızlar bulağa,
Çiçək düzüləydi saça, buxağa.
Həvə tappılısı düşəydi dağa,
Bizim alaçıqın hanalı vaxtı.

At minib, doyunca gəzəydim mən də,
Bəzən də azaydım dümanda-çəndə.
Yayın axırında dönəydik kəndə,
Xırmanın xəlbirli-şanalı vaxtı.

Dünyanı duyaydım ömrün barında,
Eşqin ilqarında, etibarında.
Badə qaldıraydım toy mağarında,
Oynayan əllərin xınalı vaxtı.

GÖZÜMDƏN, KÖNLÜMDƏN QARABAĞ KEÇİR

Ay aman, gözümdən, könlümdən yenə
Qarabağ, Qarabağ, Qarabağ keçir!
Ziyarət, Işıqlı, Qırxqız, Mıxtökən,
Gözəl.Gəlinqaya, Dəlidağ keçir.

Ahımız göylərə alovdan dirək,
Yerin məhşərinə neyləsin fələk.
Həsrət çırağıdır hər qaçqın ürək,
Hər keçən saatda yüz çıraq keçir.

Həkəri qəzəblə coşub-çağlayır,
Kimsəsiz çeşmələr camaq bağlayır.

Durna qatarı da el soraqlayır,
Qəmli bir avazla axaraq keçir.

Xəyal necə dönsün ötən çağlara,
Al qanlar tökülür ağ bulaqlara.
Qarqarın fəryadı düşür dağlara,
Gör daşdan, qayadan nə sayaq keçir.

Elə bil kor olub bütün yer üzü,
Udur gözgörəsi gecə gündüzü.
Vaqifin harayı çağırır bizi,
Düşmən gülləsindən ötüb sağ keçir.

Kimlər ayaqladı namusu, arı,
Dustaqdır Koroğlu, Nəbi diyarı.
Zakir haraylayır mərd oğulları,
Meydana çiyində yar-yaraq keçir.

On il tablamışıq böhtana, şərə,
Nə xeyri, xıncıra söz de min kərə.

Qoca Kürdoğlu da qabaq səngərə,
Əlində yenilməz bir bayraq keçir.

Ay aman, gözümdən, könlümdən yenə,
Qarabağ, Qarabağ, Qarabağ keçir.

VƏTƏNDAŞ

Neçə min ildirsə xalqımın yaşı,
O qədər zamanın vətəndaşıyam.
Göy yaylağım oldu dağların başı,
Şirvanın, Muğanın vətəndaşıyam.

Dəyə də, muxru da, saray da qurdum,
Azğın yağılardan ağzından vurdum.
Uca dağlarımla yanaşı durdum,
Yenilməz məkanın vətəndaşiyam.

Xan Arazın oğlu, şah Kürün oğlu,
O Qorqud ozanım, o qoç Koroğlu.
Yerlərə yaraşıq, göylərə bağlı,
Nə qədər dastanın vətəndaşiyam.

Savalan, Dəlidağ, Işıqlı, Qırxqız,
Çiyindən parlayır günəş, ay, ulduz.
Dənizim, çayım da yaşamaz odsuz,
Mən Azərstanın vətəndaşiyam.

Gərək Nizamiyə dünya baş əyə,
Şeir qürurlandı Füzuli deyə.
Bu yerdə zəkalar ucaldı göyə,
Mən elmin-ürfanın vətəndaşiyam.

Vətəndaş şöhrəti ağırdır, ağır,
Bu yola güllə də, mərmə də yağır.
Dünyaya bir günəş yurdundan doğur,
Bütün bu dünyanın vətəndaşiyam.

Səsi haqq səsidir qocaman tarın,
Kamanım çağlayır hey narın-narın.
Ədalət sazıyla tufan qoparsın,
Bu sazım, kamanın vətəndaşiyam.

Burda açar güllü min bir diləyin,
Siz də Kürdoğludan şeir diləyin.
Bu suyun, torpağın, odun, küləyin,
Bu göy asmanın vətəndaşiyam.

TORPAĞIMA GÖZ DİKMƏ SƏN

Torpağıma göz dikmə sən,
Gözünə güllə sıxaram.
Çıxardaram ciyərini,
Bağrını şişə taxaram.

Çənlibel soylu dəliyəm,
Savaştan ötrü ləliyəm.
Havalanmış dağ seliyəm,
Qayalar yarib axaram.

Şirə qalmasın dişində,
Dağam, durmuşam döşündə.
Belə qudurma, başında
İldırım tək çaxaram.

Qalay çəkmə paxırına,
Başını sal axuruna.
Dinc dur, sən axırına
Çıxaram, vallah çıxaram!

PARASININ PARASI

Əzəldən Araz boyu paralanmış vətənin,
İndi də parasının parası qalmış bizə.

Yeddi rəngin altısı yağmalanıb nə vaxtdan,
Dönüb yas paltarına, qarası qalmış bizə.

Qarabağ cənnətini röyamızda görürük,
O möcüzə dağların harası qalmış bizə.

Dağların ağ suları axır xıncır oğluna,
Lilli aran arxında qara su qalmış bizə.

Ay haray, nə durmuşuq, gör nələr gedib əldən,
Şəhidlər məzarınca yarası qalmış bizə.

Hanı qeyrət qılıncı Koroğlunun, Nəbinin,
Onların korşalmayan mirası qalmış bizə.

Qisasa qisas deyib, qana qan deyib ellər,
Dərdli vətən bizimdir, çarəsi qalmış bizə.

TULUQ AYRANI

*(Qaçqın çadırında can verən 97 yaşlı
laçınlı qoca oğlundan tuluq ayranı istəmişdi)*

Yaşın az qalırdı yetişsin yüzə,
Dözdün müsibətə can üzə-üzə.
Axırı səni də çökdürdü dizə
Yaralı dağların qanlı hicranı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Sürülər bəslədin ağlı-qaralı,
Yurdundan zülm ilə düşdün aralı.
Qaçqın çadırında bağrın yaralı,
Qızılboğaz hanı, Əriməz hanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Oxşardın yaylaqda xana, sultana,
Fələk qul eylədi dönük dövrana.
Davani-dərmanı atdın bir yana,
Düşəndə yadına o can dərmanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Amandır, istəmə sən o neməti,
Bir vaxt Dədə Qorqud içən şərbəti.
Oğlun necə çəkər bu xəcaləti,
Quşdan qanad alıb gəzsə cahanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Dərdin atəşindən ürəyin yanır,
Dağlar qənsərində gəlib dayanır.
Bəyaz alaçıqda tuluq çalxanır,
Yaş olur gözümdə bağrımın qanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Dölmüş gözlərin həsrətlə baxar,
Yoxsa xəyalından ağ çaylar axar.
Sən arzun külfəti yandırıb-yaxar,
Barı sən nəfəsdə tanı dünyanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Hayana yetişər hayım-harayım,
Dərd imiş taledən qismətim, payım.
Neyləyim, özümü oğulmu sayım,
O nakam yumulan gözün qurbanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Şamil Dəlidağ

OLMASAYDI

Dünyanın ürəyi qan ağlamazdı,
Əldən-ələ keçən zər olmasaydı.
Bəşərin qəlbində dərd çağlamazdı,
Pul-zülmü fırladan pər olmasaydı.

Beşi sanamazdıq - dördü bilməsək,
Namərdi sezməzdik - mərdi bilməsək.
Sevinci duymazdıq - dərdi bilməsək,
Zəhmət götürməzdik - tər olmasaydı.

Dayaz bəlli etdi - dərini bizə,
Acı nişan verdi - şirini bizə.
Pis dedi - yaxşının yerini bizə,
Qorxaq bilinməzdik - ər olmasaydı.

Qaranı görəndə - ağı tanıdıq,
Şoranı görəndə - bağı tanıdıq.
Təpəni görəndə - dağı tanıdıq,
Tülkü tanınmazdı - nər olmasaydı.

İnsanın göz yaşı gölə dönməzdik,
Heç kimin əməli felə dönməzdik,
Şamilin qəzəbi selə dönməzdik,
Böhtan olmasaydı, şər olmasaydı.

ÇƏTİN

Həyat həm şirindi, həm acı zəhər,
İçməmək də çətin, içmək də çətin.
Həyat həm zülmətdir, həm aydın səhər,
Seçməmək də çətin, seçmək də çətin.

Əkizləşib ömrün sevinci, qəmi,
Azdır dərdə yanan könül həmdəmi.
Həyat bir sünbüllü, tikanlı zəmi,
Biçməmək də çətin, biçmək də çətin.

Gah sərin, gah şaxta, gah isti, bürkü,
Birətsiz olmayıb əyinin kürkü.
Həyatın dağlardan ağırdu yükü,
Çəkməmək də çətin, çəkmək də çətin.

Həyat yaranandan ikibaşlıdı,
Kimi şad, kimisi gözü yaşlıdı.
Şamiləm, yolları yaman daşlıdı,
Keçməmək də çətin, keçmək də çətin.

TAPA BİLMƏDİM

Mən sənə, dünyaya yetirdim nəzər,
Tay tapa bilmədim, Azərbaycanım.
Arazına bənzər, Kürünə bənzər
Çay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Səninlə fəxr edir bütün el-oba,
Yazsam, sərvətlərin sığmaz kitaba.
İstədim toplayıb alam hesaba,
Say tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Sonu var, ömrümüz olsa da ləziz,
Şamiləm, qoynunda bəs nə qoyum iz?
Qurbanın olmağa canımdan əziz,
Pay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

GÖRDÜM

Ələk-vələk etdim mən bu dövrəni,
Astarımı gördüm, üzünü gördüm.
Qənimi olubdu insan, insanın,
Əyrisini gördüm, düzünü gördüm.

Şüşədə olsa da divlərin canı,
Axtarıb tapmadım onu qıranı, -
Zalımın, günahsız eli-obanı,
Yandıran odunu, közünü gördüm.

Öz altından su yeridən samanın,
Pambıqla başları kəsən fərmanın,
Barmağı məkirli ala şeytanın,
Əllisini gördüm, yüzünü gördüm.

Şamil Dəlidağam, bədin, xəbisin,
Yamanlığa, nahaq qana hərisin,
Çoxlarına tələ quran iblisin,
Axırda tələdə özünü gördüm.

Rəfayıl Mayılov

LAÇIN

Elə qovrulmuşam çıxıb cızdığım,
Həsərinə dözmək olmur, ay Laçın.
Göynəyir sinəmdə hər bir an dağım,
Mın-min zəhmətimiz olub zay, Laçın.

Xəyanətə qurban etdilər səni,
Düşməne verdilər cənnət vətəni.
Qəlbimdə el dərdi, yurdun şivəni,
Olub qəm dəryası, olub vay, Laçın.

Sənsiz didələrim qan ağlayır, qan,
İnan, xilasına hazırım hər an.

Yaralı ürəyim ayrılığından,
Olub qəmlə dolu bir saray, Laçın.

Vətəndə-vətənsiz olmaq bələdi,
Bəslərə töhmətdir qaçqınlıq adı.
Böyük tanrı olsun xalqın imdadı,
Dərd qəlbimdə olub laybalay, Laçın.

Bircə çiçəyini üzüb-dərməyə,
Şeylanlı kəndimə salam verməyə,
Bir dəfə üzünü gəlib görməyə,
Olaydım bir uçan torağay, Laçın.

Rəfayılam, sənsiz qalmışam yetim,
Torpağına gəlib mən necə yetim?
Gecə də, gündüz də, budur niyyətim,
Şirin canım olsun sənə pay, Laçın.

DEYİL

Min təbib tökülsə, loğman gəlsə də,
Əqidəsi çürük sağalan deyil.
Qurumuş səhraya suyu töksən də,
Dərya ola bilməz çağlayan deyil.

Min nəsihət versən zət qırığa,
Ədəbdən, ərkindən çıxar qırağa.
Yarandan qan gəlsə, əgər sarığa,
Xəbiş onu görsə, bağlayan deyil.

Aqıl olan dayaq durar elinə,
Uymaz bədzatların fitnə-felinə.
Yuvanı versələr, şərin selinə,
Haqdan tikilibsə, laxlayan deyil.

Rəfayılam, nəzər yetir əslinə,
Səs verəndə səs ver haqqın səsinə.
Bədcins övlad, töhmət olar nəslinə,
Ata, baba yolun saxlayan deyil.

BİZİM ELƏ YAZ GƏLƏNDƏ

Gül ətrini duyar ellər,
Bizim elə yaz gələndə
Gözəlləşir çəmənlər-çöllər,
Bizim elə yaz gələndə.

Yağış yağır, şimşək çaxır,
Səllər-sular daşır axır.
Göy qurşağı şəfəq taxır,
Bizim elə yaz gələndə.

Buz açılır, əriyir qar,
Könül oxşar güllü bahar.
Nəğmə deyir gözəl quşlar,
Bizim elə yaz gələndə.

Təbiəti etdim seyr,
Rəfayılam, yazdım şeir.
Şair təbim nəğmə deyir,
Bizim elə yaz gələndə

AGLA, TELLİ SAZIM, AGLA

Geri dönməz bu karvanın, yolu hardan haradı?
Karvanbaşı başın əyib;- Nigarandı, nalandı.
Vətənimiz əsir düşdü, sərvətimiz talandı,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ağbirçəkli anaların sinəsində yara var,
Gülçöhrəli körpələrin taleyində qara var.
Yetim qalmış bu millətim hara getsin... hara var?
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ruhlarımız girov qaldı, töhmətini götürdük,
Puça döndü həyatımız, mənasını itirdik.
Qaçqın-köçgün damğasıyla ömrümüzü bitirdik,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Köhlən atlar yəhərlənib, boş yəhərdə gəm yeyir,
El-obamız diyar-diyar, pərən düşüb, qəm yeyir.
Naxələflər yurdu satdı, kefin çəkir, dəm yeyir,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Nə ölməyə üzümüz yox, yaşamağa haqqımız,
Viran olub yurd yerimiz, talan olub taxtımız.
Gülə bilmir üzümüzə qara gəlmiş baxtımız,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Qorqud ruhu yurd yerində qopyz calib aqlayır,
Ələskərin nur qəbrini ah-nalələr dağlayır.
Qaçaq Nəbi məzarından Boz atını haylayır,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

LAÇINIM

Daglar zirvəsində igidlər tacı,
Yağı tapdağına döndü, Laçınım.
Səni unutmağım zəhərdən acı,
Həsərdən ürəyim yandı, Laçınım.

Sərt keçilməz dağlar, bəndlər, bərələr,
Çox ucuz satıldı dərin dərələr.
Qız- gəlinin, qəmin qara hörələr,
Parlayan ulduzun söndü, Laçınım.

Xəritəni cızım baxsın baxarı,
Güləbirdən başlar, üzü yuxarı.
Həkəri çayında sular axarı,
Görənlər cənnət tək sandı, Laçınım.

Uca zirvələrdə Çalbayır dağı,
Minkənddə İstisu, aranı bağı.
Ərinməzdi igidlərin oylağı,
Oylaqların indi qandı, Laçınım.

Qaranlıq dərədən Yeddibölüyə,
Meşələrdə ras gələrdim əliyə.
Qorçu-Dambulaqdan, Şəlvə dərəyə,
Obaların şöhrət- şandı, Laçınım.

Hamısını sayarsam, yüz otuz kəndi,
Bir dastana sığmaz bərəsi- bəndi.
Satqın fitnəsilə düşmənin fəndi,
Dəyişdi adını, dandı, Laçınım.

"Qara qapı" deyilmişdi adına,
Səndə getdin oyunların oduna.
Mərd igidlər bir gün çatar dadına,
Qərib balam içər andı, Laçınım.

LAÇIN HƏSRƏTİ

Qocalıq olursa, yaşım yaradı,
Qəriblik ömrümdən, günlər daradı.
Bakıda olarkən çatmadı havam,
Buraya gəldim ki, Laçını dadam.
Verəmi torpağı, havasın duyum,
Tökməklə quyudan, alasan suyun?
Laçın havasını, heç bir məkanda,
Nə yerdə taparsan, nə asimanda.
İsmayılı, gözəl meşə torpağın,
Bizim elə verib, meyvəsin bağın.
Gələn köçkünlərə, açıbdı qucaq,
Sayılır hörmətli, iş bilən qoçaq.
Burda nə deyilmir, yerlidi gəlmə,
Qəribə xoş gəlir, xoş gəldin kəlmə.
Sordum bu diyarda, vardılar xeyli,
İgidlər buraya, salıblar meyli.
Kürdoba yaradıb, salıblar məkən,
Qollarında qüvvə, damarlarda qan.
Söylədim hardadır, məşhur pəhləvan,
Onun görüşünə, biz olaq rəvan.
Dedilər köç edib, qoca pəhləvan,
Gətirməyib bəxti, dəyişib məkən.
Ona rəqib olub, cavan Miraləm,
Bir əlində balta, bir əldə qələm.
Gör necə fəlakət, qərib bir əldə,
Meydana çıxıblar, əllərdə balta.
Kürdün iki igid, pəhləvan oğlu,

Qəm-qüссə yaratdı, söyləsəm doğru.
Üz-üzə gəlibdir, iki şiri-nər,
Qərrib bir mahalda tapıblar hünər.
Meydan sulayıblar, sağa və sola,
Kiminki dağıla, kiminki dola.
Ucuz qəhrəmanlıq, ucuz ədavət,
Özgələrçün etdik, hər an səxavət.
Qərrib söyləyir ki, gərək pəhləvan,
Girməsin döyüşə, geçərsə zaman.
Əqlin əməyiylə, qazansın hörmət,
Qoysun cavanların, boynuna minnət.
Kürdlərin birliyi, olsaydı yəqin,
Qurardı dövlətin, olardı əmin.

Dərzi Kamran

LAÇIN

Dağların qoynunda yurd-yuva salan
Atadan-babadan vətənim Laçın
Namərdin əliylə köçü başladı,
Arada-bərədə itənim Laçın.

Vallah səngər idi daşı , qayası ,
Bizdən yan keçərdi düşmən gülləsi.
Torpağı verdilər "xalqın cəbhəsi"
Yoxdu harayına çatanım Laçın.

Ayazdan büründüm dumana , qəmə
Nadanlar dağ çəkdi ana vətənə
Əsir düşüb gedən , ölüb-itənə
Olmadı qolundan tutanın Laçın

Oğlun Babək idi , qızın da Həcər
Koroğlu qeyrətli Nəbidən betər.
Düşməni azdırıb qol-qola çatar ,
Çıxaydı böyürdən Sultanım, Laçın.

Ay Kamran, kədərdən ürəyim əsir,
Günlər qovhaqovda , aylar tələsir.
Olaydım vətənə torpağ şələsi ,
Əkəydi sinəmdə kotanım, Laçın.

Validə Arzumanlı

GÖZ YAŞIMDAN SU İÇİB

Boz qayada boy atıbdır bir çiçək,
O çiçək də göz yaşımdan su içib.
Öz tacında saralıbdır al ləçək,
O, çiçək də göz yaşımdan su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

Tumurcuğu daş bağrını dəlibdi.
Bu gül mənim görüşümə gəlibdi?
Köksü üstə qara xalla gəlibdi,
O, çiçək də göz yaşımdan su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

Tumu düşsə, torpaq odsuz yanardı,
Validə də el dərdini qanardı.
Laçınlı qış fəslə bahar sanardı,
O, çiçək də göz yaşımdan su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

BU YARA

Uşaqlığın daş izi var dizimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!
Qəhər yağır, qəm cücərir izimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Yaman əsdi cəhənnəmin küləyi,
Parçaladı həyat dolu ürəyi.
Küsgün baxır gəncliyimin diləyi,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Can-qəfəsdən ayrı düşdü hər yana,
Tanrı qulu nədən quldu şeytana?!
Ölkəmizdən qan çiləndi dövrana,
Köz tutmayan nə yaradı bu yar

Validə də qurban olsun qurbana,
Laçın adlı yurdu talan, ay ana.
Göz yaşımız buxarlanır ümməna,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

MÖHTAC EYLƏDİ

Bir od düşdü sinəmizin dağına,
Yağı bizi,dağa möhtac eylədi!
Sar qonubdur Laçınımın bağına,
Kim bülbülü bağa möhtac eylədi!

Eh,bədəndə ruhu belə böldülər,
Qoca-cavan min əzabla öldülər,
Tanrım, vəhşət, dəhşət, zülm gördülər,
Kim sol əli sağa möhtac eylədi!

Validənin kəsilibmi sorağı?
Getdi bada ömrünün hər varağı.
Həkəriyə həsrət,təşnə dodağı,
Libasını ağa möhtac eylədi.

Səbahəddin Eloğlu

RÜBAILƏR

Bənaa gərək daş sındıra, daş yara,
Daş altında daşda dedim Daşyara.
Daşyar dedi: - Daş yarmaqdan Daşyarın,
Qabar əlin daşlar edib daş yara.

Yandım ki, yandırım yana biləni,
Yananda yanarla yana biləni.
Yanmayan yandırmaz, yanma yanmaza,
Yanmaza yandırma yana biləni.

Qoymayın almazla yara Almazı,
Onsuz da öldürür yara Almazı.
Almazın yarasın almaz yaranmaz,
Qorxuram sındıra yara Almazı.

Ürək gərək boşala hey, dola hey,
Aç zülfünü, sal boynuma, dola hey.
Qurban olum o yara ki, yar gözü,
Yar yolunu gözləyəndə dola hey.

Görən yar bağına gəldimi Didə,
Yar bağın gülünü dərdimi Didə.
Yar dərdi dərdimə dərd artırıbdır,
Varmı bir dərd əhli dərdimi didə?

Gözələ özünü gözlə demişəm,
Gözün görən qədər gözlə demişəm.
Sözümün sədası çıxmasın deyə,
Gözələ çox sözü gözlə demişəm.

Azər Güləliyev

ŞEYLANLI ŞEİR BULAĞIYDI

Laçının mərd kəndi idi,
Şeylanlı şeir bulağıydı!
Güney qaya quzey meşə,
"Həkəri çay" qırağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Gül qoxusan qana çəkdik,
Dağ havasın cana çəkdik,
Çəşməsindən suyun içdik,
Söz bitirən gül bağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

"Ağ Şəlalə" telləri tək,
Tel-tel idi şair ürək,
Dağlarına verdik kürək,
Qaya ilham çırağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Dağ zirvəsi yaxın aya,
Zirvəsindən aldıq maya,
Qalxdı ordan qartal qıya,
Zirvə şair dayağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Xatırladım o gülzarı,
Saça yağdı dərdin qarı,
Orda sevdim gözəl yarı,
O vaxt ömrün gənc çağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Azər, girov qaldı Laçın,
Qarabağa yollar açın,
Yurdda görəm elin köçün!
Bu da şair sorağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

ÖLÜM ADLI VERGİSİ VAR DÜNYANIN

İnsanların əli ilə qurulan,
Cah-cəlalı, hörgüsü var dünyanın.
Qəlbi açan, hərdən edən pərişan,
Mənzərəsi, sərgisi var dünyanın.

Bulağı var, meşəsi var, çölü var,
Tikanı var, qanqalı var, gülü var,
Köhnəsi var təzəsi var, tülü var,
İti uclu süngüsü var dünyanın.

Kasıbı var, varlısı var, bəyi var,
Alimi var, aqılı var, səyi var,
Gəl-gəli var, get-geti var, həyi var,
Qanlar salan sevgisi var dünyanın.

Bahar-yayla payızı var qışı var,
Aran-dağla qayası var, daşı var,
Gecə gündüz, quru ilə yaşı var,
Gör neçə cür bölgüsü var dünyanın.

Azər niyə hicran sazın çalmasını?!
Haray-həşir yerə-göyə salmasını?!
İnsan ona borclu deyə qalmasını,
Ölüm adlı vergisi var dünyanın.

İSTƏYİR

Hicran qandalında çürüdü canım,
Könlüm öz dağların görmək istəyir!
Çıxıb zirvələrdən dünyaya baxıb,
Cənnət təbiətin süzmək istəyir!

Ağ sürünü gələnin kimi sağaydım,
Güneyində çasır gözib yığaydım,
Kaş yağış olaydım, yurda yağaydım,
Əlim bənövşələr üzümək istəyir!

Azərəm, ürəyim şırım-şırımdı!
Laçınsız canım da, qardaş, yarım!
Əzab dayağımdı, dərd də barımdı,
Qürbət ürəyimi əzmək istəyir!

KÜRDCƏ ROMAN

Tamara Refo

SERBÊJEK

Xwendevanên hêja! Wextê mirov pirtûkekê hildide destên xwe, ku bixwîne cara ewlîn çavên xwe li ser belgê wê digêrine, dixwaze bizanibe torîvanê pirtûkê kîye, xwedanê kîjan kariye, ji kîderê û çawa hatîye ketîye nava wêjeya bedewnivîsarê, armanca wî çîye, emir-jîyana wî çawa derbaz bûye?!

Ji ber, ku bersîvê bidine pirsên jorîvîsar, torîvan pîrr-hindikî bi xwendevanan bidine naskirin, pêwîste paşta bizvirin, rûpêlên dîroka emir-jîyana wîye çendî çend salan ser hevda welgerînin.

Mirov zef bi kurtî wê dikare bêje, wekî torîvanê pirtûkê Egîtê Çerkez wedê şer-dewan, birçîbûn, tezîbûn, rev-bezan, sala 1941-êda li gundê Derekendê, nehîya Şerûrê, komara Nexçivana Xwemuxtar li mal-beta kurdan hatîye dunê.

Ne hêjaye, wekî ji rewşa wan salan bînî ser zar-zimanan. Belengazîyê, hejarîyê mînanî hemû malbetan, malbeta Egîtê piçûk jî nava xweda lihev pêçabû. Heft-heyşt salîya xweda wî berx çêrand, bi dûşivanî, dîgavanî, gollîkvanîyê mijûl bû. Kete tavî-teyrokan, silî-şilopan, berf-bahozan. Zivistanê sur-seqema sermenda, havînê qije-qija germenda vala nesekinî, kar kir, çerçirî. Piyên bi çarix-gore sol, bejina wî xênî qerpalan kinc nedît.

Bobelat hatînê ser hevdu tîn, gotine. Heyşt salîyêda felek dêmên xwene sert nişan dike, tîfalê Egît bi roja reşva rû bi rû dihêle. Bavê wî Çerkezê Oric mînanî girtîyê sîyasî tê girtinê û panzdeh salan ji azadiyê merûm dikin û dişînine girtîgehên Sîbîra bi seqem.

Giranîya malbetê, şeş keçan û sê kurikan dikeve ser millên dayika wî Cemîla Ahmedê Lele. Jîyana dûrî mirovatîyê çend salan didome. Sêwî mezin dibe, xerabîya felekê hema bi wê xwera dimîne, gotine. Li wan dijwarîyan nenihêre, kulfetê malbetê zozanê bêrîvantiye dikin, pêz didoşin, gundda pêmbû berav dikin, kolxozêda dixebitin, lê Egîtê piçûk neh salîya xweda bi çarix-goran diçe dibistanê, zîkekî têt, yekî birçî piştî çend salan koma deha kuta dike.

Sala 1960-a çarenûs wî tîne derdixe serbajarê Ermenîstanê-Yêrêvanê. Evraqên xwe dide zanîngeha pêdagojîyê û wê salêda çawa xwendevan tê pejrandin.

Wan salanda li bajarê Yêrêvanê bona pêstabilîna çandê bi zimanê kurdî çend ocax damezirîbûn. Rojnama "Rya teze" diweşîya, radiokomîtêta kurdan pêl dida, ji ber, ku pirtûk bêne çapkirin Sêksîya (para) Nivîskarên Kurdanra mecal hatibûn sazkirin.

Egîte xwendevan hertim, bê navbir bi wan sazîyên jorgotîva têkilîyên xwe çê dike, bi çûyîn-hatina xweva bi xebatkaran, nivîskaran, helbestvananva dibe nas, pirtûkên bi zimanê kurdî dikirre, dixwîne.

Piştî kutakirina zanîngehê wî dişînine nehîya wî bi xwe, ji wur jî çawa mamostê xwedanê xwendina bilind di dibistana gundê Derekendêda mînanî dirêktorê dibistanê tê kifş kirin.

Raste, zarokên dihatine dibistanê tew zarokên kurdan bûn, lê ders bi zimanê azerîyan dihate derbaz kirin.

Rewşa kurdan, emir-jîyana wane xerab, hinek neheqî û nepakîyên dijî kurdan, ku dihatine qedandin, wedekî kurtda bandora xwe ser mamoste Egîte dihêle. Hema wan salan dest bi nivîsara romana xwene "Mal wêran" dike û wê bi serfirazî digîhîne dawîyê, bona enekirinê radestî sêksîya Nivîskarên Kurdan dike.

Elametîya romanê di rojnama "Rya teze" -da tê dayîn û xwendevan, nivîskar û helbestvanan pê dihesîne, wekî civata enekirinê wê kîngê bibe.

Roja enekirinê nivîskar û helbestvanên navûdeng Eliyê Evdil-rehmîn, Erebe Şamo, Hecîyê Cindî, Sehîdê Îbo, Egîte Xudo, Karlêne Çaçanî, Emerîkê Serdar, Barîyê Bala û yê mayîn bi yekdengî nîrxeke bilind didine romanê û birîyarê dipejirînin, wekî roman plana sala 1968-ada bê weşandin.

Hema wê salê ji ber, ku xwendina mafzanîyê (huqûqê) bistîne, ser kurdên wê nehîyê starîyê bike, ji bêqanûnîyan, neheqîyan, xerabîyan biparêze ewa dest ji erkdarîya mamostetîyê berdide, diçe Asîya Navîn, li bajarê Oşê, komara Kîrkîzîstanê dikeve rêzên organê û du sala xwendina huqûqê distîne, sala 1970 mînanî zabîte Sovête dadigere nehîya xwe û dest bi karê domedekarîyê dike.

Wê salê diçe Yêrêvanê û seîtiya weşandina pirtûka xwe "Mal wêran" dike.

Lêbelê, cara yekem efrandina karpêkeke mînanî romanê mezin dibe sedema çavnebarîya hinek nivîskarên, ku serhatî, çîrok, dilok berav

dikirin, kurme xiyanetîyê di nava wanda serê xwe bilind dikin û ewana wê yekê nikarin bimehînin. Romana "Mal wêran" di sêksîya Nivîskarên Kurdanda nayê dîtin. Kes nizane, ewa tê dizîn, yanî bi xayînî tê veşartin.

Eva yeka zef xerab hukmî ser Egîte dike, ew bi rewşeke xeyid dadigere û ji wê rojêda ne nivîsarên xwe, yê nûh, ne jî pêgirtina romana "Mal wêran" nade sêksîya Nivîskarên Kurdan.

Nenihêre vê yekê ewa ji efrandarîya xwe paştta namîne, nivîsarên xwe didomîne û beravî ser hev dike.

Ew mijarên, ku Egîte Çerkez dest avîtinê nava wêjeya Nivîskarên Kurdên Sovêta berê, ya bedewnivîsarêda bi gorîya me qet tunene.

Ji ber wê jî, romana wîye "Çima", "Du jîyan" (beşa yekem) ji aliyê xwendevananda bi hewskarîkê tene xwendin. Ew herdu roman jî cara ewlîn li bajarê Bakûyê, cara duyem li Kurdistana Pîroz, bajarê Hewlêrêda, ji aliyê Wezaretê Rewşenbîrên Kurdistanê hatine weşandin.

Eva romana destên wêda "Tivinga bi xwîn" dawîya romana "Du jîyan", beşa duyeme. Torîvanê pirtûkê Egîte Çerkez vê gavê li bajarê Bakûyê jîyanê dike, du caran çûye Kurdistana pîroz û ser efranike xwene nûh karê dike.

Egîte Çerkez Bêken

Tivinga bi xwîn

(Dawîya romana "Du jîyan")

Belê, "Aqil tacê zêrrîne, serê her kesîda tunîne", gotine. Resûl qet nedîanî aqilê xwe, wekî dewleta Sovête kêwrişkan bi ereban digire. Ewî usa derz dikir, kirinên wî, yê berika wîda bimînî, yê alîkîda heyfa birê xwe hilde, alîkîda jî arode, eware bigere, kirinên xwene gemar bidomîne.

Lê, hemû nêt û armancên wî bero-pašo hatin, tîra wî çû, li kêvir asê bû, felekê çerxa wî çep zivirand, ewa bi xwe kete ewê dawa, ku çêkiribû, bîra ku bona cîranên xwe kolabû, bi xwe ketê.

Tûjandina şuxulê cîneyetê perda ser gellek surran vekir. Gava wê lezo-bezêda mala Arşak û Mûsês gerîyanê, bona tûjandinê peyitandîneke balkêş nehatibû destxistin. Lê, van dawîyanda bi tevlêbûna wergeran,

ewana dane xeberdan, pênişandin standin, hê hate zanebûn, wekî her yekî ji wana, ji cînayeta "Înkassator"-ê sêsed hezar manat dirav hildane û ewa dirava di balonên plastîkda hewşa malên xweda veşartine.

Destê emeliyat-tûjandinê Arşak, Mûsês û rûber jî bi xwera dubare birine gundê Xaçikê, dirav ji cîyê nişandayî derxistin, li şuxulê cînayetê zêde kirin.

Wedê tûjandinê ewa jî hate safî kirin, ku ewê destê hemû "kar" bi rêvebirîya Karova qedandine. Karo bi destê wana êpêce mal-milk berav kirîye, gustileke zêre mezin daye çêkirin, kirîye tillîya destê xwenî çepê. Ji wê rojê pêş navê Karo peyîva "voskî" (zêr) jî hatîye zêde kirin.

Bersîvên hemû analîzan, usa jî bersîvên analîza trasaløjîyê û balastîkîyê hatibûn, îzorê (nexş) tillîyan berhemberî hev kiribûn. Gunekar ber peyitandinan aciz û bê çareserî man, gunê xwe dane ustûyê xwe.

Tûjandina şuxul heta devî-devî dawîya çillê mezin dom kir, hemû dêtalên qetilê, rê birrînê hatin mak kirin, tawanbarî (gunekarname) hate qucandin. Pirsîyaran ewa gîhandine dawîyê, prokuror Serxan şanênava xwe avîtê, mora xwe lêxist û bona nihêrandinê şandine dadgehê.

Cînayet herêma du komaranda û ji alîyê binelîyên wan herdu komaran hatibû bi cî anîn. Ji ber wê jî, endamên mehkemê ji navendê-jî Moskvayê hatibûn. Van rojên nêzîkda, dadkirinê dest pêbûya...

Kal-bavan gotine, "Kî ji kêra çi dixwaze, bila Xwedê du caran zêde bide wî kesî." Yanî, kî ji kêra qencîyê dixwaze, bila Xwedê du caran zêde, kî ji kêra xerabîyê dixwaze, dîsa bila Xwedê du caran zêde xerabîyê bide wî mirovî.

Ûsib û Paşê heval û cîranên xwera xût xerabî xwastin, Xwedê du caran zêde da wana. "Boz jî rehet, kumeyt jî rehet", gotine. Hê hatin ber dîwarê xwe rûniştin, nava cimaetêda bûne pînê binê pîyan. Ji şerma, ji tenîya rûyên xwe derneketine nava civakîyê, mînanî keça kor, pîyên xwe bin xweva kirin rûniştin, ji hewşa mala xwe wêda gavek zêde neavîtin. Bi rastî jî, "Hespên qelpan nabezin", gotine.

Bi rastî jî Xwedê hertim alîyê mîzîna heqqîyêye. Kirinên xayînan, dexesan, çavnebaran çiqasî dukulîya, ewana ewqasî piçûk û nizm dibûn, piştê wana ditewîya, serê wana dikete nava pîyên wana bi xwe.

Bona mirovan hebûn, mal, milkên here baş rastî û adilîyê. Ewa dewlemendîya hetanî roja mirinê bi mirovra tevayî dimeşe, tu caran kuta nabe, nagîhîje dawîyê. Hela, serbarê serda, roja qîyametê, wedê pirsbersîvên mehşerê jî kêrî mirov tê.

Hetebîya Yasîn û Gulbaharê di wê yekêdabû, wekî ewana, herdu jî bi hevra durist, evîntîya wana bi dilekî paqîş, mînanî ava kanîya zelal bû, peywendîyên wana tevî karkeran û cimaetê ser rastîyê, adilîyê û ser

bingeha hezîkirinê, rêz û rûmetê hatine çêkirin. Ji ber wê jî, serkeftinê xwe dabû alîyê wana...

***

Meha sibatê bû. Çillê mezin kuta bibû. Çillê piçûk hê destpê kiribû. (Çillê mezin ji bîst û yekê meha kanûnê destpê dike, sî û yekê meha çile digîhîje dawîyê, çillê piçûk ji yekê meha sibatê destpê dike, bîst û yekê wê mehêda kuta dibe). Her alî bi berfê hatibû peçînîn. Mirov çiqasî çavên xwe li best-beyaran, çîya-banîyan digerland, usa bizanibe, li rûyê erdê desmala qerqaş raxistine. Ba-bahozê lêxistibû, berf tijî neqevên çîyan kiribû.

Karkirina însaatê bi temamî sekinibû. Sovxozêda jî, xênî xwedîkirina pêz û dêwêr, şuxulên dinê nemabûn. Van rojan şivan, gavan cîkî nediedilîn, karên wana pîrr bibû. Alîkîda durunga pêz paqîş dikirin, alîkîda gurzên gîhê vedikirin, li durungê bela dikirin, alîkîda roderên gomê û kullekên wê digirtin, bona sur li pêz nexê, ew beravêji nebin, alîkîda jî afirên dêwêr dixistine rizmê.

Van hemûyanra tevayî şabûna şivanan bê hesab bû. Raste dola pezê avis hê neketibû, lê şevê sê-çar berxikên givrik li goman zêde dibûn. Bi vî sedemê jî, şivanan her şev çend caran serî li goman dixistin, miqatî berxikan dibûn, usa jî pez derdixistine şevînê.

Zevîyên cêh-gênim, kolên tiriya binê berfêda hêmîn-hêmîn ketibûne xewa şîrîn û giran. Ji teyredenên pîrranîyan berê xwe dabûne welatên gerim. Tenê, qijikên reş, beytik, reşelek û kevokên beyanî mabûn. Ji seqem û hişkîyê kevokan û qijikan pîkî xwe hildibirrîn, nava pûrta xweda vedişartin, mirov nihêrinê usa derz dikir, ewana bi lingekîne. Lê reşelek û beytik ewqasî "fengasîyêda" nemabûn. Ewana rojên xwe seranser li durunga pêz dibuhurandin, sibê hetanî êvarê nava pêzda dilikîjn, debara xwe bi kakil û tovên, ku ji qurzên gîhê hildişîyan dikirin.

Şeveke zivistanêye awa sertda xew nekete çavên Bêrîtanê, ji Yasîn dûr neket, tê qey bêjî, ji Yasîn gavekê dûr bikeve, yê kur yanî bidizin, yanî jî, yê ji destên wê derxin, birrevînin.

Piştî bûyerên buhurî, gava dayika Bêrîtan pê hesîya, ku bona kuştina Yasîn daw hatîye çêkirin, pîyên wê ji erdê-esmîn hate birrîn, devlêv lê zîha bûn, usa bizanibe, ewretirîşkê (birûsk) lêxist, ewa ser hevda qutîfî, cilmîsî, nava du rojanda êpêcekî pîr bû.

Bêrîtanê cîyê xwe kêleka cîyê Yasîn danî, balgîyê bin serê xwe kuta balgîyê kur. Raste, çavên xwe digirt, lê zû-zû vedicinîqî, hişyar dibû, alîyê Yasîn dinîhêrî. Bîna kur, carnî li dêmên dayikê diket, mînanî bayê berbangê hênîkayî dida wê.

Yasîn çiqasî dil dida ber dilê Bêrîtanê, tu çareserî pê nedibû, tirs,

xof ketibû dilê dayikê. Hê sibe ron nebibû. Berbang, şevgur bû. Bêrîtanê sebira xwe neanî, rabû, kincên xwe xwekir, bişkoka wêneguhêzê bada, ewa vekir, bona Yasîn ji xewê raneke, dengê wê daxist, kêleka balgîyê kur rûnişt. Te qey digot çavdêriye, dewrîyêda sekinîye.

Yasîn jî ji xewê hişyar bû, nava nivînên razanêda rûnişt, perreki lihêfê avite navmilla xwe, zûr bû, bi rewşeke ecêb li dîya xwe nihêrî û got:

-Dayê, tu çima hişyarî, çima ranazêyî, hela sibêra êpêcek heye, te xêre?

-Dayê qurban, -Bêrîtanê gazin kir û got, -ez xwe jî nizanîm, sedem çîye, qet xewa min nayê, xew li min herrimîye, hema çavên xwe digirim, birûyên xwe didime ser hevdu, Elka Bejî, Reşê şevê, teyir-teva tene ber çavên min. Usa bizanibe, cî-nivîn bûne gur-agir, ketine dil, hinavên min.

Yasîn zanibû eva tirs, xofa ji ku ketîye bedena dayikê. Ji ber wê, rewşeke bi ken da dêmên xwe, vebîrî û got:

-Dayê can, badilhewa ber xwe dikevî, ez zanim, tu bona çî nerehetî. Raste, ew pirs tu derbarê wêda difikirî, mitalan dikî, wedê xweda pirseke bi tirs bûye. Lê, şukura Xwedê, her tişt bi saxî-silametî buhurîye, çûye. Xwedê weke dilê her kesî, dayîne dide. Îdî bona tirsê tu sedem nemaye.

Bêrîtanê mînanî mirovên bawerîya xwe undakirî, bersîv da:

-Na, kurê min, hê qeda-bela nebuhurîye. Tu ji ku zanî, diqewime, ji heval-hogirên ewan benameşan bimînin. Rehên mirovên usa gellekî kûrda diçin, deremên wana zû-zû, usa hêşiyayî nayê birrîn û hişk nabin.

Yasîn dayikêra dîsa bi dorfire şirovekir û got:

-Dayê can, li vir gunê me tunene. Tu zanî Resûl ji minra bona çî fermana qetîlê dabûye?

-Na, ez delîla belengaz, ji ku bizanibim?!

-De nizanî, ezê ji dayika xwera bêjim. Gava beşa mîlîsanda bona Resûl dawê çê kirine, wê rojê ewa nêzikî sûkê ji aliyê mirovne nenas hatîye kutanê. A wê gavê Resûl jî, bavê wî Paşê jî usa fem kirine, guva bona pirs Gulbaharê ewa min daye kutanê, wedê Resûl tê girtinê, hê serwaxt dibin, wekî van kirinanda destê min û gunê min tune, ez feqîr, qet ha ji tişteki nebûme.

Wedê gîhîştibû, Bêrîtanê dixwast, çend gilî-gazina bike, lê bê hemadê wê, çav tijî bûn, kel kete qirikê, berê xwe aliyê dinêda zivirand.

Yasîn rewşa dê derz kir, hinekî posîde û xemgîn bû, bi nermayî, dengêki kewrekva axifi:

-Dayê, ez heyran, gava tu berxwe dikevî, rewşa te hukmî ser min jî dike. Çî bûye? Bi geşbe, bi hewasbe, xelq tew xwezîla xwe bi te tîne, şukur, kurê te, bûka te ser karin, erkdariya me heye, her roj bi dehan, bîstan mirov pêşberî me serê xwe ditewînin, şewirê distînin, gilî-gotinên me

diqedînin, lê tu hêşiran dibarîni, kirina te Xwedê jî xwaş naçe. Kal-bavan gotine, "Xwedê şîne ser şînêda, şayîyê ser şayîyêda dibarîne". Rabe ser xwe, şukur, mînanî bûkanî, por-biskên xwe bade, xwarin-xwekirina xwe bixe rizmê, gava bîna te teng bibe, bêje, ez te bibime bal bûka te, dûrbîstik bin destên tedaye, jêra zengilxe, tere-têr pê biaxife.

Tu qey dibêjî, Yasîn bi gilî-gotinên xwe ber dilê Bêrîtanêda hat, aveke hênik ser dilê dayikêda reşand. Ewê berê xwe berbi Yasîn girt û hêdî-hêdî peyivî:

-Kurê min, tu ha ji cegerê tunenî, min gazî li Xwedê kirîye, yeka Merdanê mîlîse bibe hezarî, lê, ewa nebûya, wededa Resûl negirta, devê min kevirê reşkeve, tişte bihata serê te, minê kîjan xwellî li serê xwe elek bikira?!

-Dayê can, warê em ji pirsên buhurî nepeyivin. Ji ber...

-Yasîn, lawo, -Bêrîtanê axaftina Yasîn dêvda nivci birrî û dew lê kir, got, -îdî sebira min nemaye, nikarim tenê bijîm...

Bêrîtanê axaftina Yasîn çawa nivci birrîbû, Yasîn jî usa gotina wê nivci hîşt, bi dê laqirdiyên xwe kir, ji dil kenîya û got:

-De, sivenda usa bêje da. Dilê te mêr kirinê dixwaze, loma nikarî tenê bijî? Gava usane, ez te bidime mêr, çima mitala dikî?

Bêrîtan bi "pêşniyara" Yasîn kenîya, bi destê xweyî rastê ser pillê Yasîn xist û got:

-Weylê tu kunî-kunî bûyî, rûdana te sipîbe, sera-pîra wedê minî mêrane, tu vê şevê bi min henekan dikî? Daxwaza xwe ji tera dibêjim, wekî karûbarê me amadeye, dewata xwe bike, bûka min bîne ber destên min, bila bîna min bi wê derkeve. Ji wê wêda tu zanî. Yanî na...

Bêrîtanê dawî li axaftina xwe neanî, rawestîya, xwe ker kir, li Yasîn nihêrî.

Yasîn dîsa kenîya û pirsî:

-Yanî çî? Tuyê çî bikî? Nebî, tuyê min bihêlî, herî bal bûka xwe, li gund bimîni?!

Bêrîtan xwe jî bi gef-gurrê hatî kenîya û neta xwene bingehîn anî ser zimanê xwe, got:

-Armanca xwe ji tera dibêjim, îda sibe ron dibe, here sûka heywîn pezeke nêr bikirre, bîne, îro emê bibin ji te û bûkêra qurbanekê serjêkin, goştê wê parevekin, hinek dirav jî ji boy tesequtê, di rêya Xwedêda bidine sêwî-belengazan, ji ber wê, ku eva qezîya ser wera bê xeta buhurîye. Ya duyemîn, ezê "ebûr"-a xinamiyê xwe hilşînim, bibime qîr-benişt, pêşîrêva bizelliqim, bila destûra bûka min bide, ezê destbi dewatêkim. Elîxan camêrekî başe, rêzaneye, qet nana nake. Hetanî kîngê bûkê mala bavêda bimîne?

Eva dewa bi dilê Yasîn ji bû. Lê, derbarê sur-sermêda mitale kir û got:

-Dayê can, hetanî naha me ber xwe daye, mehekê, duda jî çavrake, bila bahar bê, hewa, erd, esman zîhabin, paşê...

Bêrîtanê mecal neda Yasîn axaftina xwe bigîhîne dawîyê, zû got:

-Kurê min, em şivanîyê, gavanîyê nakin, ku ji sur-sermê bitirsin. Şukur, naha her tişt heye, emê çadira xwe vegirin, xwarin-vexwarin jî, Xwedê şênke, bolle. Tenê, bila germayî dilê mirovanda bibe. Tu gurra min bike, mirov hêsin germî-germî dukute û şuxulê xêrê derengî naxe. Tu qayîlbî, qayîl nebî, emê îro herin û ya xwe bikin.

Yasîn destê xwe danî ser çavê xwe, -A, ser evî çavê min, -got û destê xwe avîte destika dûrbîstikê, hejmara mala Elîxan beravkir. Ji Xwedêda, Gulbaharê bi xwe bersîv da:

-Alo, dibihîzim.

Yasîn kenîya, destika dûrbîstikêda got:

-Gulê, siba tê xêr, netirse, tiştêkî tirsê tune, bibuhurîne, evê berbangê xesîya te xew li min herrimandîye, min jî heyfa wê ji te hilda.

Gulbaharê pirs pey hev rêz kirin:

-Çima? Çi bûye? Xesîya min ji çi gazine?

Yasîn dîsa bi çoşeke mezin, bi dilxwaşî hine gilî jî li gotina dîya xwe zêdekir ragîhande Gulbaharê:

-Xesîya te, çawa dibêjin, zîne xwe li bizîne kirîye, dewa dewatê û te dike. Bi gotina wê, îdî bê te nikare bijî. Xwe jî, karê xwe bike, îro yê bibe mêvana te.

-Pêparê xesîya min, ser serê min û ser çavê min. Ezê hîvîya wêbim...

Rojeke hişkî bû. Mirov tu dikir, ewa li hewa diqerisî. Yasîn û dayika wî Bêrîtan hatine mala Elîxan. Ber derbaze Elîxan, Fatmê û Setterxan mêvan pêşwazî kirin, rê nişandan, Bêrîtan birine mal. Lê, bi alîkarîya Setterxan Yasîn ji piştî "Taksî"-yê, ji cîyê bara pezeke nêre serberanî peya kir. Setterxan kêr û qawre anî, berê peze berbi qiblê kir. Kêr bi qawrê tûj kir. Setterxan,

-bisimillahi, Xwedê qurbana we bipejirîne, -got û kêr kişande ustûyê pezê. Hema vê demê Bêrîtanê destê Gulbaharêva girt, berbi qurbanê anî, tillîya xwe, ya nişandekê xwîna wêda kir, li enîya Gulbaharê, Yasîn û Setterxan xist. Gava destê xwe ji enîya Setterxan daxist, nişkêva derîyê derbaze vebû, Sosin bi hêl-hêwirze kete hundur. Sosin nehat, agir-alav, qîtîtkêk, bizotek hat, tillîya xwe ser Gulbaharê û Yasînda hejand û got:

-Gune weda nabînim, şuxulê dunê awane. Şukur, hûn bi mirazê xwe şa bûn, îdî Sosin çikî wera pêwîste? Hûnê Sosinê çî bikin? Qe îtbara

we tunebûye, we çîma awa zû ez ji bîra xwe derxistîye?

Gulbahar kenîya û elbêra bersîv da Sosinê:

-Îla min xêr ji te nedîtê, tu bibelqîtî, ne berî tewa vê sibê min ji tera gotîye. Çima nebendîya dikî, gune davêjî ustûyê me? Yê bihîstî, dîtîyê usa bizanibe, bi rastî jî, ha ji tiştêkî tunenî. Îdî nizanin, ku aşê, Sosin li wur başê.

Dîsa cîwan bi hevdu kenîyan. Sosinê dest ustûyê Gulbaharêra bir, çend caran ewa ramûsa, paşê hate destê Bêrîtanê, bi neferê malêva hevdu silav kir û berê xwe berbi dirêktora xwe girt, got:

-Ez henekê xwe dikim, xûşka mine delal, bila Xwedê qurbana we ser xêrê binîvise.

Bêrîtanê bi xwîna qurbanê deqek jî danî ser enîya Sosinê, navbera herdu bijangan.

Vê carê Yasîn bi ken got:

-Xûşkê can, wekî kincê "sarî" (kincê keçên Hînda) te li xwekîra, minê usa bizanibûya, hema vî lezî bagera zivistanê tu ji Hîndîstanê avîtiyî vira.

Dîsa bi hevdu kenîyan. Hatina Sosinê alozî, çoşeke bê hesab pêsta anî û ji hemûyan pirtir Setterxan şa kir. Goştê qurbanê heft cîyanda parevekirin, dane cîranan.

Piştî xwarinê Bêrîtan bi Sosinêva tevayî hate ser destexana çayê, oda ku mêr lê rûniştibûn, li alîkî rûnişt, bi rewşeke şermî berê xwe da Elîxan, bi kêlimeke dirêj pêsta hat û got:

-Xinamîyê Elîxan, béguman, hûn ha ji bûyerên van dawîyan hene. Şukur vê rojêra mixennet ser bela xweva hatin, pêsira me jî, ya we jî bi rûkî sipî ji wana xelaz bû. We nizanin, lê, ya rastîyê binihêrî, ez zef nerehetim, sebira min nemaye. Bona herdu cîwanan minanî civîka wît-wîto bûme. We bi xwe dunê verêkirîye. Mirov şuxulê xêrê derengî naxe. Hîvî dikim, dest-pîyên bûka min bidine hev, destûrê bidin, ez destbi dewatêkim, bûka xwe bibim. Bûk mala bavêda gellekî destgirtî bimîne ne başê. Xebata Yasîn jî, ya bûkê jî hê ku sivik bûye. Cimaet ji békare. Dîsa diwekilînim, şukur ew şepûk bê dew-doş ser mera buhurîye. Hema, bona wê dewatek li me û we dikeve. Wedekî zef başê. Çend rojan şûnda him şuxulên Yasîn, him jî şuxulên sovxoze yê derkeve. Dîsa, yê pêwîstbe, wekî em salekê jî çavrakîn. Raste, parîkî sare, lê wedê herî qenc nahaye. Alîkîda jî cîwan weke xwe tijî emir bûne, îdî wede dibuhure. Ji şerma xwe ne bûk, ne jî Yasîn deynakin. Pêşyan gotine: "Bûkê tune zar-ziman, xesîyê tune dîn-îman." Ji ber wê jî...

Elîxan ji çayê gulpek hilda, fincan dubare danî ser zirîyê, bi hemadê xwe axaftina Bêrîtanê nîvcî hîşt û peyivî:

-Heşa ji te, heşa ji te xûşka min, Xwedê rûberê mine, ez firqiyê dayanime navbera me û we, hew zanim, herdu malbet jî yekin. Çi mala we, çi mala me. Mala keça min, mala mine jî. Ma pirsê dewatê. Ez jî şirikê xwasteka teme. Bi bûka xweva bişewirin, kîjan rojê dixwazin, ez qayilim. Kurê min Setterxan jî te gotî, têra xwe mezin bûye, gihîştîye, wedê zewaca wîye. Hûn jî min bibuhurînin, pêwîste, ez wî bikime du serî, çar lingî. Hetanî naha, me Eskerxan çavra dikir, lê, hatina wîra hela êpêce wede heye.

Gava Elîxan û Bêrîtan bi hevdu dişewirîn, Sosinê, Yasîn û Setterxan ser fîncana çaya pêşberî xweda "diponijîn", ne "erê", ne jî "na" digotin. Xwe ker kiribûn, guh didane hafîya xebirdanê.

Elîxan dîsa gulpek ji çayê hilda, fîncan berbi Sosinê defda û got:

-Sosin, keça min, ca xêra kalik-pîrika xwe, evê çaya min biguhere, sar bûye.

Wedê Sosin bona çayê çû, Elîxan dîsa xebirdana xwe domand, got:

-Xinamîya Bêrîtan, kal-bavan gotine: "Bila hindikbe, bila rindikbe", bi gorîya min, dewateke bi hêl-hêwirze, bi heytehol ne pêwîste, jî ber wê, ku herdu cîwanê me jî ser karên bilindin, endamê partiyêne, erkdarîya dewletêdane. Bila nebe dengî, em nekevîne dev-diranan. Diqewime, yek baş bêje, yek şaş bêje. Devê cimaetê nayê girêdanê, usa bikin, bila ji devê her kesî miqamek dernekeve. Ji Yasîn û Gulbaharê jî pirsê bikin, gava hûn bi pêşdayîna min qayilbin, gazî sazbandên xwekin, xwarin-vexwarinê bolle-bol bidin, nava rojekêda bêjin, bikenin, bireqîsin, berê êvarê bûka xwe jî hildin sax-silamet, darêkevin herin.

Elîxan pêşdayîna xwe rawestand, ji çaya germ gulpek-dudu hilda, nişkêva berbi Sosinê nihêrî û pirsî:

-Sosin, keça min, Gulbahar şerma xwe nayê vira, Yasîn jî "xewra çûye", pêş herdanva, tu çi dikarî bêjî?

Sosinê eva pêşniyara çavra nedikir, bona bersîvê amade nîbû. Ji ber wê jî, parîkî xwe şaş kir, rengê sorayê xwe avîte dêman, hêz da xwe, got:

-Apê Elîxan, cîyê maqûlekî mînanî we û porsipîke mînanî dayika Bêrîtan heye, çi heqqê devê mine, wekî ez gilîyan daynime pêşberî gotinên we. Welleh, hûn kîjan birîyarê bidin, ser seran-ser çavan.

-Zef razîme, keça min, -Bêrîtanê Sosin ramûsa, dîsa berê xwe berbi Elîxan girt û peyivî, -xinamîyê Elîxan, rûyê min binê pîyên webe, ezim kureke, nêta min hebû, sê rojan, sê şevan biringînime dewatê. Hûn rê nabînin, qe tişte nabe, firqa rojekê, yanî sê rojan tune, bila gotina webe. Dilê we çawa dixwaze, bila usabe. Lê, pîrsek jî maye. Me ser meselê vekirîye, em wê jî safikî, paşê...

Elîxan mecal neda, wekî Bêrîtan armanca xwe bigihîne dawiyê,

tişteki dinê anî hişê xwe, loma lezo-bezo pirsî:

-Dixwazî kîjan pirsê safikî?

Bêrîtanê dîsa kêlimeke dirêj anî ser zarê xwe û got:

-Xinamî, ez heyran, hinekî pêsta, we bi xwe eyan kir, ku em bûne malek. Ez jî ser gilî-gotinên weme. Bi rastî jî, firqa mala me, ya we tune. Hûn wê jî dizanin, Yasîn tayê tenêye. Şukur, îsal çend sale dixebite, karê dike, mehtîya wî hetanî qirikê tere-têr me dibîne. Xwedê perrê xwe bide ser, qe hîvîya gotina min nesekinîye, hê havînda çi pêwîste malêra kirrîye, zêde-zêde tijî malê kirrîye. Em minneta tu tiştî nakişînin û hewceyî malê dunê nînin. Ji ber wê jî, xercê zêde li xwe nexin, bûka minra cihêz-mihêz ne pêwîste. Ez carekê çûyî-hatina wana bi hevra, bi ken-henek bibînim, ewa hêjayî hemû mal-milkên dunêye.

Elîxan êpêcekî mitale kir, cara yekemîn bû, rastî jineke awa mêranî, çavtêr dihat. Evê yekê dilê wî bi çoşeke mezinva tijî kir, beşereke xwaş da dêmen xwe û peyivî:

-Xûşka Bêrîtan, ez tevî wê xwasteka te nabim. Ji ber wê, ku ewa pirsê jî hêza min dere. Tivdarekê cihêz kevanîya malê û bûka te bi xwe zanin. Gulbaharê bi dayika xwe tevayî karûbarê xwe kirine. Xinamî, te ya dilê xwe anî ser zarê xwe, minra jî rê vekir, cî ketîye, bihêle ez jî ya dilê xwe bêjim. Raste, pirsê qelen, cihêz nava me-kurdanda tê bi cî anîn. Ew erf-edeta wedê xweda bona cîwanan him alîkarîke mezin bûye, him jî astengîne nebînayî derxistîye ser rêya wana, pêşî li hub-hezkirinê birrîye.

Bi gorîya min, gava cihêz didine bûkê, eva zef başe, alîkarîyê dide malbeta nûh. Hetanî destên wana bigihîje destê hevdu, ew bi wî cihêzî sitara xwe dikin. Lê, gava xwedanê keçikê pîyên xwe dukute erdê, ji malbeta zavê dewa qelenê bilind dike, ewa tê wê wateyê, wekî malxwîyê malê hemû mafê keça xwe diteribîne, wêya mirov nahesibîne, ewlada xwe mînanî sewalekê difroşe. Çend caran em xwe bûne rûberê wê yekê, gava zava nikaribûye qelen bide, hub-hezkirina du cîwanan ji rûyê dê-bavanda betal bûye, mirin-mayîn derketîye holê.

Xinamî, awa dinihêrim, ne tu, ne jî ez, em miqabilî cihêz û qelen dernakevin. Lê gotina me ewe, wekî pêwîste mirov mînanî doxtiran li deremê binihêre, hê xwînê jê hilde.

Xûşka Bêrîtan, tê qey bêjî, min bi xebirdana xwe hûn aciz kirin. Gotina min ewe, naha jîyana cimaetê zef baş derbaz dibe, tu kes hewicî qelen, cihêz nîne. Wî edetî nava gellek netewiyên ji me der hêza xwe unda kirîye, ji rûmet ketîye. Pêwîste, qet nebe, em jî parîkî sivikayê bînine toreyê kevneşop. Ji ber wê jî, hûn bi gotina min bikin, pirsê qelen neynine ser zar-zimanê xwe...

Bêrîtanê zefta xwe neanî, bi lez axaftina Elîxan rawestand û got:

-Tiştê usa dibe, çima ez mirime? Ezim, kureke, ewî jî bê qelen bizewicînim? Yên bihistî, yê çi bêjin?

Çawa Bêrîtanê axaftina Elîxan rawestand, Elîxan jî usa kirina wê wekiland, kenîya û li xebardana xwe, ya nîvcî mabû, zêde kir, got:

-Xûşka Bêrîtan, "Bûk bi dilê zavêye, çi kulla dilê xelqêye", gotine, kî çi dibêje, bila bibêje, vê pirsêda şert ez û tune, eva yek, ya duda, tu cihêz naxwazî, ji tera dibe, em qelen nastînin, ji mera nabe? Xûşka min, eva hevoka min dawîyêda got, ewa bona laqirdîyan min anî ser zimanê xwe. Lê, bi rastî, tu tişt ne pêwîste, ev jî, ew jî mala me bi xwene. Şukur, em her sal ji zexîra tirîyan bi pêşan dirav distînin.

Elîxan parîkî navbir da peyvandina xwe, vê carê li Sosinê nihêrî û got:

-Sosê keça min, pêwîste, tu ji hemûyan pirrtir şabî, alîkîda birakê xwe dizewicîni, alîkîda jî xûşka xwe verêdikî. Pirseke me maye, wê jî tu safike.

-Apo can, -Sosinê bersîv da, -hûn çi bêjin, ez mînanî tivinga dagirtîme, hûn tenê destrêjka wê billivînin. Bê wê jî, tixûbê şabûna min tunene, vê gavê çoşa min li dunê hilnayê. Ma pirsê we nerehet dike, ew çi pirsê?

-Bi gorîya te, deh, panzdeh rojanra Katibê destûrê bide Gulbaharê, wekî ewa neçe ser karê sovxoze?

-Bê gilî! Bê wê jî, îsal du-sê salên dawîda ne Gulbahar, ne jî ez, em derneketine rehetîyê. Katib xatirê dirêktora min pîr hezdike. Qet "nana" nake.

Elîxan bi rewşeke xwaşhal dawî li xebardana xwe anî, got:

-Himm... Gotî awa, me hemû pirs safî kirin, tenê maye roja destpê kirina dewatê bê zelal kirin. Xûşka Bêrîtan, rabe, here bal bûka xwe, bi hevdu bişêwirin. Hûn kîjan rojê bixwazin, ez amademe.

Bêrîtanê zanibû, wekî pêşîyan: "Bavê keçan sultane", gotine. Ji ber wê jî, îda pirs berbi kûrayê dirêj nekir:

-Xwedê ji te razîbe, Xwedê kurê teyî li tengayê zûtirekê bigîhîne te, -got û bi rewşeke pîroz rabû, derbazî oda bûkê bû...

***

...Çillê piçûk derketibû. Cebre avê, êgir, xakê, hewa ketibû, destpêka meha adarêbû. Hêdî-hêdî piştê seqema zivistanê dişkest, hej ketibû berfê-qeşê bi nermayîkê dihellîya, hulm-gulm li xakê diket.

Di hewşa mala Bêrîtanê çadira dewatê hatibû vegirtin, çadirêda du-sê cîyanda sobê komirê danîbûn. Ser pêşxûna ferê kakil, rez û fêkiyên reng-rengî, xwarina sar-masî, mirîşkên kelandî, cure-cure salata, vexwarin-av, şerbet, şampân û vexwarinên dinê dabûne rêzê.

Herweha, him Bêrîtan, him jî Yasîn gav bi gav, sehet bi sehet nêzikî hesret û armanca xwene taybet dibûn. Roja heteb hatibû, ber derge sekinîbû.

Alîkî hewşêda çend sîtilên xurek danîbûne ser kuçik, bilqe-bilq, kize-kiza wan bû, hinek dikeliyan, hinek diqeliyan. Kevanîyan çend cure xwarin amade kiribûn. Nêzikî danê nîvro sazband jî hatin. Hetanî wana aparatên sazbandîyê, ya deng bilindkirinê cî-war kirin, keç, bûkan millê xwe bi millên hevra derbaz kirin, govend girtin, sergovendîyê destbi kila-man kir, du hevalên wê jî, lê veğerandin:

Gulê, Gultepe gundê meye,
Dînê, Gultepe gundê meye.
Gulê, Gultepe cîkî dûze,
Dînê, Gultepe cîkî dûze.

*

Gulê, yek yare, yek baltûze,
Dînê, yek yare, yek baltûze.
Gulê, tejingan kûze-kûze,
Dînê, tejingan kûze-kûze.

*

Gulê, hey nabe, nabe, nabe,
Dînê, hey nabe, nabe, nabe.
Gulê, halê me wê çawabe,
Dînê, halê me wê çawabe.

*

Gulê, dilketîya çare nabe,
Dînê, dilketîya çare nabe.
Gulê, ra li huba dil nabe,
Dînê, ra li huba dil nabe.

Azərbaycan Respublikasında dağ yəhudilərinin yaşadıkları ərazilər

Dağ yəhudiləri (ivritlər) əsasən Quba rayonunda (Qırmızı Qəsəbə) və qismən Göyçayda, Bakının Balaxanı kəndində yaşayırlar. Yəhudilər əsrlər boyu Azərbaycanda öz dillərini, dinlərini, milli-mənəvi dəyərlərini, bir sözlə, mədəniyyət və ədəbiyyatlarını qoruyub saxlasalar da, azərbaycanlılarla sıx qaynayıb-qarışmışlar.

DAĞ YƏHUDİLƏRİNİN ƏDƏBİYYAT
VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ
(yəhudicə və azərbaycanca)

Simax Şeyda

“İKİNCİ VƏTƏN - AZƏRBAYCAN!..”
(ixtisarla)

...Biz dağ yəhudiləri harada yaşadığımızdan asılı olmayaraq, oranı özümüz üçün Vətən hesab etmişik. Çoxumuz Azərbaycanda, bəzilərimiz Dərbənddə, Qroznıda, Nalçikdə, Mahaçqalada və başqa şəhər və kəndlərdə yaşamış, çörəyini yeyib, suyunu içdiyimiz ölkənin havası ilə nəfəs almışıq. Ürəyimizin məhəbbətini orada yaşayan xalqlara vermişik. Həmişə bir-birimiz ilə mehriban-mehriban oturub-durmuşuq. Sevinc və kədərimizi bir-birimiz ilə bölüşdürmüşük. Azərbaycan xalqının adət-ənənələrinə hörmətlə yanaşmış və hörmət görmüşük.

Biz Azərbaycanda yaşayan dağ yəhudiləri bu ölkənin mədəniyyəti və ədəbiyyatından bəhrələnmişik. Ana dili kitabımız “Ana dili” və “Əlifba” olub. Analarımız laylamızı azəri və yəhudi dillərində oxuyublar. Dahi Xaqaninin, Nizaminin, Nəsiminin, Sabirin, Səməd Vurğunun, Mikayıl Müşfiqin, Rəsul Rzanın şeirləri ruhumuzu oxşayıb, bizə məhəbbət hissi aşılayıb. Uşaqlarımız A.Şaiqin, A.Səhhətin, Ə.Sabirin, M.Dilbazinin, M.Seyidzadənin şeirlərini oxuya-oxuya boya-başa çatıblar. Bir sözlə, Azərbaycan şairlərinin şeirləri bizim hamımız üçün bir məktəb rolunu oynayıb, gələcək həyata inamla baxmağa, insanlara məhəbbətlə yanaşmağa və dünyanın gözəlliklərini duymağa çağırıb.

Dağ yəhudiləri Azərbaycan ədəbiyyatı ilə tanış ola-ola, həm də rus və dünya ədəbiyyatının məşhur şairlərini oxuyub, onların yaradıcılığından bəhrələniblər. Puşkinin, Lermontovun şeirləri qəl-

bimizi riqqətə gətirmişdir. Kimlər Nizami, Xaqani, Nəsimi, füzuli, Vahid qəzəllərindən, Vaqif, Zakir, Sabir, S.Vurğunun, R.Rza, M.Müşfiqin şeirlərindən ilham almamışdır?

Hörmətli oxucular! Ona görə də mən klassik və çağdaş Azərbaycan şairlərinin bir çoxunun şeirlərindən seçmələri dağ yəhudiləri dilinə tərcümə etməyə başladım. Düşündüm ki, bizim dağ yəhudiləri də qoy Azərbaycan şairlərini öz doğma dillərində mütaliə etsinlər. Dağ yəhudiləri görsünlər ki, Azərbaycan ədəbiyyatı nə qədər zəngin, nə qədər mənalı və axıcıdır.

Bir məsələyə də aydınlıq gətirmək istəyirəm ki, bizim danışq dilimizdə və şerimizdə Azərbaycan sözləri az deyil. Doğrudan da bu belədir. Uzun illər azərbaycanlılar arasında yaşayan, onların adət-ənənələri, həyat təzləri ilə oturub-duran dağ yəhudiləri onların bəzi sözlərini də özlərinin gündəlik danışqlarında və ədəbiyyatlarında işləmişlər. Əlbəttə, aylar, illər keçəcək, bəzi Azərbaycan sözləri dağ yəhudiləri danışığından çıxacaq, yeni-yeni sözlər, yeni-yeni ifadələr ilə əvəz olunacaq. Çünki bu dünyada heç nə öz yerində durmur, həyat daim inkişaf edir. Öz adlarını şair, elmi, daha doğrusu, savadlı qoyan bəzi adamlar deyirlər ki, bizim dağ yəhudilərinin danışığından, ədəbiyyatından belə sözlər tezliklə aradan qaldırılmalıdır.

Əlbəttə, dağ yəhudiləri dili də get-gedə saflaşmalı, şairlərimiz şeirlərində Azərbaycan sözlərini az işlətməlidirlər. Bayaq dediyim kimi, bunun üçün aradan aylar, illər keçməlidir.

Antologiya üzərində işləyərkən bəzi çətinliklər ilə üzləşməli oldum. Bir tərəfdən klassik Azərbaycan şairlərinin şeirlərindəki fars, ərəb sözlərinin olması, digər tərəfdən qoşmalardakı, şeirlərdəki bəzi ifadələri, idiomaları oxuculara çatdırmaq. Allahın köməkliliyi ilə mən bu çətinliklərin öhdəsindən necə lazımdırsa, eləcə də gəldim. Xüsusilə müasir şairlərdən B.Vahabzadənin, S.Tahirin. R.Rövşənin və başqalarının şeirlərinin tərcüməsi olduqca gözəl alınmışdı. Sözsüz ki, S.Vurğun, R.Rza, S.Rüstəm, N.Xəzri, H.Arif, M.Müşfiq, Ə.Cəmil, Ə.Cavaddan da etdiyim tərcümələr müvəffəqiyyətli çıxmışdır. Azərbaycan bayatılarından və bəzi dastanlardan etdiyim tərcümələr də yəqin ki, yəhudi oxucularının xoşuna gələcəkdir.

İlk dəfə çap olunan bu antologiyada Azərbaycan aşiq ədəbiyy-

atının da bəzi nümayəndələrinin şeirləri verilmişdir. Burada Dirili Qurbani, Tufarqanlı Abbas, Aşiq Valeh, Sarı Aşiq, Aşiq Ali, Aşiq Ələsgər, Molla Cuma və başqalarının qoşmaları böyük məhəbbətlə tərcümə edilmişdir.

Ümumiyyətlə, antologiyada 75 nəfərə yaxın şair və aşıqların şeirləri toplanmışdır. Bu tərcümələr arasında Nizaminin məşhur "Sən-siz" qəzəli, Natəvanın "Qərənfil", Vaqifin "Durnalər", "Bayram oldu", S.Vurğunun "Azərbaycan", R.Rzanın "Olum ya ölüm", M.Müşfiqin "Məhəbbət", "Küləklər", H.Cavidin "Kor ərəbin mahnısı", Ə.Cəmilin "Can nənə, bir nağıl de", N.Həsənzadənin "Heç nə istəməyən qız", Ə.Kərimin "İki sevgi" və başqalarının məşhur şeirləri də vardır.

Azərbaycan xalqı kimi yəhudi xalqı da bu gözəl şeirlərin çoxunu əzbərdən bilirlər. Uşaqlarımızın dilindən bu gün də M.Ə.Sabirin "Gəlgəl a yaz günləri", "Uşaq və buz", A.Şaiqin "Keçi", "Ay pipiyi qan xoruz" şeirləri düşür. Bayaq dediyim kimi, birinci dəfədir ki, dağ yəhudiləri tarixində belə bir antologiya nəşr olunur. Əlbəttə, burada ola bilər ki, mənim də səhvlərim olsun. Ona görə oxuculardan əvvəlcədən üzr istəyirəm. Əgər bilməyənlər varsa, qoy bilsinlər ki, Quba yəhudiləri ilə Şirvan yəhudilərinin, yaxud da Dərbənd yəhudilərinin danışığında xeyli fərq vardır. Buna ləhcə fərqləri desək, az olardı. Ümumiyyətlə, bu xalq bir-birlərindən uzaq düşdükləri üçün danışqlarındakı bu fərq özünü bürüzə verir. Ona görə bu şeirləri oxuyarkən heç də təəccüblənmək lazım deyil.

Bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm ki, şeirləri tərcümə edərkən bəzi şairlərin şeirləri əlimdə olmadığı üçün onları da çevirə bilmədim. Oxucuların nəzərinə onu da çatdırmaq istəyirəm ki, bu antologiyanın ikinci kitabını da tərtib edəcəyəm. Allah qoysa, onda tərcümə edə bilmədiyim şairlərin şeirlərini tərcümə edib oxuculara çatdıracağam.

Qoy bu antologiya iki xalqın — Azərbaycan və yəhudi xalqlarının həyatında, onların mədəni əlaqələrinin genişlənməsi istiqamətində yeni bir körpü olsun.

İKİ XALQIN ŞAİRİ

Mən onunla 1958-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinə qəbul imtahanları verərkən tanış olmuşam. Xoşrəftar, mehriban insandı. Görürəm qovluğu şerlə doludur, mətbuatda çap olunan da var, çap olunmayan da. Hamısı da uşaq şeri, körpə qəlbinin ən incə duyğularından xəbər verir.

Simax Şeyda universitetə həvəskar şair kimi gəlmişdi. Universiteti qurtaranda artıq respublikanın aparıcı uşaq şairlərindən biri kimi tanınırdı. İmzası mətbuatı bəzəyir, kitabları əldən-ələ gəzirdi.

Uzun illər Bakıda Teatr Xadimləri Cəmiyyətində işlədi. Azərbaycanın ən müxtəlif rayonlarında xalq teatrının dirçəldilməsi, reperuarlarının zənginləşməsi, əsl sənət əsərlərinin səhnəyə çıxması xeyli dərəcədə Simax Şeydanın adı ilə bağlıdır. Bu, teatlarda, mədəniyyət evlərində, klublarda həmişə, xüsusən uşaqların tətil dövründə onun da mənzum dramları, alleqorik əsərləri uğurla oynanırdı.

Simax Şeydanın sözü-söhbəti dağ çeşməsi kimi çağlayır, axır. Balaca bir şeir parçasına diqqət yetirin:

Süsənə bax Süsənə,
Hər şey üstə küsənə.
Ay uşaqlar görsəniz,
Deyin aybdır sənə.

Oğuz rayonunda anadan olub. Gəncədə böyüyüb. Ən gözəl əsərlərini qədim Nizami yurduna, ulu Azərbaycan elinə, onun keşməkeşi taleyinə, səfalı təbiətinə, hünərvər insanlarına və ən çoxu da gözəlgöyçək balalara həsr eləyib.

Bu yerlərin təbiəti də, insanları da həssas şair qəlbini ömürlük ovsunlayıb. "Gəncəli qızı" şerinə diqqət yetirin:

Sən bir bahar çiçəyisən,
Göyçəklərin göyçəyisən.
Bu işıqlı
Yaraşıqlı,
Şəhərimin bəzəyisən.
Ay gül üzülü, gəncəli qız!
Şirin sözlü, gəncəli qız.

Gülmü deyim, aymı sənə?
Hər gözəl qız taymı sənə?
Bu kamalı,
Bu camalı,
Tanrı verib paymı sənə?
Ay gül üzülü, gəncəli qız!
Şirin sözlü, gəncəli qız!

Uşaq şairi kimi tanınan Simax Şeyda böyüklərin də əzəli və əbədi duyğularının, qayğılarının, arzularının tərənnümçüsüdür. Vətən və el məhəbbəti, sağlınq və sədaqət Simax Şeyda yaradıcılığının ana xəttidir.

Bakıda onun beş-altı kitabı çıxıb. "Mən balaca kosmonavtam", "Yaxşı qız", "Kimin belə qızı var", "Tülkü, tülkü tünbəki", "Nəgməli meşə" və bir də İsrail Məmmədov haqqında "Hünər" poeması.

Müstəqillik işığında dünyaya qapılar açılıb, get-gəl çoxalıb, əlaqə-ünsiyyət genişləniib. Bir neçə ildir ki, Simax Şeyda Azərbaycandan kənarda yaşayır. Əvvəllər İsraildə olub, indi Almaniyadadır. Bir ayağı daim ana Vətəndə, həmişə ürəyi burda, xəyalı doğma elindədir.

Dünyanı gəzib dolaşan həmyerlimiz Azərbaycan və tat dillərində yazıb yaradır. Azərbaycan və İsrail Yazıçılar Birliklərinin üzvü, iki ölkəni, iki məmləkəti öz sözü-söhbəti ilə qovuşduran qələm əhlidir. Təl-Əviv şəhərində Qafqazdan çıxan dağ yəhudilərinin yazarlar birliyini yaradıb. İndi də Almaniyada bu xeyirxah işi davam etdirir. Müxtəlif şəhərlərə gedir, şairlərlə, yazıçılarla görüşlər keçirir, yaxın-uzaq ellərdə Azərbaycan ədəbiyyatını, Azərbaycan sənətini, Azərbaycan həqiqətlərini təbliğ edir.

Bu xeyirxah işlərin bir nişanəsi də "Duxtər Şirvani", yəni "Şirvanlı qız" kitabıdır. İri həcmli, nəfis tərtibatlı, maraqlı, məzmunlu şer bukletidir. Azərbaycan və tat dillərində buraxılıb. Başdan başa Azərbaycan sevgisi, Azərbaycan ruhu, Azərbaycan nəfəsi ilə yoğrulub. Bu sevgi, bu məhəbbət o qədər dərin, elə ülvidir ki, müəllifin öz incə duyğularından əlavə, burada elimizin adlı-sanlı söz ustalarına da geniş yer verilib. "Şirvanlı qız"da Simax Şeydanın tərcüməsində 23 nəfər Azərbaycan şairinin əllidən çox əsəri çap olunub. Səməd Vurğunun, Rəsul Rzanın, Mikayıl Mirzənin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Məmməd Arazın, Fəxrət Mehdiyevin, Hüseyn Arifin...

Bəlkə də bu əsərlərin çoxu ilk dəfədir ki, İsrail elində səslənir. Doğma yurduna əsl övlad məhəbbəti bax, budur!

Sonra onun daha bir söz çələngi oxucuların görüşünə gəldi. "Bir dəstə gül" kitabında uşaqların böyük şairi kimi tanınan Simax Şeyda bu dəfə klassik Azərbaycan poeziyasının ən gözəl janrında çıxış edir. Füzuli ruhlu, Sabir nəfəslisi, Vahid ürəkli qəzəllərini oxuculara təqdim edir.

Harada olursa olsun, müqəddəs Azərbaycan torpağının yetirməsi Simax Şeyda bax beləcə yazır-yaradır, doğma diyarına xidmət edir.

DAĞ YƏHUDİ DİLİNƏ POETİK ÇEVİRMƏLƏR

Çevirəni: S.Şeyda

MİLLİ HİMN

Musiqisi: Üzeyir Hacıbəyov

Sözləri: Əhməd Cavad

Azərbaycan, Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
Üç rəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu,
Sənən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər!
Hərə bir qəhrəman oldu!
Sən olasan güllüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sənəmdə tutmuş məkan!
Namusunu hişf etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə,
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən, şanlı Vətən!
Azərbaycan, Azərbaycan!

AZƏRBAYCON DÖVLƏTİRƏ HİMNİ

Azərbaycon, Azərbaycan, con Vətən,
Əy qəhrəmon, əy mehribon, xon Vətən!
Miqirorim əz cun imu ə rəhtü,
Miqirorim əz cun imu ə rəhtu.

Ə sə rənklü hələmovaz zihis şor,
Qürbu dorəym ə rəhtü hozor-hozor.
Ə qəd atəş dəmund diho, şəhərho,
Yə qəhrəmon igid bisdo əsgərho.

Həziz Vətən! Biyo boşı qülüstön,
Qürbutünüm mə həmişə, hər zomon.
Ə dülhoymu mühbəttü ambari,
Həm qiməttü, həm hürməttü ambari,

Həmustərəəri doşdə, vəbərdə
hələmtürə əri pişoho bərdə,
Həyrətünü bütün həşqlü covonho,
Türə xosdə odomiho, insonho.

YƏ ZƏMONƏMİ

(*"Koroğlu" dastanından*)

Dəshoymə lərzirə, çummə tor dirə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?
Çü soxum nəsdanüm fə qof kufdirə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Yə igid mürdəki misoxut qiryə,
Yə çü nitov burra xəncəri diyə,
Omori namərdə zəmonə quygə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Həytər igid əcə, mərd igid əcə,
Namərdho əz mərdo visdonu bocə.
Yəpələq ə tərton middədü pəncə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Omo hümürməyə diyə əxiri,
Nitam dəhvə kürdə dülmə pir biri,
Tüfəng vədərəmo həytər çü zürü,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Koroqlu Qırata migəşd ə sərü,
Miyofdo düşməne ə zir poy sərü,
Doqho lərzirənbü əz yə nəyəyü,
Mənüm birəkor, yə zəmonəmi?

Nizami Gəncəvi

TÜSÜZ

Hər şəvmə bisdo dərd, qəm, qüssə, müsibət tüsüz,
Kəşirə nəfəsmədə rafd hədəz səhət tüsüz.

Türə u dül vəbərdə ə həşqtü şəhvə soxdum,
Əz dərdü tü su qürdüm, nisd əmə taqət tüsüz.

Üzgə yə səvgili yor çütar qərdüm imuhoy,
Danusdum tuş qufdiri: «Mikəşüm həsrət» tüsüz.

Tü dülmərə sahibi, ə pişoytu qulum mə,
Tü həzizi mə ucuz, yə hiçum həlbət tüsüz.

Çummə nəş ofdo turə, bəxtmə ambar xisiri,
Əri virixdən nisdə əmə cəsərət tüsüz.

Tü əgər əz Nizami ərxoyin bisdoriqəş,
U həmişə qəşd türə, nəbisto rahət tüsüz.

OMORƏBU

Ə xunəymu xəlvət-xəlvət imşəv yor omorəbu,
Ruyi əz mæng diyəş qüzəl nazlü nigor omorəbu.

Əz qül sifət rixdə əraq dəqürdəbu ruy ənurə,
Ə yon ovçi əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əz pəhniki çum dakoşdə mə əyu həy dənüşürüm,
Ə yon ovçi əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əyə cigə ə xov rafdim, tə çin səbəh kəyf kəşirim,
Ə boq-boqçəy sürxə bəxtmə ambara bor omorəbu.

Qufdi: - Bəxti rəfdə gərək, qu diyə çü xostəni, yor?
Muqum ki, yə moçış bəxş di. Xub ki, dildor omorəbu.

Qirisd, qirisd u nazənin, nə poisd rofd çumi hərsi,
Ə qəd ataş suxənd mərə, beixtiyor omorəbu.

Əy Nizami! Qufdi birdən əz xov xəbər bisdorum mə,
Vinirüm ki, rofdi qülmə, çumi xumor omorəbu.

Molla Pənah Vaqif

DURNƏHO

Ə ruy h, əsmu biyoyt qənət nə zənit.
Yə kəm poit, mərə şinit, durnəho.
Dəstə qurdə omorənit əz çəho?
Əz hol işmu yə xəbər dit, durnəho.

Çumi mundi ə rəh işmu Baqdadə,
Cigəşmu bu u tarafho yə vəhdə.
Omon ruzi qənət zənit ahəstə,
Telhoşmurə nəbu şənit, durnəho.

Xəyli vəxti kəşirənüm dərd yorə,,
Pərvapnəho ə sər çiroq omorə,
Ədəm qəşdə u raçə çum nigorə,
Viniritgə əzmə quyit, durnəho.

Sürməliyə çumhoyuni h, əşq dülmə,
Əz bədnəzər ə dur qərdə u qülmə.
Nəs xosdənim işmu dur qərdit əzmə,
Birdən nəbu çəşmiş boşit, durnəho.

Nazənin-nazənin misoxit ovoz,
Ruhho taza imbu, kəyfho xəyli saz.
Vaqifəş poy dülü həy soxu pərvaz,
Əyə cigə qənəd zənit, durnəho.

Xurşudbanu Natəvan

QƏRƏNFİL

Çənd mə ki mixoyu türə qərənfil?
Oşuqə ədəy h, əşq dorə, qərənfil?

Ə qəd ən qülşənho kəyfsüz poisdəy,
Yəqint səvmiş soxdəy yorə, qərənfil?

Qülho cəng miqirü, bocəh mizənü,
Həmişə zəvər gi sərə, qərənfil?

Həyf ki, bofoi nisdi hülomə,
Murov raçıyi par zərə, qərənfil.

Əz ruy piş sox burov pərdəy ən naza,
Əz yor nə vədəşən mərə, qərənfil?

Mirzə Ələkbər Sabir

NƏİL OMORƏ

Xandostu, omoni nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Vay, vay! Hiç ə inson oxşori nisdi,
Yə xüşqə şəkili kor-bori nisdi,
Həytər şüvər nibu, simsoni nisdi
Səri sər qoboni, nəl omorə.
Sifəti yomoni, nəl omorə.

U ruz ki, ərimə nişan vəqürdit,
Ambar tərif dorit, numirə qürdit,
İmuhoy danusdum şüvər şüvər nisd,
Xandostu, omoni nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Tərsürüm, oy omon, dülmə xun bisdo,
Nazik vorə bisdo, nimə cun bisdo,
Dodo, kup-kup dodo və zəbun bisdo.
Qu i çü zomoni. Nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Yə hünlürə filəh vəri ə sərü,
Qoşyurə muhoyi sipsipi biri,
Kələ bəbəyməni, quyigə piri.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Həşdanki xortdani, nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Ədəy əz ləhəyi rixdə ovhoyi,
Pisə buy omorə əz həlovhoyi,
Tərsirənüm nəznik rafdə mə əyi,
Mara xuno çüni, nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Səməd Vurğun

AZƏRBAYCON

(Yə baxs)

Həy quroşdəm əzi doqho,
Durna çumlu əz biloqho,
Şinirəm əz qof misoxho,
Sakit rixdə arazhorə,
Sinamiş soxdəm dusdə, yorə.
Xəlq danusdə tü ənməni,
Yuvay məni, məskən məni.
Həm dədəy, həm Vətənməni,
Dur imbumi dül hiç əz con,
Azərbaycon, Azərbaycan!

Mə yə həyil, tü yə dədəy,
Dü-yəkirə xostənim həy.
Par zərümgə ə çüco kəy,
Kənə tüni dan yuvoymə,
Xori kələ bəbəhoymə,

Qüror əz doq, tü əz aran,
Əz Astara, əz Lənkəran.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Əz Afrika, əz Hindisdan.
İncə quşho qinoq miyov,
Diyə pisi, bədi nitov.
Zərdə sünbül nun imuni,
Pəmbəy imu cun imuni
Şirə kəş əz onqur uni,
Səbəh-səbəh şüqəm qisnə,
Qüvot biyov ə qul gənə.

Ə kəmə r həs b nüş ə Qazax,
Həy sox urə xostə çü vəxt.
Həs b bisdoqəş ə qəd ərəq,
Yoyloqhorə gəşd tü həmiş,
Əz Kəpəz ə Göy-göl dənış.

Dül qiroşdə əz Qaraboq,
Koh əzi doq, koh əzu doq.
Şəv birəki əz dur əncəq,
Biyov Xana həy xundəyi,
Qarabağa şikəstəyi.

Vorvoriho naz soxdəki,
Ə kin dirhoy poyu təki,
Dül imuni qüzəl Boku,
Üşüqlüni quvot ən qof,
Astarohoy səbəhi sof.

Qüzəl vətən şin tü mərə,
Xub-xub quyum qof dülmərə,
Ə xəlqəvoz yəki birə,
Tü şori sox, xənd hər zomon.
Azərbaycon, Azərbaycan!

KƏYFLÜ İSGƏNDƏR

Ki əz dərd xurdə,
Ki əz kəyf xüşdə.
Ki əz taza paltar tərsirə,
Kiş əz kəfən.
İsgəndərə pürsirənit əz mə?
İsgəndər xurdənbu.
Ləqəbiş kəyflü İsgəndər bu.
Soqə mürdəhorə dərdi
Şəv-rüz nərahət misxod urə,
Həbuqə əyə poçt korsoxd imbisdo,
Nə qəm. Nə şərob mixurd.
Hümürü ə qəd mürdəho mqirosd
Səssüz, sakit.
Qinəmiş nə soxit İsgəndərə,
Yomon birə donit,
Dərdə ə sər ofdorəqor,
Və qəm-qüssə kəşirəqor.

Məmməd Araz

SALAMAT BOŞ

Diyə nə omorum bəlkə incikə,
Dumon salamat boş, doq salamat boş!
Bulutho əz çumho hərs rixdə quyqə,
Buston salamatr boş, boq salamat boş!

Tarlanho par zərə ədə rə rafdə,
Nərqüzho ə çəmən zərd bisto ofdo,

Yə qüzəl ə dəsməyə yə dəstə qül do,
Cəyron salamat boş, ox salamat boş!

İncə sofəlünü hər taraf, hər yon
Bisdorum ə çəmən, ə qülho həyron,
Midoru nummərə xəlq əyi dəvron,
Dəvron salamat boş, xəlq salamat boş!

Doqhorə pələnqi, həm şiri tünü,
Şohirə nəqməyi, şəyri tünü.
Vori, bərəkəti, hər xəyri tünü,
Çupon salamat boş, soq-salamat boş!

Ramiz Rövşən

İMURƏ

Ə şirinə xov dəbirim,
Ya zalum şovund imurə.
Dədəyhorə əz quçoqi,
Əyi dünyo şənd imurə.

Ambar kəşdim i rəhhorə,
Həy şəv soxdum səbəhhorə,
Əyə çikə soxdə kurə,
Ə dəv vəçəvund imurə.

Rəh çünikə nəsdanbirim,
Əz dühoy rafdara dirim,
Koş ə hülom niyə niyəmorim,
Dədəyho furmund imurə.

Ə zomonə, zomonə,
Nəki ə dəv komonə.

Xərho ədəy çüy xürdə,
Həsbho mundi bikonə.

Nə dəşən ə dərd mərə,
Vinum yor həmdərd mərə.
Ə namərd mühtoc nəsox,
Küş ə pişoy mərd mərə.

DÜNYO ƏMƏ TONIŞ OMO

Rafdüm ləpir poyhoymə mund,
Qof nə soxdum, qofhoymə mund.
Dənişürüm çummə çarust,
Dünyo əmə toniş omo.

Doq, sənq əni əmə toniş,
Həminoni əmə toniş.
Həy hərs rüxünd çummə, dəniş,
Dünyo əmə toniş omo.

Düyümün boy omorəmmi?
Omorəmmi, vinirəmmi?
Hümür soxdəm, sur birəmmi?
Dünyo əmə toniş omo.

DAĞ YƏHUDİLƏRİNİN POEZİYASI

(azərbaycanca və yəhudicə)

Simax Şeyda

NOVRUZ BAYRAMI

Salam, Novruz bayramı,
Salam, ay ayz bayramı!
Bu gün gülüb-sevinir,
Şadlaq eyləyir hamı.

Göyərüb səmənilər,
Bəzənibdir xonçalar.
İnsanların üzünə
Gülür bağlar-baxçalar.

Bənövşənin, nərgizin,
Ətri tutb hər yeri.
Torpağa həyat verir,
Günəşin şəfəqləri.

Yenə ötür qumrular,
Sellər, sular çağlayır.
Gözəllik insanları,
Öz yolundan saxlayır.

BƏNÖVŞƏ

Vasal omorəki vokundəni tü,
Dorəni doqhorə raçi, bənövşə.
İni ə kintünüm sərə zəvər qi,
Dənış tü çü imbu həçi, bənövşə.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Xəyli zomon hisdi ətü bənd birəm,
Diyəş xoşbəxt birəm, mozolmənd birəm
Razi niboşum ki, kəşi qüssə, qəm
Usüziş i dünyoh puçi, bənövşə?

Türə əz numtünü yormərə numi,
Mərə dövlətmərə, vormərə numi
Mündi ə siffəttü şohirə çumi,
Həytər qüzəl hisdi ərcü. bənövşə?

Hər türə dirəki mərə həz dorə,
Ə dülmə mühbət, səvqi ofdorə
Simax mihid imbu viniqə yorə,
Əji u nazənin, əji bənövşə?

SOR MƏNİ

Sən ey mənim axtaranım, soranım,
Hörmət edib tez-tez məni ananım,
Bağım, baxçam, telli sazım, kamanım, -
Neçə-neçə kənd şəhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Yadımdadır o uşaqlıq illəri,
Dağ çayının aşıb-daşan selləri,
Pay-piyada dolaşırdım çölləri,
Hər gecədən, hər səhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

İlhamımdır babaların topağı,
Qəlbimdədir ləpələrin coşmağı,
Ay bacılar, ay qardaşlar yaz çağı,
Lalələrdən, tər güllərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Məftun etməz ürəyimi dövlət-var ,
İllər keçir, üzə gülür arzular,
Simax, yoxdur bu dünyaya etibar,
Qədir bilən bu ellərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

XUN, YUSİF

Əri Yusif ben Yoxay

Şinirəki əsə türə,
Təmizə nəfəs türə,
Dülho ədəf şor birə,
Di imurə jun, Yusif!
Hər xundəqor Xan nibu,
Yə qürqış aslan nibu,
Boqbonsüz qülşon nibu,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Məhni qənətlü birə,
Dülho mühbətlü birə,
Diyəş mühbətlü birə,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Simax məcnun səs tüni,
Quyqə Əbülfəz tüni,
Şoh doqi, Kəpəz tüni,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

OXU QARDAŞIM

Müğənni Yüsif ben Yoxxaya ithaf edirəm

Rıqqətə gətirdi qəlbimi səsin,
Bahar nəfəsidir sanki nəfəsin,
Bütün el, obada yoxdur əvəzin,
Vurgundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım!

Sənin mahnıların gül kimi incə,
Ruh verir qocaya, ruh verir gəncə,
Çağlayır gör necə, dinir gör necə,
Gözəlg oxuyursan oxu, qardaşım.

Səsin Kanadadan, Nyu-Yorkdan gəlir,
Gözəl Fransada göyə yüksəlir,
Səni Moskvada nəğməkar bilir,
Vurgundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

Simaxın qəlbində daim yerin var,
Bir-birindən şirin nəğmələrin var,
İsrail səninlə edir iftixar,
Vurgundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

NATƏVAN

Gözəlliklər yurdudur,
Başdan başa Qaradağ.

Düzlərdə gül-çiçəyə,
Dağlarda sən qara bax.

Bu torpaqda doğulmuş,
Bir zamanlar Natəvan.

Şuşanınşair qızı,
Şeirə, sənətə heyran.

Xan qızı həm qayğıkeş,
Həm də mehribakn idi.

Yoxsulların halına,
Alışib-yanan idi.

Qüvvət alıb, güc alıb,
Vətən torpağından o,

Şuşayda su çəkirmiş,
İsa bulağından o.

Xan qızının şöhrəti,
Yayılmış hər tərəfə.

Şer məclislərində,
Yad edilmiş hər dəfə.

AZƏRBAYCANIM

Gəlin siz a dostlar, gözək dünyanı,
Bir kino lentinə çəkək dünyanı.
Görək kim qazanar şöhrəti, şanı.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Sıravi uzanmış sıra dağları,
Yaşıl meşələrdə ceyran, maralı.
Dünyaya məşhurdur Göyçayın narı,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Şahdağ ətəyində Quba şəhəri,
Dünya miqyasında bəllidir yeri.
Alması olmuşdur dillər əzbəri,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Məndən inciməsin gözəl Naxçıvan,
Onun saf adı da dünyamızda var.
Yer altı suyunun ləzzət dadı var.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Başdan başa deyim sənə gülüstan,
Dillərdə olubsan sən böyük dastan.
Bol tərəvəz verir bizim Lənkəran,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mil-Muğan torpağı ağ pambıq verir,
Pambıq da ölkəyə bol sərvət verir.
Adı ürəklərdə güc, qüvvət verir,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Qara qızıl fantan vurur Xəzərdə,
Nefti çoxdur Abşeronda, hər yerdə.
İnsanlar yaradır, qurur burada,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Yaşıl meşələri, yaşıl çölləri,
Şəffaf bulaqları, mavi gölləri,
Bol dövlət verən gözəl Xəzəri,
Belə Azərbaycan de harda vardır.

Çayların adını söyləyim sizə,
Dərədən, tərədən çıxmışlar düzə.
Kür çayım, Arazım axır dənizə
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Vətəni tərək etmiş həmvətənlərim,
On il qərrib yaşamaqdan, dostlarım,
Yaxşıdır bir günü ana Vətəni.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Hər şeyi yenidən başlamaq üçün,
Yenidən birlikdə yaşamaq üçün,
Yığışaq vətəndə gələcək üçün,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mən aşib keçmirəm tarixim üstədən,
Mənə əzab verir, axı anamdır.
Vaxt gələr qayıdar kim köçüb burdan
Belə Azərbaycan de, kimdə vardır.

İKİ XALQIN DOSTLUĞU

Gəlin siz a dostlar, gəlin görüşək,
Gəlin qucaqlaşib bir-bir öpüşək.
Bilirsiz nə qədər, şadam mən bu gün,
Sizi xoşbəxt, gülərüzlü görəcəm.

Kim ayırır bizi bir-birimizdən,
Kimin gücü çatar, ayırsın bizi.
Ömürlük dostuq biz Azəri xalqla,
Allah belə yaratmış ürəyimizi.

Hər vaxt sevinərik, hər vaxt gülərik,
Çünki bu xoşbəxt həyat bizimdir.
Biz mərd insanlarıq, qədir bilənlik,
Gözəl Azərbaycan, əlbət bizimdir.

Bizim ana yurdumuz Azərbaycan,
Gül açılmış, güllü bağa dönübdür.
Artıq nəki zülm var, nədəki vuran,
Heç vaxtı enilməz dağa dönübdür.

Bizim İsrailin qəlbində varsan,
Xalqımız unutmamış, unutmaz səni.
Şairlər vətəni nə bəxtiyarsan,
Şair Anton hər vaxt xatirlər səni.

* * *

Yə dusdtü vokundgə sırr tüərə ə kəşho,
Əz düşmə ziyod tan tü urə ə dünyo.

Ə h, oşirəvoz dust birə, ə kosib məxənd,
Əz xüşdə zu madaray, imboşi mixənnət.

Xalqə voyisdgə türə kəşü pişovo,
Gurin gi xüşdəre mə gəşd ə nəloyiqovo.

SİMANTU GƏRDO

Əri 63 sala birəyi düstmə
Simon Borisoviç nuvudəm.

Əz xori bəbəho, adəm soxdə,
Əy dust mə, həmişə dül tü şor gərdo
Yə biroro xuno, türə mə xostə
İ şast sə salay tü simontu gərdo.

Əi dül mə əri tü, dəri niyyətho,
Çənd salho zivisdi, cun soqi gərdo.
Zəmi salamətı, həmi xəndə lov,
İ gufidirəhoy mə, əz xudo gərdo.

Dültü yə təmizi, guzkirə xuno,
Hörmət tü ambari ə qəriş dustho.
Anton türə xostə, biroro xuno
İ şast sə salay tü simantu gərdo.

AD GÜNÜN MÜBARƏK

*Dostum Simon Borisoviçim
ad gününə həsr edirən...*

Salam Simon qardaş! Bir insan kimi,
Daim uca görüm sənin başını.
Bu gün mən də səni bir şair kimi,
Təbrik edirəm altmış üç yaşını.

Xalqımız unutmaz səni heç zaman,
Dünyada əbədi insansan, insan.
Xalqına köməklik göstərən adam,
Gördüyün əməllər şahidi sənən.

Xalqımızın sədaqətli oğlusuz,
Sözündən dönməyən insan oğlusuz.
Xalqın sevgisindən bil yaşasanız,
İnan vallah, siz çox yaşayacaqsınız.

Sənin mərdliyinə bizim xalqımız
Baxıb ilham alır səndən doyunca
İnan, sağlıq olsun, hər yaşını da
Təbrik edəcəyik səni görüncə.

BİXƏBƏRƏM MƏN

Bir gözəlin eşqiylə əcəb divanəyəm mən,
Xalq elə bilir ki, guya bəxtəvərəm mən.

Nə üçün bu qədər zülm eləyir mənə o gül,
Dözürəm zülmələrə, çünki onu sevirəm mən.

Məqsədimə çatmaq üçün yüz dəfə can versəm,
Vaxt gələr sözsüz ki, məqsədimə çataram mən.

Kim saysa məni quluyam o nazlı dilbərin,
Səhvdir, o gözəlin yanında bir ağayam mən.

Həmişə istəyirəm dostum şad, sevinc olsun,
Heç vaxt, heç kəsin pis gününü istəmirəm mən.

Anton, deyirlər çox insanlarda vəfa yoxdur,
Elə bilmə ki, bu dünyada bixəbərəm mən.

BİSTOGƏ

Ləzzətsiz imbu xurdəy odomi holol nəbistogə,
Xubiş mizüvü hiç dərdü nə qəmə nəbistogə.

Əzu inson hiç məhəl əh, ilom inson niimbu,
Əgə urə əqül nə danandayü nəbistogə.

Çü soxdənüm əzuni raç buho zənanəki mə,
Məxbər bədən, siyə-qoş, siyə-çümü nəbistogə.

Əkəsho həmişə mühdəc imboşi urə dan tü,
Türə əgə mol-dövlət nə əqül tü nəbistogə.

Uvaxt nuş imbu ə cun odomi xuruho içki,
Ə hololə süfrə nüşdə, cəng, dəh, vo nəbistogə

Hər vaxt xubi inco Anton, dan tü ginə h, hidimi
Tərs uni ə u h, ilom sual-covobü bistogə.

QUBA ŞƏHƏRİ

Məni şair yetirib
Mənim Quba şəhərim.
Bağları gül gətirib
Mənim Quba şəhərim.

Torpağında göz açmışam,
Qoynunda böyümüşəm,
Yaratmışam, yazmışam.
Mənim Quba şəhərim.

Dolayı yolların var,
Aşılmaz dağların var,

Gözəldir hər il bahar,
Mənim Quba şəhərim.

Daha qəm eləmirəm,
Toylarına gələm,
Xalqımla mən gülərəm,
Mənim Quba şəhərim.

ŞƏHƏR QÜBƏY MƏ

Mərə şoir soxd xudoy mə,
U, eşq dəşəndi ə dül mə,
Xundəm, nüvüsdəm, şor birəm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Ə u xori çum vokundəm,
Ə qicoqu kələ birəm,
Xubə ruzho unco dirəm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Səriü vərflü şoh doqu hist,
Təmizə ov, bilşoqho hist,
Ceyron gəşdü yəyloqho hist.
Ə u şəhər Qubəymə.

Mə Qübərə rafdü, dürüm,
Əz xubiyə həzz vəgürdüm,
Con güfdirə, con şinürüm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Ə DUXDƏR

Dül türə ə sər dül mə,
Vəni, duxdər. guş dorum mə.
Vünüm, ə qəd ən dül tü
Dərigə eşq-mühbət mə.

Nədəgə eşq ə dul tü,
Ərçü mərə, duxdər tü.
Eşq-mühbətsiz xosdumgə,
Ləzzət nüdü sevgi tü.

Ədül tü dəgə eşq mə,
Tob nüdü, dan i dül mə.
Su mügürü, musuxu
Əz eşq tü i bədənə.

Anton mugu. ə duxdər,
Gərdoş tü yə bəxtəvər.
Xubə xosyət hist türə,
U əz hərçü hist zəvər.

Azərbaycan Respublikasında saxurların yaşadığı ərazilər

Saxurlar ölkəmizin Qax və Zaqatala bölgələrində yaşayırlar. Bu ərazi Şəki-Zaqatala iqtisadi bölgəsinə daxildir. Saxurlar əsasən dağətəyi-düzən qurşağda, çayların gətirmə kəndlərində məskunlaşmışdır. Əhəlisinin böyük əksəriyyəti kənd təsərrüfatı ilə məşğul olur. Saxur dilində ədəbiyyat nümunələrinin sayı çox azdır. Mənşəcə saxur olan şair və yazıçılar əsərlərini ya azərbaycanca, ya da saxurcaya yaxın dil sayılan ləzgicə yazırlar.

Arif Qızılqaya

(saxur şairi)

LƏZGİ DİLİ

Qafqazın xəncər dilisən,
Mərd xalqın dilbər dilisən,
Obalar, ellər gülüsən,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

Tahirlərin sehri, sızü,
Eminlərin nuru, gözü,
Şerimin alovu, közü,
Min bir dərdin dadı, duzu,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

Saxurun doğma qardaşı,
Döyüslərdə silahdaşı,
Könül, diləklər sirdaşı,
Bu ellərin zirvə-daşı,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

Əfsanələr, nağıllar tək
Qayalarda bitən çiçək.
Səndən ayrı dözməz ürək,
Bir qılınca mənə gərək,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

YAĞIŞ

Nə qədər də gözəl iş
Vaxtında yağan yağış
Küçələri toz alanda
Bağ – bağça quruyanda
Damcı – damcı, həm yüngül
Navalçadan süzülür
Sən heç əsirgəmə, hər yan su
Gör dünyada necə boldu su,
İstərdik, sən ey yağış, çox yağasan
Susayan torpaqları doydurasan
Bəzən xırda uşaqlar
Göy guruldayanda qorxar
Həyətə heç bir ləpir düşməz
Ana qucağına qısılar onlar
Çöldəsə bir ilahi tamaşa
Hərdən uşaqlar baxar yağışa
Bugün daldalanacaq olub
Dünənki lazımsız parça
Altına yığışib, xısnlaşib, sıxlaşib
Mehribanca qaçırılar harasa
Bugün gölməçələr çox şappıldayacaq
Sonra da məktəb dəhlizində
Şirin qəhqəhəylə bitəcək bu səs
Ancaq uzunboğaz çəkmələr istidi,
Birdə dəhlizləri dolaşan isti nəfəs.

QIŞ AXŞAMLARI

Necə gözəldir qışda axşamlar
Göydə parıldar ay və ulduzlar,
Ay işığı qar kimi səpələnib qara
Qarsa bir bəzəkdi qış axşamlarına
Qar qaranlıq bucaqları işardar
Qar yağar, qaranlıqlar yarılar
Qar yerdə ağarar, ulduz göydə parlar
Sənsə nəfəs alırsan isti sobayla birgə
Yerində xumarlanıb ulduzları sayırsan
Bir, iki deyil lap çoxdu onlar,
Gah yanar, gah da sönüb alışar
Ulduzlar sənə uzun söhbətə başlar
Gözlərinə qıyılar, gah da qamaşar
Sonra da yavaş – yavaş yuxuya dalar.

BƏNÖVŞƏ

Sən boynunu bəs niyə
Bükmüsən bax beləcə?
Kol altdan boylanan
İncə və tər bənövşə
Yoxsa vətən dardadı,
qaşqabağını tökmüsən?!

QARA PIŞİK

Qara pişik,
Qara pişik
İstərdinmi
Dağ pendiri

Yoxsa siçan,
Siçovul?
– Mən bilmirəm
Nə istərəm
Mən siçanlara
Həmişə
Eləyəyəm tamaşa
Siçanlarsa gizlənir
Siçovuldan
Nənə xörək çəkəndə
Yataram isti qazanın yanında.

DÜŞMƏNLƏRƏ

Axan qan deyil damarımızda, alovdu
Anamızdan əmdiğimiz süd halaldı
Qoy gözə dirəsinlər gülləni
Bir ölüm nədi ki, qorxunun yanında
Ayağımız altda torpaq yansa da
Biz saxuruz, yox aramızda qorxaq
Bizə qüvvət verən dağ suları
Canımızda dayanmaz, dövrən edər,
Qara daş, qara təpə bizə səngər,
Heç bir düşmən girə bilməz torpağımıza
Girsə də çıxa bilməz o daha,
Ayağa duracaq qoca da, cavan da
Qabağa çıxana vermərik aman da
Sən ey düşmən, yanaşma arı pətəyinə
Sənin kimi arı yığanlar olub daim peşman
Canından bezmisənsə bir düşmən kimi gəl!

TUTA BİLMƏZSƏN

Göydə qara bulud uzanır
Üstümə yağış yağır
Ay bulud, mən göyə qalxıram
Sən məni tuta bilməzsən,
Vardır göydə mənim balalarım
Onların xəbəri yox
Seldən, göldən yağışdan
Bütün yerin suları
Bir yerə yığılsa da
Sən məni tuta bilməzsən,
Mənim evim, mənim ocağım
Rahat oluram yalnız mən orda
Yolda olsa da yüz qoçaq
Sən məni tuta bilməzsən

Pərviz Yusif

QUM KƏNDİR 3

(ixtisarla)

Vətəndə evi olmayanlara deyirəm: Gedin Marsa!

***

Qənbər döşənmiş dar küçəylə addımlayırdı. Səssiz gecə idi. Solğun ay işığı sığallı qənbəri işıqlandırır, yolu qara divarların qaranlığından ayırırdı. Sükutu kobud ayaqqabıların yorğun tappıltısı pozurdu. O qədər yorğun idi ki, tappıltını gerçək qavramırdı. Sanki şüurun keçmişinə ilişən ətalət səslərdi. Qaranlıqdan güclə seçilən

küçəkənarı qədimi evlər də sanki əbədi susmuşdu. Tappıltıların əks - sədası yorğun - yorğun qara sərhədlə uzanırdı. Və bir də sükutun uğultusu. Başqa heç nə.

Birdən arxada başqa tappıltı eşidildi. Əvvəl diqqətini çəkmədi. Sonra maraqlı gəldi. Addımlarını yavaşladı ki, arxadakı gəlib onu keçsin. Qəribədi, o da sürəti azaldı. Çevrilib arxaya baxmaq istəmirdi ki, ona maraqlandığını bildirsin. Yenə addımını bərkitdi. Hiss elədi ki, həmin kimsə də dirçəldi. Bu dəfə əməlli - başlı şübhələndi. Deyəsən, onu güdürdülər. Dayandı. O da dayandı. Lap təəccübləndi. Güdülməyini yoxlamaq üçün hansısa döngəyə döndü. O da döndü. Sonra başqa döngəyə keçdi. O, yenə gəlirdi. Bayaq getdiyi yola qayıtdı. Bir neçə qəti və sürətli addım atıb dayandı. Lap yaxında duyulan başqa tappıltı səsi də kəsildi. O, sərt şəkildə arxaya çevrildi.

...küçə boş idi.

***

Qatil hiss elədi ki, kimsə onu güdür. Azdırmaq üçün metroya düşdü. Vaqona mindi. Tünlüyə girdi. Yenə güdürdülər. Vaqonu dəyişdi. Növbəti stansiyada çıxdı. Əks tərəfdən gələn qatara mindi. İç - içə bir neçə vaqon dəyişdi. Ancaq fərqi yoxdu, güdülmək hissi qatili tərk eləmədi. Seyrək sərnəşin olan vaqonda əyləşdi. Daxili narahatlıqla nəfəs dərdi. Qatil hiss elədi ki, onu güdən lap yaxındadı. Vaqondakı adamları altdan - altdan bir - bir süzdü. Əsəbi güc gəldi. Dözmədi. Üzbəüz oturub mobil telefonda oyun oynayan oğlanı boğazladı. İri bıçaq çıxarıb qışqırdı:

- Kişisən, üzə çıx!

- Üçə kimi sayıram, özünü göstərməsən, öldürəcəm, - bıçağın tiyəsi girova baxırdı. Girov nəşə mızıldandı.

Sus, - qatil qışqırdı və saymağa başladı, - bir..., iki..., üç...,

İri bıçaq girovun qarnına saplandı. Hamı dəhşətlə baxdı. Qatil qaçdı. Hissiz cəsəd yerə dəydi.

Əslində hekayət burda bitir. Ancaq heç kim, heç qatilin özü də bilmədi ki, güdən elə girovun özü idi. Və qatil bir də onu bilmirdi ki, onu sabah da güdəcəklər.

***

Mən özgələrin ləpirinə baxa - baxa qarda yeriyirdim. Sonra dönüb öz ləpirlərimə baxmaq istədim. Çox baxdım. Öz ləpirlərimi seçə bilmədim.

***

Səssiz gecə idi. Səhikənarı dirəyin solğun işığı rütubətin soyuğuna qarışıb yuxu gətirirdi. İllərlə hər cür təpik dəymiş cod asfalt, möhkəm üzüylə səkiyə qara sıgal çəkmişdi. Səki yatırdı. Ehtiyatla qar yağmağa başladı. Yağdı, yağdı, çox yağdı... və hər yerə ağ sıgal çəkdi.

Ertəsi gecə də səssizdi. Ancaq qarın üzərində saysız - hesabsız insan izi vardı.

***

Metroya qar yağmışdı...

***

Avtobus ara dayanacaqların birində dayandı. Sərnişinlərdən düşən də oldu, minən də. Sürücü qapıları örtmək üçün barmağını düyməyə uzadanda öndəki qapı boşluğundan bir əsa girib döşəməni taqqıldatdı. Qalın fişiltılı səs eşidildi. Deyəsən, nəşə soruşurdu. Üçüncü cəhddən sonra sürücü soruşanın nə dediyini başa düşdü. Əsnəyə - əsnəyə iki sözsüz cavabı eyni vaxtda verdi, yəni başını bulamaqla "yox"u, çiyinlərini çəkməklə də "nə bilim"i göstərdi. Yenə fişiltılı gəlirdi. Qabaqda əyləşənlər əsa girən yerə əl uzatdılar. Çox böyük gövdəli birini yuxarı dartdılar. Mən arxa sıralarda oturmuşdum. Və bu nəhəng tipin maraqlı görkəmi mənim müşahidəmə tuş gəlirdi. İri, qabarıq, həm də ifadəsiz gözləri vardı. Hər biri cır alma boydaydı. Ətli üzü bozumtul - qırmızımtıldı. Uzun, sıx və cod saçları səliqəsizdi. Bədəninə baxanda qolları təəccüblü dərəcədə gödəyişdi. Yekə sallaq qarnı vardı. Adamı sarsıdacaq qədər təəccüblümü deyim, qəribəmi deyim, bir cəhət mənim

əməlli - başlı marağıma səbəb oldu. Onun hər iki qıçı dizdən çölə ayrı idi. Nə bilim, bəlkə də bir altmış dərəcə. Elə bil, "A" hərfinin üstündə yeriyirsən. Ancaq hər halda əsaya dirənə - dirənə çətin yeriyirdi. Onu qarının yanındakı sırada oturdular. Elə həmin an arxa sırada oturan qadın burnunun ucunda əlini yellədi və burnunu tutdu. Adətən kəskin iy duyan adam belə eləyər. Təzə sərnişin demək olar ki, skamyanı bütöv tutmuşdu. Nəhəng bədəninə düz saxlaya bilmirdi. Fəqərəsi boşalan adam kimi gah o yana axırdı, gah bu yana. Arada çevrilib arxaya baxdı. Gözlərində heç bir ifadə yox idi. Göz qaraları dayanmadan göz hədəqəsində oynayırdı. Lap yumşaq heyvan oyuncağı silkələyən kimi. Üstəlik baxışları bir nöqtəyə yox, hər birisi ayrılıqda müxtəlif yerlərə tuşlanırdı.

Avtobus yavaş - yavaş tərpendi. Əcaib sərnişin sakitləşə bilmirdi. Qara nimdaş plajın altında kürəkləri, beli oynayırdı. Tez - tez qolunu qaldırıb salırdı. Nəfəs alanda da qalın fişiltılı səs gəlirdi. Kənarından baxana elə gələrdi ki, bu adamda aramsız narahatlıq var. Ancaq qətiyyəni yox. Narahət sərnişin əslində özünü çox rahat hiss eləyirdi. Mən qısa müşahidədən sonra bunu başa düşdüm. Arxada oturan qadın hələ də burnunu tutmuşdu. Arada çevrilib qəribə sərnişindən şikayətli baxışlarını bizə dikdi. Biz neyləməliydik ki!? Hər halda, mən arxada oturmuşdum və əcaib sərnişinin iyi mənə çatmırdı. Əgər doğrudan da o iylənirdisə... Tədricən salonu kəşif iy bürüdü. Bürüdü və çoxaldı. Kifayət qədər tünd iydi. Sərnişinlər narazı - narazı tərpeşildilər. Qalın fişiltılı səs eşidildi. Qəribə, sürücüdən nəşə soruşurdu. Nə sürücü, nə də yanındakılar onun dediyini başa düşdü. Salona dolan iy dözülməzdi. Nəhəng sərnişinin fişiltılı səsi və onu anlamağa cəhd eləyən yaxındakıların küyü içində tünd iyin təbiətini araşdırmağa çalışırdım. Duyğum bu iy barədə heç nə demirdi. Burnumun yaddaşına yığılan qoxu bazasında nahaq eşələnirdim. Çünki bənzər qat yoxdu. Hər halda, xoş ətirdən söhbət belə gedə bilməzdi. Nə idisə, daha çox üfunəti andırırdı. Əcaibin arxasında oturan qadın deyəsən dözmədi:

- Bu avtobus ora getmir. Düş, başqasına min,- ikrahla dedi.

Qalın fişiltılı səs. Yanaşı sırada oturan kişi:

- Qardaş, sən nə deyirsən? Mən başa düşürəm, - deyib çiyinlərini çəkdi.

Nəhəngə yaxın olan başqa kişi tüklü çənəsini qaşıya - qaşıya dilləndi:

- Mən "bazar" sözünü seçə bildim.

Sürücünün başından əvvəl yekə burnu çevrildi:

- Mən heç bir bazarın yanından keçmirəm axı.

Bayaqki qadın dünyanın ən narahat adamı kimi inildədi:

- Onda bunu düşürün, getsin də,

Deyəsən, bu təklifdən hamı razı qaldı. Əcaib sənişindən yenə fişılı çıxdı. Ancaq bu, narazılıq əlaməti deyildi. Əslində, heç razılığa da oxşamırdı. Mənə elə gəldi ki, o, ümumiyyətlə vaxtaşırı səs çıxarmaq istəyir. Özü də bu, ona ləzzət eləyir. Nəinki fişılı, onun bütün hərəkətlərində təzə həvəs, təzə maraq hiss olunurdu. Elə bil, birinci dəfəydi. Avtobus dayandı. Qəraib sənişini yenə ehtiyatla düşürdülər. Avtobus tərpəndi. O, gözdən itənə kimi pəncərədən baxdım. Əvvəl şəhər axşamına tamaşa elədi. Sonra böyük "A" hərfinə bənzər qıçlarının üstündə xırda - xırda yeriməyə başladı. Yöndəmsiz nəhəngin yerışı mənə nəyisə xatırlatdı, fikirləşdim, yadıma sala bilmədim.

Salonda isə həmin qadın həngamə açmışdı:

- Yekə kişidi, boyunu yerə soxum, it iyi verirdi.

- Elə bil ilnən çimməyib, - sənişinlərin biri zorla soruşmuş kimi həvəssiz dilləndi. O birilər dinmirdi. Qadınsa burunaltı donquldanırdı: "Adam da bu qədər yaramaz olar..., bu adamın yaxınları yoxdumu, nəyə görə bu kökdə küçəyə çıxmağa icazə veriblər, başın çatmır get dəlixanaya da, üfunətdən hələ də ürəyim bulanır..." Bilmirəm niyə, amma daxilən bu qadınla razılaşırdım, baxmayaraq ki, qadının sözlərində həqiqət vardı, bayaqki nəhəng sənişinlərin rahatlığını doğrudan da pozmuşdu. Məntiqlə mən də elə düşünməliydim, lakin nədənsə düşünmürdüm. Qəraib sənişin məndə qəti ikrah doğurmurdu. Onun tipini ayırd eləməyə çalışdım, az sonra isə tamam unuttum.

Beləliklə, yorğun və ac evə yetişdim. Qapını arvadım açdı, onun arxasından şiltaq qəhqəhə eşitdim. Bu təzə - təzə yeriməyə başlayan bir yaşlı qızımdı. Məni görən kimi üstümə qaçdı, daha doğrusu, buna çalışdı. Ayaqları hələ yer tutmayan və qıçları dolaşan qızım məndə hansısa hələ soyumayan təəssüratı tərpətdi. Ancaq əhəmiyyət vermədim. Sonra şam yeməyi..., çay..., birdə bədəni sızıldadan yorğunluğun can

verə - verə əriməsi... Divanda uzanıb televizora baxırdım. Qızım xalçanın üstündə oynayırdı. Arabir də hıqqana - hıqqana ayağa qalxıb yanıma gəlirdi. Öz dilində nəsə deyirdi. Gah da qıçları dolaşa - dolaşa otaqboyu hərlənirdi. Məni yenə də hansısa tanış təəssürat qıdıqladı. Araşdırmağa çalışdım. Və birdən şüurumda şimşək çaxdı, çox mürəkkəb olan qaranlıq dolanbacları işıqlandırdı. Deyəsən, mən nəyisə anlamaq ərafəsindəyəm... və anladım. Bundan sonra elə bil içimi tutub sıxdılar, nəfəsimin rəvanı qaçdı. Dikəlib oturdum. Bayaq avtobusdakı əcaib sənişinlə təzəcə yeriməyə başlayan körpələrin yerində bənzərlik vardı. Məni şaşırان bənzərlik deyildi. Əsla! Nəhəng sənişin öz yerişini təəccüblə izləyirdi. Elə bil, birinci dəfə yeriyirdi. Nəinki yeriş, o, özünün bütün hərəkətlərini qəribə maraqla müşahidə eləyirdi. Elə bil özünü birinci dəfə görürdü. Elə bil birinci dəfə adam cildinə girmişdi. Məni həyəcanlandıran da bu fikir oldu.

... o adam deyildi.

***

Təzə yeriməyə başlayan balaca, içəridən evin giriş qapısına yanaşmış, sevinə - sevinə döyüdü. Körpə əmin idi ki, döyülən qapı açılacaq.

***

Dağların qoynunda bir kasıb kənd vardı. Oranın adamları bir - biriylə salamlamağı sevərdi. "Necəsən?" sualına yalnız bir cavab eşidərdilər:

- Allaha şükür...

***

Toyda tamada:

- Bəylə gəlinin sağlığına! - bağırırdı.

Hamı durub oynadı.

Sonra tamada:

- Qudaların sağlığına! - bağırdı.

Hamı durub oynadı.

Tamada:

- Əmi, dayı, xala, bibilərin sağlığına! - bağırdı.

Hamı durub oynadı.

Hamı oynayırdı...

Məktəb yaş çatmamış uşaqlar boş stolların ətrafında boşqablar-
dan sükan düzəldib "maşın - maşın" oynayırdı.

***

Rəfiqə öz rəfiqəsini yaxşı tanıyır.

Rəfiqə öz rəfiqəsinin uşağını yaxşı tanıyır.

Rəfiqə öz rəfiqəsinin uşağının oyunağını da yaxşı tanıyır.

***

Etibarlığımın və etibarsızlığımın,
Sədaqətliyimin və sədaqətsizliyimin,
Ayıqlığımın və sərxoşluğumun,
Gümrahlığımın və xəstəliyimin,
Şəhvətimin və duyğusuzluğumun,
Əziyyətimin və rahatlığımın,
Həm onların və həm də bunların
Bütün onların və bütün bunların
arasında,
nəinki arasında
hətta onlardan əvvəl də
hətta onlardan sonra da
(həmişə bəzən, bəzən də həmişə)
səni fikirləşmişəm... amma səhv eləmişəm.
Gərək əvvəl Onu fikirləşəydim.
İndi də səni fikirləşirəm,
Lakin Onu hər şeydən çox fikirləşirəm.

***

Hər dəfə xütbədə mütləq elə bir məqam olur ki, gözüüm yaşarır.

***

Dünən çayxanada mənə yaxın masada əyləşən bir nəfərin söh-
bətini eşitdim:

- Ə, bacımın üç yaşında bir oğlu var, çox şuluq uşaqdı. O gün
nənəsi buna çay tökür, uşaq ələmi dağıdır ki, nənə, basa - basa tök...

- Niyə?

- Deyir ki, stəkan yaxşı dolmur, basa - basa doldur.

***

Əsnəyirdi. Avtobus dayanacağa çatdı. Burda düşəcəkdi. Pulu
vermək üçün əlini cibinə salmaq istədi. Nə qədər cəhd elədi, əli gir-
mədi. Əyilib təəccüblə baxdı. Cibi tikilmişdi.

***

Çaparaq həmişəki kimi saat onda başladı. Nəhəng məsanın
dövrəsinə, yalan olmasın, otuza yaxın müxbir yığışdı. Çoxu cavan ata
və analardı. Elə mən də cavan atayam. Bu günə olan mühüm xəbərlərin
müzakirəsi və planı başladı. Yorgunluğu hələ qaçmamış baxışlar, yux-
udan doymadığından hələ də xumarlanan göz qapaqları, danışan sə-
lərin fonunda növbə ilə uğuldayan əsnətilər, qızlarda isə makiyajın
oynaq çalarına uyuşmayan süst üzlər..., növbətçi redaktor isə qeyd
edirdi. Mən də redaktoram, ancaq içimdə xəbərcilik həvəsi və yangısı
coşmur. Ona görə də ümumi prosesdə bir o qədər məsulluq daşımıram.
Yalnız mənə aid olan işləri səliqə ilə görməyə çalışıram. Vəssalam. Hə,
bir də, indi oxuduğunuz hadisə kimi xırda yazılarım olur. Mətləbdən
uzaqlaşmayaq. Müxbirlər bir - bir çəkəcəyi süjeti bəyan eləyib çəkilişə
çıxırdılar. Mən qəzetlərin arasında eşələnirdim. Səhifələrin birindəki
şəkil diqqətimi cəlb elədi. Yarımşəhrəlikdə bir zənci körpəsi və bir

quzğun təsvir olunmuşdu. Məqaləni oxuyub dəhşətə gəldim. Möhkəm təsirləndim. Hiss elədim ki, özümdən asılı olmayaraq gözüüm yaşarır. Uşaqlar görməsin deyə, başımı aşağı dikdim. Gözüüm yenə şəkə sataşdı. Ürəyim parçalandı. Gözüümün ağına yaş təbəqəsi yığıldı. Lakin tez özümü yığışdırdım. Bu fotoya görə Pulitser mükafatı alan fotoqraf Kevin Karter sonralar intihar eləmişdi. Karter Afrikadan fotoreportajlar hazırlayırmış. O zaman Afrikada quraqlıq və vətəndaş müharibələri səbəbindən dəhşətli aclıq hökm sürürdü. Karter çox yerdə olur. Bir dəfə Sudan qaçqınlarının köçünə rast gəlir. Onlar aclıq və susuzluqdan ölməkdə olan iki yaşlı körpə qızı atıb gedirlər. Köçü izləyən quzğun körpənin yanında dayanıb ölməyini gözləyir. Kevin şəkli bu vaxt çəkir. Karterin fotosuna dahiyənə desələr də, özünü insana xas olmayan alçaqlıqda ittiham eləyirlər. Sonra onun həyatında böhranlar yaranır və o, intihar eləyir...

Aman Allah, nə dəhşətdi... gözüüm hər dəfə hissiz - heysiz torpağa düşüb qalan körpəyə sataşanda udlağımı qəhər sıxırdı, güclə özümü yığışdırıb gözlərimi döyürdüm ki, alacalanmasın. Qüssəmi yanımda oturub qəzet oxuyan iş yoldaşlarımla paylaşmaq istədim. Gənc analar və atalar fotonun üzərinə yığışdılar. Hamı təsirləndi. Oğlanlar susub baxırdılar, qızlarsa şəkil barədə nəşə danışıq, bir - birinə ucadan rabitəsiz izahatlar verirdilər. Sonra da çıxıb getdilər. Sudanlı qızıcığazın şəkli, pıçılıyla mütəəssir olduğunu deyən oğlanların əlində işə çox gəzdi. Qızların soyuqqanlı, bir qədər "qəlbsiz" reaksiyası məni təəccübləndirdi.

Aradan bir neçə gün keçdi. Divar boyu kompüterlər düzölmüş böyük xəbərər otağında öz iş stolumun arxasında oturmışdım. Birdən aparıcı qızlardın biri hönkürtüylə ağlaya - ağlaya içəri girdi. Otaqdakı qızlar dərhal onun başına toplaşdı. Mən və bir neçə oğlan iş yoldaşım təəccüblə gözlərimizi döyürdük. Heç bir dəqiqə keçmədi, ağlaya - ağlaya başqa bir qız otağa girdi. Onun dalınca gələn qız da ağlayırdı. Deyəsən, hönkürənlərin başına toplaşan qızlar məsələdən agah oldu. Çünki onların da gözüünün yaş sel kimi axmağa başladı. Biz oğlanlar təəccüblə baxışdıq. Ən tez sakitləşən qızlardan biri bizə yaxınlaşıb nə baş verdiyini hıçqıra - hıçqıra izah elədi: Səhər tezdən daxil olan məlumata görə avtovəğazalda bir gənc və yaramaz ana üçaylıq körpəsini

soyuq səkiyə atıb qaçıb. Müxbir qızlardan biri ora çəkilişə gedib. Ağlaya - ağlaya körpəni çəkib, hadisə yerinə toplaşanların içində körpəyə analıq eləmək istəyən qadından müsahibə alıb. İşə qayıdandan sonra gördüklərini qızlara danışıq. Beləliklə də ağlaşma başlayıb. Qızlar artıq sakitləşmişdilər. Onlardan bir neçəsi körpəni övladlığa götürməyə hazır olduqlarını söylədi. Bir azdan xəbərər başladı və biz həmin süjətə baxdıq. Mən diqqət yetirdim ki, körpənin kadrları oğlanları daha mütəəssir elədi, nəinki qızları. Hardasa oxuduğum bir deyim yadıma düşdü: "Kişilər gözüylə, qadınlarsa qulağıyla sevir". Yəqin ki, bu kiçik hekayəti qız yazsaydı, həmin deyimi oxuduğunu yox, eşitdiyini deyərdi.

***

Sətirlərinə iztirab səpələnən hekayəmi bir qıza oxuyanda kövrəldim. Nəmli baxışlarından sonsuz mərhəmət yağan qız işə özünü saxlaya bilməyib ağladı... Sonralar ondan uşağım oldu.

***

Azyaşlı qızı zorlayan manyakın əlamətlərinə soruşanda, qızın yaşla dolu həyəcanlı diksinək baxışları bir az düşündü: "O, güləndə hər iki yanağı batırdı..."

***

Tarix təhrif olunduğu üçün kədərli.

***

Kədərli üzlər. Gülməli görünüşdü.

***

Televizorlar satılan dükana girdi:

- Qardaş, televizorların neçəyədi?
- Baxır, hansını deyirsən?!
- Bax bunu.
- Filan qiymətə.
- Nə qədər qarant verirən?
- Həmişəlik, özü də üçqat.
- O necə olur?
- Yansa yangınsöndürənə, oğurlansa polisə, xarab olsa ustaya zəng vurarsan.

***

Əkdiyim ağacı yuxuda gördüm. Çiçəkləmişdi.

***

Metronun zülmət tunelində sürətlə şütüyən qatarın pəncərəsindən baxırdım. Lağımın kəsişdiyi yerdə gözümlə nəsə ağ bir şey dəydi. Deyəsən, qayıq idi.

***

Dostumla hansısa ədəbi məclisdə oturmuşduq. İştirak eləyənlər şairlər və oxucular idi. Şairlərin çoxu kişi, oxucularınsa çoxu qadın idi. Şairlər növbə ilə kürsüyə qalxıb şeir deyirdilər. Dikələn və udqunan parıltılı baxışlar onlara zillənirdi. Sonrasa ehtizazlı çəpiklər. Qarşımızdakı sırada oturan qadınların biri daha çox seçilirdi. Cavandı. Üzündə solğun cazibə vardı. Şeiri dinləyəndə kirpikləri titrəyirdi, dodaqlarını yalayır və hərərətə əl çalırdı. Sonda, məclisi aparan təvəqqe ilə kimisə dəvət elədi. Birinci sırada oturanlardan birisi ayağa durub süni təvazö ilə kürsüyə qalxdı. Onu tanyırdım. Media aləmindəki zənginlərdən idi. Hardasa əlli beş yaş olardı. Odlu - alovlu şeir oxumağa başladı. Ailə dəyərlərindən, körpələrin ülviliyindən, ana qayğısından, övlad sevgisindən və bütün bunların toxunulmaz müqəddəsliyindən söz açdı. Bayaqqı qadına baxdım. Təəccübləndim. Şövqü sönmüşdü.

Kirpiklərini endirib yerə baxırdı. Görkəmindən qüssə yağır. Şeir qurtaranda da əl çalmadı.

Bayıra çıxanda dostumdan soruşdum:

- Qabaq sırada bizdən solda oturan qadın kimdi?
- O, etinasızlıqla üzünü mənə tərəf çevirmədən dedi:
- Ən axırda şeir deyəninin məşuqəsi...

***

Mən bir dəfə eşitmişdim ki, hansısa ölkədə "açıq qapılar günü" bayramı keçirilir. Həmin gün hamı səhərdən axşama kimi evlərin qapısını açıq qoyur. Taybatay açıq. Çernobılda isə ilin hər günü qapılar açıqdı. Taybatay açıq.

***

Totalım, yetmiş illik sovetlərin ateist cahilliyindən qurtulduq, bütün şirkələri anladığımız və (guya) inkar elədik, yaxşı, bəs onda, dostlar, pul büt deyilmi?

***

Avtobusda qoca kişi oturmuşdu. Hər iki əlini yırğalanan əsanın üstə cütləmişdi. Arıq üzü vardı. Yalqızlıq çökən bulanıq gözləri yol çəkirdi. Müti baxışların dərinliyində donan qorxu rəhmət diləyirdi. Avtobusa olduqca yaraşlıq gənc qız mindi, qocayla üzbəüz oturdu. Onu diqqətlə həm də qadına xas olmayan cürətlə süzdü. Ümumiyyətlə, qızın açıq - saçıq geyimində, sərbəst hərəkətlərində cəsarət vardı. Salonda hamıya bir - bir göz gəzdirdi. Sakit baxışlarında saflıq, mərdənəlik hiss olunurdu. Bayaqdan hərisliklə baxan cavan oğlanlar deyəsən qızla göz - gözə gəlməkdən çəkildilər. Bu qıza şərqli demək olmazdı, heç qərbliyə də oxşamırdı. Şərq - Qərb sivilizasiyasının tandemi də deyildi. O, qloballaşma dediyimiz yeni dünyadərkinə yaxın tipdi. Düşəndə qocanın çiyinə əlini qoyub mərhəmətlə baxdı və sürücüyə yanaşdı dedi:

- Mənim, bir də qocanın pulunu çıx.

Sürücü qalığı qaytaranda ona barmağını silkələyib amirano tərzdə dedi:

- Bax ha, qocadan pul almayasan.
... cürətli addımlarla uzaqlaşdı.

***

Azacıq qırışan yatağın ağında gündən qaralmış qüvvətli qolla bəyaz zərif qolun ovucları üst - üstəydi. Çöldə quşlar səhər nəğməsini oxuyurdu. Pəncərədən düşən sübh şəfağının zolağı ovuclara tərəf uzanırdı. Çatdı. Ovuğun biri tərpendi. Gözqamaşdıran şüa içəri doldu. Onların arasında totuş körpə ovucu vardı...

***

Totuş körpə əli qırmızı alma daxıla qəpik saldı. Cirink!!!

***

Etiraz aksiyası keçirmək üçün yüzdən çox adam toplaşdı. Qızmar yay günü idi. Hamı Milli Məclisə üz tutdu. Gəlib çatdılar. Hündür binanın iri pəncərələrinə bür - bütün kardon vurulmuşdu. Divarboyu mərtəbə - mərtəbə dəmir çərçivə qurulmuşdu. Üstünə ayaqaltı taxtalar düzülmüşdü. Orda fəhlələr dayanıb divarı qaşıyırdı. Aksiyaçılar qışqırışmağa başladı. Narazı şüarlar səsləndi. İstidən ağzıaçıq qalan fəhlələrin biri hissiz - duyğusuz aşağı boylandı. İlğim kimi alacalanan və dalğalanan boz mənzərəni süzdü. Sonra etinasızca işinə davam elədi. İzdihamdan bir az aralı ağacların altındakı skamyada bir neçə polis oturmuşdu. Tənbəl - tənbəl əsnəyib mürgüləyirdilər. Aksiyaçıların səsi yüksələndə göz qapaqlarını zorla aralayıb narazı - narazı onlara baxırdılar. İsti yürüşə çıxanların da heyini kəsmişdi. Çılğın şüarlar indi narazı uğultuyla əvəzlənmişdi.

Milli Məclis təmirdə idi...

***

Hardasa torpağın altı çəyirdək çatladı...

***

Hər yeni gün günahlar da təzələnilir. Fənilik Allah - təalanın rəhmətidi.

***

Hər ötən gün arxivlərə Yerini özü barədə sonsuz media fayllar yığılır. Orda Göy barədə çox az şey taparsan.

***

Yer üzündəki bütün avtomobillər hava üzərində dayanır.

***

Ömrün sonuna bənzəyən bir payız axşamı iki qoca kişi, yol qırağındakı arxın üstünə əyilib heyərlə nəyəsə baxırdı. Bunlar işıldaböcəklər idi. Yola düzələndə getdikcə uzanan sükutu qocalardan biri pozdu:

- Axırıncı dəfə işıldaböcəyi, əlli - altmış il əvvəl görmüşdüm.

***

Çaydanın astadan üfürdüyü mehlə birgə havaya seyrələn fit, elə sükutun səsinə bənzəyir.

***

Ünsüz mağarada artıq nə qədər yaşadığını unudan guşənişin, köhnə saqqalının saralan tüklərini qıvıra - qıvıra bir dəfə belə dedi:

- Hətta sükutun səsi də ağcaqanad vızılıtsı kimi bezdirir.

***

Onun yaşı ötmüşdü. Subay idi. Pis qazanmırdı. Qəribə adəti var idi. Pulunun çoxunu bahalı kişi ətirlərinə xərcləyirdi. Ətirlənməyi çox sevirdi. Həmişə üstündə qoşa ətir gəzdilər və harda olardısı, cibindən çıxarıb çiləyirdi. Tanıyanlar, özü olmasa da artıq getdiyi yerdə əsən mehlə haləni görürdülər.

***

Lap xırda hekayətlər yazan, saçına dən düşən cavan yazıçı kompüterdə işləyirdi. O, hər dəfə yazmazdan əvvəl monitorun ağında ... qoyurdu. Beləcə titrək kursiv, bir - bir peyda olan sözlərin sehriylə ... - ni, dünəni itələyən sabah kimi aparırdı. ....

***

Parlaq və soyuq payız günəşinin göz qamaşdırdığı küçədə əvvəlcə tükürpədən əyləc səsi, gumbultu dalınca da qışqırıq eşidildi. Yolun ortasında bir nəfər tirtap uzanmışdı. Vuran avtomobil isə qəzəbli - qəzəbli nəriləyib ordan qaçdı. Vurulan adamın ətrafında xırda izdiham yarandı. Bir azdan polis və təcili yardım gəldi. Həkim bir mənalı başını tərpətdi. O, keçinmişdi. Ölənin cibindən yaylıq, xırda pul, kimlik və mobil telefon çıxdı. Polis xəbər vermək üçün telefon kitabçasında onun qohumlarını aramaq istədi. Kitabçada cəmi bir ünvan var idi və "ev" yazılmışdı. Maraqlı burasıydı ki, "son zənglər" səhifəsindəki ünvan da yalnız "ev" idi. Mərhum bir neçə ay ərzində hər gün "ev"ə azı on dəfə zəng vurmuş. Hamısı da cavabsızdı. Daxil olan zənglər səhifəsi isə tamam boşdu. Polis "ev"i yığdı, xeyli gözlədi, cavab verən olmadı. Kimliyə əsasən ölənin ünvanı müəyyənləşdirildi. Əməliyyatçılar ora yollandılar. Qapının zənginə heç kim cavab vermədi. Qonşular onu tanımadığını dedilər. Araşdırmalar başlandı. Sonda məlum oldu ki, mərhum uşaqlıqdan yetim qalıb, həmişə tək yaşayıb...

***

Bir xalçanın rəngləri...

İmanlı kişi, hətta açıq - saçığ geyinən naməhrəmi də hicabda görər.

***

Qız əmə gedəndən sonra xeyli arıqladı. Nişan üzüyü barmağından sürüşüb düşürdü. O, üzüyün halqasını daraltmaq üçün şəffaf lent sarıyırdı və ərinin laqeydliyindən ümitsizcə gileylənirdi.

***

Hər halda, dünyaya gələcək bütün körpələr haqda ilk xəbəri kişilər qadınlardan eşidir.

***

Bəzən ölmüş ümidlər təəssüfün gücündən dirilir. Təəssüfün sonu tövbədi.

***

Qurbağa gölünə daş atdı, yaxud izdihama yalançı qumbara atdı. Fərq sıfırdı.

***

Kəllə və çənə sümüyünün araşdırmalarına həsr olunmuş Beynəlxalq Səhiyyə Konfransında çıxış eləyən həkim, əsnəyə - əsnəyə əsnəməyin özəlliklərinə keçdi. Bu zaman salonu qəribə uğultu bürüdü və get - gedə gücləndi. Hamı əsnəyirdi.

***

Yaşılımtıl sarımtıl kürəyə bənzər məxluqlar bütün Yeri zəbt elədi.

Bir xalçanın rəngləri...

***

Bu ölkədəki televizorları nə vaxt açırsan, yekə əndamı qadınlar oxuyub oynayır.

***

Otaq çox rahat və sakitdi, amma istidi, sərinkeşi işə salırsan, indi sərindi, ancaq pərlərin uğultusu can sıxır.

***

Təsadüfən görüşdülər. Baxışdılar. Təsadüflər çoxaldı. Baxışmalarda. Sonra udqunan sözlər peyda oldu. Daha sonrasa pıçıldılar. Gözlərdəki parıltı qəlblərin dibinə endi. Orda kiçik dünya toxundu. Çəhrayı damlı, totuq ağ divarlı ev, üstündə balaca totuq buludlar, bir də uzaqda eşidilən körpə səsləri. Lakin iddialar da paralel böyüdü. Qızın iş yeri iqtidarın xidmətindəydi. Oğlansa işləmirdi və müxalifətdəydi. Xırda mübahisələr, fikir ayrılıqları və ayrılıq. Kiçik dünya dağıldı.

***

Orta əsr qəsrlərinin daş yaddaşı indi çadır şəhərciklərinin brezent yaddaşında. Çadırın ətrafında oynayan uşaqlardan biri, atasının cibindən çırpışdırdığı alışqanla çadırın ətəyinə od vurdu.

***

Dördnala çapan cəngavər meşədən talaya çıxdı. Əzəmətli qəsəə baxıb əlçatmaz kraliçanı xatırladı. Ürək döyüntüləri həzincə titrədi. Gözlərinə sonsuz nisgil yığıldı... Dayanmadı. Çaparaq ordan uzaqlaşdı. Bir dəfə o, kraliçaya xəlvəti "Sizin məhəbbətinizi qazanmaq üçün hər cür mübarizəyə hazırım" sözlərini pıçıldamağa cürət eləmişdi. Kraliçə işə ikrah və süni qəzəblə ayağa qalxıb cəngavəri həbs eləmək əmrini vermişdi.

Təpədən dırnağa kimi silahlanan və dördnala çapan bir dəstə atlı meşədən talaya çıxdı. Gurultu - tappılıyla təzə at ləpirlərinin arxasınca çapdı.

***

Bir dəfə yuxuda çox nəhəng, əsrarəngiz, qara daşlı bədheybət qəsər gördüm. Sonra mən içəri varid oldum. Gözəl kraliçanı çiynimə atıb qaçırdım. Kral qılıncını sıyırıb dalımcə düşdü. Mən qaçırdım, o qaçırdı. Mürəkkəb dəhlizləri olan yekə mağarada azıb qalmışdım. Heç cür çıxışı tapa bilmirdim... Yuxudan duranda fikirləşdim ki, əslində azan yuxu imiş. Uşaqlıqda görməliydim, indi gəlib çıxıb.

***

Yuxuların növbəsi...

***

Didilib tökülmüş qoca süpürgə, həyatında hər cür zibil görmüş tərtemiz xəkandaza baxıb ah çəkdi. Xəkandazın həyasızca irişən ağzına düşəcəyi günün uzaqda olmadığını düşündü.

***

İşgüzar rəsmi geyimdə olan gənc qız və oğlan startda əyilib "diqqət" komandasını gözləyirdi. "Diqqət!..." "Marş!!!" Qızla oğlan sürətlə yerindən götürüldü. Qız nazikuzun dikdaban çəkməylə qaçırdı.

***

Anadangəlmə kor adam, dahiyənə hesab olunan intibah rəsmlərini heç vaxt görməyib. Görməyəcək də. Ancaq o, hər gün əzana qulaq asır.

***

Şəxsiyyətə pərəstişə münasibət və pərəstişə şəxsiyyətin münasibəti

***

Şəhərin mərkəzi parkındakı yaşıllığa qulluq eləyən bağbanlar işi qurtarıb alətləri çiyinə aldılar. Parkda dincələn və gəzişən gur insan selinə qarışıb gözdən itdilər. Lakin onların yerini ayırd eləmək çətin deyildi. Səhsiz - hesabsız adamın başı üzərində otbiçən uzun kərəntinin əyri və iti dəmiri işarırdı.

***

Bir dəfə rayonlar arası yolda dəhşətli qəza oldu. Ata ağır yaralandı, ana aldığı tramvalardan üç ay komada yatdı. İki yaşlı körpə qızı isə... itirdilər. Üç aydan sonra ana özünə gəldi. Tibb bacıları heyrət içində ona gözaydınlığı verdi. Ana zorla gülümsədi, "qızımı gətirin yanıma," yalvardı. Tibb bacıları quruyub qaldı. Biri özünü eşitməzliyə vurdu, ləvazimatları götürüb qonşu palataya keçdi. O biri, ananın yaxınlarına xəbər vermək bəhanəsiylə tələsik çıxdı və dəhlizdə özünə söz verdi ki, ananın ürək parçalayan baxışlarına tuş gəlməmək üçün bir daha ora girməyəcək. Ana tək qaldı. Dəhlizdən gələn səslər arasında körpəsinin hənirtisini aramağa başladı. Qohumlar ananın komadan ayıldığını bilsələr də, heç kəs yanına girməyə cürət eləmədi. Daim gözünü yumanda körpə qızının təbəssümünü görəndə ata da. Ata xəstəxananın həyətidəki ağacın altında ağladı. Ata qəlbləri didən səslə ağaca yalvardı: "Körpənin yoxluğunu anaya sən de," Ağac susdu. Ata quşlara yalvardı. "Siz deyin," daha həyətdə heç bir quş görünmədi. Ata buludlara yalvardı. Buludlar pərən - pərən olub, uzaqlara çəkildi.

Oxucum, bu xəbəri anaya deyə bilərsəmi?

***

Bir xalçanın rəngləriyik...

Analar övladlarını doqquz ay daha çox tanıyır hamıdan.

***

"Onun baxışları heç hafizəmdən silinmir". Son vaxtlar rabitəsiz və qəfil peyda olan düşüncələr mənə rahatlıq vermirdi. Özü də hər yerdə. "Sənin baxışlarını hafizəmdən silə bilmirəm". Evdə, işdə, küçədə, avtobusda, metroda, çayxanada, kafedə, üzgüçülük hovuzunda suyun altında və birdə yuxuda. Bu gün axşam qərara gəlmişəm ki, evdə hər şeyi deyim.

Bir dəfə hansısa il aprelin biri idi. Şəhərki çaparaqdan sonra ("xəbərlər"də işləyirdim) iş yoldaşları bir - biriylə zarafataşanda adamaldadan gün olduğu yadıma düşdü. Hər il aprelin biri elədiyim zarafatı təkrarlamaq fikrinə düşdüm. Ciddi görkəmlə internet xəbərlərinə baxdım. Sonra saxta heyrətlə dönüb dedim ki, "Terrorçular Parisdə Eyfel qüləsini partladıb." Xəbər əvvəlcə çox həssas qarşılandı. Hər halda iş yoldaşlarım, xəbərçidilər axı. Lakin bu bir an çəkdi. Zarafatımın effekti əvvəlki illər kimi uğurlu olmadı. Bir neçə sadələvhədən savayı hamı gülümsündü. Məni çoxdan tanıyanlar isə barmağını silkələdi, yəni ki, biz bilirik, sən hər il aprelin biri Eyfeli uçursan. Doğrudan da, "Eyfel" zarafatını birinci dəfə ortaya atanda böyük səs - küy olmuşdu. O vaxt başqa televiziya işləyirdim. Eyfelin uçduğunu eşidən xəbərçilər tələsik süjet hazırlayıb efiərə vermişdilər. Mən özüm həmin xəbəri efiərdən eşidəndə çaşıb qalmışdım.. "Doğrudanmı, redaktorlar mənim dediyimi ciddi qəbul eləyiblər". Nə isə, aparıcı, redaktor və bir də mən şiddətli töhmətlə birtəhər yaxamızı qurtarmışdıq. Lakin o vaxt işlədiyim televiziya şiddətli töhmət yaxşı işçilərə verilirdi. Buna görə də tamaşaçıların sevdiyi mənfi qəhrəmanlar kimi qürur duyurdum.

O hadisədən yeddi - səkkiz il keçirdi və "Eyfel" artıq öz "duz"unu itirmişdi. Həmin gün yaddaqalan zarafat olmadı. Düzdü, komada yatan hansısa dövlət başçısının ölüm xəbərindən həyəcanlanan prodüserlər arada vurnuxmağa başlasalar da, sonradan daşın hardan atıldığını başa düşdülər. Axşam evə qayıdanda isə bir aprel gününə tən-tənəli nöqtə qoymaq üçün plan fikirləşdim. Evə girəndə üzümü turşut-

Bir xalçanın rəngləriyik...

dum. Arvadım mətbəxdəydi. Sakitcə otağa keçib paltarımı dəyişdim. O biri otaqda balaca qızım əmisi ilə oynayırdı. Üzümə saxta acıq verib çarpayıda əyləşdim. Bilirdim ki, arvadım indi otağa girəcək. Və gəldi. Onun üzünə baxmasam da hiss eləyirdim ki, təəccüblə mənə baxır. Yaxınlaşıb soruşdu: "Nə olub?" Cavab vermədim. Bu dəfə lap həyəcanla soruşdu: "Sənə nə olub?" Təbii ki, mən yenə cavab vermədim. Üzümdəki saxta acığı bir azda bərkitdim. Mənim planımın xeyrinə işləyən şübhə və həyəcanı süni surətdə uzatdım. Arvadım kətili yaxına çəkib mənimlə üzbəüz oturdu. Mən acığı saxta iztirabla əvəz eləyib uzun - uzadı ona nəzər saldım. Arvadımın gözlərində şübhə, həyəcan, qorxu bir - birinə qarışmışdı. Aprelin biri olduğunu heç ağılına da gətirmirdi. Fikirləşdim ki, əsl məqamıdır. Ağır - ağır sözə başladım: "Bilirsən, insanların taleyi müxtəlif olur, sənin də, mənim də, elə hamının... sən ağıllı qadınsan, yaxşı anasan, səndən çox razıyam, mənə düzgün başa düş..." (hər ifadənin arasında mənalı pauza qoyurdum) Gözləri yol çəkən adamlar kimi gözümə zillənmişdi. "Həyatda çox şey olur, şərt deyil ki, iki nəfər ömrünün axırına kimi bir yerdə yaşasın, bir yerdə yaşayanlar da olur, ayrılanlar da, bunlara normal yanaşmaq lazımdır ". Qadın fəhmi ona artıq hər şeyi demişdi, beyni isə inanmaq istəmirdi. Mən onun halını görüb çox uzatmaq istəmədim. "Mən başqa qadına rast gəlmişəm..." O, üzünü yana çevirdi. Əlini üzünə tutdu. Çiyinləri səssizcə atılmağa başladı. Mən daha dözə bilmədim. Harayla gülüb "Bir aprel, bir aprel!" deyər qışqırdım. Sonra o biri otaqda süfrəyə xörək gələndə, arvadımın nəmli gözlərini görən qardaşım mənə təəccüblə baxdı...

"Onun baxışları heç hafizəmdən silinmir". Son vaxtlar rabitəsiz və qəfil peyda olan düşüncələr mənə rahatlıq vermirdi. Özü də hər yerdə. "Sənin baxışlarını hafizəmdən silə bilmirəm". Evdə, işdə, küçədə, avtobusda, metroda, çayxanada, kafedə, üzgüçülük hovuzunda suyun altında və birdə yuxuda. Bu gün axşam qəti qərara gəlmişəm ki, evdə hər şeyi deyim. Lakin mən də, arvadım da çox gözəl bilirik ki, bu gün bir aprel deyil.

*Bakı, 2006
mart - dekabr*

İÇİNDƏKİLƏR

Sivilizasiyaların qovuşduğu məkan – Azərbaycan.....	3
Azərbaycan etnik mədəniyyəti.....	7
Azərbaycan Respublikasında milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunması üzrə mövcud vəziyyət.....	10
Talış ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	17
Ləzgi ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	70
Avar ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	106
Tat ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	142
Udin ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	206
Kürd ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	247
Dağ yəhudilərinin ədəbiyyat və folklor nümunələri.....	295
Saxur ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	326

Korrektor: Günay Şixəliyeva
Yığıcı: Arzu
Bədii redaktor: A.Əhmədov
Dizayn: A.Əbilov
Kompyuter səhifələyicisi: E.Məmmədov

Üz səhifəsindəki xalçanın müəllifi: Lətif Kərimov

Bir xalçanın rəngləri "Avropa" nəşriyyatı,
Bakı-2007, 352 səh.

*Çapa verilib: 05.10.2007
Çapa imzalamb: 12.11.2007
Formatı: 60x84
Sayı: 1000
Ofset kağızı. Ofset çap üsulu.
səh. 352*

"EUROPA" Publishing house -2007

4m

- ❖ TALIS
- ❖ LƏZGİ
- ❖ AVAR
- ❖ TAT
- ❖ UDİN
- ❖ KÜRD
- ❖ DAĞ
- ❖ YƏHUDİLƏRİ
- ❖ SAXUR

